

మరో మంజరి

వాణ్ణయం యో
పరిణాంధ
విశేష సంభ

వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి
మొమోరియల్ ట్రస్ట్,
హైదరాబాదు.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

- [illegible]

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి మెమోరియల్ ట్రస్టు

సభ్యత్వముతో నిమిత్తము లేక మా యీ ఉద్యమమునకై తమకు
తోచిన రీతిని సహాయపడదలచిన సహృదయుల తోడ్పాటును ట్రస్టువారు
కృతజ్ఞతతో స్వీకరించగలరని మనవి చేయుచున్నాము. రూ, 250/-లకు
పైబడిన విరాళములకు ఆదాయపు పన్ను మినహాయింపు వర్తించును.

మేదరాబాద్-500 013

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

మణిమంజరి

వాఙ్మయ యోగ పరిశోధన

సంచిక

సంపుటం : 10

ఆగస్టు, 1985

నన్నిచోడ - ప్రభాకర సంస్మరణ సంచిక

సంపాదకులు

డా॥ వేటూరి అనందమూర్తి

సంపాదక వలహామండలి

శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర

డా॥ పోచిరాజు శేషగిరిరావు

శ్రీ రావి రామమూర్తి

శ్రీ కొత్త రామకోటయ్య

డా॥ విస్సా రామచంద్రరావు

శ్రీ వేటూరి గురుప్రసాద్

శ్రీ వేటూరి ఆంజనేయులు

డా॥ వేటూరి సుందరమూర్తి

హైదరాబాద్

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి మెమోరియల్ ట్రస్ట్

2-2-18/15/D/1 బాగ్ అంబర్ పేట,

దేశముఖ్ కాలనీ, హైదరాబాద్-500 013.

“మణిమంజరి”

కుమారసంభవము ప్రధాన విషయముగా

రూపొందింపబడిన

నన్నిచోడ-ప్రభాకర సంస్మరణ సంచిక

3381

1981

రచయిత: వాల్మీకిరాజు - పోర్టుగల్

విడిపతి : పదిహేను రూపాయలు

వాల్మీకిరాజు

1981

ట్రస్టు సభ్యులందరికి ఉచితము

అనుబంధము

ప్రకాశకులు: శ్రీ

శ్రీ

ప్రకాశకులు: శ్రీ

శ్రీ

ప్రకాశకులు: శ్రీ

శ్రీ

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి మెమోరియల్ ట్రస్టు

2-2-18/15/D/1, బాగ్ అంబర్ పేట,

హైదరాబాద్-500013

ముద్రణ :

మాస్టర్ ఆర్ట్స్ ప్రింటర్స్.

1-1-894/2/ఎ, గాంధీనగర్, హైదరాబాద్-500 380

మరియు

1981

శ్రీ లక్ష్మి వెంకటేశ్వర పవర్ ప్రెస్, హైదరాబాద్

విషయ సూచిక

1. నన్నిచోడడు * వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి	1
2. కుమారసంభవము (వ్యాఖ్య) * వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి	25
3. వీరేశలింగము పంతులుగారు - తంజావూరు	59
4. ప్రభాకరులు - తంజావూరు లైబ్రరీ	59
5. ప్రబంధ రత్నావళి - కుమారసంభవము	61
6. కుమారసంభవము - తెలుగు మెఱుగులు * వే. ప్రభాకరశాస్త్రి	65
7. ప్రభాకరుల మార్జినల్ నోట్స్	69
8. శ్రీ ప్రభాకరుల క్రిటికల్ నోట్స్	77
9. కుమారసంభవము - సూచనలు	82
10. ఒక (అసంపూర్ణ) బహిరంగ లేఖ	86
11. కుమారసంభవము - సవరణలు	90
12. లేఖలు	92
13. త్రిలింగ సంపాదకీయము	95
14. వినోద విమర్శము - దీపవర్తి	97
15. లేఖలు	102
16. కుమారసంభవ ముద్రణము	
కోరాడవారి లేఖలు	109
17. శ్రీ ప్రభాకరుల సమాధానము - మరికొన్ని లేఖలు	111
18. బ్లాకులు	116

౧. నన్నెచోడ కుమారసంభవ వ్యాఖ్య		
	-డా॥ పోచిరాజు శేషగిరిరావు	౧
౨. తథ్యమిథ్యా వివేచనము-ఆచార్య కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి		౫
౩. మా సమాధానము	-డా॥ వేటూరి ఆనందమూర్తి	౧౩
౪. నన్నెచోడుని కుమారసంభవము		
కూట సృష్టియా?	-తీర్థం శ్రీధరమూర్తి	౨౧
౫. దొరికినాడు నన్నెచోడుని గురువు-వేదము వెంకటరాయశాస్త్రి		౩౭
౬. కుమారసంభవము తంజావూరిప్రతి -తిరుమల రామచంద్ర		౪౭
౭. తంజావూరు లైబ్రరీ తెలుగు కేటలాగు-		
డా॥ వేటూరి ఆనందమూర్తి		౫౫

సంపాదకీయం

‘మణినుంజరి’ మొదలుపెట్టి ఇప్పటికి ఐదేళ్ళు నిండినవి. ఈ ఆగస్టుకి మొత్తం పది సంచికలు వెలువడినవి. ఎనిమిదో సంపుటం బ్రౌన్-ప్రభాకర సంస్మరణ సంచికగా ప్రామాణికతను సంతరించుకొని వెలువడి పలువురి మన్ననలందుకొన్నది. రాబోయే ప్రభాకర శతజయంతి (1988) సంవత్సరంలోగా ఇలాగే మరికొన్ని విశేషసంపుటలు వెలువరించాలనుకొంటున్నాము.

“రవికి దీపమున నర్చలిచ్చు పగిదివోలె” ఈ సంపుటాన్ని నన్నిచోడ-ప్రభాకర సంస్మరణ విశేష సంచికగా రూపొందించాము. ఆంధ్ర వాఙ్మయ రంగంతో నన్నిచోడని కుమారసంభవం కలిగించిన, కలిగిస్తున్న సంచలనాన్ని పురస్కరించుకొనీ; కుమారసంభవం అచ్చయిన నాటినుండి ప్రభాకరు లాప్రబంధం విషయంలో గావించిన మౌలికమైన కృషిని స్మరించుకొనీ, ఇప్పుడు మే మీ సంస్మరణ సంచికను వెలువరిస్తున్నాము. శాస్త్రిగారి వ్రాత ప్రతులనుండి సాధ్యమైనంత సామగ్రిని సమీకరించి; మేము సేకరించిన లేఖ రచనల్లోని వాస్తవాలను క్రోడీకరించి; స్వల్పమైన వారు రచించిన వ్యాఖ్యానాన్ని సముద్ధరించి; కుమారసంభవ పాఠ పరిష్కరణ విషయంలోనూ పూరణములలోనూ, సంవాది రచనలనుద్ధరించడంలోనూ, విమర్శనలోనూ వారు చూపిన నేర్పును సంభావించి; సత్యశోధనమే లక్ష్యముగానెంచి మే మిందు పొందుపరచినఅంశాలలో అనేకములు విమర్శలోకానికి, నేటి యువతరానికి, అపరిచితములైనవే.

ఒక కాలక్రమాన కథాసూత్రాన నిబంధించిన విషయాలివి. చదువరులకు ఆసక్తిని గొల్చి కుమారసంభవ ప్రబంధ ప్రాశస్త్యాన్ని ప్రభాకరుల ప్రామాణిక పరిశోధనదృష్టిని, పాటవాన్ని, వెలుగులోకి తేగలవనే విశ్వసిస్తున్నాము.

నన్నిచోడఁడు

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

ఉ. దేసి తెలుంగుఁ బల్కులను దీరిచి దిద్ది ప్రబంధశయ్యఁ గై
సేసెఁ గుమారసంభవము శ్రీగురునిం గృతినాథుఁ జేసి పే
ర్వాసి నెసంగె నట్టి కవిరాజశిఖామణి నన్నిచోడఁడన్
కైసరుఁ డాంధ్రభూమిఁ గలకాలము సంస్మరణీయుఁడే కదా !

బ్రహ్మశ్రీ నడుకుదిటి వీరరాజు పంతులుగారు "నన్నిచోడ కవిరాజశిఖా
మణి కాలనిర్ణయవిమర్శము" అనుపేరితో శారదా పత్రికలోఁ గడచిన వత్స
రమునఁ బ్రకటించిన వ్యాసమును (దానిని బుస్తకముగాఁ గూడ వేర్పఱచి వీర
రాజు పంతులుగారు నాకును బంపిరి) దానిపై మొన్నటి సాహిత్యపరిషత్పత్రికలో
బ్ర॥ రామయ్య పంతులుగారును వీరరాజు పంతులుగారును వేర్వేరుగా మరల
ప్రసాసనవ్యాసములును జూచితిని. నాలుగు వత్సరములనుండి నన్నిచోడకవి
కాలమును గూర్చియుఁ గవితను గూర్చియు నాకుఁ దోచిన క్రొత్త విషయములఁ
గొన్నింటిఁ బ్రకటింప నేనును గుతూహల పడుచుంటిని. ఈ విషయమును గ్రంథము
ప్రకటించిన బ్ర॥ రామకృష్ణకవిగారు గూడ నెఱుఁగుదురు. వీరరాజుపంతులుగారి
తొలివ్యాసమును జూచినపిదప నాకుతూహలము మెం డయ్యెను. ఇట్లుండఁగా
రామయ్యపంతులుగా రిప్పుడు నన్నిచోడకవి కాలనిర్ణయమును గూర్చి యొక
శాసనమును పరిషత్పత్రిక వ్యాసమునఁ బ్రకటించినారు. ఆ శాసనమునే ప్రధాన
ముగా నన్నిచోడకవి కాలనిర్ణయమునకై నేనును బ్రకటింపఁ జూచుచుంటిని.
నేను బ్రకటింప నుద్దేశించి యుండుట రామయ్యగారు గాని వారు ప్రకటింపఁ
బూనియుండుట నేను గాని తొలుత నెఱుఁగము. ఆ శాసనమును గూర్చి పలుదడ
వలు శ్రీరామకృష్ణకవిగారును నేనును జర్పించుకొని యుంటిమి. కవిగారు
కుమారసంభవము ద్వితీయ భాగము పీఠికలో దానిని స్మరించియు నుండిరి.
ఈనడుమ రామయ్యపంతులుగారు మద్రాసువచ్చినపు డీశాసనమును దాము

ప్రకటించుచున్నట్టు నాతోఁ జెప్పిరి. వారు నిర్ణయించిన కాలమే నే ననుకొన్నది యగుటచే వారి సిద్ధాంతమునకు నాసిద్ధాంతమునకు సంతగా భేద ముండదు. కాని శాసనసమన్వయమున నేను వారితోఁ గొంత వేర్పడుచున్నాఁడను. ఇక వీర రాజుపంతులు గారి వాదమునకు నేను బ్రతికూలుఁడనుగానే యున్నాఁడను. ప్రధానముగా నిందులకే యిప్పుడు నేనీవ్యాసము వ్రాయ నుద్యోగింపవలసెను. వీరరాజు పంతులుగారి వాదమునెడ నాకుఁ గలప్రాతికూల్యమును ముందు దెలిపి పిదప శాసన సమన్వయమునెడ రామయ్య పంతులుగారితో నాకుఁ గలవేర్పాటును వివరింతును.

వీరరాజుపంతులుగారు తమ తొలివ్యాసమున నన్నిచోడఁడు నన్నియకుఁ దర్వాతివాఁ డని వ్రాసినవారి వాదములను గొన్నింటిని జక్కఁగానే ఖండించిరి. కాని యాతఁడు నన్నియకంటెఁ బ్రాచీనుఁ డని సమర్థించుటకుఁ గాఁ దాము ఖండించిన వాదములకంటె దుర్బలములైన వాదములను గొన్నింటి నందుఁ గొని తెచ్చినారు. వా రిట్లు వ్రాయుచున్నారు :—

“ఒక కవికాలమును నిశ్చయించుటకు నిరాక్షేపము లైన శాసనాది దృష్టాంతము లెవ్వియు లభింపనినాఁడు అతని కవిత్వమునుబట్టి యతనికాలమును నిర్ణయింపవలసి యుండు ననుట చారిత్రవేత్తలకు నూత్న విషయము గాదు. ఇప్పు డద్దానిఁ బట్టి యాతఁ డెప్పటివాఁ డైయుండునో కనుఁగొందము.” అని యాతనికాలము నిర్ణయించుటకుఁ బండ్రిండు సాధనములఁ జూపిరి. అవి యేవో యొక్కటొక్కటిగా ముందుఁ జూపుచు వానిపై నాయాక్షేపము లెఱిగింతును.

1. కవిగారు, వీరభద్రరావుగారు నందలికవిత్వము మిక్కిలి ప్రాచీన మనితోచు ననుట—

ప్రాచీనము కాదని యెవ్వరు ననుట లేదు. నన్నియ కింకను ప్రాచీన మనుట కాధారము లేదని పలువుర మనుచున్నారము.

2. కుమారసంభవ గ్రంథారంభమున మూర్తిత్రయ, భాస్కర, గజానన, షణ్ముఖ, మార, గౌరీ, సరస్వతీ స్తోత్రములు వేర్వేరుపద్యములఁ గావింపఁబడినవి. ఆంధ్రభారతము మొదట శ్లోకరూపమున నున్న త్రిమూర్తిస్తుతి రాజనరేంద్రున కన్వయించునట్లొనర్చిన నన్నియభట్టు, చిరకాలమునుండి పరంపరగా వచ్చు

చున్న యీ పూర్వస్తోత్ర పద్ధతిని విడిచిపెట్టలేక దానిని సంగ్రహించి యవతారిక నడుమ—

“హరిహరాజగజాననార్క షడాస్యమార సరస్వతీ । గిరిసుతాదిక దేవతా తతికి న్నమస్కృతిఁజేసి....”

అని సగము పద్యములో నందఱదేవతలను జేర్చి వారి కందఱకు నొకటే నమస్కారము గావించినట్లును, పిమ్మట నది క్రమక్రమముగా మాఱి పోయినట్లును గాననయ్యెడి”

ఇది బలాత్కల్పితమయ్యును బొందకున్నది. నన్నిచోడని స్తోత్రరీతిని నన్నియ యనుకరించె ననుటకై నన్నియపద్యమునే వీరరాజుపంతులుగారు మార్పుటకు సాహసింఁచినారు. “హరిహరాజగజాననార్క షడాస్యమాత్యసరస్వతీ” యని నన్నియరచన ముండఁగా (వీరరాజుపంతులుగారును “మార” అని పాఠము వ్రాతప్రతులలోఁ జూడలే దనుచునే యున్నారు. ఇందులకై పనిఁబూని నేనును వెదకితిని. సర్వత్ర “మాత్య” అనియే కలదు. అయినను) “షడాస్యమార సరస్వతీ” యని మార్చిరి. ఇట్లు మార్పు జరిపినను వారి యభీష్టము నెఱవేఱక పోఁగాఁ బ్రతికూలసిద్ధాంతమే పై పెచ్చు వచ్చుచున్నది. ఎట్లనఁగా:—

నన్నియ పద్యమున ‘మార’ పాదము నంగీకరించినను ఒకరి నింకొక రనుకరించి రనుట సంగీకరించినను ప్రాచీనుఁడైన నన్నియ “హరిహరాజగజాననే” త్యాదివిధమున దేవతలనందఱను నొక్కపద్యమున స్తుతింపఁగాఁ దానిఁ జూచి కుమారసంభవకథను బ్రపంచించి ప్రబంధశయ్యతో రచించుచున్న నన్ని చోడఁడు ఒక్కొక్కరి కొక్కొక్క పద్యము చొప్పునఁ జెంచి స్తుతి నెఱపినఁ డనుట సంగతమై యుండును గాని వీరరాజుపంతులుగారు చెప్పినట్లనుట సంగతము గాదు. నాతలఁ పేమనఁగా:— ‘మార’ పాఠము సరిగాదు. ఒకరి నింకొక రనుకరించిరనికూడ నిర్ణయింపఁగాదు.

3. చోడకవి తన కావ్యము షట్త్రింశదలంకారాలంకృతం బనుట— “పది యవ శతాబ్దివాఁ డైన దండివఱకు నీయలంకారముల సంఖ్య నిలిచియుండి తరువాతఁ గ్రమముగాఁ జెరుగుచు” పండ్లండవశతాబ్దివాఁ డైన మమ్ముటునినఁటి

కలువది దాక పృథ్వియైనట్లు గానబడుచున్నది. కావున నిదియు నాతడు పూర్వఁడనుటకుఁ గొంత తోడుపడుచున్నది.”

దండి పదియవశతాబ్ది వాఁడు గాఁడు. పదియవ శతాబ్ది కింకను బూర్వమే యలంకారముల షట్త్రింశ త్వము పెరిగినది. నన్నిచోడఁ దొక్కప్రాచీనాలంకారికుని మతమునుబట్టి యట్లు చెప్పినాఁడనఁదగును గాని యలంకారములసంఖ్య షట్త్రింశ త్తుగా నుండిన కాలముననే యాతఁడున్నాఁడని తలంపరాదు. అట్లయిన నాకాల మింకను బూర్వమునకుఁ బోయి నన్నిచోడని గందరగోళమునఁ జేర్చును.

4. “అట్లువోలె, పగిదివోలె, కరణివోలె, మాడ్కివోలె, భంగివోలె, ఇత్యాది (పురాతన) ప్రయోగము లిక్కవిగ్రంథమున లెక్కకు మిక్కిలి యున్నవి. నన్నియగ్రంథమున “అట్లవోలె” అనున దొక్కటియు, తిక్కనదాని యందు “ఇట్లువోలె” అనునదియుఁ గానబడుచున్నవి. నన్నియనాఁటినుండియే వీనికిఁ బ్రచారము విరళమైనట్లు తోచెడిని. పాల్కురికి సోమన మాత్రము శివభక్తు డగునీతనియెడలఁ గలభక్తి గౌరవాదులచే “కరణియుఁబోలె” “భంగియుఁ బోలె” నిత్యాదిగ నచ్చటచ్చటఁ బ్రయోగించెను.”

ఈవాద మెంతో వింతగా నున్నది. పయిప్రయోగములు నన్నియతిక్కన కృతులలోఁ గూడఁ జూచితి మని వీరరాజపంతులుగారు వ్రాయుచున్నారు. నే నిటీవల నితరకృతులలోఁ గూడఁ జూచితిని. ఇట్లుండఁగా నిది పురాతన మని కుండలీకరించి పంతులుగారు వ్రాయుట వింత. మజియు వీని ప్రచారము నన్నియ నాఁటినుండియే విరళ మైన దనియు వ్రాసిరి!! అంతకు బూర్వము బహుళముగా నుండుటను వీరెఱిగిరా? ఎట్లు? సోమనమాత్రము నన్నిచోడనిమీది గౌరవముచే నా ప్రయోగములను బాటించె ననుట మఱియు వింత! సోమన నన్నిచోడని కంటె నర్వాచీనుఁడని వీరెట్లు నిరూపింపఁ గల్గిరి? పండ్రెండవశతాబ్దిలోనివాఁడు సోమన బహుళముగా నీప్రయోగమును బాటింపఁగా నిది నన్నియకుఁబూర్వపు దనియు నన్నియనాటి కిది విరళ మైన దనియు ననుట సంగతమా? నాతలంపేమనగా:- శివకవులు వీనిని బహుళముగాఁ బ్రయోగించిరి. ఇతరుల కృతులలోఁ గావచిత్కముగా నున్నవి.

5. ఇక్కవిగ్రంథమున సంస్కృతాంధకర్ణాటాది వివిధభాషా విమిశ్రములైన సమాసములు గానవచ్చుచున్నవి. ఇవి యాతని ప్రాచీనతను జాటుచున్నవి.”

అవి కొన్ని ప్రయోగములను వీరరాజుపంతులుగారు చూసిరి. అవి ప్రాచీనతను జాటుచుండె ననుట సంగతమే కాని నన్నియకంటెను ప్రాచీనతను జాటుచున్న వనఁ గాదు. ఉపక్రమమున పంతులుగా రిట్లు సామాన్యముగాఁ బ్రాచీనతను జాటుచున్న వన్నను మీఁద నన్నియకంటెఁ బ్రాచీనతఁ జాటుచున్నట్లే నిర్వహింపఁ బూనినారు. ఇక్కడ వీరు చూపినపదములలో “విగుర్వణము కర్ణాటభాషాసంబంధి యగుపదము” అని కలదు. దీనిని గూర్చి శ్రీసాంబమూర్తిశాస్త్రిలుగారు, కవిరాజు నీలాద్రాజుగారు నిదివఱకుఁ గొంత చర్చ నెఱపినారు. వారితో పాటు నేనును దీని సంస్కృతభాషాసంబంధియగు పదమునుగాఁ దలచుచున్నాఁడను. పాల్కురికి సోమనాథుని రచనలోను క్రి. పండెండవ శతాబ్దిలోని దగు గుంటూరిజిల్లాశాసనము సౌత్ ఇండియన్ ఇన్స్టిట్యూట్ వాల్యం IV నెం. 672 పు. 205 శక. 1061 లోను గూడ నీపదము కలదు. దీని విషయ మిం కొకప్పు డెత్తుకొందును.* వీరిప్పుడు చూపిన ప్రయోగముల వంటి ప్రయోగములు పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములోఁ గుప్పతెప్పలుగా నున్నవి. ఇట్టివి శివకవులచే బహుళముగాఁ బ్రయోగింపఁ బడుచు వచ్చినవి. ఈ విషయము విపులముగా వేతొకప్పుడు దెలుప నున్నాఁడను. వీనిఁ బట్టి చోడఁడు నన్నియకంటెఁ బ్రాచీనుఁ డని సాధింపఁ గాదు.

*దీనినిగూర్చి శాసనవిశేషములు అనుపుస్తకములో నే నిట్లు వ్రాసితిని.

నెం. 672, పు 205, శక. 1061.

ఉ. హోరతుషారశంఖ విమలాభ్ర మహాజ్వలక్తిర్తి జాలఁ బొల్పారిన బుద్ధమండలికు నగ్రసుతుండగు మన్మమండఁడా చారపరుండు నాదెండ్ల (?) జారుతరం బగు వెండికొండనా గౌరి శశాంకమాళికి విగుర్వనతో గుట్టెనెల్పె భక్తునన్.”

6 ఉ. వీగు నపారస త్వగుణ విస్ఫురణం బరమేశ్వరోరువా

మాంగమునందు మున్నుదయమై నియమస్థితిగొల్పి....కుమా. ప్ర.4.

క. వీడేమి సేయుబంచిన, వాడుండగ నిక్కమునకు వద్యుడుగా నా
బండలుడు గాక యేలిన, వాడు.....ద్వి.భా. 520

ఈపూర్ణపూర్ణ బిందుప్రాసమును నన్నియూదు లెవ్వరును గూర్చియుండ
లేదు. నాచనసోముఁ డిట్టి ప్రాసమునుగూర్చె నని సంపాదకులు ప్రాసి యున్నారని
గాని యది సెల్లదు. దీనింగూర్చి పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడు 'సోముని
హరివంశము' అను శీర్షిక గలవిమర్శ గ్రంథమున విస్తరించి చర్చించి యున్నాను.
కావున నిచ్చట మరలఁ జర్చింపక విడిచితిని. రామకృష్ణకవిగారు భీమకవిప్రయో

ఉ. మేరుగుణావతాతుఁ డగు మేడనికిం గలుహారగంధి అం

భోరుహనేత్రి అవ్యయ విభూషణి నాదగు మేడమాంబకు

గారవలీలఁబుట్టి గుణగౌరవసంపద విస్తరిల్లి గాం

ధారికి సీతకు శచికి దానధికం బని ప్రస్తుతింపఁగా.

ఇందు మొదటి పద్యము నాల్గవచరణమున శాసనాక్షరములఁ జదివినవారు
తప్పుగాఁ జదివి యుందు రనుకొనెదను. గౌరి యనుచోట "గోరి" యుండును.
'విగుర్వనతో' అనుచోట "విగుర్వణతో" అనియుండెనేమో? 'భక్తున' అని
యుండునా? 'విగుర్వణ' అనియే యగునేని, నన్నయ, నన్నిచోడఁడు, పాల్కురికి
సోమనాథుఁడు ప్రయోగించిన పదమిది. రెండవ పద్యములో 'కలుహారగంధి'
యని కలదు. 'కల్హార' పదము సంస్కృతభాషలోఁబ్రఖ్యాతముగా నున్నది.
'కల్హార' మని కొందఁ అందురు. కలహారమని గాని కలుహారమనిగాని సంస్కృత
భాషలోఁ గానరాదు. తెలుఁగునను గానరాదుగాని నన్నిచోడఁ డొక్కఁడు
మాత్రము కుమారసంభవమున 'జలజాత కైరవోత్పలకలహారాది గంధంబులోలి
సద్గంధములుగ' అని 'కలహార' పదము ప్రయోగించెను. ఇందు కలుహారపద
మున్నది. నన్నిచోడఁడుగూడ 'కలుహారగంధి' యనియే వచించియుండవచ్చును.
మఱియు 'అంభోరుహనేత్రి' యని కలదు. నేత్రాంతముకంటె జీషును పలువురు
తెనుఁగుకవులు పాటించిరి. నన్నిచోడఁడును 'నేత్రి' యనెను.

గమును గూడ నిచ్చిరి. భీమనేకాల మిప్పటికిఁ దేలలేదు. అతఁ డెప్పటివాఁ డైనను శివభక్తుఁడే కావున పాల్కురికి సోమనాథునివలెనే యాతఁడునుకై పుఁ డైనచోడ కవి వ్రాతయందుఁ గలప్రమాణబుద్ధిచే, నీప్రాసము నంగీకరించి యట్లు వ్రాసి యుండును.

దీనింగూర్చి చెప్పవలసినది చాలఁ గలదు. సంక్షిప్తముగా నించుక మాత్రమే యిక్కడ చెప్పుచున్నాఁడను. పాల్కురికి సోమనాథునికృతిలో నిట్టి ప్రాసము గల దని “శివకవులు” అనువ్యాసములో నే నివివరింపఁ జూపి యున్నా ఁడును. శివకవుల సంప్రదాయములో నిట్టివి సాధువు లని నాయుద్దేశము. నన్నియ కిది సమ్మతముగాదు. ఇట్టి పనులచేతనే నన్నియ వాగను శాసనుఁ డై యుండు నని నాతలంపు నన్నియ భారతమున నీప్రాసములు కానరాకున్నను నాతనిసమ కాలముననే రాజరాజు చేసిపోయినపిదప రెండు మూడేండ్లకే (శక 987) చెక్కింపఁబడిన పద్యశాసనములో నీప్రాసము గానవచ్చుచున్నది. నన్నియ నాటి కాసంప్రదాయ ముత్సన్నము గాలేదు. ఇది చూచునది.

“నిజభుజప్రధాని బెజయితదేవని కూతుసరియె పోల్పఁ గాంతలెందు”

ఈ ప్రాసము నన్నెచోడని ప్రాసమువంటిదే కదా! నన్నియ త్రోవనంగీ కరింపక శివకవులు పూర్ణానుస్వారప్రాసమును బాటించిరి. దీనిచే నన్నిఁ చోడఁడు నన్నియకంటెఁ బ్రాచీనుఁ డనుట సాధితము గాదు. నన్నియకు సమ కాలమునను, దర్వారి కాలమునను గూడఁ బ్రాసమునవచ్చుచున్నది గదా!

7. అధర్వణాచార్యుఁడు నన్నియభట్టునకుఁ బూర్వుఁడని కొందఱును దిక్క నకుఁ గొంచెము పూర్వుఁ డని కొందఱును వ్రాసియున్నారు ఈతఁడు తన చందమున—

క. మగణమ్ము గదియ రగణము

వగవక కృతిమొదట నిలుపు వానికి మరణం

బగునిక్కమండ్రుమడియఁడె,

యగుననియిడి తొల్లిపెంకవాదిత్యుఁ డనిన్.

అని వ్రాసినాఁ డని మా. రామకృష్ణకవిగారు కుమారసంభవ గ్రంథ పీఠికయం దుదాహరించినారు. వీరేశలింగము పంతులుగారు సయితము కవిచరిత్రమునఁ బై పద్య మధర్వణుఁడు వ్రాసె నని వ్రాసియున్నారు. పై పద్యమున "తొల్లి" అనుపదము గాన నగుచున్నది. ఇది కొన్ని వందల యేండ్లకు ముందున్న కాలమును దెలుపు పదముగా మనవారు ప్రయోగింతురు.

క. నరనుతుఁడు తొల్లి నలుఁ డను, ధరణీశుఁడు - నన్నియ. (ఇది యుగములనాఁటి కాలమును దెలుపు పదము).

గీ. తొల్లి నాలాయనియనంగ దొరయు నింద్ర । సేన పాంచాలి - (ఇదియు నించు మించుగ నిట్టిదే)

ఇవ్వడువునఁ బ్రాచీనచరిత్రములఁ దెలుపు నీ తొల్లి అనుపదము ప్రయోగించిన యధర్వణుఁడు తిక్కనకు సమకాలికుఁ డనుకొనకున్నను పెంకాణాదిత్య (నన్నిచోడ) కవి యధర్వణునకు నాలు గైదువందల యేండ్లకుఁ బూర్వమున నై న నుండకుండ వాతఁ డాపదమును ప్రయోగింపఁ డనియు, కావుననే చోడకవి నన్నియకు మిక్కిలియుఁ బూర్వుఁ డై యుండు ననియుఁ దలంపఁదగును."

ఇం దసందర్భము లనేకము లున్నవి. భీమకవికాల మెట్లు తేల లేదో యధర్వణునికాలము నట్లే తేలలేదు, అధర్వణకారికు లను త్రిలింగశబ్దానుశాసనమును జూడఁగా నాతఁడు ప్రాచీనుఁడుగా దోపకున్నాఁడు. అనిశ్చిత మైన యాతని పిషయము నాధారముగాఁ గొనుట యుక్తము గాదు. మఱియు రామకృష్ణకవిగారుదాహరించిన పైపద్యము నే నెఱిగినంతవఱకు లక్షణగ్రంథములలో నెక్కడను గాన రాలేదు. నేను దీనిఁ గూర్చి శ్రీకవిగారిని బలుదడవలడిగితిని. తమదగ్గఱ నధర్వణచ్చందస్సు కల దనియు దానినుండి యీపద్యము నుదాహరించితిమనియు వారనిరి. ఆ గ్రంథము వెల్వడిన తర్వాత నాయధర్వణుని గూర్చి విశేషము లెఱుఁగగల మేమో కాని యిప్పు డేమియు నిర్ణయింపఁ జాలము. కం పీ. గారు కవిగారిపేరు చెప్పకుండ దాని నుదాహరించిరి, కాని, వారు వేతొకచోట దానిఁ జూచి యెఱుఁగరు. ఆపద్య మధర్వణుని కృతిలోఁ గానవచ్చినను నందుఁ గల "తొల్లి" యుగములనాఁటి ప్రాచీనకాలమును దెలుపునది గాదు. వీర

రాజుపంతులుగా రాపదము యుగములనాటి కాలమును దెలుపునది యని వ్రాసియు, దదనుగుణముగా, బ్రయోగముల, జూపియు నన్నిచోడనియెడ, గొన్ని వందలయేండ్ల ప్రాచీనతకే తృప్తిచెందినారు. “తొల్లి” పదము భూతకాలసామాన్యమును దెలుపునదే కాని, యుగములనాటియో వందలనాటియో భూతకాలమును మాత్రమే తెలుపునది గాదు. “వెండియు, దొల్లిటి, యిప్పటి” ఇత్యాదులు పెక్కులు ప్రయోగములు ‘తొల్లిటి’ భూతకాలసామాన్య చాచిత్యమును దెలుపునవి కలవు. నన్నియనాటి శాసనపద్య మిది చదువదగును.

సీ. శ్రీవిష్ణువర్ధన భూవిభుదయః భూమిదేవిబోల్ రేవలదేవి కనిన

సోమదేవి గుణారామ జగదేకసున్దరి మత్తేభమందగమన

దొల్లి భీమేశ్వరవల్లభునకు సితమణి [బన్ధమి] చెప్పె సన్మణియుతముగ

నురువిచ్చె గంగనాం బరువడి విని వారిం బురుడిం [చున] ట్ల [యా]

సరసిజాస్య

గనకరచితరుచిర కల్పావనీరుహ, కుసుమ మిచ్చె, దనకు నసము వెరుగ

వెణ్ణిమణ్ణితో నఖణ్ణిత ద్యుతిదీప, మమరనిచ్చె విమలకమలనేత్రి.

ఇందు తొల్లి యుగములనాటియొండె వందలనాటియొండె, ప్రాచీన కాలమును దెలుపునదిగాదు. పూర్వకాలమును మాత్రమే (ఈపూర్వత ఎంత యెక్కువైనను నలువడి యేబది యేండ్లకంటె మించదు. కొన్ని మాసములయి నను గావచ్చును.) దెలుపుచున్నది. ఏవిధమునను బయిపద్యము వీరరాజుపంతులు గారి వాదమునకు, దోడ్పడ, జాలకున్నది.

8. “నిరుఋతి వారిమాయల కనిం బ్రతిమాయ తొనర్చి” ఇందునిర్ఋతి అనుపదము నాలుగు లఘువర్ణములుగా, గవి ప్రయోగించినాడు. ఇది వేదోచ్ఛారణము ననుసరించి కాశిదాసుడు త్రియమృకం అని ప్రయోగించినట్లే మనకవీంద్రుడును బ్రయోగించె నని తోచుచున్నది. “ఇది యాతని పురాతనత్యమును ఘోషించుచున్నది”

అని పంతులుగారు వ్రాసిరి. కాని యందే మరల వారు వ్రాతప్రతియందు నిర్భతి అని యున్నది. ఇట్లున్నను నిఋరుతి యను నుచ్ఛారణమునే కవి

గ్రహించియుండు నని తోచెడి. నిర్భతియు అని యుండఁ గూడదా యని కొందఁ
అందురు. కాని నన్నియ నన్నిచోడుల “యు” వర్ణప్రయోగములు సామాన్య
ములు గావు అని వ్రాసిరి. నన్నిచోడఁడు నిఋరుతి అని ప్రయోదించినను నది
నన్నియకంటె నాతఁడు ప్రాచీనుఁ డని తెలుపఁజాలదు. అది యాతఁడు వైదిక
రూపమును గ్రహించె నని మాత్ర మెఱిగించును. ఇంతకును మనకుఁ బ్రమాణ
మైన వ్రాతప్రతిలో నిర్భతి అనియే యుండఁగా వీరరాజుపంతులుగారు ‘నిఋ
రుతి’ అను కల్పిత పాఠమును గైకొనుటయు నదియే కవి ప్రయుక్తమై యుండు
ననుటయు సంగతముగా నాకుఁ దోపకున్నది. నిర్భతియు అనుటయే సఘ
చితము. పూర్వపద్యము. చూడవగును.

క. ఆయిరుపురు బహురాక్షస, మాయావిదులగు డెఱింగి మార్కొనుమనిర
మ్మాయనుచుఁబంచె నిరు(ర్భ?) యను, పాయజ్ఞుననేకసమరపరిణతునజితున్.

చ. నిర్భతి (యు?) వారి మాయల కనిం బ్రతిమాయ తొనర్చి....

ప. అంత నారజే దుర్వారులు నిరు (ర్భ) తితో.....

ఇక్కడ ముందు వెనుకల నిర్భతిపదమే ప్రయుక్త మైనది. నడుమ
నున్నది గూడ నట్టివే యగుననుట సమంజసము. నిర్భతియు, అనుట యర్థాను
గుణము తత్కాల రచనానుగుణమును. ‘నిర్భతి వారి మాయల’ యని వ్రాతలో
నుండఁగా నక్షరలోపము (యు?) అని యొకయక్షరము చేర్చినంతనే చక్కఁగా
సరిపడుచుండఁగా దానిని విడిచి ‘నిర్భతి’ని ‘నిఋరుతి’ యని యెక్కువమార్పు
చేయుట యుక్తము గాదు. ఆ పదము జతకూర్చినను నది భాషలో నప్రతీత
మైనది. ఇట్టివానిచే నన్నిచోడఁడు నన్నియకంటెఁ బ్రాచీనుఁడని సాధించుట సాహ
సము.

9. నన్నిచోడఁ డెద్దియే నొకవిషయమును వర్ణించి వర్ణించి “అని
యనేక ప్రకారంబుల వర్ణింపఁ దగిన వర్ణనల కెక్కి” అని యనేక ప్రకారంబుల
——నమరి” ఇత్యాదిగ వ్రాయుచుండును. ఇవ్వచనములఫక్కిఁ జూడ, పురా
తన యక్షగానాదులయందుఁబోలె వీనియందును ప్రాచీనత గోచరించుచున్నది.”

ఇట్టిరచన పాల్కురికి సోమనాథుని కృతులలోఁ బెక్కుచోట్ల నున్నది. నన్నియకును బుధాతనములైన యక్షగానములు గానవచ్చినవా? మున్నూఁజేండ్లకుఁ బూర్వమునఁ దెనుఁగున యక్షగానము లేవిగలవో నే నెఱుంగఁ జాలకున్నాను!

10 సంఖ్యగలది బహుకవిసాధారణ మగుటచే దానిఁగూర్చి చర్చ యన వశ్యకము.

11 సీ. కాలంబుగూడ జగంబు లేర్చుట యెంత

యల వని హరులోచనాగ్ని 'నుఱడు'

వనరాశిఁ దగు మెత్తఁదన మెర్గి యేచు డే

బలమని బాడబానలముఁ 'దెగడు'

మార్వెట్టనోపని హ్రూకు లేర్చుట యెంత

వా లగునని వనవహ్ని 'నవ్వుఁ'

గలితనం బెఱుఁగని కులగిరు లేర్చు డే

వాడిమి యని పవి వలనిఁ "బలుకు"

నెలమిఁగోమలమగుతోవలేర్చు డెంత, తనదుతీవ్రత్వమనితీవ్రధాము'నెత్తుఁ' దనకుఁబ్రతిలేకదిక్కులుదాఁకివెలుఁగుఁ' దారకాసుర ఘోరప్రతాపవహ్ని.

ఇందు మొదటి పాదములోని 'ఉఱడు' అనునది తక్కినపాదములలోని తెగడు, నవ్వు మొదలగు వానివలెఁ గేవలధాతురూపము. పద్యమునఁ గర్త ప్రతాపవహ్ని. నన్నియభట్టు 'ఉఱడు (డు?) సురేంద్రునైన బలిగూండు హిడింబుఁడు వాని ఘాతికిన్, వెఱవని వారలుం గలరె—" అని ప్రయోగించినాఁడు. కాని యతఁడే నన్నిచోడని యితరము లగు 'ఉఱరు' ఉఱక ఇత్యాది రూపములం బట్టి దీనిని సయితము 'ఉఱు' ధాతువ్యతిరేకార్థముగా గ్రహించెనో లేక ప్రత్యేక ధాతువుగానే ప్రయోగించెనో, నిర్ణయింపరాని సందిగ్ధస్థలమున దీనిని బెట్టినాఁడు. ఎట్లయిన నేమి? తరువాతికవులు దీనిని 'ఉఱడు' అని కేవల ధాతువుగాఁ బ్రయోగింపమి నీధాతువు మన నన్నిచోడకవినుండి నన్నియకడకు సందిగ్ధరూపముతో వచ్చి పిమ్మట ముచ్చముడిగె ననితోఁచుచున్నది.

పై ఉఱడు శబ్దము పఠెనే నన్నిచోడని వలననుండి నన్నియచే వేటువిధముగ గ్రహింపఁ బడినట్లు దోపించు విచిత్రప్రయోగము నింకొకదానినిమాత్రమిచ్చట నిచ్చెదను.

కాంచు డరుదయ్యెన్ = కాంచుట + అరుదయ్యె; ఇచ్చుడాజి = ఇచ్చుట + ఆజి; ఒదవుడిదేమి = ఒదవుట + ఇదేమి."

ఉఱడును గూర్చి పంతులుగారు వ్రాసినది సంగతము గాదు. నన్నియ నన్నిచోడనిజూచి సందిగ్ధముగాఁ బ్రయోగించె ననుపంతులుగారి మాటలు దలక్రిందుచేసి నన్నిచోడఁడే నన్నియనుజూచి ప్రయోగించె నని యింకొకఁడు ననవచ్చును. అట్లుగా వనుట కేమియాధారము వారు చూపగలరు? ఆపద మప్పటి వాఙ్మయమున సాధారణముగా నుండుటచే నాయాకపు లట్లట్లు ప్రయోగించి రనుట బాగు. నన్నిచోడనినాట స్పష్టముగా నున్నపదము నన్నియనాటికి సందిగ్ధరూపముతో వచ్చిన దనుట సాహసము. అది ఉఱుధాతువేయని నన్నియ నన్నిచోడాదుల ప్రయోగములు, ఉఱఁడు, ఉఱరు, ఉఱక, ఇత్యాదు లెఱిగించుచున్నవి. పంతులుగా రుదాహరించిన పద్యమున 'ఉఱ (?)డు కూడ వృత్తిరేకధాతు రూపమయియుండు నని నా తలంపు. "ఉఱడు" అని కేవలధాతురూపముండె ననుటకు దానిమీద నితరరూపము లెక్కడను గానరాకున్నవి. ఉఱడక, ఉఱడిన, ఇత్యాదులు గానరావుగదా! కుమారసంభవముద్రుితప్రతిలో 'లోచనాగ్ని సుఱఁడు' అని స్థానస్వారముగానే యున్నది. పంతులుగారు నిరనుస్వార్థముగా నుదాహరించినారు.

ఇక—కాంచు డరుదయ్యె—నిత్యాదిరూపములఁ గూర్చి పంతులుగారు సాహసపు సిద్ధాంతముల నెలకొల్పుఁబూనినారు. భావార్థకిపు టకు బదులు డు పెక్కుచోట్లఁ గాన వచ్చుచున్నది. పెక్కు లిప్పటికి నున్నవి. దూకుడు, అద్దుడు, ఇత్యాదులు నేటి వ్యవహారమునఁ గూడఁ గాననగును. డము రూపము గూడ క్వాచిత్రముగ నిట్లేకలదు. ఒత్తడము, అద్దడము మొదలగునవి. ప్రాచీన కపులలో డము అసాధారణముగాను ట డు సాధారణముగాను గానవచ్చుచున్నవి. సందర్భానుగుణముగా నన్నియ నన్నిచోడ మంచన కేతన తిక్కనాదు లా యారూపములను బ్రయోగించిరి. "నన్నిచోడని గ్రంథమున భావార్థకవికారము తనకుఁ బరమైన యచ్చుతో సంబంధింపఁబడినపుడే యట్టి డత్వముఁ జెందుచు

న్నట్లు గాన్పించుచున్నది. (గ్రంథమంతయుఁ జూడుడు) అని పంతులుగారు వ్రాసిరిగాని గ్రంథమంతయుఁ జూడఁగాఁ బంతులుగారి వ్రాతకుఁ బ్రతికూలము అగు ప్రయోగములు పెక్కులు గానవచ్చుచున్నవి. ఈ క్రిందివానిని జూడుడు:-

పాపకో, త్కరశిఖరం బురాంగభవ కాలహరంబగుచేమి పెద్ద.

కుమా. ప్ర. భా. 862 పద్యము.

మఱచితొ కాలకాలు నజమస్తక సంహరునిట్లు పల్కు-టే,

ప్ర. 171. పద్యము

నిగ్రహంబు వడుచేమి పనియని-ప్ర. 214 పద్యము.

నీ, వప్పరమేళనేయుటనయంబు-ప్ర. 554. పద్యము.

రజ్జుసె, ప్పుడునది ద్వి-516.

అచ్చులో నిట్లున్నవి వ్రాతప్రతిలో నిట్లు లేవని పంతులుగారు నిరూపింపఁ గలరేమో! వ్రాతప్రతిలో వేఱువిధముగా నుండుటను వారు చూచియున్నచో నది తెలిపియుండవలయునుగదా!

కాలంబుగూడ ఇత్కాదిపద్యములో, అచ్చులో, “యేచుటే బలమని-కుల గిరి లేర్చుచేవాడిమి” అని యుండఁగాఁ బంతులుగారు “యేచుడేబలమని;కుల గిరు లేర్చుడేవాడిమి”, అని మార్చి యుదాహరించినారు. మఱియు ‘రజ్జుచెప్పుడు నది’ యుండఁగా, రజ్జుచెప్పుడదియు నని యుదాహరించిరి. వ్రాతప్రతినిబట్టియే వా రట్లు మార్చిరేమోకదా! తెలుపరయిరి!

నన్నిచోడఁకొకవేళ హల్లుపరమైనపుడు చేయుడు ఇత్కాదివిధముల డుతో భావార్థకములఁ బ్రయోగింపకున్నను (పంతులుగా రన్నట్లే లేఖక మహాశయులు మార్చివేయుటచేఁ గానరాకుండనేమో) నది యాతని కసమ్మత మనుట హృద్యము గాదు. అట్లయినను వాతఁడు నన్నియప్రయోగరీతిని గుర్తింపఁజాలక దానిని విడిచిపెట్టె నని పంతులుగారికితెలిసే యింకొకరు ననవచ్చును. అట్లు కాదనుట కాధార మేమి? నన్నియకంటె నన్నిచోడఁడు ప్రాచీనుఁ డని నిరూపించుట కిట్టివి తోడ్పడునా? ఇట్టి ప్రయోగములు తిక్కన కూడఁ బ్రయోగించెనని పంతులు గారు చూపుటచే నది యాతిక్కననాటిదాక సాధారణమై యున్నదని యేర్పడు

చుండె గదా! దీని నాధారముగా గొని నన్నిచోడఁడు నన్నియ కంటెఁ బూర్వఁడని సాధించుట యెట్లా! నన్నిచోడఁడు సాధుప్రయోగకర్త యని తద్రహస్యము గుర్తింప నేర్చినవాఁడు తిక్కన యని వారి నిర్వరను సంభావించి యారహస్య మెఱుంగఁ జాలమివోలే నన్నియకుఁ జెప్పి యాతనిఁ జిన్న పుచ్చుచు నిక్కడ పంతులుగారు వ్రాసినవ్రాత హృదయముగా నాకుఁ దోపకున్నది.

మఱియుఁ బంతులుగారు “నన్నియభట్టారకుని సంస్కారమునకుఁ దర్వా తఁ బైకవిత్వమువంటి కవిత్వమును జెప్పిన యాంధ్రకవి యొక్కఁడును గాన రాఁడు. కావున నితఁడు నన్నియకుఁ దరువాతివాడై యుండఁడు” అని వ్రాసిరి. నన్నియకుఁ బూర్వ మిట్టికవితఁ జెప్పినవారు పెక్కురు గానవచ్చిరా? ఇది వింత గదా? పాల్కురికి సోమనాథుఁ డెప్పటివాఁడు?

12. వక్రము—“ఇది నన్నియకుఁ బూర్వము వ్యవహారములో నున్న శబ్ద మనియు, తత్పూర్వశాసనములందు మాత్రమే కానవచ్చుచున్న దనియు, శాసనపరిశోధకుల యభిప్రాయమై యున్నది. ఇప్పుడము మన ప్రాచీన కవిరాజు గ్రంథమునఁ గానవచ్చుచున్నది. శుక్రుండు “వక్రంబై” — ఇప్పుడ మీ యర్థ మున నన్నియాదులగ్రంథమునఁ గానరాక మన రాజకవి, నన్నియభట్టారకునకు మిక్కిలిఁ బూర్వఁడై యుండెనని వేయోళ్ల జాటి చెప్పుచున్నది.”

పంతులుగా రీక్రిందిప్రయోగమును స్మరింపఁ గోరుచున్నాను. ‘ఆకార్యము నిర్వక్రముగా నెఱవేఱెను.’ అతఁ డవక్రవిక్రముఁడు—ఇత్యాది విధముల నేటి రచనలలోఁ గూడ వక్రపదము నన్నిచోడఁ దేయర్థమునఁ బ్రయోగించెనో యా యర్థముననే ప్రయుక్త మగుచున్నది. ‘వక్రంబు వచ్చువారు,’ ‘వక్రంబు వచ్చిన’ అను పలుకుబడి నేఁడు గానరాదు గాని వక్ర మనుపదము నేఁడు నున్నది. శాసన ములలోని ‘వక్రంబువచ్చు’ మిక్కిలి ప్రాచీన మైనదే. దానిని నన్నిచోడఁడు ప్రయోగింపలేదు ఈపదము నన్నియకంటె నన్నిచోడఁడు మిక్కిలి ప్రానుఁచి డని వేయోళ్లజాటుచున్నదనుట యచ్చెరువు గొల్పుచున్నది.

శ్రీనడుకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు నన్నిచోడఁడు నన్నియకంటెఁ బ్రాచీనుఁ డనుటకు వెలయించిన సాధనముల దౌర్బల్యమును లఘుతరముగా నిక్కడ వివరించితిని. శ్రీరామయ్య పంతులుగా రిప్పుడు ప్రకటించిన శాసన విషయము

నెత్తుకొనకయే యున్నను గూడ నే నిప్పుడు విమర్శించిన విధముగ వీరరాజు పంతులుగారు చూపిన యాధారములు నన్నిచోడని నన్నియకంటె బ్రాచీనునిగా నిలువరింపనేరని వగుచున్నవని నా నమ్మకము. ఇక సహృదయులు ప్రమాణము.

ఇట్లయి యున్నను వీరరాజు పంతులుగారు (రక్తాక్షి శ్రావణ-కార్తిక మాసముల పరిషత్పత్రికలో) ప్రకటించిన వ్యాసమున నిట్లు వ్రాసినారు.

“భట్టారక మహాశయునికిఁ బూర్వము తెనుఁగునఁ గవిత్వమే లేదని విశ్వ సిందియున్న యాంధ్రులహృదయక్షేత్రములయందు ‘అతనికి మున్ను తెనుఁగు కవిర గలదు’ అను వాక్యజీజముల నావాపించుటయే మొదట దుర్వృత్తమయ్యెను. ఎట్టకేలకుఁ బరిశోధనములు వెల్లివిరిసినకొలది నవి నాటుకొన ‘అతనికిఁ బూర్వ ముద్గ్రంథములు లేవు గాని స్వల్పముగఁ బాటలు పద్యములు నుండినవి’ అను భావాంకురములు క్రమముగాఁ దలసూపెను. ఇట్టిచో ‘నన్నియకు మున్ను ప్రబంధము లుండెడివి’ అను పలుకుదీవలు రేకెత్తుటకుఁ గాలచక్ర మింకను దొరల వలయునేమో——నేటివఱకును నన్నిచోడకవి కాలమునుగూర్చి కావింపఁబడిన విమర్శనములయందు దొక్కటియు నిర్బాధకమగు నొక్క యాధారముతో నైనఁ గూడినదిగా నుండలే దనియు నాతఁడు నన్నియకుఁ బూర్వఁడయియే యుండు ననియు నిరూపించుచు నేనొక విమర్శమును వ్రాసితిని.”

ఇక్కడ నన్నియభట్టారకునకుఁ బూర్వ మాంధ్రకవిత్వము లేదనుకొను చున్న సామాన్యలోకమును వీరరాజుపంతులుగారు గేలి గొనుచున్నారు. వాస్తవమున కిక్కడ నమాయక మగులోకముగా దధిక్షేపింపఁ దగినది! నన్నియకుఁ బూర్వ మాంధ్రకవిత యున్నదనుట కాధారము లేమియు గోచరింపకున్నపుడు లోకమంతకుముం దాంధ్రకవిత లేదేమో యనుకొనెను. యుద్ధమల్లుని శాసనము దొరకొన్న పదపఁ బదరచనము కల దనుకొనెను. మఱికొన్ని యాధారములచేఁ బాటలు పదములు మొదలయిన రచన లుండె ననుకొనెను. సృష్టముగాఁ బ్రాచీన గ్రంథములు దొరకెనేని యవియుఁ గల వనుకొనును. ఇది యుక్తమే కాదా! కాలచక్ర మింకను దొరలఁగాఁ పంతులుగారు మొదలగువారిప్పు డాంధ్రులహృదయ క్షేత్రములందు రేకెత్తింపఁ జూచుచున్న “నన్నియకుమున్ను ప్రబంధము లుండె డివి” అనుపలుకుదీవలు ఇంద్రజాలిక విభ్రమములై యంతరింపఁ గలవేమో యని నే ననుమాన పడుచున్నాను. ఇంద్రజాలికు లందఱముందు పాటలో మావి

విత్తు నాటగలరు. మొల కెత్తింపగలరు. చిగు రెత్తింపగలరు. పూవులు విందె
లును బుట్టింపగలరు. కాని మాయకమైన చూమావిమోక యెందాక నిలువ
గల్గును? చిత్తగించి నలుపురు జూడబోయిన రిత్తయగునుగాదా !

క. మును మార్గకవిత లోకం, బున వెలయగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
గునిలిపి రంధ్రవిషయమునఁ జనసత్యాశ్రయుని దొడ్డి చాళుక్యనృపుల్.

అను పద్యమును నిండజాలవు గుంచె విసరుతో మొలకెత్తిన “నన్ని
యకుఁ బూర్వ మంధ్రప్రబంధము లన్నవి” అనుభావాంకుర మాకుంచె కూలి
పోయిన పిదప మాలిపోయినట్టే యయ్యెను. ఇట్టిచో—

క. మును మార్గకవిత లోకం, బున వెలయగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
గునునిలిపి రంధ్రవిషయం, బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుల్.

అని బయల్పడిన యమాయకపద్యమునకు సముచితముగాఁ జెప్పఁ దగిన
యర్థమును పంతులుగారు సన్నగా జాబవిడిచినారు. నన్నియభట్టున కాశ్రయ
మైన రాజరాజు మొదలగువారి నీపద్యము చెప్పుచున్నదని నేను భావించితిని.
(రాజనరేంద్ర నవమశతాబ్దసంఘిక చూచునది) రామలింగారెడ్డిగారు నట్లే భావించిరి.
పంతులుగారు దానిని పరిభావింపకున్నారు. మఱి వారు చెప్పు నర్థమేమో !

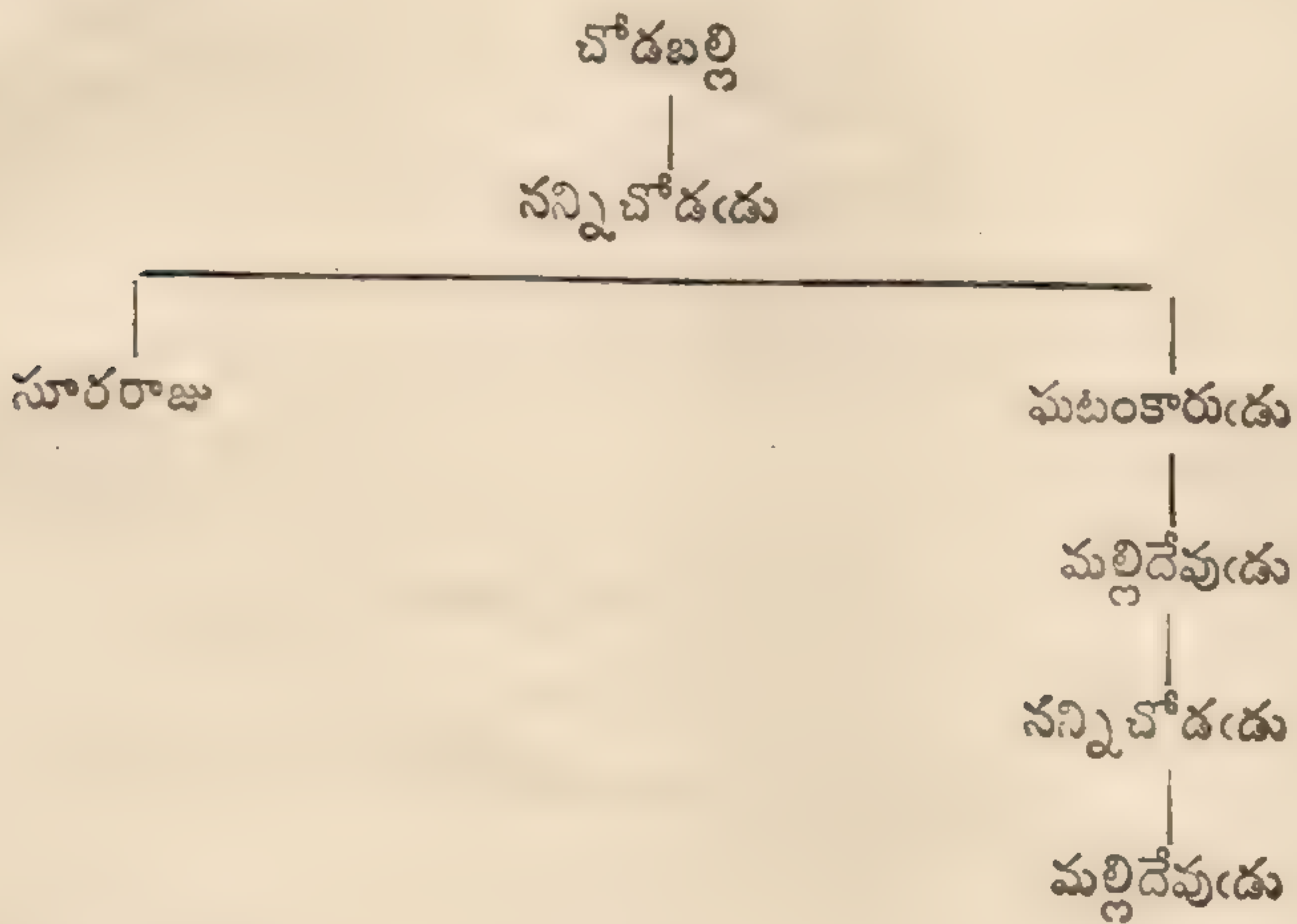
ఈపద్యము నన్నియ కాశ్రయమైన రాజరాజు మొదలగువారినే పేర్కొను
చున్నదని యిప్పుడు రామయ్య పంతులుగారు ప్రకటించిన శాసనమువలన
మఱింత సుదృఢముగాఁ జెప్ప నొప్పుచున్నది. ఏలయనఁగా నాశాసనమును బట్టి
నన్నిచోడఁడు రాజరాజునకు నూతేండ్లకుఁ ద్యోతికాలమున వెలసినవాడుగాఁ
దెలియవచ్చుచున్నాడు. ఆ నూతేండ్లకాలమున నంధ్రమున ‘పలువుల్’ కవులు
తెలియవచ్చుచున్నారు.

వీరరాజు పంతులుగారు ద్వితీయవ్యాసమున నన్నిచోడని శబ్దపరికరసం
పత్తినిగూర్చి వ్రాసిన గ్రంథమునకు నేను మిక్కిలియుఁ బరితోషము చెందుచు
న్నాను. అది వారి భాషాపరిశ్రమను వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. అందుఁ
గొన్నింటి నేను భిన్నాభిప్రాయము గలవాడను; కొన్నింటి వారి యభిప్రాయమును
బలపఱుచువాడను. మఱియొకపుడు నేనును నన్నిచోడని కావ్య విశేషములఁ

గూర్చి కొంత వ్రాయ నుద్యోగించి యున్నాడను గాన యాయా విషయము లందుఁ బేర్కొందును.

ఇక రామయ్య పంతులుగారు ప్రకటించిన శాసనమును గూర్చి నేను జెప్పఁ దలచినది సంగ్రహముగాఁ జెప్పుచున్నాడను :—రామయ్య పంతులుగారు శాసనము నించుక తప్పుగాఁజెప్పి రని నేననుకొనుచున్నాడను. వారిట్లు వంశ వృక్షముం జూపిరి.

శాసనశ్లోకములఁ గూడఁ జూపుచున్నాడను.

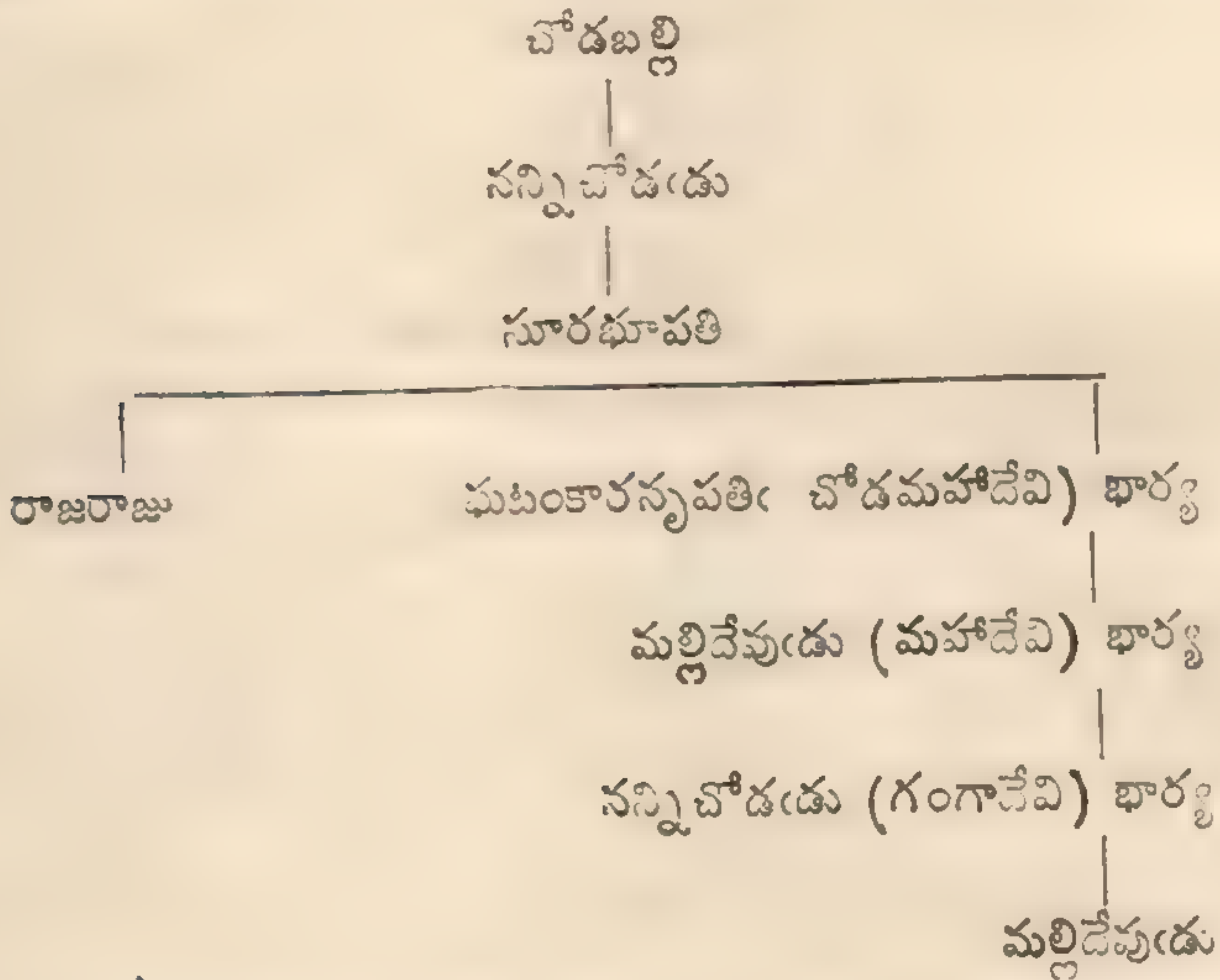
తత్రసూర్యాన్మను - స్తస్మా దిక్షాకు - స్తత్కులే నృపః
 ఆ దేవీ త్కరికాలాఖ్య చోడ - స్తస్యాన్వయే జని
 చోడబల్లిన్మప - స్తస్మా న్ననిచోడ - స్తదాత్మజః
 సూరభూప - స్సతస్తస్య రాజరాజమహీపతిః -
 తస్యానుజో ఘటంకారన్మపోహంకారశంకరః -
 తస్యచోడమహాదేవీప్రియా - తత్తనయోనయా
 మల్లిదేవన్మపో యత్రత్రాత్రధర్మా (రోమ్ ?) న్యలీయత -
 తస్యకాంతా మహాదేవీ నన్నిచోడస్తయో స్సతః
 న్యగ్రహీదుగ్రహీరారీ న్య (న ?) గ్రహీద్విజయ శ్రియమ్ -

గంగాదేవీ ప్రియాతస్య యాదేశ మతిచక్రమే -

తాభ్యాం భూచక్రశక్రౌ భూన్మల్లిదేవ మహీశ్వరః -

పైశ్లోకములందు నేను జేసిన యన్వయమున కనుగుణముగాఁ విరల్లగేఖ లుంచితిని. ఈవిధముగాఁ జూడఁగా వంశవృక్ష మీక్రిందివిధమున నేర్పడు చున్నది.

రామయ్యపంతులుగారు చూపిన వంశవృక్షమున రాజరాజు లేడు. శ్లోకములఁ జూడఁగా నేను జూపిన వంశవృక్షమే సరియైనదని యేర్పడఁగలదు. దీనిబట్టి వంశవృక్షమున నొకతర మెక్కువ యగుచున్నది.

రామయ్యపంతులుగారు, వంశమునఁ గడపటివాఁడును, శాసనము నెల కొల్పినవాఁడును, నగుమల్లిదేవుఁడు (శాసనమునఁ గాలనిర్దేశము లేకున్నను) శ. 1140 సంవత్సర ప్రాంతమువాఁ డగునని వ్రాసిరి. కాకతీయగణపతి దేవు నకుఁ బుణ్యముగా నాశాసనము నెలకొల్పఁబడినది కావునను గణపతిదేవుఁడు శక. 1140 సంవత్సరప్రాంతకాలమున వెలనాడు జయించి శక. 1182 సం॥ దాక రాజ్య మేలినాడు గావునను, ప్రస్తుతశాసనకాలమును గణపతి వెలనాడు జయించి నప్పటి కాలముగానె (శక. 1140) సామాన్యదృష్టిని రామయ్య పంతులుగా రట్లు వ్రాసిరి. ఈశాసనము గణపతి వెలనాడు జయించినకాలముననే వెలయింపఁ

బడిన దగునేని దయ్యాలరేవూరిశాసనమువలె నిదిగూడ గణపతిపేరనే యుండదగి యుండును. కావున నిది యంతకుఁ గొంత తర్వాత కాలమున వెలయింపఁబడిన దయ్యుండు ననవచ్చును. ఆతర్వాతికాలము గణపతియవసానకాలమగు శక. 1182-కు లోగా నెప్పుడేని కావచ్చును గదా!

పెదచెఱకూరిలోనే దొరకిన శాసనాంతరమును బట్టి యాకాలము శక 1170-1180 సం॥ దగ్గఱిదిగానే నిర్ణయింపఁదగిన దగుచున్నది.

ఇది చదువుడు: - ఓరియంటల్ లైబ్రరీలోని శాసనముల వాల్యుం నెం. 1792 పేజీ పెదచెఱకూరికరణం నోరి కృష్ణయ్యగారి యింట్లో ఉన్న తామ్రశాసనము. ప్రసక్తమైన భాగమే ఉదాహరించు చున్నాఁడను.

జాతశ్శ్రీకరికాల పార్థివకులే రత్నాకరేచంద్రవత్
శ్రీమద్రాజసమాజ భూషణమణి శ్రీమల్లిదేవాహ్వయః
నిస్త్రిశత్రుటితారి మోటకభట స్తంభేరమగ్రామణీ
ర్మస్తిష్కాసి పిశాచభూతనికరశ్లాఘ్య ప్రతాపోదయః
న్యగ్రహీదరిచతుర్విధసైన్యా
న్యగ్రహీదఖిల దిగ్జయలక్ష్మీమ్
మల్లిదేవ జగతీపతిశక్ర
శక్రకసూనురివ చక్రిసహాయః

తారారాట్కరపద్మినీహితమితే (1221) శాకాబ్దజాతేగతే, సాక్షాదీశ్వర వత్సరే శుభకరే మాఘాస్యమాసేసితే । పక్షేపర్వణి సోమవారసహితే సోమగ్ర హోపక్రమే! కృత్వాస్నాన మనూన మంత్రవిధినా పాథోనిధే సన్నిధౌ ।.... పంచోత్తరశతభారీపరిమేయమహి మగ స్త్యనాథాయ । శ్రీమల్లిదేవనృపతిః ప్రాదా దిహనం(పం)దికుంట నామదిశి....

రామయ్యపంతులుగారు ప్రకటించిన శాసనము నెలకొల్పిన మల్లిదేవుడే యీశాసనము నెలకొల్పిన మల్లిదేవుఁ డగును.

“నృగహిదుగ్రహీరారీన్ అగ్రహీద్విజయశ్రియమ్ ।.... తాభ్యాం భూచక్ర శక్రోభూ నృల్లిదేవమహిశ్వరః । (రామయ్యపంతులుగారు ప్రకటించిన శాసనము).

“నృగహి దరిచతుర్విధసైన్యానృగహి - దిత్యాదికమగు నీ రెండవ శాసనము శ్లోకమును జూడదగును. మఱియు రెండు శాసనములు నొక్కచోటివే. గణపతి చనిపోయిన తర్వాతిది గాన యీ రెండవ శాసనమున గణపతి దేవునికి బుణ్యము గా నని లేదు. గణపతి చనిపోయిన తర్వాత నామల్లిదేవుడు తలయెత్తి స్వతంత్రుడై యుండును. ఈశాసనమునఁ దలిదండ్రులపేళ్లు లేవు గావున నీవిధమున నీమల్లిదేవుడే యామల్లిదేవుఁ డగుట గుర్తింపవలసెను.

శక 1221 సంవత్సరమున శాసనము నెలకొల్పిన యీ మల్లిదేవుడు గణపతి దేవుని జీవిత కాలమున నెలకొల్పిన శాసనాంతరము (మన ప్రస్తుతశాసనము) శక 1170-1180 సంవత్సరముల సమీపకాలపు దగుననుట యసంగతము కానేరదుగదా! దీనిచే రామయ్యపంతులుగారు చెప్పిన కాలముకంటె మన ప్రస్తుత శాసనము మఱి ముప్పదియేండ్ల తర్వాతి దగుచున్నది. ఇట్లు ముప్పది యేండ్ల తర్వాతికి వచ్చినను, వారు పంశవృక్షమున నొకపురుషుని విడుచుటచేత నా ముప్పదియేండ్లు నాతనితరము కాలముక్రిందఁ గొట్టివేయఁగా రామయ్యపంతులు గారన్నట్టే ఘట్టకుటికా ప్రభాతన్యాయమున మొదటి నన్నిచోడనికాలము శక 1040 ప్రాంతపుదే యగుచున్నది.

రామయ్యపంతులుగారు ప్రకటించిన శాసనములోని మొదటి నన్నిచోడఁడే కుమారసంభవక ర్త యని నేనును నమ్ము చున్నాను. ఇందులకై యింకను శ్రీ సోమశేఖరశర్మగారి తోడ్పాటుతోఁ దెలుఁగుచోడుల శాసనము లెన్నికలవో వానిలో నెందఱు నన్నిచోడులు గలరో యెందఱు చోడబల్లులు గలరో యెందఱు మల్లిదేవులు గలరో వారి నందఱను, ఆశాసనములను శోధించి శోధించి చర్చించి చర్చించి చివర కిదమిత్థహాని యిట్లు నిర్ణయించుకొన్నాను. ఇంతవఱకుఁ జేకూరిన శాసనములలో వీరుగాక వేతొకరు మనకు సరివచ్చువారు కానరాలేదు. ఇంక నొక్క విశేషము.

మన నన్నిచోడఁడు కుమారసంభవమును దనగురుడగు మల్లికార్జునునకు సమర్పించెను. ఆమల్లికార్జునుడు కైపులలో నొకతెగయగు కాలాముఖులలో

జేరినవాఁ డని శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు నిరూపించిరి. ఆతఁడు బసవ మల్లికార్జున పండితాధ్యులవంటి వీరశైవుఁడు గాఁ డని కుమారసంభవముఁ జదివినవారెల్లరు నంగీకరింతురు. అందు శక్తిపూజ, మండలార్చన, మొదలగు నాచారములు వీర శైవగర్హితములు కాలాముఖసమ్మతములు గానవచ్చుచున్నవి. కావునఁ గవిగారు నిరూపించినట్టు లామల్లికార్జునుఁడు గాలాముఖుఁడని నిశ్చయింపవచ్చును. ఇప్పు డిందు ముందు నిరూపించిన నన్నిచోడనికాలముననే (శక 1040 చేరువ) పెద్ద చెఱుకూరికిఁ జేరికం గల్గఁగామముననే (కొప్పరమున) ఒక మల్లికార్జునయోగి కాలా ముఖుడు గలఁడు. అతనిని వీరేశలింగము పంతులుగారింతుక స్మరించినారు. కాని వారు చెప్పిన చొప్పున నన్నిచోడనివిషయ మక్కడఁ జక్కఁబడకుండుటచే నది యాదృతము గాదయ్యెను. ఆమల్లికార్జునుఁడు తెలుఁగుచోడులచే నాధితుఁ డయి నాఁడు.

ఇది చచువుఁడు—కొప్పరపుశాసనము. 1915 సం॥ గవర్నమెంటు శాసనసంచయమున నున్నది.

“స్వస్తిశ్రీ....కావేరీతీర కరికాలకులరత్నప్రదీపాహితకుమారాంకుశ శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర కన్నరదేవచోడ మహీపాల స్సకలభూపాలతిలకః.

శ్లో. శ్రీకామచోడక్షితిపాలపుత్రః, ప్రత్యర్థికాంతాగళసూత్ర దాత్రః ।

రామాంబరీషాది అసచ్ఛరిత్రః, సూర్యాన్వయాంభోరుహషండమిత్రః ॥

ఆసీ త్రస్య కులప్రధానపదవీవిభాజితశ్రీనిధి

ర్బాండాగార మహాధికారమహితః ప్రత్యక్షధర్మాత్మజః ।

ధీమానీశ్వరనాయకస్య తనయో మారాభిధానః కృతీ

నిత్యం ధర్మ నిబద్ధబుద్ధి రసకృతుణ్ణక్రియావర్ధనః ॥

శ్రీశైలప్రాగ్భాగే కమ్మక్షితిమహిత కొప్పరగ్రామే

ద్వాభానితో తటాకా తేన స్వేతూపమాన ఘనసేతూ ।

గిరిరామభేందు గణితే శకభూపాభ్యే జయాబ్ధికే చైత్రే

సూర్యగ్రహణనిమిత్తే కృతవా తా మహాధర్మా ॥

అథనిజప్రధానినః పౌరుషమాదృత్య రాజకన్నరదేవ స్సమాగత్య ఆస్మిన్
పుణ్యతీర్థే సుప్రతిష్ఠితం సోమేశ్వరం నత్వా భక్తిప్రేరితమనా దేవా యైనం
కొప్పరగ్రామం దత్తవాః - తదైవ తదనుజన్మా చోడబల్లిదేవః పూర్వదిశి క్రోశ
మాత్రే చీదెపల్లి నామగ్రామం ప్రాదాత్ .....

దాపయిత్వా తటాకౌ ద్వౌ దేవాయ తదనంతరం
పాలారుపురసముత్పన్నం ధ్రుతకాలాముఖవతమ్ ।
మల్లికార్జున మభ్యర్థ్య తస్యైతత్త్వార్థభావినే
సోమేశ్వరవరం స్థానం ప్రాదాదాచంద్రతారకమ్.

శక 1037 సంవత్సరమునఁ గామదేవచోడభూపాలుని కొడుకు లగుకన్నర
దేవచోడ, చోడబల్లిదేవులు చేసిన ధర్మముల నీశాసనము చెప్పుచున్నది. కన్నర
దేవుని భాండాగారికుడు కొప్పరగ్రామమున రెండుచెఱుపులఁ ద్రవ్వించెనట !
కన్నరదేవుఁ డందుల కానంపించి యక్కడఁ బ్రతిష్ఠితుఁ డగు సోమేశ్వర దేవునకుఁ
గొప్పరగ్రామము నొసఁగె నట. అతని యనుజన్ముఁ డగు చోడబల్లి దేవుఁడు చీదె
పల్లి గ్రామము నొసఁగె నట. మఱియు నాతఁ డక్కడఁ ద్రవ్వించిన రెండు
తటాకములను దేవున కిప్పించి యటు పయి పాలారుపురమందు జన్మించిన
వాడును కాలాముఖవతమును బూనినవాడును నగుమల్లికార్జునుని బ్రాథ్నించి
తత్త్వార్థభావియగు నాయనకొఱకు సోమేశ్వరవర మను స్థానము నాచంద్రార్క
ముగా నొసఁగెనట.

పెదచెఱకూరిశాసనమున లెక్కింపబడిన విధమునఁ జోడబల్లికొడుకగు
నన్నిచోడని (మననన్నిచోడకవి) కాలమున కీ శాసనకాలము సరివచ్చుచున్నది.
నన్నిచోడకవి గురువగు మల్లికార్జునుఁ డీతఁడు కావచ్చు ననుట మిక్కిలి సంగ
తముగానుండును. మఱియు నీశాసనములో కాలాముఖమల్లికార్జునునకు సోమేశ్వర
వరము నిప్పించిన చోడబల్లియు, పెదచెఱకూరి శాసనములో మొదటి వాడుగఁ
జెప్పబడిన చోడబల్లియు (నన్నిచోడకవితండ్రి) యొక్కఁడయినను గావచ్చును.
పెదచెఱకూరిశాసనమునఁ జోడబల్లి తండ్రిపేరు గానరాదు. ఈ
కొప్పర శాసనమునఁ జోడబల్లి సంతానము తెలియరాదు. చోడబల్లి,

కామదేవచోడ, కన్నరదేవచోడ, నన్నిచోడాదులు, వేర్వేరుగాఁ బెక్కుశాసనములలోఁ గానవత్తురు గాని యీ కొప్పరపు శాసనములోని వారితో వార్యవరు నేకిభవింపకున్నారు. సౌత్ ఇండియన్ ఇన్స్క్రిప్షన్ 4 వాల్యుం 467 పేజీలో నొకచోడశాసనము కలదు. అది యొక్కటి మాత్రమీకొప్పరశాసనమునఁ గల కన్నరదేవచోడ, చోడబల్లిదేవులదే. దాని కాలముకూడ శక 1043 అగును.

కొప్పరపుశాసనమునఁ గానవచ్చు చోడబల్లి నన్నిచోడకవితండ్రి గాక పోవచ్చును. వారిద్దఱు వేఱుపురుషులు గాకపోవుటవలన వచ్చువిశేష మంతగా లేదు. పెదచెఱుకూరిశాసనమున, పాకనాడిరువదియొక్క వేయిటి కధీశుఁడు, చోడబల్లి కుమారుఁడు, నగు నన్నిచోడఁడు దొరకినాఁడు. కొప్పరపుశాసనమునఁ దెలుగుచోడులచే నారాధితుఁడు, కాలాముఖ దీక్షగొన్నవాఁడు నగు మల్లికార్జునగురువు దొరికినాఁడు. ఈనన్నిచోడ మల్లికార్జునగురువు లేకకాలమువారగుట స్పష్టమయినది. కుమారసంభవమున నన్నిచోడనిగూర్చి తెలియవచ్చుచున్న విషయము లంతకంటె నెక్కువలేవు. అందు నన్నిచోడని తల్లిపేరు శ్రీసతి యనియున్నది. పైశాసనమునం దది కానరాలేదుగాన నాతఁడేనాతఁడనరాదని యాక్షేపింపరాదు. అట్లాక్షేపింపఁ బూనినచోఁ గల్గెడు ననర్థములకు మితిలేదు.

నన్నియకంటె నన్నిచోడఁడు, నూతేంద్ర త్యాగికాలమువాఁ డని పయి చర్చవలన నిర్ధారిత మగుచున్నది. నన్నిచోడని కవితారచనను గూర్చి వేఱొకప్పుడు విస్తరించి వ్రాయ నున్నాఁడను. ఇక్కడ నొక్కపదమునుగూర్చి యింతుకయుగ్గడించుచున్నాఁడను. రామయ్యపంతులుగారు కుమారసంభవము ముదితప్రతిలోని దోషముల నెఱింగించుటకై తాళపత్రప్రతిలోని పద్యములఁ గొన్నింటిని జూపినారు. అందొకపద్యము :—

క. వలిమొగ్గల విరిపువ్వుల

సలలితమయిచూడ నొప్పెఁ జనుపక (చంపక)

మత్యుజ్జ్వలరుచి రేషగలారక

వెలిగెడు నుద్ధీపదీపవృక్షమువోలె.

తంజావూరు ప్రతిపాఠము.

ఇందు 'చనుపక' మని యుండఁగా నది తప్పని తలచి రామయ్యపంతులుగారు (చంపక) అని కుండలీకరించి సంస్కారము చూపినారు. అట్టిసంస్కారమనావశ్యకము. చనుపక మనుపదము కలదు.

చనుపకములఁ గొనఁ జనునే మాటికి, ననవిల్తునిమన్నన గలమేటికి.

యయాతిచరిత్రము.

శబ్దరత్నాకరమున నీప్రయోగము చూపబడినది. దీనిచే వాపదము వైకృత
మని యెఱుఁగదగును. ఇదికూడఁ జదువదగినది

సీ. ధూర్జటి కోపాగ్ని ధూళిగాఁ గ్రాఁగిన

నాడేల నీయమ్ము వాడిలేదు

వాడికోటల వాహువడిదోలి కఱచిన

నాడేల నీరశ్మి వేడిలేదు

కాపంబు శ్రీరామభూపాలుఁ డిచ్చిన

నాడేలకూయవో పోడిగాను

చనుపకములకల్లి కనుకనిడుల్లిన

నాడేల మ్రోయరో నేడుమీరు

మగువఱాయు పెఱిఁగి మగఁటిమివాటించి,

యేయఁగాయఁగూయమ్రోయ నగునె

మదన ! చంద్ర ! పికమ ! కొదమతుమ్మెదలార !

నాడు నాడు నాడు నాడు లేరె.

భావనపెమ్మన యనిరుద్ధచరిత్ర - ప్రబంధరత్నావళిలోఁ జూచునది.

[శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు రచించిన ఈ వ్యాసము ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్రిక సంపు. 14-సంచిక. 1.లో (క్రోధన చైత్రవైశాఖ మాసములు)
- 1925 సం॥ న ప్రకటింపబడినది. దాని నిట పునర్ముద్రించినాము.]

- సంపాదకుపలు

కుమారసంభవము

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

సర్గ ర :

¹శ్రీవాణీంద్రామరేంద్రార్చిత మకుటమణి శ్రేణిరామాంఘ్రి పద్మా

జీవోద్యత్కేసరుం ²దాశితజననివిలాశేషవస్తుప్రదుం ³దా

దేవాధీశుండు ⁴నిత్యోదీతు ⁵దజుడు ⁶దాద్యుండు ⁷విశ్వై

కావాసుం దెప్పుడు మా కభిమతములు ప్రీతాత్ముడై యిచ్చుఁ గాతఁ.1

మహాదేవుడు ప్రీతాత్ముడై మాకు అభిమతములు ఇచ్చుఁగాతఁ—
మహాదేవుఁ దెట్టివాఁ డనఁగా,

- (1) శ్రీవాణీ..... కేసరుండు — శ్రీవాణుల యింద్రులు — శ్రీయింద్రుఁడు విష్ణువు; వాణి యింద్రుఁడు బ్రహ్మ; అమరుల యింద్రుఁడు, దేవతాధిపతి, శచీపతి; 'అమరీంద్రా' అనియేని పాఠము కావచ్చును. తొలియిర్వురును వారి దేవేరులతోను దేవేంద్రుఁడు (శచితోనే కాక తక్కుఁగల దేవతలతోను) సాష్టాంగ నమస్కారము చేయుచో (తమతమ) కిరీటములను శివుని పాదములం దర్పింపఁగా కిరీటములలోని మణి శ్రేణుల వెలుగులు ఆపాదము లనెడు పద్మములకు జీవకళలు గొల్పెడు కింజల్కము లయినవి. అట్టి పాదపద్మ కింజల్కములు గలవాఁడు;
- (2) ఆశ్రయించిన జనులు కోరిన సర్వవస్తువులను దయచేయువాఁడు; (3) ఆ దేవ + అధీశుఁడు — దేవతల (పిపిలికాదిబ్రహ్మ) పర్యంతముగల సర్వ ప్రాణులకు అధీశుఁడు (4) నిత్యముగా నుదయించుచునే (జన్మించుచునే, పెంపొంచునే) యుండువాఁడు — శివుఁడు అష్టమూర్తులతో జగమును ఆత్మను సృష్టించుచు, నందు వర్తిల్లుచునే యున్నాఁడనుట — అయినను (5) పుట్టుకలేనివాఁడు; (6) సృష్టి కంతకుఁ దొలుతటి యాధారమైనవాఁడు (7) విశ్వమందే ముఖ్యముగావసించువాఁడు—

మహాదేవుఁ డనుపేరు శివునకే చెల్లినది. తక్కినవారందఱు దేవతలు దేవాధిదేవులు ఇత్యాది విధముల పేళ్ళవారు.

సి. అల దేవదేవుడై యలరారు శివునకే
 తేజరిల్లును మహాదేవపదము
 అల త్రివిష్టపవిధుం దయిన వాసవునకే
 యెన్నిక గనును మహేంద్రపదము
 అల కాళికాదాసుఁ డగు కవీశ్వరునకే
 గణన కెక్కును మహాకవి పదంబు
 అల పతంజలి కృతంబయిన భాష్యమునకే
 పరిధవిల్లును మహాభాష్యపదము -

అని యస్మద్గురుచరణులు.

'ఆజీవము' [.....]*

నన్నిచోడఁడు శివు నిట్లు స్రగ్ధరాకృతిపుష్పసజమున నలంకరించి
 యర్చించినఁడు. గ్రంథారంభమున స్రగ్ధరావృత్తి ముందరాదని, నన్నిచోడఁ
 డట్లు చేయుటచే యుద్ధమున మరణించెనని, శ్రీరామకష్టకవిగా రొకకందపద్యము
 అందుకు జ్ఞాపకమని యధర్వణచ్చందములోనిదానిగా కుమారసంభవ పీఠికలో
 నుదాహరించినారు - (చూ. ప్రథమభాగపీఠిక 4 పుట)

క. మగణంబు గదియ రగణము

వగవక కృతిమొదట నిలుపువానికి మరణం

బగు నిక్క మంద్రు మడియఁడె

యగు నని యిడి తొల్లి దెంకణాక్షితుఁ డనిక

అధర్వణచ్చందము నాకు దొరకలేదు. లక్షణగ్రంథములలో నుదాహృతమయిన
 యధర్వణచ్చందః పద్యములలో నీ పద్యము గానరాలేదు ఇట్టి సందర్భమున
 నధర్వణునిదిగా నీ క్రింది పద్యమున్నది.

* [ఆజీవ - భారవి - అని కు. సం॥ మార్జినల్ నోట్సులో కలదు] కాశ్మీగారు
 వ్రాసియుంచిన వాఖ్యానపు చిత్తు ప్రతియిది. అక్కడక్కడ వారే కొన్ని
 మార్పులుచేర్చులుచేసి, మఱికొన్ని భావుల, పూరింపవలసిన కాశీస్తలములుచించిరి.
 అట్టి భావుల బ్రాకెట్ల [...] నడుమ సూచింపబడిన అంశములు భాపించి
 మేము చేర్చినవి. -సంపాదకులు.

[అంధరాషాయ మధర్యణచందసి-

క. యగణంబు గదిసి చంపును
రగణముతో గదిసి ఘోర రణమొనరించున్
భగణమిక నొక్క చిత్రము
మగణమతోగూడ కాలమరణము పశికిన్.]

అధర్యణుఁ డిట్టి పద్యమును రచించి యుండఁడని నానమ్మకము. ఏలనఁగా మహాకవు లనేకులు గ్రంథారంభమున మగణరగణము లుండుపద్యమును స్రగ్వరను జేర్చినారు.

స్రగ్వరా లక్షణము.

[మానొండుక స్రగ్వరాఖ్యక మరభనయయల్ మత్తనాగావ్తవిశ్రా
మానూనప్రాపు రై నక హరిముఖదివిజుల్ యాతుధాన వ్రజంబుల్
సానందాసక్తితోఁ దోయధికడ నన్మృతం బారగింపంగ నచ్చో
మానిన్యాకారతక సమ్మదము వొదలఁ బద్మాధవానందపుత్తా.]

-అప్పకవీయము]

ఈ పద్యము తొలిచరణమున యతి శవర్ణరేఫముల సంయుక్తముగా నున్నదిగాన యా రెండక్షరములలో దేనికైనను వీలు గుడిరిన ట్లిటివలివారు యతిని బొస గించుచున్నారు. యతినియతముగా నొక్కరేఫతోనే యిక్కడ కలదు. ఒకచోట 'శ'కు మఱొకచోట 'ర'కు యతి కల్పన చేయలేదు. ప్రాచీను లట్లు చేయలేదు.

సీ. రమణీయ శృంగార రజతపర్వతము నా
శోభిల్లు శుద్ధ విస్ఫూర్తి మూర్తి
ఆపర్వతాగ్రహేమైక శృంగంబు నా
నమరు జటామకుటాతిథాతి
ఆతుంగ శృంగ శిలాపూర్ణ సరసి నాఁ
బొంగారు జాహ్నువీ భూరివారి
ఆ నిమ్న సరసీ విహార మరాళికా
పంక్తినా నొప్పు కపాలమాల.

గీ. యా మహామరాశికా బర్హణాంభోజ
పుష్పనిభసముత్త భోగి భోగి
సమితిః దాల్చి పొల్చు శంకరుం దంబికా
ధవుడు మా కబీష్టదాతగాత.

2.

మహానీయాకారము గలవి- రజతపర్వతము, దానిపై హేమశృంగము. ఆశృంగగ్రమున ఆపూర్ణసరసి, దానిలో విహరించుమరాళవంక్తి, ఆమరాళములు పెకలించి పట్టుకొను కాదతోడి తామరపూవులు అనునవి. ఆపర్వతాదలు ఒక్కచోటనే కుదుర్కొని యుండునవి ఒక్కంతలో నొక్కచూపునఁ జూడ రానివి మహానీయములు, స్థలాంతరమునకు రప్పింపరానివి; యగునట్టి యట్టి వానివి సంగ్రహరూపముగా చిత్రరచన చేసినచో (నేడు ఫోటో తీసినచో) ఒక్కంతలో ఒక్కచూపుతో సులువుగా స్థలాంతరములందుఁ గూడఁ జూడఁ దగినట్లుగా వెలయించుటగును. అట్లే యిక్కడ రమణీయ శృంగారమయిన రజతపర్వతమో యన్నట్లు ఆ పర్వత సంగ్రహరూపముగా శివుని శుద్ధవిస్ఫూర్తి (తెల్లని వ్రకాశము)గల మూర్తి యున్నది. ఆపర్వతముమీది హేమశృంగమా యన్నట్లు సంగ్రహరూపముగా శివుని జటామకుటాతిథాతియున్నది. ఆశృంగగ్రము మీది యాపూర్ణసరసియా యన్నట్లు సంగ్రహరూపముగా శివుని జటామకుటముమీది గంగాప్రవాహ మున్నది. తోతయిన యాప్రవాహములో విహరించు నంచలబంతులా యన్నట్లు కపాలమాల లున్నవి. ఆమరాళములు పెకలించి కలుచుకొని పట్టుకొనియున్న (కాదంతోడి) తామరపూవులాయన్నట్లు శివుని తలనుండి మేనెల్లఁ ద్రోచుచు పడగలు విప్పి యెగయుచున్నవి. ఈ విధముగా రమణీయశృంగారమయినకైలాసపర్వతము సర్వత్ర కదలిరాలేదుగాని దాని సంగ్రహరూపమా యన్నట్లున్న శివుడు సర్వత్ర ప్రపన్నులఁ జేర వచ్చి దర్శన మీయగలఁడు ప్రపన్నుల కారమణీయశృంగారకైలాసాదిదర్శనము శివదర్శనముననే సిద్ధమగును.

అమహామరాశికా బర్హణ = అగోప్యయంచలు పెల్లగించిన, అంభోజపుష్ప నిభ = తామరపూవులవంటి, సముత్తభోగిభోగి వమితి = ఎగయనెత్తిన పడగలు గల పాముల గుంపును, - పడగలు తామరపూవులు, త్రాచులు వాని కాదలు.

ఇందు అలంకార ముత్తేక్ష.విస్ఫూర్తి మూర్తి. మకుటాదిభాతి, భూరివారి కపాలమాల, భోగిభోగి, దాతగాత అనుచోట్ల అనుప్రాస మను శబ్దాలంకారము.

ఇది సర్వయతిసీసము. శ సలకు, ఆ హలకు - యతు లిందున్నవి. చరణాంతానుప్రాసములు నేను సరిదిద్దినవి. మకుటాదిభాతి, కపాలలీల, భోగ భోగి - పూర్వపు వ్రాతప్రకారము, కవిగారియచ్చుప్రతిలోని, పాఠములు.

చ హరి వికవామలాంబుజ సహస్రముః బూన్పి మృగాంకు నం దవి
స్ఫురితమలాసిరాజ్జమని పుచ్చగః జాచినచేయిఁజూచి చం
దురుఁ దది రాహుసావి వెఱు దుప్పలఁ దూఁగఁగ జాఱుచున్న న
య్యిరువురఁ జూచి నవ్వు పరమేశ్వరుఁ డీవుత మా కభీష్టముల్. 31.

మహావిష్ణువు వరమశివుని శివసహస్రనామములతో స్తుతించుచు వికవామ
లాంబుజ సహస్రముః=విరఁబాటినవి. ముఱికి లేక బురుద మఱకలు లేక, నల్లఁ
బాటక శుభ్రములుగానున్న వేయితామరపూవులతో. పూన్పి = పూజచేసి-(నాఁడు)
వేయిపూవులపూజ ముగిసిన తర్వాత పూజావైభవమను, బుష్పాలంకరణ
సౌందర్యమును గన్నార దర్శింపఁగా అందు మృగాంకుః = జింకయంకము
గలవానిని చంద్రుని (జూచి) అవిస్ఫురిత - వికసింపని, మలాసిత = (పం
కము, మురికి అందీ)నల్లని మఱకగల. అజ్జము = తామరపూవు అన్నభ్రాంతి
గలిగి విష్ణువు నొచ్చుకొని దానిని పుచ్చగన్ = దొంగింపఁగాఁ దలఁచి చేయి
దాచినాఁడు, చంద్రుఁడా చేరినిజూచి పడగవిప్పి మీదికి వచ్చుచున్న
రాహువు (పాము) అన్న భ్రాంతి గొని వెఱుపుతో తుప్పలఁ దూఁగుటకై జాఱు
దొడఁగినాఁడు. అట్లు భ్రాంతు లయిన విష్ణుచంద్రులను జూచి వరమశివుఁడు
నవ్వి భ్రాంతి దీర్చి యోదార్చి నిలుపుకొన్నాఁడు. అట్లు విష్ణునకుఁగూడ భ్రాంతిఁ
దొంగించు పరమేశ్వరుఁడు మా కభీష్టవలదుఁ దగుఁగాక !

'మాకు' అనఁగా భ్రాంతిగ్రస్తులయిన శివభక్తులకు ఒండె శివకవులకు
అనిభాషము. విష్ణుఁడు గూడ భ్రాంతిగ్రస్తుడే. ఆయన బావమఱది
చంద్రుఁడును భ్రాంతిగ్రస్తుడే. అయినను వారు పేవకులయిరి గనుక
భ్రాంతిదీర్చి చక్కదిద్దుకొన్నాఁడు- ఇట్లు స్తుతించుటచే శివుఁడు మాకును భ్రాంతి

తొలగింపగలడు శివుడు సర్వజ్ఞుడు, బ్రాహ్మి యెఱుగనివాడు నని కవి యిందు శివునిదయాశుతను ఉత్కర్షణను బ్రతిపాదించినాడు.

అలంకారము బ్రాంతిమంతము.

విక-చామ-లాంబుజ సహస్రము అను సమస్త పదమునకు అవిస్మరిత-మలాసిత-అబ్జ మనుట ప్రతికూల పదము. 'మృగాంకుక' అనుట సాధిప్రాయము ఇట-పరికరాంకుర మలంకారము.

ఈ పద్యమున మృగాంకుకంద, కంద పాఠములు కల్పితములు. గ్రాహ్యములు కావు. 'నెఱి'-వాతప్రతి. 'వెఱి' అని కాని 'నెఱి' అని కాని యుండఁదగును. తుప్పలఁ దూగు, తుప్పలఁ దూలు, తుప్పలఁ దూలు అనియుఁ బ్రాచీన కవి ప్రయోగము లున్నవి. 'తుప్పలఁ దూగు' మార్ప నక్కఱలేదు. అదియుఁ బ్రాచీన కవి ప్రయోగరూఢ మయిన పలుకుబడియే. కల్పిత మయినను ప్రయోగరూఢ మగుటచే 'తుప్పలఁ దూలుఁగ జూలుచున్న' అనుట యనుప్రసాస సౌందర్యము, శయ్యా వైయాత్యము గలది.

విష్టువు శివునకు సహస్రకమలార్చన చేయుట పండితారాధ్య చరిత్రమున మహిమ్నుస్సవమునఁ గలదు.

ఉపమన్యు శిష్యుడై యుదురాజమా
నపరిమితప్రీతి నర్పించువిధమా
భువిని వేయిటి కొక్క పువ్వు దక్కువైన
శివుఁ గన్న పూన్చి పూజించిన విధము

పండితా-వాదప్రకరణము.

శివునకు సహస్రకమలార్చనముఁ జేయుచు నందొక కమలము కొఱవడఁగాఁ దన నేత్రకమలమునే వేయపు కమలముగా విష్టు వర్పించినాడట.

హరిస్తే సాహస్రం కమలబలి మారాయ పదయో
ర్యదేకోనే తస్మిన్ విజ ముదహర న్నేత్రకమలమ్.

మహిమ్నుస్సవము.

మూడు పద్యములలో ముమ్మారు (బహువర్యాయము లనుట) శివస్తుతి చేసినాడు. 'ఓం కాంతి కాంతి కాంతిః'—ఇత్యాది విధముల ముమ్మారు పలుకుట విషయదార్ఢ్యము. మూడు ముళ్లు వేయుట మొదలగునట్టివే.

ఉ. వీగు నపార సత్త్వ గుణ విస్ఫురణం బరమేశ్వరోదయా
మాంగము నందు మున్నదయమై నియమస్థితిఁ గొల్చి తద్దయుం
లోఁగిన పేర్మితో వఖిల లోకములం దగఁ గాచుచున్న వే
దాంగు ననంతు విష్ణుఁ గమలాధిపు సంస్తుతిఁ దెల్పు నమ్మతికా. 4.

సర్వము శివుడే కాన యాయనయే త్రిగుణములును- ఆయన సత్త్వ గుణము అపారమై, వీంగగా=పక్కటిల్లగా నది పరమేశ్వరుని వామాంగమున విష్ణువై యవతరించి నియమపూర్వకముగా శివునిఁ గొల్చెను. ఆ కొల్వినకుఁ బరమేశ్వరుఁడు పేర్మితో లోంగిపోయెను. తదన్తగ్రహమున విష్ణు వఖిల లోకములఁ గాచుచున్నాఁడు. అతఁడు వేదాంగుఁడు, అనంతుఁడు, కమలాధిపుఁడు. శివభక్తుఁడు గినుక విష్ణుని నమ్మతితో తెల్పును=స్తుతింతును.

వ్రాతప్రతిలో 'తెల్చి' యున్నది. సమావకక్రియగా నుండుట పూర్వోత్తర పద్యరీతికి ననుగుణ మని మార్పుట—

ఈపద్యమున వీంగు లోంగులు అర్వాచీన భాషలో వీగు లోగులుగా నున్నవి. 'వామాంగ, వేదాంగు' అను సంస్కృత పదములలోని పూర్ణానుస్వారపూర్వక వర్ణములతో (అనునాసిక హల్లయినను జే ప్రాకృతాండ్ర సంప్రదాయమున నది బిందువుగా మారినది) అర్వాచీన భాషాలక్షణము చొప్పున నది పూర్ణార్ధానుస్వారప్రాస మనవలెను. లేదా వీగు, విగుగాను లోగు లోంగుగాను హ్రస్వపూర్వక పూర్ణబిందుమటిత పదములవి సరిచూచుకోవలెను. ఒండెఁ బ్రాచీన భాషాలక్షణము చొప్పున నవి దీర్ఘపూర్వక పూర్ణబిందు రూపములుగానే గృహీతము లయిన వనవలెను. ఇట్టి ప్రాసముల గూర్చి విపుల చర్చ మఱొక చోట రాగలదు.

ఆది నీశ్వరుని వామాంగింబు చెమట
శ్రీదయితుఁడు జనించిన తద్విధంబు

ప.డితా—వాదప్రకరణము

'దక్షిణాంగమ్ము వస్త్రముగజేసి' యని తొడపాచి పేరయ విజయవాదీ మల్లికార్జున శతకమున 'దక్షిణాంగంబ యస్త్రంబు చేసి' అని యేతద్విరుద్ధముగా జెప్పినాడు. చూ. ప్రబంధరత్నావళి.

చ. అమిత రణోగుణ స్ఫురణ నావహమై పరమేశు దక్షిణాంగమున జనించి భక్తిః జిరకాంము సద్విధిః గొల్చి తత్రసాదమున నజాండ లోక జనిత త్వ సువేద కళాగమాది విశ్వము సృజియించి పొల్చు నజా వాగ్విధు సంస్తుతి చేసెద న్మదిన్. 5.

సత్త్వగుణమున విష్ణువు శివుని వామాంగమున జనింపగా, రణోగుణమున శివుని దక్షిణాంగమున బ్రహ్మ జనించినాడు. శివునారాధించి తత్రసాదమున 'అజాండ, లోక, జని, త త్వ, సువేద, కళాగమాది విశ్వము=బ్రహ్మాండములు, అందు లోకములు, ప్రాణులు చతుర్వింశతి త త్వములు, సువేదములు (తై వాగమములు ?) కళలు, శాస్త్రములు, మొదలయిన వర్ణమును సృజియించి యొప్పురుచు అజాడుగా నున్న వాగ్విధుని-పరస్వరీ వల్లభుని 'మదిన్ సంస్తుతి చేయుదున్'. - 'సంస్తుతి చేసి సన్మతిన్' అని వ్రాతప్రతి. పూర్వ పద్యము తుద 'సంస్తుతిదెల్లు సన్మతిన్' అని కలదు. ఇక్కడకూడ నల్లె యుండిన నుండవచ్చును. 'సంస్తుతి చేతు సన్మతిన్' అని దిద్దుటకంటె 'సంస్తుతి చేసెద న్మదిన్' అని దిద్దుట వ్రాతప్రతి లిపి కనుగుణము, సుందరము. ఒండె 'సంస్తుతిదెల్లు సన్మతిన్' అని యండదగును. 'లోక విజ త త్వ' అనియేని కవి పాఠము గావచ్చున. ఈ పద్యములెల్ల సమాపక క్రియలతో ముగియుచున్నవి గాన, వ్రాతప్రతిలోని 'దేల్చి', 'చేసి' పాఠములు రెండు పద్యములలో నివి గ్రాహ్యములు గావు.

చ. అనుపమ దివ్యమూర్తి యను నంతియ కాదు భవాష్టమూర్తులందును వరమూర్తి దాన పభతోడ జగజ్జన రాజికెల్ల నిందనయము దాన దృష్టి యను నంతియ కాదు త్రిలోచనాదిలో చనమును దాన యైన రవి చారునిజప్రభ మాకు నీవుతన్. 6.

సూర్యస్తుతి యిది. అతడు అనుపమ దివ్యమూర్తి యనునంతియ కాదు. భవుని యష్టమూర్తులందును తాన వరమూర్తి. ప్రభతోడ జగజ్జనరాజికెల్లనిందనయము

దృష్టి నిచ్చు ననునంటియ కాదు. త్రిలోచనాదిలోచనమును దానః ఐన రవి వారు నిజప్రభ మాకు నీవుతఁ.

స్వయముగా తాను సాదీలేని దివ్యమూర్తి యను నంటే కాదు. భవుని యష్టమూర్తులలో ప్రళస్తమూర్తియుఁ దానే. జగమునఁ బుట్టిన ప్రాణికోటి కంత కును నీ లోకమున చూచుటకు వెలుఁగును దానితో కనుటకు దృష్టియు సదా తానే యగు ననుటంటే కాదు; ముక్కంటి మూఁడు కన్నులలో తొలికన్నును దానే యయినవాఁడు సూర్యుఁడు; సుందరమయిన నిజకాంతిని మాకుఁ బ్రసాదించుఁ గాక. 'చారునిజప్రభ' యనుట, లోకమున వ్యక్తముగాఁ గానవచ్చు మండుఁడకంటె సౌమ్యమయిన ప్రభ యొకటి కలదని, సూర్యుఁడు దానిని బ్రపన్నుల యెడఁ బ్రసాదించునని తెల్పుటకు; 'రాజికెల్ల నెందనయము' అని కవి పాఠమేని, సూర్యకాంతి భూలోకముననేకాక యూర్ధ్వలోకములకన్నింటికీఁ గూడఁ గలదని తెల్పుటగును.

చ. తను వసితాంబుదంబు, సితదంతముఖం బచిరాంశు, వాత్మ గ
ర్జన మురు గర్జనంబు, కరసద్రుచి శక్రశరాసనంబు నై
చన మదవారిఃపృష్టి హితసస్యసమృద్ధిగ నభ్రవేళ నాఁ
జను గణనాథుఁ గొల్తు ననిశంబు నభీష్టఫలప్రదాతగాఁ.

7.

గణేశ్వర స్తుతి యిది ! గణనాథుని మేను కాటుమట్టు; తెల్లని దంతా గ్రము మెఱుపు; తన బిగ్గఱ యటపు పెల్లుఱులు; తొండపుకోభ యింద్ర ధనుస్సు నై యొప్పుగా మదోదకవర్షముచే హితసస్య సమృద్ధి=హితు లనెడు సస్యములకుఁ బరితృప్తి, కఁ=అగునట్లు, అభ్రవేళ=వానకారు; నాఁ చను గణనాథు=ఆననొప్పు వినాయకుని; అభీష్టఫలప్రదాతగా, ననిశము=సదా, కొల్తును.

ఇందు 'దంతయుగం బచిరాంశులు' అని వ్రాతప్రతికోని, ముద్రణ ములలోని పాఠములు. వానిని నేను దిద్దితిని. విఘ్నేశ్వరుఁ డేకదంతుఁడు గాన తక్కిన వన్నియు నేకవచనముననే యున్నవిగాన (తనువు, అంబుదము, గర్జనము, రుచి, శరాసనము, వృష్టి, సమృద్ధి, అభ్రవేళ) యట్లు మార్చితిని. దంతా

గ్రము నోరు మూసినపుడు గానరాక తెఱచినపుడు గానవచ్చును. అప్పు డచి
రాంతు సామ్యము సుందరముగా నుండును.

ఈపద్యమున రూపక మలంకారము.

మూఁడు చరణములందు సరసయతి—చవర్గమునకు శషసంకు యతి
సరస యతి. జ-స; చ-స; జ-శ; యతు లిందున్నవి.

క. తన జనకుఁ డురుస్థాణువు

జనని యపర్ణాఖ్య దా విశాఖుం డనఁగాఁ

దనరియు నభిమతఫలముల

జనులకు దయ నొసగుచున్న షణ్ముఖుఁ గొలుతుక

8.

తన తండ్రి పెద్ద మొఱడు — గొప్ప. స్థాణువు — శివునికి 'స్థాణు' వని
నామము. అమరము వ్యుత్పత్తి చూ.

జనని, అపర్ణాఖ్య = పర్ణములు, ఆకులు లేనిదని పేరు గన్నది. ఋణము
లేనిది [.....] అని పార్వతికి అపర్ణయని పేరు. 'అపర్ణ పార్వతీ దుర్గా'
— అమరము.

తాను, విశాఖుఁడు = కొమ్మలు లేనివాడు — అయి కూడ జనులకు అభీష్ట
ఫలముల విచ్చుచున్నాఁడు. అట్టి మహిమగల షణ్ముఖుని గొల్తును. ఆకులు
కొమ్మలు లేని మొద్దునకు తండ్రికిని — ఆకులు లేనిదైన తల్లికిని బుట్టి కొమ్మలు
లేనివాఁడు తాను, అటు తలలు గలిగి (వెట్టి తలలు వేసిన తాళనారికేళాది
వృక్షములు ఫలింపవు) కూడ (కల్పవృక్షమువలె) జన లకు నభీష్టఫలము
లిచ్చుచున్నాఁడు! కాన మహిమహిమగలవాఁడు! దీనికిఁ బోలికగా సంస్కృతమున
నింతకంటెఁ జనుత్కృతి గలదిగా శ్లోకమున్నది.

స్థాణు ర్భవాఁ మూల విహీన ఏవ

పుత్రో విశాఖో జననీ త్వపర్ణా

పరోపనీతైః కుసుమై రజస్రం

ఫలత్యభీష్టం కిమిదం విచిత్రమ్.

— ప్రసంగరత్నావళ్యుదాహృతము.

పై శ్లోకపుఁ జమత్కృతి యెల్ల నుండవలె నన్నఁ బద్య మిట్లు మార్పు చెందవలెను.

తనజనకుఁ డురుస్థాణువు

జనని యపర్ణాఖ్య తా విశాఖుఁడు నితరుల్

కొనితెచ్చు పువ్వులం గై

కొని ఫలమునొసగు షణ్ముఖుఁ వినుతితుఁ.

[తొలిపాదమున — జనకుఁ డమూల స్థాణువు అనియేని]

తానే కాక తన వంశముగూడ ఫలము లీయఁజాలని తీరువనే యున్నను ఫలము లిచ్చుట విచిత్రముగదా !

విరోధాభాసము, విభావన యలంకారములు.

క. హరుఁ డాదిగ సకల చరా

చరమయ జీవాళి నెల్ల సతతము గామా

తురులుగ వశగతిఁ జేసిన

మరుఁ డీవుత మఖివశ్యమతి మత్కృతికిఁ.

9.

తొలుత శివుని జయింప నంపవేట్లు (దేవతోపకృతికే కాక శివోపకృతికిఁ గూడ) వ్రేసినను శివునిచేఁ జచ్చిచెడి, చేయంగల విన్నవములు రతిచేఁ జేయించి మరల నుజ్జీవితుడై శివానుగ్రహ పాత్రుఁడయినాఁడు గాన మారస్తుతి. 'వలగతి' వ్రాతప్రతి పాఠము. తర్వాతి పద్యమున 'తనవశమర్థి' యనుట కననుగుణము గాన మార్పు చేయుట;

చ. మునిమనుజాసురాహిసురముఖ్యులు మున్నుగ సర్వశీవులఁ

దనవశ మర్థిఁ జేసి మనుదర్పకు నోర్చిన వీతరాగిఁ జి

ద్వనతను వీళు నాత్మసుభగస్థితి మైమయి నర్థనారిఁ జే

విన నగజాగ మత్కృతిని జేకొని తత్సుభగత్వ మీవుతఁ.

10.

ముని .... ముఖ్యులు, మొదలుగా సర్వప్రాణులను, అర్థిఁ = నమర్థతతో, తన వశముచేసి, మనుదర్పకుఁ = చెలఁచుచున్న పొగరుఁబోతును (మన్మథుని) — ఓర్చిన = ఓడించిన — 'ఆర్చిన' అని దిద్దినచో కాల్పివేసిన యని యర్థమగును.

వీరరాగిణి = రాగరహితుని, వీరరాగుణ అనుట యుక్తతరమే యయినను వ్రాతప్రతిలో 'వీరరాగి' అని కందు గావునను, సముత్త బోగిబోగి యనుచోట నీ కవి సమాస్సాశయవిధి కనిత్యత చేసినాడు గావునను విది కవి సమ్మతమని నిలుపుటయ్యెను చిద్వనతనుణ = జ్ఞానము కరడు గట్టిన మేని వానిని, ఈశుణ, ఆత్మ సుభగస్థితిణ = తన సౌభాగ్యము నునికిచే, మైమయణ = శరీరమును శరీరమునఁజేర్చి (హాయిగా), అర్థనారిణి = సగమాడుదానిని, చేసిన నగజాత మత్కృతిని జేకొని ఆ సౌభాగ్యమును దీనికి ననుగ్రహించును గాక! పాశ్చాత్యులె నీకృతియు సౌభాగ్యము గలిగి శివప్రియ యగుఁగాక! యనట.

క. వేదాగమరూపమున మ

హదేవు నపారగుణమహత్త్వస్తుతిసం

పాదిత యగుభారతి నే

దాదిగ మత్కృతికి నెలయురదిగాక కృపణ.

11.

మహస్తుతి - వ్రాతప్రతి; మహాసంస్తుతి - యూనివర్సిటీవారి సంస్కరణము.

నాల్గు వేదములు, పెక్కు శివాగమములు (శాస్త్రములు) నను రూపుతో మహాదేవుని యపారము లయిన గుణములయు మహత్త్వములయు స్తోత్రములను సంపాదించినది యగు సరస్వతి నేడు మొదలొకని గాకృతికి దయతో ఎల యునది గాక - సంబంధపడునది (నంపక్త) యగుఁగాక !

'అపారగుణమహత్త్వస్తుతి' యని రచన చేయునపుడు కవిహృదయ మున పువ్వుదంతుని 'మహిమ్నస్తుతి' స్మరణమున కెక్కియుండును. అందును నీళ్లొకము

"అనితగిరిసమం స్యాత్ ఖజ్జలం సింధుపాతే

సురతరువరశాఖ లేఖినీపత్ర ముర్ధి

యది లిఖతి గృహీత్వా శారదా సార్వకాలం

తదపి తవ గుణానా మీశ! పారం నయాతి"-

నన్నయ 'హరిహరరాజ గణాననార్క షడాస్య మాతృ సరస్వతి

గిరిసురాడిక దేవతాతలికి నమస్కృతి చేసినాడు. తదనుసారిగా నన్నిచోడఁడును చేసినాడు. మాతృ = సప్తమాతృకలు గాక 'మార' స్తుతి చేసినాడు. నన్నయ పద్యమున 'మార' కలదేమో!

ఈ పద్యమున 'నేఁడాదిగ' పదమున 'ఏఁడాదిగ' శబ్దము ధ్వనించు చున్నది. కుమారనంభవ రచనమున 'కేఁడాది' కాలము పట్టినదేమో! కవి కెఱుకలేకయే 'యేఁడాది' పదము కూడియుండును.

గురుస్తుతి

ఆ. అన్యదైవవిలలి నర్థించి కొలుపు తా

డిడి ఫలంబు గొనుట పడయఁగనెడి

నద్య మిష్ట ఫలదు జంగమమల్లికా

ర్జునునిఁ గొలుపు మొసరు మునుఁగఁ గొనుట

12.

(విష్ణ్వాదులగు) ఇతర దేవతా సమూహమును (ఏదేని ఫలమును) అర్థించి = కోరి, కొలుపు = కొలుచుట — డిడి యిడి ఫలంబు గొనుట = తాడి పెంకను నాటి పండును బడయుట (వంటిది) పడయఁగనెడి నద్యము = (ఏదేని ఫలమును) పడయుటకై దర్శించిన వెంటనే, ఇష్టఫలదున్ = కోరిన ఫలము నొనఁగువానిని, జంగమ మల్లికార్జునుని, కొలుపు = కొలుచుట (సేవచేయుట) మొసరు = ముసరులేనెను, మునుఁగన్ = మునుఁగచెట్టునందు, (శిశ్రువు) కొనుట, పడయుట. 'మొసరు మునుఁగఁ గొనుట' యనుచోట నర్థ సందేహము. 'మొసరు. అనఁగా గన్నడమున 'పెరుగు' దధి యర్థము నేఁడు వాడుకలో లేదు కాని కవి ప్రయోగములలో 'మొసరు' దధ్యర్థమునఁ దెలుఁగున నున్నది.

పెసరుం బప్పేమిటికని

కసరున్నెయిఁ గొనఁడు పండుగమఁ గొయగూరే

కొసరుం బలాచని చల్లయె

మొసరుం గనఁ దతనిలోభమున కేమందుఁ.

— బహుళాశ్వ చరిత్రము. పంచమాశ్వాసము

మొసరు = పెరుగు, మునుఁగఁ = చేయి మునుఁగునట్లో, తలమునుగుఁ నట్లో, యేమి మునుఁగునట్లో, కొనుట = గ్రహించుట — అనవచ్చును. ఇది

'ముక్కసము ముక్కార్థము' వంటిది. పొలము జేమిరి వెట్టి పెరుగుచేసికొని జుట్టు
టకై చేయి మునుగఁగాఁ గైకొనుట అనఁదగును. ద్రవిడమున 'తిరుప్పావై'లో
ఇట్టి పలుకుబడి కలదు.

[కూడారై వెల్లుమ్మీర్ కోవిన్దా ఉన్దన్నై
ప్పాడి వృత్తైకొన్దు యామ్ పెరు శమ్మానమ్
నాడు పుకకుమ్ పరిశినాల్ నన్దాక
శూడకమే తోళ్వళైయే తోడే శెవిప్పువే
పాడకమే యెన్దనైయ పరికలనుమ్ యామణివోమ్
అదై యుడుప్పోమ్ అరకా పిన్నే పాణ్పోలు
మూడ నెయ్ పెయ్తు ముళక్కై వళివార

కూడి యిరున్దు కుళిర్నేళా' రెమ్పావాయ్.

తిరుప్పావై-౨౭]

ఈ యర్థ విష్టమేని గ్రహించునది. ఇది యంత సుందరముగాఁ దోప
దేని యీ క్రింది యర్థమును గ్రహింపవచ్చును. తేనెలలో, బెక్కు ప్రభేదము
లున్నవి వానిని ప్రబంధరాజకారుఁ డిట్లు పేర్కొనినాఁడు.

'ముసురుతేనె, పూదేనె, జుంటితేనె, పుట్టతేనె, పెరతేనె, కట్టతేనె, కురుజు
తేనె'— ముసరు, ముసురు, మొసరు రూపభేదముగల యేకార్థకపదములే.
వన్నిచోడఁడును

'తేనియ ముసుర' యమృతపు
వానయ్య పు, దేక్షురము వట్టోడిన పె
ల్లో నాఁ దుంబురు నారద
గానరసం బభవు నోంగఁబురఁ బర్వెళా'

—నవమాశ్వాసము.

అని ముసురుతేనెను పేర్కొనినాఁడు.

మొసరు = ముసరుతేనెను, మునుగకా = మునుగచెట్టున, కొనుట =
గ్రహించుట వంటిది— ఇది 'తంగేటి జున్ను' వంటి ప్రయోగము కావచ్చును.

తాడివిత్తు నాటిన తర్వాత నిర్వదై దేండ్లకుగాని యది ఫలితమునకురాదు. మునుగచెట్టు గింజనాటినను, గొమ్మవిటిచి పాతినను మంచినేల యగుచో సంవత్సరమునకే పూతపట్టును. ఆ పూత చెట్టెల్ల నొక్క మొగినే పూచును. ఆ పూవులు మకరందపూరితములుగా నుండును. మునుగ పూచినపుడు తేనె, టీగలు జుమ్మని కొల్లలుగా ముసరుకొనును. ముసరి సేకరించిన తేనెను చెట్టు తొట్టలలోనో, ఇంకే సందుననో, కొమ్మనో చేర్చి పెట్టును. ఆ తేనె పలుకులుగాఁ గూడ ఘోభవించునట! మునుగకాయలకంటెఁగూడ మునుగపూవు లారోగ ప్రదములు వృష్యములు. శిగు పుష్ప రసాయ మని వానితో రసాయనోషధము చేయుదురు. అది మందుగాక రుచ్య మయిన భోజ్యవస్తువు.

అన్యదైవవితతి నర్థించినఁ దత్సలము ఈ జన్మమున లభించునో లభింపదో యని సందేహింపఁ దగినది, తాటిదె.క నాటి దానిపంటి పేసము నారగించుట వంటిది. జంగమ మల్లికార్జును నర్థించుట మునుగ విత్తునాటి దానిపూత తేనె నారగించుట వంటిది.

తాటిపేసమురుచికిని మునుగతేనె రుచికిని చాల భేదమున్నది. అది యెన్నేండ్లకు లభ్యమో, ఇది యెంత యెక్కువయినను, నన్నినెలలకు లభ్యము—

‘తాడిడి ఫలంబు గొనుట’ యన్న పలుకుబడివి మంచెనగూడ కేయూర బాహుచరిత్రమునఁ బ్రయోగించినాడు.

‘తాడిడి పండుఁ దిన్నక్రియఁ దద్దయుఁ గాలము గోరుచుండఁగా’

చతుర్థాశ్వాసము 142 వ.

సద్యము— సద్యః అనునవ్యయమునకుఁ దత్సమరూపము. తిక్కన శ్రీనాథాదులు దీని నిట్లు ప్రయోగించిరి.

నిమంటువులలో ‘మునుగ’ పదము శిగ్ర్వర్థమున ననుస్వారము లేనిదిగాఁ గలదు గాని వెలంకాయ, ములంకాయ అన్యవ్యవహారము లుండుటచేతను, వెలం+గళ్, వెలంగలు, వెలగలు, వెలగ రూపములవలె ములంగళ్, ములం

గలు, ములగ, మునగ, మునుగ రూపము లేర్పడియుండవచ్చును. మునగ, మునుగ రూపముల విర్ణయము దుష్కరము. రెండును సాధువులు గావచ్చును.

వ. అని సద్భక్తియుక్తి నిశ్చయించి :

13.

క. శ్రీ పీఠంబున నిడుకొని
శ్రీ పాదుక లిర్పలిచ్చి సేవించెద నే,
బావహరిఁ జేసి పుణ్యం
బాపాడింపంగ మల్లికార్జునదేవుఁ.

14.

(1) లచ్చ లచ్చి - వ్రాతప్రతి.

ఏ తత్పద్యార్థచర్చలో శ్రీలక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు మల్లికార్జునుడు శ్రీచక్ర పీఠముపై నడుగులుంచినవాడని వ్రాసిరి. శ్రీ పీఠమనగా పవిత్రమయిన శోభాయమాన మయిన పాదపీఠ మనియే కాని కాక్తుల కత్యంతపూజ్య మయిన శ్రీ చక్రమని కాదర్థము.

మ. అమలజ్ఞాన సుదీపవర్తిగొని వృద్ధాచారుడై వేదకా
త్రములం దున్నసదర్థ మెల్లగొని విద్యుత్ప్రీతి గావించు వా
ని మహాత్ముం డనఁ బొల్చు పుణ్యనిధి వాణీముఖ్య సర్వజ్ఞ జం
గమలింగం బగు మల్లికార్జును సదా కల్యాణుఁ గీర్తించెదన్. 15.

ఈ పద్యముతో నిందలి ౨౬ వ పంఖ్య పద్య మధికముగా నర్థసంబంధము గలది గాన దానిఁ గూడ నిక్కడే చేర్చి వ్యాఖ్యానింతును.

క. గుణులెఱిగి వస్తుచయమున
కొఱగెడు నాదీపవర్తియునుబోలె నిఁ
మ్మెఱిగి కృతివస్తుసమితి
వఱుగ మది నొఱుగు విబుధవర్గముఁ దలఁతున్.

26.

(1) కృతవస్తు (2) నెఱుగు - వ్రాతప్రతి.

వయి రెండు పద్యములును నిధిగుప్త మై యున్న సువర్ణాదికమును దీప వర్తిమూలమున గుర్తింపనగు నన్న నిధిశాస్త్ర సంప్రదాయము ననుసరించి రచింపఁబడినవి. తొలిపద్యమునకు వ్యాఖ్య—

అమలజ్ఞాన సుదీపవర్తిన్ = నిర్మలమయిన యెఱుక యనెడు—దీపపు వర్తిని, కొని = చేకొని, వృద్ధాచారుడై = పెద్దల యాచారము ననువర్తించిన వాడై వేదశాస్త్రములందు ఉన్న — సదర్థము ఎల్లన్ = వేదశాస్త్రములలో గుప్త ముగానున్న మేలయినయర్థముల నన్నింటిని, కొని=వశపఱచుకొని, విద్యుత్ప్రీతి గావించువానిన్ = ఆయర్థముల నొసఁగి విద్వాంసులకు దనియించువానిని (ఇక్కడ అర్థమనఁగా ధనరత్నాదికమవికూడ) జంగమ మల్లికార్జునున్ = చర లింగమయిన మల్లికార్జునదేవుని — మల్లికార్జున నామకుడగు గురుని, కీర్తించెదన్.

రెండవ పద్యపు వ్యాఖ్య —

గుఱుతు = తన ప్రకాశమున కింకమ బ్రజ్వలనమును గలిగించు యోగ్యత యుండుటను, ఎఱిగి = కనుగొని, వస్తుచయమునకు = (అట్టి యోగ్యతగల కర్పూర, కార్పాస, తైలాది వస్తుసముదాయమునకు, ఒఱుగెడు నాదీపవర్తి యునుబోలె = వ్రాలునట్టి దీపపువర్తి (జ్వాల) విధమున — దీపవర్తి యనుచో నిక్కడ వర్తిగత మయిన దీపజ్వాల యర్థము చెప్పుకోవలెను. ఒఱుగునది జ్వాలగాని వర్తిగాదు గనుక - నిజమ్ము ఎఱిగి = (తనమతి కింకను వికాసము గలిగింపఁదగిన) యంతస్సత్త్వము గలుగుటను గుర్తించి, కృత (తి?) వస్తుసమితికి = కవికృతములగు (లేక కల్పము నందలి) వృత్తిరీతి గుణాలంకార కథాది కవితావస్తు సముదాయమునకు, వఱుగె = (తనయొక్క, ఆవస్తుసమితి యొక్క మేల్మీ) ప్రవృత్తమగుటకు, మదిన్ = మనసుతో (తృప్తి యార్థమున సప్తమి. కాలదన్నెను, కంటఁజూడెను ఇత్యాదులవలె) ఒఱుగు = వ్రాలునట్టి, వివిధవర్గమున్, తలఁతున్.

అనఁగా

దీపజ్వాల తానేవో కొన్ని (చమురులు మొదలగు) వస్తువుల మూలమునఁ బ్రజ్వలిత మగుచున్నది గాన, అట్టి యోగ్యతగల యితరవస్తువుల సన్నిధి కలిగి నపుడు వానిమీదికి వ్రాలి అందును దనప్రజ్వలనమును గొలుపును. ఇతరుల

కావస్తువుల యోగ్యత నెఱిగించున. (జ్ఞానము జ్యోతిర్మయ మగుట ప్రసిద్ధము) ఎట్లనగా :-

దీపపుమొగ్గకుఁ గొంచెము దూరముగాఁ గర్పూరమున గాని, ప్రతివిగాని స్పృశింప మొదలగు నూనెలనుగాని యుంచుకొన్నచో గన్పమని దీపజ్వాల, వాని మీదికి వ్రాలును. ఇది సర్వదృశ్యమగు ప్రకృతి చిత్రము. ఇట్లే లతలును కొంతదూరముగానే యున్ననుగూడ, ప్రాకుడుగొయ్య మొదలగు నితరవస్తువుల మీదికి (ఈ తీగకు కన్నులు తెలివిలేటలు ఉన్నవా యేమి అని విచారించునట్లు) సాగి వ్రాలును. పొట్ట మొదలగు తీగలు వ్రాలుటకు ముందు చేతులు సాచి యుంచుకొనుచున్నవా యనునట్లు నల్లివేళ్ళవంటి (యాకులు లేవి) సన్నతీగలను ముందు సాగించి యాశ్రయమును జాట్టుకొనును, ఇదయు నెల్లరు నెఱుఁగుదురు.

చమురు మొదలగువాని మూలమున వెలుఁగుచున్న దీపమువలె నుత్తమ కవి రచనముల మూలమున వికాసము చెందుచున్న విబుధహృదయము, అట్టి యంతస్సార విశేషముగల సత్కవి రచనము లింతను వెఱుగాఁ గ్రొత్తవిగా గోచరించినపుడు తనకు మఱియు వికాసము గూర్చుకొనను, ఇతరులకు వాని యోగ్యత నెఱిగించును వాని మీదికిఁ బాటును, రసవంతమయిన పద్యమో గ్రంథమో చడవుచున్నప్పుడు రసికుఁడయిన శ్రోత చెవి యొగ్గి మన సొగ్గి ఏదీ మరల చడవు మని కోరి చదివించి విని దాని యర్థవిశేషము లితరులకు వెల్లడించును. ఈ విధమునఁ దన్నుం బోలు కవులకు నుపదేశకు లగుచున్నారు గాన (రసిక విమర్శక) విబుధులను నన్నచోడకవి స్తుతించినాడు

వయి పద్యమున నుపమానోపమేయ వాక్యభాగములందు రెండిటను వస్తు సమితి, వస్తుచయము అని యర్థభేదముతో 'వస్తు' పదావృత్తి యుండుట కూర్పు చక్కన.

మఱియు 'ఒఱుగెడు నా దీపవర్తి' యని యుపమాన భాగమున గలదు గాన 'మది నొఱుగు విబుధవర్గము' అని 'ఒఱుగు' పదమే యావృత్తమగుట సొంపు. 'ఒఱుగు' ఉన్నను నీ యర్థము వచ్చును.

నన్నిచోడఁడు స్థలాంతరముల నట్టియర్థమున 'ఓఱఁగు'ను, 'ఎఱఁగు'ను గూడఁ బ్రయోగించినాఁడు.

పయివిధమున గుణగ్రాహరగు విలుధులను స్తుతించుటకుఁ బ్రతిగా దోష గా హరగు కుకవుల నీకవియే 'పిప్పి కరిగెడు నీఁగల పెల్లు'నుగాను, దర్వారి కవులు 'పుంటిపై వ్రాలు నీఁగల'ను గాను దెగడుటయ్యెను.

ఈ వద్యమునకుఁ బై విధముగా సర్వసాధారణముగా గుర్తింపఁబడుచున్న ప్రకృతి వైచిత్ర్యము (కర్పూరాదులపైకి దీపపు మొగ్గ వ్రాలుట) ననుసరించి యర్థము సుసంగతముగానే యున్నను, నన్నిచోడఁడు కర్ణాటక కవితా విశేషజ్ఞుఁ డగుట సుస్పష్టముగాన నిదిశాస్త్ర సంప్రదాయమునకుఁ కర్ణాట కవి వ్యవహారము నకు ననుగుణముగా విశేషార్థము నీక్రిందివిధముగాఁ గూడఁ గూర్చి యుండ వచ్చును.

జ్యోతి ర్యత్ర ధనం తత్ర నిశ్చయం నిర్దిశేద్ధనమ్
జ్యోతి ర్విన్యస్త తైరేన సహ సాచా మథాపి వా
వరైః ప్రజ్వాల్యమానాయా శ్చిథా తస్మిన్నధోముఖా
ప్రహతై ర్మహితైః కుర్యా చ్చూర్జై రేతై స్సుపూజితైః
అర్కతూల మయీవర్తి ర్పొమేయం తత్ర దృశ్యతే
లోహ గంధక చూర్జైన చూర్జం తే త్వర్కతూలకైః
వేష్టయిత్వాచ సూత్రేణ వర్తిం కుర్యా తదా భవేత్
నిర్ధ శ్రీకంఠశివప్రణీతే నిర్దిష్టదీపే తృతీయ వరిచ్ఛేదే—

మానసోల్లాసమునఁ గూడ నీవిషయమున్నది.

ఏతదనుగుణముగా కర్ణాటకకవులు

క మానిని యసురత రత్న ని

దానం చాతుర్య దీపవర్తియినిందె

తానుం కోళ్ళోయైనలా

మానిని యోళ్ చక్రి సురత సుఖమంపడెదం.

జగన్నాథ విజయము.

ఇదు మృదు పద బంధ బంధుర సరస్వతీ సౌభాగ్య వ్యంగ్య భంగీ నిధాన
దీపవర్తి చతుర్భాషా కవిచక్రవర్తి-

నేమినాథ పురాణము.

మానిని యొక్క సురత రత్ననిధానమును శ్రీకృష్ణుడు చాతుర్య దీప
వర్తి మూలమున కొల్లగొట్టెను.-అని తొలిదాని యర్థము.

రెండవది సంస్కృతవమాసగతమే కాన చీక వ్రాయఁబరిలేదు. నిదు
లున్న పట్టులను, వర్ణ సన్నివేశములను బట్టి, మొలచు మెక్కలనుబట్టి, చెట్ల
తీరులను బట్టి పక్షులనుబట్టి, జంతువుల తీరులనుబట్టి దీపజ్వాలలనుబట్టి.... కను
గొను తీరు లున్నవి. కనుగొన్న నిదులను ద్రవ్యవీత్యుటకు బలిపూజా విధా
నాదులున్నవి. జిల్లేడు దూది వత్తితో కొన్ని వస్తువులమార్పములను పొడిపి
చమురువోసి వత్తి వెలిగించి చూడఁగా నిది యన్నచోట దీపజ్వాల యధోమతి
ముగా వెలుగునట. విశేషము లెఱుఁగఁగోరువా రాయాగ్రంథములఁ జూడ
వచ్చును.

నన్నిచోడని పద్యమున 'వస్తుచయము' గలదు. వస్తుపదమునకు ధనము,
రత్నాదీకము, బంగారము, సొరాయము, కావ్యవస్తువులు అర్థము. నన్నిచోడని
గుఱఁడగు మల్లికార్జునుఁడు శైవశాక్తాగమ పారంగతుఁడు. దీక్షాపరుఁడు.
శ్రీపీఠార్చన, సురాకుంభస్థాపన, మండలార్చన, మాంసనైవేద్య తదశనాను
లాయన యనుష్ఠానమందుఁ గలవు గాఁబోయిను. శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు
కుమారసంభవము ద్వితీయభాగ పీఠికలో నీ యర్థము వివరించిరి.

నవమాశ్వాసమున విడి చదువఁ దగినది.

వ. అంతఁ గొందఱు మధుపాఁగోష్ఠికిం జొచ్చి మండలార్చన దీర్చి
మూలజ వృక్షజ గరుడ మరుపిష్ట కుసుమ వికారంబు లగుసుగంధాసవంబులు
చషకాదుల న్నించి హర్షించి.

మ. శివు గౌరీసహితంబు సన్మనములం జింతించి మైతెంచి భై

రవు యోగిండులఁ గొల్చి యోగినుల వీరవ్రాతముం దస్మి యా

నవనాథాదుల నాదిసిద్ధులకు నానందించి విండిచ్చి యా
సవపాత్రల్ నతు లర్థి నెత్తికొని యాస్వాదించి మోదించుచుఁ.

చ అమరులు ద్రావుచో నమృత మందురు దీని, నహివజం బజ
స్రము గొని యానుచో విడి రసాయనమందురు, భూసురౌఘ మా
గమ విధి పోమపాన మని కై కొని యాచుడు; రెండుఁ జక్రి యా
గము నెడ వస్తు వందు రిది కాళికు లీ సురపేర్మి వింతయే.

*

*

*

చ. అని యనేకవిధంబుల మాంసోపదంశకంబు లాస్వాదించుచు మనోహృ
ద్యంబులగు మద్యరసంబులు సద్యంబి సిద్ధరసంబును బోలె శరీరంబులం
గలయ నూల్కొని - ఇత్యాది.

వన్నిచోడఁడు గ్రంథాంతమునఁ గూడ నిట్లనెను -
సరసాహారము రాగహేతు వను టజ్ఞానంబు పారవతో
త్కరముల్ చిక్కనెఱాటు మేనియు సదా కామార్తిమై చుండుఁ గే
సరి సాంధ్రామిషభోజి యయును సకృత్సంభోగ మందుఁ మనో
హరసుజ్ఞానమ కాక రాగరసమం దాహార నిర్వృత్తియే.

వస్తువనఁగాఁ గౌలికుల పరిభాషలో 'మద్య' మగుట స్పష్టపడినది.
సారాయముమీఁదికి దీపజ్వాలలు వ్రాలునట! మల్లికార్జునగురు శ్రీ పాదుకార్చ
నమున శ్రీ పీఠసన్నిధిని దీపజ్వాలలు వెలుగుచుండఁ జషకములతో వస్తుచయ
మును నించి నివేదనము చేయునపుడు 'గుఱుతెఱిఁగి వస్తుచయమున కొఱిగెడు
నాదీపవర్తి' తీరు లాతనికి దృష్టములగుచుండవచ్చును. ఇందుకుఁ దార్కాణగా
నాతఁ డిట్లును జెప్పినాఁడు.

శ్రీ పీఠంబువ నిడు తన
శ్రీపాదుక లర్చలిచ్చి సేవించెద నేఁ
బాపహరిఁ జేసి పుణ్యం
బాపాడింపంగ మల్లికార్జునదేవుఁ.

వ. అని యిష్టదేవతానమస్కారంబుచేసి సమస్త దేవతాస్వరూపం బైన
మదీయ గురుచరణారవిందంబు లభినందించి—

16.

‘గురు ర్భహ్మ గురుర్విష్ణు గురుర్దేవో మహేశ్వరః
గురు స్సాక్షా త్పరం బ్రహ్మ తస్మై శ్రీ గురవే నమః
అన్న సూక్తి చొప్పున గురువు సమస్త దేవతా స్వరూపుడు.

క వి స్తు తి

వాల్మీకి వ్యాస కాళిదాస భారవ్యద్భట బాణులను సంస్కృతకవుల స్తుతించు
చున్నాడు. భవభూతి శ్రవ్యకావ్యక ర్తకాదని కాటోలును విదనాడినాడు.

క. కవిరామ్యతోదయాంబుధిః

గవి సజ్జన కనకు వస్తు కావ్యాబ్జ రవికా

గవితారంభంబుల స

తగ్గవు లభినందింతు రాదికవి వాల్మీకున్.

17.

కవిరామ్యత ముదయ మందిన సముద్రుఁడు; కవి సజ్జనమునకు బంగా
రము— (కవులకు, సజ్జనులకు నని కాని, కవుల పజ్జీభవనమునకు, నని కాని)—
‘కవిసజ్జనకునకు’ అనునది కల్పిత పాఠము. అదే ప్రియమేని, కవులకు సజ్జను
లకు (సృష్టికర్త) తండ్రి అని యర్థమగును— వాల్మీకి రచన (రామాయణము—
పేరు చెప్పలేదు— శైవుఁడు గనుక నేమో) బంగారము వంటిది. దానినుండి
కవులు, సజ్జనులు పెక్కు రకముల యాభరణములు కల్పించుకొందురు— కవులు
కార్యపరికరములను, సజ్జనులు, సౌఖ్య పరికరములను సాదించుకొని యాభరణ
కరించుకొందురనుట; ఆతఁడు వస్తు కావ్యాబ్జరవి = కథా ప్రధానమయిన కవితా
కమలముఁకు సూర్యుఁడు, ఆదికవి, అయిన వాల్మీకిని కవితారంభములో నత్క
వులు. అభినందింతురు = మెచ్చుకొందురు, కన్నడమున, వస్తుకవులని, వర్ణక
కవులని, యరు దెఱుఁగుల కవుల ప్రశంసలన్నవి— వస్తు కవియనఁగా, కథా
ప్రధానకవితా రచయిత — వర్ణక కవియనఁగా వర్ణాప్రధానకవితా రచయిత.
కవులను బొగడెనే కాని స్తుతింపఁ దయ్యె నేలో?!

క. వేదాంత భారత పురా

జామలు పేము దొక పేర్ని యని చని పొగజం
గా దెద్ద నజాదు నోపని
వేదము వేర్పఱచె ననిన వేదవ్యాసుఁ.

18.

క. భాసుర మతి వాల్మీకి

వ్యాసాదులు చనిన జగతి వరకవితా సిం
హాసన మెక్కి కపింద్రుల
దాసులఁగా నేలఁ గానిదాసుఁడు వేర్మిఁ.

19.

చనిన జగతిఁ = వాల్మీకి వ్యాసాదు లధిష్ఠించి విడిచిపోయిన యరఁగు
మీద, వర కవితా సింహాసనము ఎక్కి తాను కాళి(కి) దాసుఁడైనను కపింద్రు
లను దాసులఁగా నేలినాడు.

క. భా రవియు వస్తు కవితను

భారవియును బరగి రుదయపర్వత శిఖరా
గ్రా రోహణేంద్ర కీల న
గా రోహణ వర్ణనల జనారాధితులై.

20.

భాఁ = కాఁతియందు, రవియుఁ, వస్తుకవితను = కథా ప్రధానకవిత
యందు, భారవియును = భారవికవియును, ఉదయ...వర్ణనలఁ = ఉదయ
పర్వత శిఖరాగ్రారోహణమున, ఇంద్రకీల నగ రోహణమున, వెలయించిన
వర్ణములచే, వర్ణనలచే జనారాధితులై పరగిరి.

అందఁకఁ జీకటిఁ గొనియున్న లోకమునకు సూర్యుఁడు కాంతితో
నుదయగిరి శిఖరమెక్కి వింతరంగులు గొల్చి జనులచేఁ బ్రాతఃస్పంద్యా సూర్యోప
స్థానాది విధముల ఆరాధితుఁ డగుచున్నాడు. భారవి కవియుఁ డన కిరాతార్జునీయ
మున నింద్రకీల నగము వర్ణముఁ డధిరోహించు కథ నద్భుతముగా వర్ణించుటచే
జనారాధితుఁ డగుచున్నాడు.

క. క్రమమున నుద్భటుఁడు గవి
 త్వము మెఱయఁ గుమారసంభవము¹ సాలంకా
 రము గూఢ వస్తుమయ కా
 వ్యముగా హరలీలఁ జెప్పి² హరు మెచ్చించెకా.

21.

వాఁతప్రతిలో 1 'కుమారసంభవము నలంకారము' అని గణభంగముతోను, 2 'హరులీల' అని సాధ్య సమాసముతో పాఠములున్నవి. శ్రీ కవిగారు గణము నర్థమును గుదురుటకు 'సాలంకారము' అని దిద్దిరి. దానిని దెగడి శ్రీ లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు 'కుమారసంభవము నలంకారము' అని దిద్దిరి. ఇద్దఱును దిద్దినవారే— దిద్దక తప్పదుగాన— కవిగారి దిద్దుబాటు సుందరముగావ నేను దానినే ముఖ్యీకరించితిని. శాస్త్రిగారి దిద్దుబాటునుగూడఁ గాదనను. ఇది సాదించిన విశేషములేదు.

ఉద్భటుఁడు, క్రమముతో=ఓప్పదముతో, ఒండెముందు కుమార సంభవము అలంకార సహితముగాను. తర్వాత గూఢవస్తుమయకావ్యముగాను, హరలీల యను ననుక్రమమున— కవిత్వము ప్రకాశిచెందఁగా కుమార సంభవమును సాలంకారముగాకా = అలంకార లక్షణశాస్త్ర సహితముగాను, గూఢ వస్తుమయ కావ్యమున హరలీలను జెప్పి హరుని మెచ్చించెను. ఇట్లు చూడగా ఉద్భటుఁడు రచించిన గ్రంథములు రెండు. తొలిది కుమార సంభవము. పర్వార్థాలంకారలక్ష్య గ్రంథము అందు అలంకార లక్షణ శాస్త్రముగూడఁ గలదు. సంస్కృత సారస్వతమున ప్రాచీనాలంకార గ్రంథములు పెక్కులు అలంకార లక్షణములు ప్రధానముగాఁగలవై ¹లక్ష్య శ్లోకములంతకు ముందు ప్రఖ్యాతిగన్న కవి రచనలు గా (కావ కథా సంగతిలేనివి), గొన్నింటను ²వేల్పునో తేసినో పురస్కరించుకొని కథా సంగతి లేకున్నను తత్పశంసాత్మకముగా లక్షణ గ్రంథకారులే రచించినవిగాఁ గొన్నింటను గాననగును. అయినను లక్షణ లక్ష్యములు వేఱు వేఱు గ్రంథములుగా వ్యవహారముగలుగుటలేదు. ప్రతాప రుద్రదీయమున నాటక ప్రకరణమున ప్రతాపరుద్ర కళ్యాణమని నాటకమే రచితమయ్యెనుగాని అదికూడ వేఱు గ్రంథముగా వ్యవహారముగలుగుటలేదు.

ఉద్భటుఁడు రచించిన యలంకార గ్రంథము కొంత క్రొత్తతీరు గలది. అలంకార లక్షణశ్లోకములును గలవు. వానికి లక్ష్యశ్లోకములు కుమార సంభవ కథాఘటితములుగా నొకకావ్యమనఁ దగినట్లుకలవు. అయినను నవి కవిసార్థ సంప్రదాయము చొప్పున నొక్క గ్రంథమేయగును. ఈ యర్థమునకు 'కుమార సంభవము సాలంకారము' అన్న సంస్కరణము 'కుమారసంభవమ్ము నలంకారము' అని దిద్దుట కంటె సుందరముగాన దానినే తై కొంటిని. రెండవ దిద్దుటాటునకుఁ గూడ నీ యర్థము కలుగునుగాని, యప్పుడు కుమారసంభవము నలంకారము నేకగ్రంథమగుట పొసగదు. అది లక్షణగ్రంథకారుల తీరునకు సరి పడదు— హరలీల గూఢవస్తుమయ కావ్యమనఁగా — ఉద్భటుఁడు సంస్కృతమున హరలీల యని వేయి వృత్తములగ్రంథమును రచించినట్లు కర్ణాటకవియైన బ్రహ్మశివుఁడు 'సమయ పరీక్ష'యని తాను రచించిన గ్రంథమునఁజెప్పి కొన్నాఁడు. [చూ. కర్ణాట కవిచరిత్ర 1వ భాగం 169 పుట.] పండితా రాధ్య చరిత్రమునను, బసవపురాణమునను, 'హరలీలను బ్రస్తుతించినాఁడు' శ్రీశైలము నధిరోహించు భక్తులు త్రోవలో హరలీలాది గ్రంథములను బఠించు చుండినట్లు చెప్పినాఁడు.

హరలీల రుద్ర సహస్ర నామాదులరు దొందఁజుడువుచు నంకించువారు.
—పండితా, పర్వతప్రకరణము.

“గద్గదకంఠావికస్వరరసన , ముద్గత స్తవన సంయుత వాక్కుఁడగుచు హరలీలఁదేలుచు హరలీల దనర హరలీల యనుకృతి హరలీలఁ బొగడు”

పండితా—దీక్షాప్రకరణం.

దీని తర్వాత మహిమ్న స్తవ మల్లాణస్త వానామయ స్తవాదిస్తుతి గ్రంథములఁజెప్పినాఁడుగాన. హరలీల శివస్తుతి గ్రంథము, వేయి శ్లోకములు గలది, భక్తులు పారాయణము చేయునదియని నిర్ణయింప నగును. ఆ వేయిశ్లోకములు స్తోత్రరూపములే. శ్లోకార్థము 'శివాయనమః' ఇత్యాది విధముల నమస్కారార్థ కములే యయినను, నందు గూఢవస్తువుగా, 'శివకథలు' గూడి యుండఁజోలును. రామాయణకథ యెల్ల నూలు తెలుఁగు పద్యములలో జానకీపతీ యన్న మకుట ముతో స్తుతిరూపముగానున్నట్లే హరలీల కూడ గూఢవస్తుమయ కావ్యముగా రచితమై యుండును. ఉద్భటుని కుమార సంభవము గూడ గూఢాలంకార

వస్తుమయ కావ్యమే కాన దీనిని గూడ నాతడట్లే రచించి యుండఁబోయెను. ఈ పద్యమును గూర్చి శ్రీ లక్ష్మీపతి శాస్త్రిగారు చేసిన విమర్శ మాదరణీయము కాదని నిరూపించుటకే దీని నింతగా వ్రాయవలసెను. వ్రాతలో 'హరులీల' యున్నదిగాని దానిని 'హరలీల' యని దిద్దుట యుక్తమే యని, అది యొక గ్రంథమేయని యంగీకరింపక తప్పదు.

క. కరములు దురుముడుఁ బరముని

వరదునిగాఁ గొలిచి కవిత వలననే మగుడన్

గరములు వడసె జగంబునఁ

బరగె మహాకవి యవంగ బాణుడు పేర్మిన్.

22.

బాణుడు (బాణాసురునివలె) శివభక్తలా నిరూపణకై చేతులనటకుకొని, 'శివకర శివకర' యని యుపక్రమముగల గద్యమును (దాని పేరు బాణగద్య-పాల్కురికి సోమనాథుడు శ్రీశైల మధిరోహించువా రాగద్యము బఠించుచుండినట్లు చెప్పినాడు) రచించి శివునిచే మరలఁ గరములు పడసెనని, సోమనాథుడు పండితారాధ్య చరిత్రమునఁ జెప్పినాడు. బాణుడే కాక కాళిదాస, మయూర, దండి, మల్లణాదులు గూడ నట్టి సాహసములుచేసి శివుని మెచ్చించిరట (చూ. పండిత.)

త. మును మార్గకవిత లోకం

బున వెలయఁగ దేశి కవితఁ బుట్టించి తెనుం

గున నిలిపి రంధ్ర విషయం

బునఁ జనఁ జాళుక్కరాజు మొదలుగఁ బలువుర్.

23.

మును=పూర్వమెప్పుడో, మార్గకవిత=సంస్కృత కవిత, లోకంబునఁ=భారత దేశమంతటను, ఇంక నితర దేశములందును (నన్నిచోటఁడు వృద్ధానుశ్రుతివి బట్టి లోకమంతటను సంస్కృతము వ్యాపించి యున్నతఁపుగలవాఁడు భాషా శాస్త్ర మాతఁపును నేటికిని గాదనఁజాలకున్నది.) వెలయఁగఁ=వర్ణిల్లఁగా, తెనుంగునఁ=తెలుగు భాషలో, దేశికవితఁ=దేశభాషా కవితను, అనఁగా సంస్కృత ప్రాకృత తత్సమ తద్భవ దేశ్యాన్యదేశ్య పదసముచ్చయార్థకమయిన భాషతో

దేశిచ్చందో విశేషములతో రచింపఁబడుదానిని) భారతాది రచనాత్మకమగు తెలుఁగు కవితను చాళుక్యరాజు=రాజరాజనరేంద్రుఁడు, మొదలుగఁ, పలువుర్, పుట్టించి=జనింపఁజేసి, ఆంధ్ర విషయమునఁ=ఆంధ్రదేశమందు, నిల్పిరి=ఆకవి తను నెలవుకొనఁజేసిరి. 'దేశికవితఁబుట్టించి తెనుంగుని నిల్పి'రని కవి రచనమేని, దేశికవితనుబుట్టించుట మూలమున ఆంధ్రదేశములో సంస్కృత రచన మొక్కటే కాక, తెలుఁగు రచనము గూడ నుండునట్లు చేసిరి అని యర్థమగును. బ్రహ్మాదులు గుర్తించిన రచన మార్గ రచన అనీ, ఆయా దేశముల ప్రజల రచనననుసరించి హృదయరంజకముగాఁ బ్రజలు కల్పించిన రచన దేశిరచన యని నాట్యశాస్త్రాది గ్రంథములందు గలదు. ఇందు-చాళుక్యరాజు అనఁగా నిప్పటికి రాజనరేంద్రునికిఁ బూర్వపు తెలుఁగు గ్రంథములు తెలియరాలేదు గాన యాతఁడే యిందు స్మరింపఁబడినవాడనఁ జెల్లును-ఒండె పద్యరచనలు కొన్ని గుణగ విజయాదిత్యునినాటఁ గలవుగాన యాతఁడేని కాదగును. తత్పూర్వ గ్రంథములు దొంకనంతదాక నీయర్థ మిట్లే కుదుర్కొనఁగలదు. ఇందు 'చన సత్కాశ్రయవిదొట్టి చాళుక్య నృపుల్' అన్న పాఠము వ్రాత ప్రతిలోనిది, కవికల్పితమునఁగాన పరి గాహ్యముగాదు. కుమారసంభవపు వ్రాత ప్రతి యిప్పటి కొక్కటే దొరకినది అది తంజావూరుమున నున్నదే కాన యందలి పాఠమే గ్రాహ్యము. అందు-'చాళుక్య - వుర్' అన్న పాఠమే కలదు.

చ. సురవరులన్ గ్రమంబున వచోమణిసంహతిఁబూజిసేసి మ
ద్గురుచరణారవి దములకు దగ సమ్మతిఁ జేసి కొల్చి వి
స్తరమతులం బురాణ కవి సంఘము నుత్తమ మార్గ సత్కవీ
శ్వరులను దేశి సత్కవుల సంస్తుతి చేసి మనోముదంబునన్. 24.

[.....]

వ. మఱియును, 25.

క. గుఱు తెఱిఁగి వస్తుచయమున
కొఱఁగెడు నాదీపవర్తియును బోలె నిజ
మైఱిఁగి కృతి వస్తుసమితికి
వఱఁగె మదినెఱుగు విబుధవర్గముఁ దలఁతున్. 26

వ్యాఖ్యాతము. (చూ. [వినోద విమర్శము])

వ. మఱియును దోషగ్రాహులగు కుకవి వరాకులం బరిహరించితి నెట్లనిన,
27.

కుకవివరాకులు = [.....]

క. మార్గకు మార్గము దేశియ
మార్గము వగవంగఁ దమకు మదివదలక దు
ర్మార్గ పదవర్తు లనఁదగు
మార్గపులన్ దలఁప నలఁతి మహి సుకపులకున్ 28.

మార్గకున్ = సంస్కృత (ప్రధాన) కవితకు, దేశియ = దేశభాషా (ప్రధాన) కవితా రచనయే, మార్గము = బాట, - సంస్కృత రచనమో, సంస్కృత భాషామయమయిన రచనమో చేయుటకు, ముందు దేశి రచన నల వఱచుకోవలెను - తద్వారమున నా సంస్కృత రచన చేయవలెను - ఇదీ సరియయిన మార్గము - ఈ, మార్గము = త్రోవ, వగవంగన్ = అర్థించుటకు, అపేక్షించు విషయమున, తమకున్ = కుకవులకు, మదివదలక = మనోవై ముఖ్యము తొలఁగక, మనసు చొరక (కాన) దుర్మార్గపదవర్తులు = దుర్మార్గమున పదములను (అడుగులను) సాగించువారు, చెడ్డదయిన, మార్గ = సంస్కృత, పద = శబ్దములందు, వర్తులు = వర్తించువారు, అనఁదగు (నట్టి) మార్గపులన్ = మాటపకువులను, మాటు కవులను, అనఁగా మాయ కవులను, (ఇమిడేషన్ కవులను) సుకపులకున్, మహిన్, తలఁపన్, అలఁతి = అల్పము ! తుచ్ఛము - సంస్కృత కవితారచనము, ఒండె, సంస్కృత శబ్ద ప్రధాన కవితా రచనము చేయఁగోరువారు ముందు దేశి రచనలో నాణితేరవలెను. అట్లు దేశి త్రోవను నడచుటకు మనసొల్లక, వంకరబింకరలుగా కఱకుగా నుండు దుర్మార్గమున పదములు ప్రయోగింపఁబోవువారు కుకవులు, పశుప్రాయులు - వారిని దలఁప రాదు -

తే. చెనసి గుణమైన దోషంబు చేయనేర్పు
గుకవి కృతులందు దోషంబు గుణముసేయ
నేరఁ; డదియట్ల; దొంతులు సేరి నాయి
దోర్పనేర్పుఁగా, కదియేమి సేర్ప నేర్పు. 29.

చెనసి = స్పృశించి, కదలించి, కృతులందున్, కుకవి, గుణమైనన్, దోషంబు, చేయనేర్చున్, కుకవి, కృతులందు-అన్న పదద్వయము. దేహాశీ దీప న్యాయమున ప్రథమ చరణగతమయిన ప్రథమవాక్యమునకును ద్వితీయ తృతీయ చరణ గతమయిన ద్వితీయ వాక్యమునకును నడుమనుండి వాక్యద్వయమందు నన్వయించును. కుకవి, కృతులందున్ - కుకవికృతులందు ననికూడ; దోషంబు, గుణముసేయన్ నేరఁడు - అది యట్ల = అది యట్టిదే - దొంతులు = క్రమముగా వరుసగా ఎత్తుగాఁ బేర్చియుంచిన (భక్ష్యభోజ్యాదులు గల) దొంతులు = పాత్రల పగంపరను, చేరి = దగ్గఱి, నాయి = కుక్క, అరవముననిది ప్రసిద్ధ పదము- నన్నిచోడనినఁటఁ దెలుఁగుకాటఁగూడ దీని వాడికగలదేమో! దోర్బనేర్చుఁగాక = దొర్లింప నెఱుఁగుచుగాని, అది సేర్ప నేర్చునేమి? = ఆ దొర్లియున్నవానిని దొంతిగాఁ జేర్చఁగల్గునా? ('దోరు' దాతువు ప్రేరణ రూపము, దోర్పు) కుకవి- సత్కావ్యమున గుణములను, ఆస్వాదింపఁబోయి చేతఁగాక రసభావాదులను చెడఁగొట్టగల్గును - కావి, కుకవికృతులఁజొని, ఒండె, ఆ సత్కృతిలోనే తప్పి దారిపడిన దోషములను గుణములనుగాఁ జేయఁజాలఁడు. (కుకవి ఇదీ చేయగలఁ డనుట) కుక్క దొంతరగా పెట్టియున్న యాహారాది పాత్రలను దొర్లింపగల్గునే కాని, దొర్లిపోయినవానిని దొంతరగాఁ జేర్చఁజాలదుగదా!

గీ. నెఱయ రసవంతమగు కృతి కెఱఁగనేర

రల్పరసకృతి కెఱఁగుదు రల్పు లెల్లఁ

జెఱకు విడిచిన రసమున కెఱఁగిరాక

పిప్పి కెఱఁగెడు నీగల పెల్లువోలె.

30.

చెఱకు = చెఱకుగడను, విడిచిన రసమునకున్ = వడివేసి పిండి తీసిన అంతా ఆస్వాద్యమేయయిన రసమునకు, ఎఱఁగిరాక = వ్రాలిరాక, పిప్పికిన్ = (రసము కలదో లేదో యనఁదగు) తేలికయినదంటుచెత్తకు, [ఎఱగెడు] (అరిగెడు 'రాక'కు ప్రతిపదము 'అరిగెడు') నీగల పెల్లువోలెన్ = వ్రాలెడు నీగల గుంపు మాదిరిని, అల్పులెల్లన్ = అల్పజ్ఞులందఱును, నెఱయన్ = నిండాద్దగా, రసవంతము = (తొమ్మిది, ఒండె కొన్ని రసములో, ఒకటియో) రసముగలది అగు కృతికిన్, ఎఱఁగన్ నేరరు = వ్రాల నెఱుఁగరు. అల్పరసకృతికిన్ = రసహీన మైన, కృతికిన్, ఎఱఁగుదురు,

ఈ పద్యము మూడవ చరణమిట్లున్న నువమానోపమేయములకు సక్రమ నిర్వాహము కుదురును. “నెఱయరసమున్న చెఱకున కెఱఁగిరాక”. నెఱయ రసవంతమగుకృతి, నెఱయరసమున్న చెఱకు; అచ్చ రసకృతి, పిప్పి.

వ కావున,

31.

గీ. తజ్జునం దెర్గనగుఁ గవిరా విశేష
మజ్జునందేమి యెఱుఁగంగనగు సమస్త
కనక వర్ణోత్కరం బొరగంట నొరసి
చూచి కా కెర్గవచ్చునే సుద్దతాత.

32.

కవిరా విశేషము, తజ్జు నందున్, ఎర్గనగును — కవితలోని విశేషము లను, కవిత్వ (తత్త్వ)ము నెఱిగినవానిలోనే తెలియ వీలుపడును. కవితను చదివి, విని, కవిత్వజ్ఞుడు దాని యోగ్యతను వెల్లడించును. అజ్ఞునందున్ ఏమి యెఱుఁగంగనగును? కవిత్వము నెఱుఁగనివాఁడు దాని యోగ్యతనెట్లు వెల్లడింప నేర్చును? సమస్త కనక వర్ణోత్కరంబు = బంగారునకుఁ గల యెల్ల వన్నెల మొత్తమును, (‘వర్ణోత్కరంబు’ అని కవి రచనమై యుండునేని, ఎల్ల వన్నెల యొరయికను,) ఒరగంటన్ = ఒరగల్లుమీద (నికషుమీద) ఒరసి చూచి (యెఱుఁగవచ్చును) గాక, సుద్దతాతన్ = సుద్దమట్టి తాయిమీద (ఒరసి) యెఱుఁగవచ్చునే! ఏ గట్టి తాతిమీదనే నొరసినంతయుఁగాకున్నఁ గొత్తైనఁ దెలియవచ్చునేమో కాని సుద్దతాతిమీద నొరసిన నేమియుఁ దెలియరామిగాదు, ఆ బంగారు గీటునకు నా సుద్దతాయుయే పిండిగా నెఱిగి రాలును సమస్త కనక వర్ణము లనఁగా నేఁడు మన దేశమున బంగారు వన్నెలు పడునాటి వాడుక-స్వర్ణకారులు ఒరగంటిమీదఁ బడునాటు వన్నెలను గుర్తింపఁగలరట!

వ. అది యట్లయని,

33.

గీ. అన్యతాకవికృతుల నాదరించి
వెలయు సత్కవి బుధ గురు బలము వదసి
యొనర దై వజ్జునట్లు శుభోదయమున
దివ్యసుకృతిఁ బ్రతిష్ఠింతుఁ దిరమఁగాఁగ.

34.

దైవజ్ఞానట్లు = జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞానతెలుగున, ఒనరన్ = ఒప్పగా,
అన్య = విరోధియైన, అనత్కవియైన, తారకవికృతులు = తాడుడను కవి
రచించిన కల్పములను, అనాదరించి = గర్హించి-(దైవజ్ఞానపరమైన యర్థాంతరము)
అన్య = ఆశుభములయిన, తారక = నక్షత్రముల వలన, వికృతులు = చెడు
గులను, అనాదరించి = గర్హించి, (ఆ నక్షత్రములనే విడనాడి) వెల-దసి;
వెలయు = విఖ్యాతులుగానుండు, సత్కవులయు, బుధులయు, గురువులయు,
బలమును (సహాయమును) పడసి, (అర్థాం) వెలయు = వెలుగొండు, సత్ =
(మంచి) నక్షత్రముల యొక్కయు, కవి = శుక్రుని యొక్కయు, బుధుని
యొక్కయు, గురు = బృహస్పతి యొక్కయు, బలము = శుభస్థాన స్థితి
కృతమయిన సహాయమును. పడసి, శుభోదయమున = మంచి యుదయకాల
మున, బ్రాహ్మముహూర్తమున, తిరముగాగ = శాశ్వతముగా నుండునట్లు,
దివ్యసుకృతిన్ = ప్రళస్తమయిన సత్కావ్యమును (అర్థాం) దివ్యమయిన శుభ
నిర్మాణమును (దేవలయాతటాకాదికము) ప్రతిష్ఠితున్ = నిర్మింతును - ప్రతిష్ఠ
చేయుదును. ఈ పద్యమువలన, నన్నిచోదనినాదౌకయసత్కవి, తాడుడను
వాడుండెనని యేర్పడును. ఇక్కడ రెండర్థములు పొసగితిరవలెను - గాన
ఒక యర్థమున 'తారకవి' యుండక తప్పదు. 'తతులు' నీరసము అర్థానను
గుణమునని వ్రాతప్రతిలో నున్నను నేనై 'కృతులు' అని మార్చినాడను.

చ. సరళముగాగ భావములు జాను దెనుంగున నింపు పెంపుతోఁ
బిరిగొన వర్ణనల్, ఫణితి పేర్కొన, నర్థము లొత్తిగిల్ల బం
ధురముగఁ బ్రాణముల్ మధుమృదుత్వరసంబునఁ గందళింప న
క్షరములు సూక్తు లార్యులకుఁ గర్ణరసాయనలీలఁ గ్రాలఁగా 35.

భావములు, సరళముగాగ, ఇంపు పెంపుతో జానుదెనుంగున, వర్ణనల్
పిరిగొన, ఫణితి, పేర్కొన, అర్థములు ఒత్తిగిల్ల, ప్రాణములు, బంధురముగ,
అక్షరములు మధుమృదుత్వరసంబునఁ, కందళింప, సూక్తులు ఆర్యులకుఁ,
కర్ణరసాయనలీలఁ, గ్రాలఁగా, (నేను దివ్యసుకృతిఁ, ప్రతిష్ఠింతున్) అన్న
పూర్వ పద్యపుఁ దుదిపట్టుతో నన్వయము-ఉత్తరపద్యముతోఁగూడ నన్వయింప
వచ్చునుగాని, యప్పు డేకవాక్యముననే చెప్పినది మరల చెప్పుట-(సూక్తులను,

భావమును, వర్ణనలను గూర్చి) యసంగతమగుచుగాన దాని విడనాడినాడను—
 పద్య గద్యములలో భావములు ఉచితములుగా లేకగా నుండునట్లును, అష్టాదశ
 సంఖ్యోపలక్షితములయిన వర్ణనలు, జాను తెనుంగు హృదయతాత్పర్యముతో
 మెలుపారునట్లును, ఫణితి-రచనా విధానమును, పేర్కొనన్ = విన్న చదివిన
 వారు పేర్కొనునట్లును, ఈ గ్రంథమురచనము మెచ్చదగినదని చెప్పునట్లునుట
 అర్థములు = పద్యగద్యములయర్థములు, ఒత్తిగిల్లన్ = [.....] ప్రాణములు =
 కావ్యప్రాణములు (వది) బంధురముగన్ = చిక్కగా నుండునట్లును, అక్ష
 రములు, మృదుమధుత్వరసంబునన్, మార్దవముతో మాధుర్యముతో కంద
 శింపన్ = [... ..], అక్షరములు (ద్రాక్షపండ్లవలె) మృదువులై,
 మధురరసస్థితములై యొప్పారగా, సూక్తులు = మంచి మాటలు, కర్ణములకు
 రసాయనములు వోలెఁ జెలఁగఁగా, దివ్యసుకృతిని బ్రతిష్ఠింతును. జానుఁడెనుఁ
 గనఁగా —

చ. బలుపొడ తోలు సీరయును బాపసరుల్ గిలుపారుకన్ను వె
 న్నెలతల నేదుకుత్తుకయు నిండిన వేలుపుదేలు పల్లుపూ
 సలుగల తేని లెంకవని జానుతెనుంగున విన్నవించెదన్
 వలపు మదిందలిర్ప బసవా బసవా బసవా వృషాధిపా.

వృషాధిపశతకము.

ఉ. ఏనికతోలుపచ్చకము. నెమ్మలగుబ్బసరంబు, నంపపూఁ
 దేనియ తియ్యనిల్లు గని త్రేన్పిన బొట్టు పలుంగు నెద్దెమున్
 వీనుల చూపు పెండెము దవిల్చినమంచముకోడు కైదువుం
 బూనినప్రాంతవేల్పుగని పోకులఁబోయిన వెన్నుఁ దీట్లనున్;

ఉత్తరహరివంశము.

[ప్రాణములు :— 'శ్లేషఃప్రసాదస్సమతా మాధుర్యం సుకుమారతా అర్థవ్యక్తి
 రుదారత్వమోజః కాన్తి సమాధయః । ఇతి వైదర్భమార్గస్య ప్రాణాదశగు
 ణాస్మృతాః, దండి కావ్యాదర్శము. దీని వివరణ మందే చూడదగును. అఖిల
 కావ్యములకురీతు లాత్మయంద్రుః ప్రాణదశకంబు వానికిఁ బ్రాణమరయ,

క. క్రమమున నొదార్థశ్లే । షములును సుకుమారతా ప్రసాదమధురతా సమతార్థ
 వ్యక్తిజ । స్పృహాధికాంతులునుదగు దశప్రాణములై॥ కావ్యాలంకారచూడామణి.

రసాయనము :-

యజ్ఞరావ్యాధి విధ్వంసివయస వృథక స్తథా
చక్షుష్యం బృంహణం వృష్యంభేషజంతద్రసాయనమ్
దీర్ఘ మాచుః స్మృతీర్మేదాం ఆరోగ్యం తరుణంవయః
తే హేంద్రియ ఐం కాంతిం నరోవిందేద్రసాయనాత్

భావప్రకాశః

సీ. మృదురీతి సూక్తులిం పొదవింప మేలిల్లు
భావమ్ము నెలమి ప్రీత్యావహముగ
మెఱుగులఁ గన్నులు మిఱుమిట్లువోవంగఁ
గాంతి సుధానూతి కాంతిఁజెనయ
వర్ణన లెల్లచో వర్ణన కెక్కంగ
రసములు దళుకొత్తి రాలువాఱు
దేశీమార్గములు దేశీయములుగా న
లంకారములు దా నలంకరింప

గీ. నాదరించి విని సదర్శాతిశయమున
బుధులు నెమ్మనమున నిధులు నిలుప
వలవదే సమస్తవస్తుకవీశ్వర
రచిత రుచిర కావ్యరత్నవీధి.

38.

ఈ పద్యమున కావ్యము రత్నవీధిగా రూపణ చేయఁబడినది. సమ.....వీధి,
సమస్తవస్తు = బంగారు వెండి, నవరత్నములు, మొదలయిన యెల్ల వస్తువు
లతో, రచిత మయిన, రుచిర కావ్యమనెడు రత్నవీధి = రత్నాలబజారు, వల
వదే = ఉండవలదా ? ఎట్లు దవలెనంటే; సూక్తులు, మృదు రీతిని ఇంపొదవిం
పఁగా (ఉండవలెను.) ఆ బజారులో వస్తువులఁ జూడఁ గొనఁ గోరు వారికి
1. అక్కడి సూక్తులు ఇంపొదవింపవలెను. వానిని జూపు వారు మృదువుగా
మర్యాదొచితితోమాటాడ వలెననుట—కావ్యభాష కూడ మృదు మధురముగానుండ
వలెననుట, 2. భాషయేకాక భావముకూడ, ప్రీతిని గొల్పునదిగా నుండవలెను—
ఉభయత్ర సమమే, 3. మెఱుగులన్ = ఆయా రత్నాదుల మెఱుగు పెట్టుటలు

పూతమెఱుఁగులుగక నిజముగా వస్తువులందు దేర్పడగినవై కన్నులకు మిఱు
 విట్లు గొల్చునవిగా నుండవలెను. కావ్యపు మెఱుఁగులు గూడ అర్థమైనవై యో
 చించి చూచుచో కన్నులకు మిఱుమిట్లు గొల్పవలెను. కాంతి = రాత్నాదులకాంతి,
 సుధాసూతి కాంతిన్ = సుధను సవించు చంద్రకాంతిని, చెనయన్ = మించఁగా
 కూడవలెను—కావ్యమున కాంతియు కావ్యప్రాణము చల్లగా హాయిమని సుధను
 వ్రవిండునదిగా వెన్నెలవలెనుండవలెను. వర్ణనలు = వర్ణకులు చేయు రత్నాభరణాది
 వర్ణనలు, ఆ వస్తువు లిట్టివి యీ వస్తువు లిట్టివియని చేయుప్రశంసాప్రసంగములు,
 ఎల్లచోన్ = అంతటను, వర్ణనకున్ ఎక్కంగన్ = మెప్పుకోదగినట్లుండగాన్.
 కావ్యమందలి యష్టాదశవర్ణనలు, ఎల్లచో, ప్రశస్తికెక్కగా, రసములు =
 (అభరణాదుల) బంగారము, తశుకొత్తి = మిసలుదేరి, రాలువాఱన్ = జల
 జలమని రాలుచుండఁగా, దేశీమార్గంబులు = ఆయావస్తు విశేషములుంచు ప్రదేశ
 శములకు మార్గములు, దేశీయములుగాన్ = అందమయినవికాఁగా, కావ్యపక్షమున,
 దేశీరచన, మార్గరచన, దేశీయములుగాన్ = హృద్యములుగాఁగా, అలంకారములు.
 విపణ్యలంకారములు, కావ్యాలంకారములు, దాన్ అలంకరింపన్ - ఇక్కడ 'తామరింక
 రింప' ఉండుట యుక్తము-అలంకారములు బహువచముగాన, ఒండె'వారుదా వచ్చి
 పోయివిడిచిరి' ఇత్యాది విధముల వచన నిరపేక్షముగా 'తాన్' అనునది వాక్య
 లంకార మేని కావచ్చు. ఇది నెల్లూరి ప్రాంతపువారి వాడుకలోనే ఉన్నది.
 తిక్కన కూడఁ దీని బ్రయోగించెను.

[అసంపూర్ణము]

వీరేశలింగము పంతులుగారు -

తంజావూరు - కుమారసంభవము [1870 / 1890]

[ఇది పంతులుగారు ప్రభాకరులకు వ్రాసిన (1917) లేఖ.

వివరణకు చూ. మణిమంజరి - ఫిబ్రవరి 1981]

.... “సత్యాశ్రయనిదొడ్డి చాళుక్య నృపుల్” అన్న పాఠము వ్రాత ప్రతిలోలేని పక్షమున మన రామకృష్ణ కవిగారి కాపాత మెక్కడనుండి వచ్చినది? ౧౮౭౦ సంవత్సర ప్రాంతమునందే నేను తంజావూరి మండల న్యాయాధిపతియైన యొక మిత్రుని సాహాయ్యమున నక్కడి తెలుగు పుస్తకముల పట్టికను దెప్పించి తరువాత కొన్ని సంవత్సరములకు నేనే పోయి కుమారసంభవాది కావ్యములను జూచితిని గాని నాకప్పటి కీ గ్రంథమునందు శ్రద్ధ లేకపోయెను.

ప్రబంధ రత్నాకరము ముగిసినదా? పూర్తికాగానే నాకొక ప్రతిని బంపుడు. చిత్తగింపుడు.

ఇట్లు

విన్నవించి నమస్కరించు

విధేయమిత్రుడు-కం-వీరేశలింగము.

*

*

ప్రభాకరులు - తంజావూరు లైబ్రరీ [1916]

[చూ. ప్రజ్ఞా ప్రభాకరము. పు. 127-140 ప్రభాకర శాస్త్రిగారి ఆత్మ కథలో తంజావూరు లైబ్రరీకి సంబంధించిన ఈ వృత్తాంతము 1916-17 సం॥ నడుమ జరిగినది.

తంజావూరు గ్రంథాలయమును దర్శించి అచట గల గ్రంథములను వెలుగులోనికి దెచ్చి వారిని విలువను లోకమునకు చాటిన వారితో గత శతాబ్ది చివర వీరేశలింగం పంతులు గారును, ఈ శతాబ్ది ఆరంభంలో వేమూరి వారు, మానవల్లి వారు ప్రముఖులు. కురుగంటి వారు, పింగళి వారు, విఠలదేవుని సుందర శర్మ మున్నగు వారి కృషి, ఆ తరువాతి కాలమున పేర్కొన దగినది - సం॥]

కృష్ణా జిల్లాలో గ్రంథార్జనమునకుఁ బొమ్మని మా పై యధికారి శ్రీ కుప్ప స్వామిశాస్త్రిగారు నామీది యనుగముతోనే చూజు యిచ్చిరి. వెంటనే నేనును, శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారును వెడలితిమి....

నాకు ఆఫీసునుండి టెల్లిగ్రాం వచ్చెను. 'తత్క్షణమే నీవు తంజావూరి లైబ్రరీ పరిశీలనమునకు వెళ్ళవలసినది. అక్కడ చేరి పని చేయవలసినది' అని....

కొలది దినములకే ఆ లైబ్రరీపనిని వడిగా ముగించి వేసితిని....

తంజావూరిలో పరిశీలించిన గ్రంథముల విషయమున జరపవలసిన తర్వాత కార్యములను జరపుటకు మద్రాసులో మేము గొంత పని చేయవలసియుండుటచే మూడు నాలుగు నెలలు మేము మద్రాసులోనే యుంటిమి. అప్పుడు మద్రాసు గవర్నరుగా పెంట్లండు దొరగా రుండిరి. ఆయన నెవరో ఇంగ్లండువారో, జర్మనీ వారో ప్రేరేచి రారు! 'తంజావూరి లైబ్రరీని మాకు గొనిపెట్టవలసిన'దని అందుకై ఆ లైబ్రరీ విలువ కట్టుటకు గ్రంథముల పరిశీలనము జరుపవలసెను. మమ్ముందుకు తంజావూరు పంపిరి.

ఈ రహస్యము పెక్కి పొక్కినది. ప్రజలు గందర గోళము చేసిరి. గవర్నరుగారు తమ తంత్రము కట్టిపెట్టిరి. ఒకవిధముగా మే మక్కడికి వెళ్ళి జరపిన పరిశీలనము వ్యర్థమయినది. కాని యానాడు మేము వ్రాసిన విమర్శములు గొన్ని యటుతర్వాత తంజావూరి కేటలాగులు ప్రకటించువారుపయోగించుకొనిరి. మేము విలువ కట్టుటకే వలయు నంశములను బ్రధానముగా గూర్చితిమి. కాని గ్రంథాంశ పర్యాలోచనకు గాదు. కాన మా లిస్టులలో ఆయా విషయములు పర్యాప్తముగా సేకరింపలేదు గాని పుస్తకముల నన్నింటిని సరిగా గుర్తించితిమి. గణించితిమి. గవర్నరుగారిపని వ్యర్థమయిన తర్వాత మా లిస్టుల నన్నింటిని తంజావూరి లైబ్రరీకిచ్చివేసితిమి. ఆ లెక్కకట్టుపనిలో నేను మద్రాసులో నుండి ఆరోగ్యవిషయమున, గ్రంథపరిశీలన విషయమున, యోగసాధన విషయమున, జాల నభ్యుదయము చెందితిని.

ప్రబంధ రత్నావళి - కుమార సంభవము [1918] నన్నిచోడఁడు

ఈ కవి కాలనిర్ణయాదికమును గూర్చి పెక్కురు చర్చించి యున్నారు. అన్ని చర్చల పర్యవసానము నింతే. ఈ కాలమువాడని నిర్ధారించుటకుఁ దగిన సాగనములు లేవు. శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారాంధ్రుల చరిత్రమున నిట్లు వ్రాసినారు. క్రీ. శ. 925-40 సం. ప్రాంతమున నున్న యీ సత్యాశ్రయుని నన్నిచోడమహాకవి తన కుమారసంభవకావ్యమున నీక్రింది పద్యముతోఁ జేర్కొని యున్నాఁడు.

“క. మును మార్గకవిత లోకం

బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం

గు నిలిపి రంధ్రవిషయమునఁ

జన సత్యాశ్రయునిఁ దొట్టి చాళుక్యనృపుల్.”

దీనింబట్టి నన్నయభట్టారకునకు నూతేంద్రకుఁ బూర్వమే యాకంధకవితా సతి వర్ధిల్లుచున్నదని స్పష్ట మగుచున్నది.

శ్రీ వీరభద్రరావుగారుగాని, మఱియెవరుగాని నన్నిచోడఁడు నన్నయ కంటె బ్రాచీనుడని చెప్పజూచుటకును, గావచ్చు నని లోకము విశ్వసించుటకు నీ పద్యమే ప్రధానాధారముగా నున్నది. శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు ప్రచురించిన కుమారసంభవముద్రితప్రతిలో నీపద్య మిట్లున్నది. 1909 సం॥ దీనిని ముద్రించినారు. అప్పు డీపద్యమునకు వారు పాఠాంతరమును జూపలేదు. వారి యచ్చునకు మాతృక యెక్కడిదో చెప్పను లేదు. కవిగారు కుమార సంభ వము రెండవభాగపుఁ బీఠికలో నిట్లు వ్రాసినారు. “కుమారసంభవ ప్రతులలో

నొకటి నాకు నైజామురాజ్యమునఁ బ్రాచీనశాసన శోధనార్థము పోవుచుండఁగాఁ గర్ణాట దేశముననే లభించెను. తక్కినవి రెండును శుద్ధద్రవిడదేశముననే యగ్ర పడెను” ద్రవిడకర్ణాటదేశములందు మూఁడు ప్రతులు దొరకినను నచ్చులోఁ బెక్కులు గ్రంథపాతములుండుట వింతగానున్నది. ఆ మూఁడు ప్రతులు నొక్క మాతృకకే పుత్రికలాయేమి? కాకున్నచోనవి పాఠభేదములు లేకయు సమాన గ్రంథపాతములు గలిగియు నుండుట వింతగదా? పట్టికలో ముఖ్య పాఠభేదములని వారు చూపినవి ప్రాయశఃకముగా ముద్రణమం దర్థానుగుణముగాఁ జేయఁబడిన సంస్కారములకు వ్రాతప్రతిలో నున్న తప్పుపాఠములుగా గోచరించుచున్నవి. కుమారసంభవప్రతులయొక్కయుఁ బాఠములయొక్కయు రహస్యము లింకను బయల్పడవలసియే యున్నవి. కాని తంజావూరుపుస్తకస్వతీపుస్తక భాండాగారమునఁ దాటియాకులపై వ్రాయఁబడిన కుమారసంభవపుబ్రతి యున్నది. అక్కడఁ దక్కనింతవఱకుఁ బ్రత్యంతర మెక్కడను మనకుఁ గనరాదు, వినరాదు. ఆ పుస్తకములో బైపర్కమిట్లున్నది.

“క. మునుమార్గకవిఁ తోకం

ఋన వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం

గును నిలిపి రంధ్రవిషయం

ఋనఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్.”

కవిగారికి “చన సత్యాశ్రయనిఁ దొట్టి చాళుక్యన్యపుల్” అన్న పాఠ మొక్కడనుండి వచ్చినదో! వా రింకనెక్కడిప్రతి సంపాదించినారో! ప్రథమ భాగమును క్షిప్రముద్రించునప్పటికి వా రీ తంజావూరుప్రతి నెఱుంగనే యెఱుగరు గావలయు. ఎఱిగియుందురేని యనర్హ మగునీపాఠమును జూపకుండుట కేమి కారణము? తంజావూరుపుస్తకశాలలో నన్నిచోడనికుమారసంభవ మున్నదని మొల్లరు నెఱిగిన తర్వాత క్రి. 1914 లో వీరు ప్రచురించిన కుమారసంభవపు రెండవభాగమున “చాళుక్యరాజు మొదలుగఁబలువుర్” అనుపాఠాంతర మున్నట్లు తెలిపిరి. కాని యిప్పుడయినను దంజావూరుపుస్తకమును వీరు చూచినట్లు

వ్రావయలేదు. కావున నీపాఠము మఱియొకప్రతిలోఁ జూచినారేమో? అత్యాహ
లెందులకు? తంజావూరుపుస్తకపాఠముమాత్రమే మనకిప్పుడు గ్రాహ్యము : శ్రీకవి
గారిపాఠము గలమాతృక బయల్పడువలయును. అట్టిప్రత్యంతరము బయల్పడెనా
యది పాఠాంతరముగాఁ గూర్చుకొందము. ఇక “జాళుక్క రాజుమొదలుగ”
నన్నప్పడు రాజరాజసరేంద్రుడే యేలకారాదు? చోడఁడు నన్నయకంటఁ బ్రాచీనుఁ
డనుట కాధారములు లేగినవి లేవు. శ్రీపరేశలింగము పంతులుగారు నన్నిచోడని
భాషాప్రయోగములను గూర్చి చేసినమాక్షేపములు నిలుపఁజూపినివి.¹ వానినెల్ల
నిర్వచించుట కిక్కడ స్థలము చాలదు. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు 1180
ప్రాంతముల నున్నవాఁ డనుపంతులవారిసిద్ధాంతము పోలును. నన్నిచోడఁ డంతకు
ముందటివాఁడో వెనుకటివాఁడో సిద్ధాంత మేర్పడ లేదుగదా! ఈయిర్వారిలో నొకని
పుస్తకము నింకొకఁడు చక్కఁగా సంగ్రహించుకొన్నాఁడు. ఇది చదివి
చూడుడు!

“ద్వి. నెట్టన నేలకు నింగికి సూత్ర
పట్ట మ్రోతాళ్లకు బట్టతలలకు
ముడివెట్టఁ దననీడ గడవంగఁ బాఱ
చడి నెండమావులకడగళ్లు కట్ట
పాయక రెండుగాఁ బారెడునీరు
వ్రేయఁ బుట్టున్ను గోరో యని యమ్మ
తానార యొలువఁ జట్రాతిపైఁ గ్రుంక
నేనుంగుపురు డోమ నిసుము | తా డేన
లలిగొన దెసలు తాళములు వాయింపఁ
జెలఁగుచు రోకటఁ జిగురులు గోయ
కలి వెన్న పుచ్చఁ గుండలు దొంతఁ బేర్చ
నిల మంచుఁ గుంచానఁ గొలువ రేబవలు

సేయ నాకసమునఁ జిత్రరూపములు
 వ్రాయ వాయువుఁ బట్ట వడగళ్లుగుళ్లు
 గట్ట వెన్నెలగుంపుగాఁ జేయవచ్చి
 పుట్టినప్పుడె నేర్చు బుద్ధులప్రోక్ష."

"సీ. నేలయు నింగియుఁ దాలముల్ వాయింప నెండమావులఁ బట్ట బండతలయు,
 మ్రోతాలుముడివెట్ట రోక్షటఁ జిగుళ్లు గోయఁ జటాతిపైఁ గ్రుంగ నిడుపు
 లేక చిత్రము వ్రాయ నాకాశమునఁ దాపరము నిడ మంచుఁ గుంచములఁ
 గొలువ

నేనుంగుపురు డోమ తానార గొన గాలి గం టిడ నిసుమున గట్టు దాల్చు

గీ. నీరినడుము దెంప నేలఁ దెన్నుండి చే
 వెల్పుఁ గలిగియుఁ ద్రచ్చి వెన్న గొనఁగఁ
 గడవ నేర్చు గలిగి కందువు మా నెడై
 కత్తిగంటు లయిన యత్తగంతు."

కుమా. భా. 2-135.

ఇట్టియిర్వరగ్రంథములనుండియు వలసినన్నిసంవాదములు చూపవచ్చును. సులువుగా ద్విపదలో సోమనాథుఁడు కూర్చఁగా నన్నెచోడఁ డిట్లు సీసపద్యమునఁ జేర్చుకొన్నాడేమో! సుసూక్ష్మముగా నీయిర్వరకృతులను బరిశీలించినచో నీ విషయము బయల్పడఁగలదు. భాషావ్యుత్పత్తిలోఁ జోడఁడును సోమనాథుఁడును గూడ సమధికులేయని యాయాగ్రంథములఁ జక్కఁ జదివి యెఱిగినవారు భావించు రని నా నమ్మకము.

కుమార సంభవము - తెలుఁగు మొఱుఁగులు (1948)

పేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

“రవిపదాహతిఁ జెడియుండు రాజువోరె
నని సరోజములొందఁ జక్రాహ్వయములఁ
జెట్ట లాడుటకని వికసిల్లుటకును
వెల్లనైనట్లు చుక్కలు వెలరువాటె.” (కుమా ౮ ఆ. ౧౮౭ ప.)

దిద్దవలెను. ఆర్థము కుదరక గ్రుడ్లుమిటకరించి కొట్టుకొని యెట్టకేల
కిట్టు కవిపాఠము కనిపెట్టఁగలిగినాను :

“రవిపదాహతిఁ జెడి యుదురాజు వోయె
నని సరోజములొద్దఁ జక్రాహ్వయములు
చెట్టలాడుట, కవి వికసిల్లుటకును,
వెల్లనైనట్లు చుక్కలు వెలరువాటె.”

ఉదురాజు = నక్షత్రాధిపతి చంద్రుఁడు. ఉడిగిపోవు, ముగిసిపోవు
రాజు అని కూడ; ఉడుబోతపిందె వంటిది. విరోధియైన యుదురాజు పడిపోవుట
నాకసమున కెగసి చక్రవాక పక్షులు చూచి యా సంతోషవార్తను మిత్రములైన
సరోజముల యొద్దకి వచ్చి, చెట్టలాడుటకును = పడిపోయిన జంద్రుని నిందించు
టకును, మఱియు నుత్సాహముతో తొక్కలల్లాడు(ర్చు)టకును ననియు. అవి =
మిత్రములయిన యా సరోజములు, వికసిల్లుటకును = వాని చెట్టలాట కుప్పొంగు
టకును, వికాసము చెందుటకును, నవమానము చెంది తెల్ల పోయినట్లు చంద్రుని
మిత్రములైన నక్షత్రములు కాంతిహీనములై వెలవెలఁ బోయినవి.

కవి హృదయము పైయట్లు గోచరింపఁగా నాకవి నాకుఁ గనకాభిషేకము
చేసినాఁడన్నంత సంతోషముతోఁ బోగినాఁడను. మఱికొన్ని :

“అయవనీరుహోద్గతలతాంతవినిర్గతసౌరభప్రవా
హాయత సాంద్రమై ఫలితమై యొగిఁ బర్విన దాయఁబోవనుం
బాయను రాక చుట్టి మధువప్రవజమాలిక లుండె నొప్పి పు
ష్పాయుధుకాలఁ జుట్టు మరుఁదాయసవప్రము వెట్టినట్టిదై.”

(నవమాశ్వాసము ౨౯౮ ప.)

దీనికి నా సంస్కరణము :

“అయవనీరుహోద్గతలతాంత వినిర్గత సౌరభప్రవా
హాయతి సాంద్రమై ఫలితమై మొగిఁ బర్విన దాయఁబోవనుం
బాయను రాక చుట్టి మధువప్రవజమాలిక లుండె నొప్పి పు
ష్పాయుధుకాలఁచుట్టు మధుఁ దాయసవప్రము వెట్టినట్లులై.”

పుష్పాయుధకాల కధికారియైన వసంతుఁదాయాయుధకాలలోని కెవరికిని
రాకపోకల వీలు లేకుండుటకు చుట్టును నినుపకోట పెట్టినట్లు భృంగమాలికలు
పూలచెట్లను జుట్టియున్నవి. పూచినచెట్లు పుష్పాయుధకాలలు. మధుఁడు తదధి
నేత. ఇందులోఁ బుష్పాయుధకాల, మరుఁడు ఉండుట యసంగతము.

“సుజనజనై కభూషణము శూరత దుర్జనభూషణంబు స
ద్విజ విబుధాశ్రితప్రతతి వేడుకఁ బ్రోపును రాజ్యచిహ్నమా
క జలమహాభిషేకమునఁ గట్టిన పట్టము వీజనంబు భూ
భుజులక కాక యిన్నియును బుట్టికినై నను లేవె చూడఁగన్.”

(౧౦-౫౬౪ ప.)

దీనికి నా సంస్కరణము :

“సుజనజనై క భూషణము శూరత దుర్జనభూషణంబు స
ద్విజ విబుధాశ్రితప్రతతి వేడుకఁ బ్రోపును రాజ్యచిహ్న మా
క జలమహాభిషేకమునఁ గట్టిన పట్టము వీజనంబు భూ
భుజులక కాక యిన్నియును బుట్టికినై నను లేవె చూడఁగన్ ?”

*

*

*

“వనధి నీ రెల్లఁ గొనిపోవఁ గని సహింప

కబ్బితతి గిట్టపట్టిన నరుగ నోప

కోలి దొంతులు గొనిపడి యున్న కారు

మొగుళులనఁ జూచి తటభూమి మొగళు లమరె.”

(౧ ఆ. ౧౨౦ ప.)

దీనికి నా సంస్కరణము :

“వనధినీ రల్లఁ గొనిపోవఁ గని సహింప
కబ్బితటి గిట్ట పట్టిన నరుగనోప
కోలి దొంతులుగొని పడియున్న కారు
మొగుళులనఁ బూచి తటభూమి మొగళు లమరె.”

అబ్బికిఁ జుట్టు నబ్బితటి కాపలా కాయుచున్నట్లును, సముద్రములోని నీటిని మెల్లగాఁ బై పైకి మేఘము లెత్తుకొని పోవుటకుఁ జూచి యా యబ్బితటి యా మేఘముల గిట్టలను (వానకాళ్ళను) బట్టి యిడ్చి క్రిందఁబడవేయఁగా నవి దొంతులు గొని పడియున్న వన్నట్లు సముద్రతటమున మొగలిచెట్లున్నవి. ఆ మేఘములలోని మెఱపులా యనునట్లు మొగలి పూవులున్నవి.

*

*

*

“తను వసితాంబుదంబు సితదంతయుగం బచిరాంశు లాత్మగ
ర్జన మురుగర్జనంబు గరసద్రుచి శక్రకశరాసనంబు నై
చన మదవారివృష్టి హితసస్య సమృద్ధిగ న్నభవేల నాఁ
జను గణనాథుఁ గొల్తు ననిశంబు నభీష్టఫల ప్రదాతగాన్.”

(౧ ఆ ౭ ప.)

దీనికి నా సంస్కరణము :

“తను వసితాంబుదంబు సితదంతముఖం బచిరాంశు వాత్మగ
ర్జన మురుగర్జనంబు గరసద్రుచి శక్రకశరాసనంబు నై
చన మదవారివృష్టి హితసస్య సమృద్ధిగ న్నభవేళ నాఁ
జను గణనాథుఁ గొల్తు ననిశంబు నభీష్ట ఫలప్రదాతగాన్.”

విఘ్నేశ్వరుఁ డేకదంతుఁడు కాన సితదంతయుగంబని యుండరాదు.
అచిరాంశువు = మెఱపు. అది ఉపమానము కాన అప్పుడప్పుడు మాత్రమే
కన్నడునదిగా నుండవలెను. సితదంతముఖంబనుటలో నోరు తెఱచినప్పు
డగపడుట, మాసినప్పు డగపడకుండుట దంతాగ్రమునకు కలిగి యచిరాంశు
సామ్యము సిద్ధించును.

*

*

*

“ముదమున సత్కవి కావ్యము
నదరఁగ విలుకానిపట్టినమ్మును బరహృ

ద్విదమై తలయాపింపని

యది కావ్యమే మరి పట్టినదియుం గరమే ?"

(౧ ఆ. ౪౧)

వ్రాత్ర పతిలో నీపద్య మిట్లున్నది :

"ముదమున.....కావ్యము

నదరున విలుకాని పట్టినమ్మునుం బరహృ

ద్విదమై తలయాపింపని

యది గావ్యమే మరి పట్టినదియున్ శరమే."

దీనికి నా సంస్కరణము :

"ముదమునఁ గవికృతి కావ్యము

నదరున విలుకాని పట్టినమ్మును బరహృ

ద్విదమై తలయాపును, బెఱ

యది కావ్యమే చెప్పఁ, బట్ట నదియున్ శరమే ?"

ముదముతోఁ గవి రచించిన కావ్యమును, అదరుతో విలుకానిపట్టిన యమ్మును ఒరుని హృదయభేదనము గావించి తలయాపించును. అట్లుకానిచో, రచించినంతమాత్రముచే నది కావ్యముకాదు. చేతఁబట్టినంతమాత్రముచే నది శరమును గాదు. కావ్యమును, శరమును రెండును బరహృదయభేదనము చేసి తల యాపించునవే కాని కావ్యము దానిని ముదముతోఁ జేయును; బాణమదరుతోఁ జేయును. ముద్రితప్రతిలోని, వ్రాత్ర పతిలోని పాఠములకు సరసాన్వయము కుదురలేదు.

*

*

*

"జా నటి పశుపతి నుఱక వి

దాన మహారంభుఁడైన దక్షిండను న

జ్ఞానికి మునుకొని వచ్చున

మానంబున నమర సతివిమానము వచ్చెన్."

(౨ ఆ. ౧౫౦ ప.)

దీనికి నా సంస్కరణము :

"జా నటి పశుపతి నుఱక వి

తానమహారంభుఁడైన దక్షిండను న

జ్ఞానికి మునుకొని వచ్చు వి

మానంబున నమర సతివిమానము వచ్చెన్."

ప్రభాకరుల మార్జినల్ నోట్స్

(కుమారసంభవమును గూర్చి)

[శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారి కుమారసంభవవిమర్శము (1937) లో ప్రభాకరుల దస్తూరీతో గల మార్జినల్ నోట్సు నుండి కొన్ని అంశాలు : బ్రాకెట్లలోని విషయము శ్రీ లక్ష్మీపతిశాస్త్రి గారిది —సం॥]

1. వాంఛాశనము

పు. 3. (జనఃజాళుక్యరాజు మొదలగు పలువుర్ - ఈ పాఠమే తంజావూరి ప్రతిలో నున్నది) వాంఛాశనము.

పు. 123. (కింకవేస్తస్యకావ్యేన) - దీనిని కవిగా రుదాహరించిరి. I భాగపీఠిక. (మధ్యందినార్క) - సాంబమూర్తిశాస్త్రి వ్యాసము.

పు. 124. (నన్నెచోడుని 'జొన్నలు గొన్న ఋణము - ఈరీతి కన్నడమునఁ బ్రాయికముగఁ గలదు') బసవపురాణ పీఠిక చూచునది. వాంఛాశనము. ఈ విషయమును నేనే వ్రాసితిని. ఇతరు లెవరూ వ్రాయలేదు. కన్నడీలు ఎఱుగరు.

పు. 125. (కః కేనార్థీ కో దర్శిదః... బయిరీతిని భాతము నిరూపించితిని.) ఆ! ఆ! ఎవరు చూచిరి! ఎవరేని చూపిరా? ద్రోహము!

పు. 132. (బాహుబలోన్నతి) - కవిగారు చూపినదే.

పు. 135. (నేలయునింగియు) - కవిగారు చూపిరి. (వడగండ్లగుండ్లు. ఇసుక త్రాడ్యేయ) ప్రబంధరత్నావళి పీఠిక చూ.

పు. 155. (స్మరమందిరమ్ము) - క్రీడాభి. పీఠిక. చూ.

పు. 159. (ఇట వారావత వ్యాసములు... మెచ్చుకొన్ననుఁ దృప్తిఁబడు) - శివరామమూర్తి వ్యాసము చూచునది.

పు. 160. (కలకలనవ్విసట్లు) - కవిగారి పీఠిక.

పు. 120-122 రబ్బిష్తో యూనివర్సిటీ సొమ్ము వమ్ము చేయడమా? ఉద్యటా
రాధ్య చరిత్ర పీఠిక చూస్తే బయిసి బయటపడుతుంది గదా!

పు. 132 (కడితల...నాన్) కడితలవారు తోలు డాలు దాల్చినారు. కడితల
కాటు కన్నడం. 'వండ(దర్శనట్టు' 'సుభటులు సొచ్చి చెండిన
వండం దఱిగి నట్లుండు వేదండహయ తండంబులను' భీష్మపర్వ
I ఆశ్వా.

పు. 133 (సీ. మగలాడు వారికి - సీ. కన్నంబు వెట్టి)
[తిరుమల రామచంద్రగారి దస్తూరీతో గల కాగితపు దునుకయం
దిట్టున్నది.]

1. అపహరవర్మ రాగమంజరికై ధనమును పితుకుతోలునంచి నపహ
రించును. P 54.

2. అపహరవర్మ కాంతకునికన్యాంతఃపుర ప్రవేశమున కయి
చెఱసాల గోడ కన్నము పెట్టును (80).

3. అపహరవర్మ అంబాలికకై చండవర్మతో గయ్యంబాడును (84)

4, 5. కందుకవతిని వరించిన మిత్రగు పుడు ఆమె యన్న భీమ ధన్యు
నిచే సముద్రమున ద్రోయబడి బ్రదికి కలమెక్కి చని వానిని
బంది వట్టును (98).

6. ధూమిని పతి ధూమినిని గోలుపోయి దేశాంతరముల దిమ్మరుచు
యాచకుడై కష్టపడును (100)

7, 8. కలహకంతుడు నితంబవతికై వల్లకాటి కావలివాడై నీచ సేవ
జేయును.

పు. 135. (క త్తిగొంటులయిన) - క త్తికి మిగిలిన గొంటు - పండితా.

పు. 148. (గం!గాధరు(గొల్వ(గోరు మదిగోరి మనంబున(గోర్కి గూడ(గాన్'))
గల్వ(గోరు? గోరి కూఱ(గాన్ కోరికి+డిఱు.

పు. 149. (రసవేత్తల నిర్ణయము) ఇక్కడ వ క్తవ్య మున్నది.

పు. 154. (కడితలవారు - బానంబొనాన్) - వ్రాతప్రతి - కడితలవారు -
వండుదర్శిన ముత్తునియలై - నల్లడలంపుగారి కల్పొడిచిన యట్లు -

కడితులము - ఖడ్గము; సంస్కృతము; సూర్యని చూ. కాబట్టి కడి
తులవారు' ఉండవచ్చును. గడిఖండముగఁ జేయు కడితలవాని 610.
ద్వితీయ భాగం - 'కడితల కాలు.' 118 పు. నోబ్బు చూ. కూమా.
కవిగారిది. కవితలకు - కన్నడం [పొడిచెడునాయుధ విశేషము లేక
కేడెము. కెంబలకెయతొలపింసంధ్యాం బుద మంపడెదు జడిదు కడితలె
దూగు'తం బిడదె సిడిలబలగమిదెంచి నెగం తాగిదత్తు భార్గవసైన్యం
అనం.

కడితలకాలు=తోలు డాలు దాల్చిన కాలురు.

కడితల=ఖడ్గము పంపభార. చూ.

పు. 155. (నన్ను నొరయవేడియే నాధయిచట) గణం తప్పోయి దేవుడా!
'నన్నునొరయంగ'

పు. 158. (విచారింపగా.... వ్రాయవలసివచ్చినది) ఈ హితోక్తిని దమ పయికే
ప్రతిప్పికొని శ్రీ శాస్త్రులుగారు తమ్ముడామే మందలించు కొందురు
గాక!

పు. 158. (కరువు అనగా మూస) - అలాగా! పద్యమర్థము కాలేదోయి దేవుడా!
యాయనకు.

పు. 160. (ఉదుటఁ దెమల్చి) - పద్యం అర్థం కాలేదోయి దేవుడా!

పు. 162 (నెలతలు గొండజుక్కొలని...) ఎట్టన హరివంశమున చూ.

పు. 163. (సుజన జనైక భూషణము) - పద్యం అర్థం కాలేదోయి దేవుడా!
దేవుడ!

పు. 179. (గోమిని) - శాసన పద్యమంజరి || భాగంలో ఉంది చూ. గోమిని.

పు. 180. (కేనము = అసూయ ...గాజాలడు) - విక్రమార్కున విజయము
(పంపభారతము)న ఉన్నది. చూ. 10. ఆ|| 77, 81, పద్యములు.
కేణ = మత్సర, ద్వేష, రోష..

*

*

*

—దేవసేన నడపి దివిజుల గెలిచిన షణ్ముఖుండు నీవు సరియకాదె-
ప్రదోణ- I ఆశ్వా. ఇది కుమారసంభవ స్మరణమా?

...1067 బల్లిచోడమహారాజు

శ్రీమత్పితృపి నన్నిచోడ తనయః

శ్రీవెంకటాపాలకః.... సౌజన్యరత్నాకరః-

శ. 1088 (358) పుట. I వాల్మీకి. నెల్లూరి శాసనము

*

*

*

[కుమారసంభవము-యూనివర్సిటీ వారి ప్రతి యందున్న మార్జినల్ నోట్సు లోని కొన్ని అంశాలు :]

73 తరవారి ఎప్పటి నుండి ఉన్నది ?

గౌరత- (శ 1094) గౌరత సుత్రరాయణము

తరుణియలు- తరుణియ గంటసాలవారి-

శక. 1123. శాసనపద్యమంజరి

12-218 కందగర్భవృత్తము

ప్రవాతప్రతి :

హరుమన మారం గొల్పుండరుదాతనిం గొల్చియు నాదిబోడదాం
బొరయునె భూరిభోగ పురభూతి విభుత్వము బొంది పెమ్మిత్తో
వరజనదారుణోగ శరవాతనియుక్త పదంబు నందుందాం
బొరయందు వారకొచ్చి పొరిభూత గణేశ్వరుం బొం నాత్మలోను.

(మూలమున ఉద్భృతకందములేదు)

కవిగారిపాఠము : (ద్వి.భా. 997)

హరుమనమారం గొల్పుడరు దాతనిం గొల్చియు నాదిబోడదాం (?)
బొరయునె భూరిభోగపురభూతి విభుత్వముం బొంది పేర్మిత్తోన్
వరజన దారుణోగ శరపాత నియుక్త పదంబునందుదాం
బొరయందు పోరనోర్చి పొరి భూతగణేశ్వరుంబొందు నాత్మలోన్

997. ఉద్భృతకందము

మనమారం గొల్పు డరుదా

తనిం గొల్చియు నాదిబోడ దాంబొరయునె భూ

జనదారుణోగ్ర శరపా

తనియుక్త పదంబునందుఁ దాఁబొరయఁడుపో.

ప్రకారము లీ పద్యమునకు మార్జినల్ నోట్స్ లో 'చాలా చిక్కుల పద్యము' అని వ్రాసి, కొన్ని సంస్కరణ చిహ్నము లుంచి అందుండి [మరిమూడు పద్యములను] ఉద్ధరించు యత్నమున క్రింది రీతిని సూచించిరి.

పరజన దారుణోగ్ర శరపాత-వ్రాతప్రతి. గొల్చియు (న?)

విభుత్వముఁబొంది (పొందు?)

పరజనదారుణోగ్ర శరపాత నియుక్త పదంబునందు, దారుణోక్తి, పారుషోక్తి, పరిపాత, నియుక్తి, వియుక్తి, యుక్తివశం, నియుక్తిదపంబు, పొరయును పోరనోర్పు, వారకోర్పు

1హర్షమునమారఁగొల్చు 3డరు 4దాతని గొల్చిన నాదిబోడ దాఁ

అరుదాతనిఁ గొల్చియు (న?) నాదిబోడదాఁ

బురభూతి విభుత్వముఁ బొంది పేర్మితో

శరపాతనియుక్తి వశంబునందుఁ దాఁ

(పరిపాత నియుక్తిఁ దపంబునందు దాఁ)

బొరిభూత గణేశ్వరుఁ బొందునాత్మలోన్.

ఆతనిఁ గొల్చియు నాది బోడఁ దా

భూతివిభుత్వము పొందు పేర్మితో

పాతవియుక్తిఁ దపంబునందుఁ దా

భూతగణేశ్వరుఁ బొందునాత్మలోన్.

ఆరఁగొల్చుడరు దాతనిఁ గొల్చియు (న)న్

భూరిభోగ పురభూతి విభుత్వమున్

పారుషోక్తి పరిపాత నియుక్తిన్

పోరనోర్పు పొరిభూత గణేశ్వరున్.

12-219. “పరసాహారము” సుమూలము

‘సింహామదద్విరదమ స్తకమాంసభోజీ
సంవత్సరేణ కురుతే రతిమేకవారమ్
పారావతః ఖలు శిలాకణమాత్రభోజీ
కామీభవత్యనుదినం వద కోత్రహేతుః.’

పారావతాదులు పక్షులు గొన్ని

యారశిలాహార మైకాదె బ్రదుకు-

పండిత. పర్వత ప్ర.

12-214. “ద్వాదశార్ధార్యనయను-”

పాతువోగిరిజా మాతా యస్యద్వాదశలోచనః
తదైవ గిరిజామాతా ద్వాదశార్ధార్యలోచనః
ద్వాదశార్ధార్యనయనం యస్యద్వాదశలోచనః-

11.59. విరోధా- విరాగా (నేను)

కనికనార్తికోదరిద్ర (?)- ఈ కేనార్తికోదరిద్ర
మనసిచ పరితుష్టే కోర్థవాన్ కోదరిద్రః-

వైరాగ్యశతకం-53.

11-46 మనుజులు గొందఱాయదవి మాఁకుల కందెను గవ్వమర్థి (వేడిన ఫల
మీయఁ జాలరరిడీకొని తాఁకిన నిల్వఁజాలరున్) ఇది నా పూర్తి.

11-47 (ఈననియతలఁ)చుఁ జాగియు

నీననియ తలంచులోభి యెప్పుడు ననికిం

జాననియ తలఁచు వీరుఁడుఁ

జాననియ తలంచు పంద సరియెట్లగునో

(సరియెట్లగునున్ వ్రా.ప్రతి)

[ప్రవాతప్రతిలోను, కవిగారి ప్రతిలోను మీది (11-46,47) బ్రాకెట్లలోని భాగములు లేవు. 'వేడిన ఫలమీయఁ జాలరరి డీకొని తాఁకిన నిల్వజాలరున్' అని నాపూర్తి - వే. ప్ర. అని మా ప్రవాత ప్రతిలో (తంజావూరి ప్రతికి పుత్రిక) శాస్త్రిగారు ప్రాసాదాని యున్నారు. ఇట్లే యూనివర్సిటీవారి కుమారసంభవము ప్రతిలోనూ బ్రాకెట్లలో గల పలుపూరణముల ప్రక్కన 'నేను' 'ఇది నా పూరణము' అని ప్రభాకరులు ప్రాసాదానియున్నారు. కాని యూనివర్సిటీ వారి ప్రతిలో ఆయా విషయము లెక్కడను - గ్రంథమందుగాని, పీఠికలోగాని లఘువ్యాఖ్య యందుగాని పరిష్కారము లేకొనలేదు. ఆకారణమున పలువురు అట్టి పూరణము లన్నిటిని శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారే కావించినట్లు భావించి ప్రాసాదాని చున్నారు. వాస్తవము లోక మెరుగుటకై అట్టి పూరణములను; శాస్త్రిగారు గుర్తించి పరిష్కరించిన పాఠముల విశేషములను; యూనివర్సిటీ వారి కు॥ సం॥ ముద్రణ విషయమున శాస్త్రిగారికి గల సంబంధమును గూర్చిన వృత్తాంతములను ఇందు కొన్ని ఉద్ధరించి యున్నాము. పాఠకులు పరిశీలింపగలరు - సం॥]

శ్రీ ప్రభాకరుల క్రిటికల్ నోట్స్

(విడి కాగితము) నన్నిచోదని విషయమున : 1915, 1916 సం॥ రిపోర్టులో నర్సారావుపేట తాలూకా కొప్పరమునందలి కోదండరామదేవాలయము నందున్న నాగస్తంభముమీద 327 సంఖ్య శిలా శాసనమున చోడబల్లి మల్లికార్జున యోగి;

363 సంఖ్య శాసనము :- నర్సారావుపేట తా॥ చెన్నుపల్లి అగ్రహారము.
నోట్ బుక్ - 17 (1924)
1228, పు. 424.

కులోత్తుంగ చోడదేవర దివ్య సంవత్సరంబు ౪౯ - శ్రీపరాంతకేశ్వర మహాదేవరకు నీయూరివలయ చుట్టు అలమూ, బసన్నసయ్య; నంతరాయముం గీడెఱయు, లోపై సర్వకర పరిహారము, ఇఱయివి దేవవానమై యిద్దేవరకు నా చంద్రార్కము ననుభవింపం గలవారుగా దయచేసిరి.

— నన్నిచోడడు; లోపైన

నోట్ బుక్ - 25

P 94. నిన్ద్రైగుణ్యే పథి విచరతా కోవిధిః కోనిషేధః

P 92. సింహామదద్విరద మస్తక మాంస భోజీ
సంవత్సరేణ కురుతే రతి మేకవారమ్
పారావతఃఖలు శిలాకణమాత్ర భోజీ
కామీ భవత్యనుదినం వదకోత్రహేతుః

(చూ. కుమార సం.)

నోట్ బుక్ - 28

P 93. కడిది బలులగు మగలోతి కౌగిలింప - నన్నిచోడ

కడిది బలుండయిన హరికి । గలరే సదృశుల్ - ఎఱ్ఱన హరివం 105పు.

P 85. అరగొనక, వరపురి, బీ. కరగతి - స్ఫురదురు. నన్నిచో. 11 ఆ॥

అఱలేని సఖుడ సూరార్యనా ముద్దు 1 మఱది - పాల్కారికి

P 95. వాడిన-కాడిన-వీడిన-మాడిన జీవితాశ - నన్నిచో. 10 ఆ॥

నోట్ బుక్ - ౧ (13-11-37)

పు. 3.

కరువునఁబోయుమాడ్కి నొడికంబుగ రాతమలంచుకై వడిన్
హరుబన గొన్నవేల్పుబడియచ్చున నొత్తిన లీలనొచ్చెముం
బొరయనిమేని మేలి యొరపుంజిగియున్పిగియున్ సమగ్రమై
నెరయన రాహుతుండలరు నెక్కొని బ్రాయము బిక్కటిల్లగన్

చంద్రా - 2 ఆ॥

పు. 7. నిర్వచనోత్తర రామా 7. ఆం॥ చివర యుద్ధ వర్ణనలో ముంగల
పింగల - నన్నిచోదని దానిలోను ఉన్నది.

పు. 40. 11 సం॥ 7 సంఘిక ఉద్యుటుని గూర్చి కల్లూరి సుబ్రహ్మణ్య దీక్షితులు
గారి వ్యాసము శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు సంగ్రహించుకొనిరి వారి
కుమార సంభవ విమర్శనమున - మఱిన్నీ సాంబమూర్తిశాస్త్రి గారి
వ్యాసము కుమారసంభవమునుగూర్చి గొప్పది బారతిలో ప్రకటితము
దానిని స్మరింపనే లేదు.

పండితా - లో హరలీల - స్మరణము. అష్టకము

సహస్రనామ స్తుతినడమ నున్నది; అదిన్నీ 1000

శ్లోకముల దనుటకు ఉపకారకము.

పు. 36 కదిరి కావ్యము

వడిపొలి గూడునే వండుక పోయి

కడుమతి లోనుగా కలియ చేనికిని

పోయి పొలిగాయని పొలి గూడు చల్లి

కోయని వడినార్చి కోత బెట్టెదను. 49 పు.

— పొలిగూడు - నన్నిచోదదు.

*

*

*

[కుమార సంభవమును గూర్చిన ఫైలులో శ్రీ కోవండరామయ్య గారి దస్తూరీతోగల కాగితమునందలి విషయమిది. సం॥]

బడరుడు.

ఒడలు గుడి యంతరాత్మయ
బడరుండను పలుకులుడిగి భక్తివి గుడియే
గుడి యనియు లింగమూర్తియ
బడరుండని కొలువకునికి పాతకము శివా !

శివతత్వసారము ప. - 26

శ్రీరామకృష్ణ కవిగారి పదములకు దరిద్రుడు అని యర్థము వ్రాసినారు. అందు కేయాధారముఁ గనుపడదు. శివతత్వసారమునందలి యీ పద్యము నందును, కుమార సంభవమునందలి పద్యమందును 'శివుడు, దేవుడు' అను నర్థమున 'బడరుడు' శబ్దము సరిపోవుచున్నందున 10-11 శతాబ్దములందు ఈ యర్థమునందే యీ పదమువాడబడుచుండెనని తోచుచున్నది. శాసనములందును భటార పదమొకటి శివుడను నర్థమున గానవచ్చుచున్నది. అఱవమునందు 'పడారన్' అనుపదము 'పాములవాడు' పాములను వశపఱచుకొనువాడు' నను నర్థమునందున్నది. అందుడియే యీ పదము పుట్టినదేమో !

ఎలబొట - లేజిగురుటాకు

ఈ పదము మొక్క నన్నిచోడని గ్రంథముననే కాననగును. బొట - చిగురుటాకు అనునర్థమునఁ దక్కిన కవు లేరును ప్రయోగింపలేదు. నన్నిచోడ డిట్టి దేసి తెలుగు పలుకులను రుచిగల వానిని బ్రయోగించి దేసి కవితా కలిత మగు గ్రంథమును రచించి యశఃకాయుడైనాడు.

గోమిని యనుపదమును గూడ నితడు ప్రయోగించినాడు. లక్ష్మీయని యర్థము. ఈ పదము శాసన పద్యమంజరిలో గాననగును. అచటను నీ యర్థము ననే. దేసి తెలుగుమఱుగుల నెఱుగ గోరువానికి నన్నిచోడని గ్రంథమున త్రవ్వితండములుగనవి లభింపగలవు

*

*

*

[శ్రీ ప్రభాకరుల దస్తూరీతోగల కాగితమునందలి విషయమిది]

నాసంస్కరణములు, నా దగ్గటి వ్రాత ప్రతిలోని సాధు పాఠములు నిందున్నవి. నా సంస్కరణములు (ఓక్) మార్కుతో నున్నవి.

శి. మృగాంకునం దవిస్ఫురిత

7. సిత దంతముఖం బచిరాంశువు,
(దంతాగ్రము మెలుపు. నోరు మూసినఁ దెఱచిన మాటు
పడుచు వ్యక్తమగుచు నుండును. ఏకదంతుఁడు గాన దంత
యుగము ఉండరాదు.)
8. దయనొసగు (ప్రవాతప్రతిలో అరసున్న ఈ పదమునకుఁ
గానరాదు. దీనిలో అరసున్న ఉండరాదు. ఇతరకవి ప్రయో
గాఁతరములఁ బట్టి చూచినను.)
12. నర్థించి కొలుపు
పడయఁ గనెడి
ర్జునునిఁ గొలుపు
21. హర లీల
26. మది నొఱుగు
34. తారకవి కృతుల
37. పరగు సువర్ణ
38. నోరు గొలఁదుల్
41. నదరున - తలయూపున్, బెఱ-
కానియట్టి దదియున్
50. చేకురునె,
పాలించెఁ గలి
నేలి చనిరి
54. బెరుగన్
56. నెగడు
58. దురంతావివేక
,, వేద తదంగశాస్త్ర
,, గుణాతీతుండై
68. డరిందారకుం బోర
,, గెల్పున్

70. నొసగవలయు దేవి
76. నెసగగ
81. కాషాయ గంధములును
83. మనంబులు నా (ల) వ్రా. వ్రా.
100. వరాంగమును
- ,, కామాసక్తనాసక్తమై
101. సదానైక
110. పరమేశ్వరుండు (నిజపుత్త్రునకు ?) నొలలాడుచుండెనంత
128. ఖరు, సంయుత
ద్విరదహయభట పరీవృతు
133. దక్షు మహోదారు
134. త్రిగుణ పథచరత్వార్థిత
(నిష్కైగుణ్యేపథివిచరతామ్)
నచలు.

కు మార స ం భ వ ము

అచ్చొత్తించిన పక్షమున సూచనలు

[శ్రీ గిడుగు సీతాపతిగారి మూలంగా, పితాపురం రాజాగారు కుమార సంభవాన్ని ససిగా పునర్ముద్రింపజేసే యత్నంలో ఉన్నారని తెలుసుకొని వారి కోరిక మీద (చూ. లేఖలు) 1949 నవంబరులో ఆదేశకమును గుర్తించే అంశాలను; ముద్రణకు వలసిన సూచనలను శ్రీ ప్రభాకరులు వ్రాయించి పంపినారు. ఈ కాగితాలు శ్రీ నిడదవోలు సుందరేశ్వరరావుగారి దస్తూరీతో కలవు. 5-6-1950 నాడు శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావుగారు శ్రీ శాస్త్రిగారి కోరిక మీరకు తిప్పి పంపిన కాగితాల నుండి సేకరించిన అంశము లివి. సంపాదకులు]

1. ప్రతిపుటయందు అడుగున నోట్స్ ఉండవలెను.
2. సంజ్ఞ, ఆచ్చికపదములకు -
పద్యములకు లిస్టులు అనుబంధములుగా చేర్చవలెను.
3. తాటాకులకు ఫోటోలు - ఇది చాల వ్యయసాధ్యమని తలిస్తే మానవచ్చును.
4. ఒక్క ప్రతితో సంప్రదించినట్టుగ వేయవలెను. గాని క, చ, యా ప్రతులని వేయరాదు.
5. కుమార సంభవము కంప్లీట్ క్రిటిసిజమ్ వ్రాసి ప్రచురించవలెను.
6. యూనివర్సిటీ ప్రతి నా దగ్గనున్న తంజావూరు వ్రాతప్రతితో సంప్రదించి సందిగ్ధ స్థలములనున్న పాఠములను ఒకసారి ఆలోచించి వేయవలెను.
7. తంజావూరులో నున్న ముఖ్యమైన, సందిగ్ధ స్థలములలోని పట్టులను సరిచూచుటకు వలసిన వారి నెవరినైనా పంపవలెను.
8. 6 మాసములలో పూర్తిచేయవచ్చును. (అంటే - వేసవిలో వీలు)

9. శాస్త్రిగారి వద్ద నుండి కుమార సంభవ కావ్య ముద్రణము సమాప్తి అగువఱకు పనిచేయు మనిషికి తగిన ధనసహాయము చేయవలెను.

[శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి శాస్త్రిపాదుల చరణ సన్నిధికి వేంకటరావు నమస్కారములు.

చి॥ సచ్చిదానందము మొన్నను వచ్చినప్పుడు తామడిగిన కాగితములను యిందుతో పంపుచున్నాను. తే. 3-8-50 ది నుండి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భండాగారముతో మా అబ్బాయి సంబంధము వదలిపోయినది. నా సంబంధ మంతకు మున్నే వదలినది గదా!

చి త్తగించవలెను.

వేంకటరావు

5/8/50]

*

*

*

కు॥ సం॥ 28 వ ఫారము మొదలుకొని శాస్త్రిగారి పరిష్కారణము
160 పద్యముతో ఆరంభము

- 1-3. హరి వికచామలాంబుజ - అర్థము
- 1-94. నానార్థములు
- 1-101. సదానైక -
- 1-120. అభిరతి
- 1-134. పథచరత్వారీతు
- 2-15. వచ్చు విమానంబన
- 2-74. వరుణుడలుకుచు నోడిక -
తగ భయాతురుడై -
- 2-128. పద్యం. ఖరు సంయుత

ద్వీరదహయభట పరీవృతు

- 3-72. నెత్తపలక, వీపు
- 3-113. నిరమిత్ర - నిరవద్యజనవేద్యున్ -
శాంతగుణవంతున్ - జనమాన్య మునిమాన్యున్
- 4-9. లోభదరు షలే

4-104. వెలుపొనరించు - గెందలిరు వెంచుననల్ - వాని -

4-104, 105 -

107. చాతి - చావి

5-1 త్రిమూర్తుల సూచన

5-2 అమరగ నింద్రయా? -

6-147. దీనిఁ జలత్వము - మాన్చి -

పదాంబురుహములంద

7-27. సాశులు. యెడము చూడు బ్రౌన్.

7-36. యేగుంగునకు తాడి -

గష్టమృత్ వడి రాక -

సేసి కవసి రనిన

నిలిపితి నీవ

7-48. బొమయుగను

7-49. పిడుక లేఱఁడు

8-2. గూతుం దూతులు అని యుండవద్దా?

8-159. చెఱుకీన వుచ్చ కఱిముఠి

గఱచిన రసమానరాని గతిఁదరుణులఁజే

వెఱవాపక సంగతి కే

దైఱ సేసి మనోరథములు దీఱునె పడయన్.

8-169. వారిక .... చిత్తరతి — చిత్తరతి

8-178. విరహకాలంబు (కవిగారిది) - విరహతాపంబు -

8-179. గళనాదమను ఘన గాయని సాహ్యాశు

12-218. చాలా చిక్కుల పద్యం. ఇందులో నాలుగు పద్యము లున్నవి.

12-166 పద్యం - పేర్కొనాదైత్య తేజము - కవి పాఠము. పేర్కొనాదిత్య తేజము -

12-121. పద్యం. కరులు గాచిన - దానికి టీక చూడవలసినది

8-183. కృతవాద్యంబుల్ - కృతవాకంబుల్

వల్లభుఁడని - వల్లభునని

8-187. రవి పదాహతి - చూ. తెలుగు మెలుగులు

- 10-156. పద్యం కూడా
 10-167. పద్యం-ఆమను-కొలబంటు (శాస్త్రిగారు)
 10-181. పద్యం టీకలేదు. శాస్త్రిగారే తుది రెండు పాదములు చేర్చినారు.
 10-172. పద్యం శాస్త్రిగారు దిద్దినది
 10-200. పుట్టికి - కవిగారి ప్రతి
                     పుండికి - శాస్త్రిగారు
 11-5. ఆఖరి చరణము
                     వారువమందు - కవిగారిది
                     వారువ ముందు - శాస్త్రిగారిది
 12-109. పద్యం. కవిగారి పాఠము, శాస్త్రిగారి పాఠము చూడవలసినది
 11-6. పద్యం. కవిగారి ప్రతిలోలేదు. 4-వారి గ్యాలీలోలేదు. శాస్త్రిగారు సంస్కరించి చేర్చినది.
                     ఆ సంస్కరణము రా. కృ. పాదు చేసినారు.
 11-14. ఈశ్వరు నంబుదిబోలి. చూ. కవిగారి ప్రతి.
                     అనేక పద్యములలో (బ్రాకెట్ల నడిమి) పూరణములు శాస్త్రిగారివి
 11-37. పద్యం. కవిగారి ప్రతిలోఉన్నది యున్నటులే ఇచ్చిరి-కాని శాస్త్రిగారు 'పోర(బా)కుదల్చినారు గొన్నటు'. టీకలో తప్పుల పట్టికలో దీని ప్రసక్తియే లేదు.
                     "శైవలం కిల విహాయ నిర్మలం కేవలం కిల జలంను పీయతే" - యోగవాసిష్టం.
                     బా(కు)=క త్తి అని కవిగారు యూని- ఎడిషన్ టీకలోనూ అదేఉన్నది.
 11-42. పద్యం. టీక తప్పు - 'పతికెత్తికిల్ కలన' కవిగారి ప్రతితో సరి చూ.
 11-44. పద్యం. అడుగడు గశ్యమేధ ఫలంబున
                     నలజనంపాడు శాసనము
 11-46. పద్యం - చమత్కృతికి, అచ్చతెనుగు
                     గ్రహంపవలసినది - ముచ్చటైనది.
 11-47,48,49 - పద్యములు - శాస్త్రిగారు పూరించినవియే.

ఒక (అసంపూర్ణ) బహిరంగ లేఖ

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

నేను దిద్దింది అష్టమాశ్వాసము (180) పద్యంనుండి తుదిదాకా. దాని గ్యాలి ప్రూపులు నాకు పంపిరి.

ఒరిజినల్ పంపరు. అడిగినా పంపరు.

పరిశీలించగా - అది కవిగారి ముద్రణమే కాని అందు ఒక అక్షరమైనా సంస్కరణము లేదు.

అంచే - నేను చూడసాగిన దానినుండి తుదిదాకా అంతా నేనుదిద్దిదమే కాని లక్షిపతిశాస్త్రిగారు గాని, రామకృష్ణయ్యగారు [గాని] వ్రేలుపెట్టి ఒక అక్షరమైనా దిద్దలే దన్నమాట.

చచ్చి చెడి నేను (నాతో చి॥ కోదండరామయ్య అపుడు విద్వాన్ విద్యార్థిగా ఉండి నాతో పరిశ్రమించినాడు.) దిద్దిపంపితే అట్లు పంపడమేకాని దానిని మరల నాకు సెకండు ప్రూపు పంపడంలేదు - ఎన్నిసార్లు వ్రాసినా పంపడంలేదు.

నేను దిద్దిన దిద్దుబాట్లు అన్నీ పాటించిరో లేదో ఏమి చేసిరో తెలియదు. ఆదరా బాదరా నాకు ప్రూపులు రాగానే నేను దిద్ది వెంటవెంటనే పంపడమే. ప్రస్ఫువారికి ఇబ్బంది అవుతుందనే భయంతో !

అసలు ఇట్టి గ్రంథములు అచ్చు కియ్యడానికిముందు సరిగా పరిశోధించి సంస్కరించి యియ్యవలసినవి - అచ్చుప్రూపులో సంస్కరించడం ఎంత కష్ట సాధ్యమో ప్రాజ్ఞు లెఱుగగలరు ! నిజము చెపుతున్నాను ! ఆనాళ్ళలో రాత్రులు నాకు నిద్ర ఉండేదిగాదు సాధుపాఠం స్ఫురించే దాకా !

నాకు బాల్యమిత్రులే అయినా శ్రీ రామకృష్ణయ్యగారు తుది కిట్లా చేయ బోతారని బాహుటంగా నేనంటూనే ఉండేవాణ్ణి.

విద్యా కుతూహలంతో అంత అవస్థపడ్డాను. ఈ క్రింది పద్యం అర్థం కుదరక నేను పద్ధ బాధ ఈశ్వరో వేత్తివా న వా !

రాత్రి 2 గంటలవేళ గోచరించింది. ప్రౌద్ధున్నే కోదండరామయ్యను పిలిపించి సంస్కరణల తెలిపి నాకే నేను కనకాభిషేకం చేసుకొన్నాను. అంత సంతోషించినాను.

*

*

*

మీరు సంస్కరించి పెట్టవలసినది అని కోరిరి. అంతకుముందు జాబూ వ్రాసిరి. నేను వైస్ ఛాన్సలరు గారిచే జాబూ వ్రాయించుటంటిని. ఇందుకై రామ కృష్ణయ్యగారు తిరుపతివచ్చి వైస్ ఛాన్సలరుగారు - తామే నా ముఖమున మిమ్ము గోరుమనిరి. మీరు సంస్కరించి పెట్టవలసినది అని కోరిరి. అందాకా అచ్చుపడిన గ్రంథభాగము, 26 ఫారాలు శ్రీ-వారు నాచేతి కిచ్చిరి. అందు నాకు గోచరించిన దోషములు కొన్ని మాత్రం చేర్చినాను. అంతలో ఆ కాగితాలు శ్రీవారు మరల తెమ్మనడం సంభవించవచ్చునని తోచి దిద్దుబాట్లు అందు చేర్చడం నిలిపినాను. అయినా చాలా చేర్చినాను. అచ్చు ముగియ వచ్చేసరికి శ్రీవారు నేననుకొన్నట్లే తొలి ఫారాలు పంపి వేయవలసినది(గా) సాధు మర్యాదతోనే తొందరింపసాగిరి. వా రావిషయమున వ్రాసిన జాబులు కూడా ప్రకటింపదగినవి. అయినా వారి కోరిక చొప్పున ఆ ఫారాలు పంపివేసినాను. అందలి సంస్కరణలన్నీ యిప్పుడు వారు తమ లఘుటీకలో చేర్చినారు. గాలి ప్రూపులో నే నా సంస్కరణలన్నీ చేర్చినాను. ఆ ఫారాలు ముద్రణం అయిన తర్వాతనైనా శ్రీ-వారు నాకు పంపలేదు. పంపుతానని మాత్రం గ్రంథం ముగిసేదాక వ్రాసే వారు. అచ్చు ముగిసిం తర్వాత నాతో ఆ గ్రంథం ఊసే వారెత్తడం మానివేసినారు.

అచ్చుపూర్తి 1944(?) లో అయినది. 1949 లో అది బయల్పడ్డది. ఇప్పటిదాకా దానిని నేను చూచి యెఱుగను.

కుమార సంభవ ముద్రణమనే శిశువు జనింపవలెను. అది యూనివర్సిటీ డిప్యూటీ తంత్రమువల్ల కాలేదు. జనకు డింకొకడు కావలెను. యూనివర్సిటీ

1. ఇది 'రవి వదాహరి' అను పద్యమును గూర్చిన విషయము కానగును చూ. తెలుగు మొలుగులు. (ఇందు. పు. 66)

ఆంధ్రశాఖ దానికి ప్రసవిత్రి. జనకుడు గుప్తముగా వ్యవహరించవలెను. ప్రసవిత్రి ముఖము చూడరాదు. తర్జినోదము తెలియగోరరాదు గర్భవృద్ధి వినోదము చూడరాదు. ప్రసవానంతరము నలుగురూ చూచేటప్పుడు చూడవలసిందే. పెండ్లాడిన మగడే కన్నట్లు వ్యక్తము గావలెను. ఈ తలపే సాగినది ఈ మాట అనడం కొంత ధూర్జముగా ఉన్నా జరిగిన దింతే-1

8 ఆశ్వాస భాగపు పూర్వగ్రంథము గూర్చి ఏమి లఘు వ్యాఖ్య వ్రాసినా నాకు సంబంధము లేదు. గాని తర్వాతి గ్రంథమును నేను దిద్దితిని గాన నాతో కన్సల్టు చేయవద్దా లఘువ్యాఖ్య వ్రాయడంలో? -కొన్ని సందర్భాలలో గ్యాలిలో నేను దిద్దినపుడు వారట్లు దిద్దడమేమిటని జాబు ద్వారా అడగడం, నేను బదులు చెప్పడం జరిగింది. అయినా దానిని పాటింపక వారేదేదో ఆ స్థలాలలో వ్రాసినారు. ఆ ముచ్చట్లు కొన్ని చూపుతున్నాను...

పీఠికలో శ్రీ వారు కొన్ని ప్రూపులు నేను దిద్దినటులు వ్రాసినారు.

గ్యాలిప్రూపులే నేను దిద్ది (28 ఫారం నుండి తుది దాకా) నాను. (సీపు దిద్దిన తప్పలన్నీ సరిగాచేరుస్తున్నాను అని వ్రాసిరి కూడా) గాని నేను దిద్దినవి గ్యాలిప్రూపులే! పై ప్రూపులు నాకు పంపనేలేదుగా! కాన కొన్ని ప్రూపులే నేను దిద్దినాననుట అబద్ధము కాలేదు గదా! ఆ వ్రాత ఏంత చాతుర్య పూరితము!

[అసంపూర్ణము]

[మదరాసు యూనివర్సిటీ వారి కుమారసంభవ ముద్రణం 1948 ఆఖరుకి ముగిసినట్లున్నది. అది 49 లో వెల్లడి అయినా శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి అచ్చు ప్రతిరాలేదు. 12-12-49 త్రిలింగ పత్రికలో రివ్యూఎడటోరియల్ వచ్చింది. దానిని శాస్త్రిగారి దృష్టికి తెస్తూ మద్రాసునుండి కోదండరామయ్యగారు (17 తేది); సూరవరం నుండి వేలూరి శివరామ శాస్త్రిగారు (19 తేదీ) జాబులు వ్రాశారు.

అంతకు పూర్వము తెలుగు భాషాసమితి వారి ఉపసంఘ పమావేశము సందర్భమున శ్రీ గిడుగు సీతాపతిగారి మూలమున ఈ ముద్రణమును గూర్చిన

1. త్రిలింగ సంపాదకీయమునందలి 'మంత్రసాని' తనము, 'కుమార సంభవము' చూచిన వారి రీతి నర్థము చేసికోగలరు. పం॥

ప్రస్తావన వచ్చినట్లున్నది. దరిమిలా 9-11-1949 న గిడుగు సీతాపతిగారి జాబులో పితాపురం రాజావారి చేత గ్రంథాన్ని పునర్ముద్రింప చేయించే సూచన కానవస్తున్నది. 18-11-49 నాటి జాబుతోపాటుగా గిడుగువారు పంపించిన యూని. కు॥ సం॥ రెండు ప్రతులు శాస్త్రిగారి చేతికందినవి.

ఆ సందర్భంలోనే సీతాపతిగారు ఈ విషయమై తిరుపతి వచ్చి ఒకటి రెండు రోజులు మా యింట బసచేసినారు.

అప్పుడు శాస్త్రిగారు తిరుపతిలో తాళ్ళపాకవారికి సంబంధించిన కార్య కలాపాలలోను, యోగసాధనకు ప్రీత్యైంటులకు సంబంధించిన విషయముల లోను తలమునకలైన ఒత్తిడిలో తీరిక లేకుండినారు. అట్టి తరిని వారి చేతికి వచ్చిన కుమారసంభవ యూని. అచ్చుప్రతి వారికెంతో మానసిక వ్యధను కూర్చినది. మా ఎరుకలో అంతగా వారిని ఖోభపెట్టిన ఘట్టమింకొకటి లేదు. అంతలో త్రివిజ్ఞ సంపాదకీయము వచ్చినది. అప్పుడు వ్రాయనారంభించినది ఈ బహిరంగ లేఖ. మూడు నిలువు కాగితపు పేలికలపైన చిత్తుగా వ్రాసిన లేఖాంశమే ఇప్పు డిందు ప్రకటింపబడినది.

చీయనుకొని వారప్పటికి నిబ్బరించుకొన్నారు. ఇట్టి అనుభవాలు వారికి క్రొత్తకావు. ఆయినా సీతాపతిగారి ప్రేరణతో కుమారసంభవ పునర్ముద్రణ కార్యా నికుపక్రమించినారు శాస్త్రిగారు. దానితోపాటు కుమారసంభవ వ్యాఖ్యారచనకు కూడా అప్పుడే శ్రీకారము చుట్టినారు.

శాస్త్రిగారు 1950 జనవరి - ఆగస్టు (నిర్మాణం) నడుమ సాగినదే ఆ వ్యాఖ్య రచన. ప్రజ్ఞాప్రభాకర (ఆత్మకథ) రచన ఒకప్రక్క, ఇదొకప్రక్క, తిరుపతి మ్యూజియం వ్యవహార మింకొకప్రక్క, వారి కూపిరి సలుపనీయలేదు. కుమారసంభవ పునర్ముద్రణ వ్యవహారము కూడా తుదకెట్లు పరిణమించినదో ఇందు ప్రకటింపబడిన లేఖలు క్రమంగా చదివితే పాఠకులకు తెలియగలదు. అట్టి ఒడుదుడుకులప్పుడే కాదు; అంతకుపూర్వము కాశీఖండం పునర్ముద్రింపదల చినప్పుడూ ఎదురైనవి. ఆవివరాలు మరోసారి. ప్రస్తుతము కుమారసంభవ ముద్రణకు సంబంధించిన మరికొన్ని లేఖలు విశేషాలు ఇక్కడ ప్రకటిస్తున్నాము. సం॥]

కుమారసంభవము - సవరణలు

[శ్రీ ప్రభాకరులు డా॥ సీతాపతిగారి (మదరాసు)కి వ్రాసి పంపిన కాగితాలలోని అంశములకు వారి శిష్యులు శ్రీ కొత్త రామకోటయ్యగారు సంగ్రహముగా వ్రాసి యుంచుకొన్న నకలు ఇది - సంపాదకులు]

తిరుపతి - 19-11-1949

కుమార సంభవము :

కుమార సంభవములో సూచించిన సవరణలు శ్రీ నిడుదవోలు సుందరేశ్వరరావుగారి ద్వారా గిడుగు సీతాపతిగారికి పంపించినవి.

1. ద్వాదశాశ్వాసము	218. కందగర్భవృత్తము వగైరా
2.	166. పెర్మినా దైత్యులేజము
3. ఏకాదశాశ్వాసము	6. వ పద్యము; 156 పద్యము చేర్చినవి.
4.	42. పద్యము పతికెత్తి
5.	44. అడుగడుగశ్వమేధ ఫలం (నలజనంపాడు)
6.	46. చమత్కృతి - అచ్చతెలుగు
7.	47, 48 - పూరణ
8.	37. సవరణ - సంస్కృతం
9.	14. అంబుధి
10.	5. వారువ - ముందు
11. దశమాశ్వాసము	200. పుంటికి
12.	181. పూరణ - దీకారోపం
13.	172. పూరణము
14.	167. ఆమను, కొలబంటు
15.	153. పూరణము
16. అష్టమాశ్వాసము	183. కృకవాకంబులు
17.	187. రవి పదాహతి-తెలుగు మెరుగులు

18.	178. విరహకాలంబు
19.	179. సాహ్యాళులు
20.	180. నుంచి దిద్దినది
21.	159. దిద్దుబాటు
22.	169. అర్థ చమత్కృతి (చిత్రరతి-చిత్రరతి)
23. సప్తమాశ్వాసము	2. కూతుందూతులు
24.	27. అర్థము - లోపం
25.	36. దళకుమార చరిత్రము
26.	147. దీని జలత్వము మాన్చి
27. పంచమాశ్వాసము	2. ఇంద్రియాళి
28.	1. త్రిమూర్తుల సూచన
29.	104. వెలుపొనరింపు
30.	104, 105. అనుప్రసాస
31.	107. చావి
32.	9. లోబడరు బలే
33. తృతీయాశ్వాసము	113. మిత్ర, వజ్జ, కాంత, మాన్య
34.	72. నైత్రపలక
35. ద్వితీయాశ్వాసము	74. వరుణుడు - తగ
36.	15. వచ్చు విమానంబన
37.	74. - ఉరుతరా
38.	80. పరిభవాళ కలం జేసి
39.	94. బంధుడని - యబంధుండయి
40.	99. అగ్నిశిత
41.	120. అభితది
42.	126. సంయుతు
43. ప్రథమాశ్వాసము	134. పథ చరత్వా
44.	30. అర్థము
45.	94. పుష్కర నానార్థములు
46.	101. నైన

*

*

*

లేఖలు :

బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారికి

మిత్రుడు గిడుగు వేంకట సీతాపతి అనేక నమస్కారములు చేసి చేయ
గల విన్నపములు త॥ ఉభయ కుశలోపరి.

మిమ్ము కలిసిన మరునాడే పితాపురం మహారాజా వారిని కలుసుకోవడం
జరిగినది. నన్నెచోదని కుమారసంభవం - యూనివర్సిటీ వారి ముద్రణము
గూర్చి మీరుచెప్పిన విషయములు మహారాజావారికి తెలియజేశాను... శ్రీప్రభాకర
శాస్త్రిగారు నిర్దుష్టమైన ప్రతి తయారుచేసి ఇస్తే నేను తప్పకుండా అచ్చు వేయి
స్తాను. అందుకు కర్చు మొత్తం ఎంత అవుతుందో తెలియజేయవలె నని నాతో
చెప్పారు. కొన్ని తప్పులు ఎటువంటివి యూనివర్సిటీవారి ప్రతిలో ఉన్నవో...
చూడవలెనన్న కుతూహలం ఉన్నదని వారు అన్నారు. గనుక ఫోరమయిన
తప్పులు పది పందెండు మీరు తెలియజేస్తూ వ్రాసి పంపండి.

మదరాసు

9-11-1949

చిత్తగింపుడు

మిత్రుడు

గి॥ వె॥ సీతాపతి

*

*

*

మీరు మీ అబ్బాయి చేత వ్రాయించిన ఉత్తరమున్ను మీరు శ్రీనిడుద
వోలు వెంకటరావుగారి పేర వ్రాసిన కార్డులో నాకు సంబంధించిన భాగమున్ను
చూచినాను - ఊపిరాడకుండా మీరు బహుశ కార్యకలాపాలలో నిమగ్నులయిఉన్నా
రన్న విషయం తెలుసుకొన్నాను. అట్లుండడం మీకు కొత్తకాదు. అందులో
వింతలేదు... ఏదో ఒక అరగంట అవకాశం సమకూర్చుకొని నన్నెచోదని
కుమారసంభవం యూనివర్సిటీ వారి ప్రతిలో పది తప్పులు గట్టివి పితాపురం
రాజుగారికి సులువుగా బోధపడి గ్రంథం మరల అచ్చువేయించడానికి ఉత్సాహం
పుట్టించేవి ఎత్తి వ్రాసి పంపించండి... మొన్న నీ నడుమ నన్ను రాజావారడిగి
నారు, ప్రభాకరశాస్త్రిగారి నుండి జాబు వచ్చినదా? అని రాలేదు. ఊళ్లోలేరని
తెలిసినది, కొద్ది రోజులలో ఉత్తరం తప్పకుండా వస్తుం దన్నాను. గనుక మీరు
కొద్దిగా శ్రమపడి వేగముగా వ్రాసి పంపించండి.

మదరాసు

18-11-1949

చిత్తగింపుడు

భవదీయుడు

గి॥ వె॥ సీతాపతి

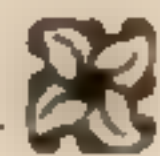

క॥ తా॥

మీరు చెన్నపట్టణం ఈ నెలలో ఎప్పుడు వచ్చేదీ తెలియజేయండి. మీకు రెండు ప్రతులు యూనివర్సిటీవారు ముద్రించిన నన్నిచోడని కుమార సంభవం పంపుతున్నాను."

తిరుపతి

24-11-45

చిరంజీవ, సుభీధవ,

ఉభయకుశలోపరి చి॥ సౌ॥ మీ కుటుంబినికి నిన్న మొన్న ప్రీతిపొందు చేసినాను-నిన్న ఆమె సుఖముగా ఉన్నట్లు గోచరించినది. సుఖముండు గాక. తలనొప్పి డగైరాలు తగ్గియుండును. ఆవశ్యకమైన ఔషధాదిసేవ జరుపునది. అన్నింటి C. V. V. అనుగ్రహము వెలయగలదు. చి॥ రామకోటయ్య మొన్న వెళ్ళినాడు. పాపము వెంకటనరసయ్య చనిపోవుట చాలా అసందర్భము; మంచి అదనున జారిపోవుట. ఒక్కమాట వినగోరినాను. "అసద్రుప్తహేతిచే ద్వేష. అసన్నేషస భవతి," చి॥ రామకోటయ్య ప్రభృతులను నీవు రక్షించితివి. మీరందరు సుఖముగ వర్ధిల్లుదురుగాక !

చి॥ సౌ॥ మీ కుటుంబిని చాల సౌశీల్యవతి. వీలు చూచుకుని పదిరోజుల పాటు నీవు వచ్చి నా డగ్గర వుండగోరినాను. శ్రీ అప్పారావుగారు సుఖము న్నారు గదా? చి॥ సౌ॥ మా అమ్మాయి ఆరోగ్యము అంతససిగా లేదని చి॥ రామ చంద్రరావు వ్రాసినాడు. ఉత్తరము వ్రాస్తున్నాను. మనశ్శాంతి తక్కువ. పితాపురం రాజాగారు నన్నచోడ కుమార సంభవం మళ్ళీ అచ్చు వేయించేట్లు న్నారు. నా తోడ్పాటు కోరేటట్లున్నారు. మీ యందఱు క్షేమములు తెలుపకోరి నాను. అవకాశము లేక బెజనాడ వచ్చినపుడు గుంటూరు రాలేదు. కామయల్ లీవులేదు. 12 వ తేదీకే తిరిగి వచ్చినాను. మాతృశ్రీ తెరాలిరాక విశేషములు తెలుపగోరినాను. దీసెంబరు సెలవలలో మద్రాసు వెళ్ళవలెనని యత్నము.

కార్డు నెం. 82,

గ్ర హ॥

చి॥ కొత్త వేంకటేశ్వరరావు

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

4, ఆద్దరోడ్డు, బ్రాడీపేట, గుంటూరు

*

*

*

చిరంజీవ. ఉభయ కుశలోపరి

తిరుపతి

11-12-49

నీ జాబు వచ్చినది. సంతోషము. మీరందరూ సుఖముందురుగాక ! పనుల వత్తిడి తీవ్రముగా ఉన్నది. మద్రాసు, తంజావూరి పుస్తకాల ముద్రణ, అవీసు పని, కుమారసంభవ వ్యాఖ్యాన రచన; ప్రభాకర రచన ఇన్నీ వడివడిగా సాగి సున్నాను. అందరమూ షేమం, చి॥ మీ ప్రేయసి, బిడ్డలు, మీ అక్క బావగార్ల వారి కుటుంబము అందరు, ఈశ్వరార్చితులయి, వర్ధిల్లుదురుగాక ! చి॥ రామ కోటయ్య జాబు వ్రాసినాడు. వెన్నవంటివాడు. చి॥ గోపాలకృష్ణయ్య గారిని. రవిని, గజపతిని, ఆశీర్వాదించితివనుడు. శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు సుఖ ముగా ఉన్నారు గదా !

జాబు-

కార్డు నెం. 88

గ్ర॥ వే. ప్ర.

[మీది లేఖలు శ్రీ కొత్త వెంకటేశ్వరరావుగారి సౌజన్యమున లభించినవి- స॥]

బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు

నమస్కారములు,

శ్రీ రాయప్పగారి కుమారుని వివాహ సందర్భంలో మొన్న 14వ తేదీకి కాశహస్తీ వచ్చితిని. అచ్చట మూడు రోజులుంటిని. తిరుపతి వచ్చి ఒక పూటయినా ఉందామని ఎంతో ప్రయత్నించితినిగాని వారెవరూ నన్ను విడ నాడకపోవడాన రాజాలకపోతిని....

ఇక్కడికి వస్తూనే త్రిలింగ చూచితిని. దాని ఎడిటోరియల్ చూడగలందు లకు పంపుతున్నాను. శ్రీ సచ్చిదానందంగారు కాశహస్తీలో నాకెంతో ఉపచ రించిరి. వారికి నా కృతజ్ఞత. అందఱు షేమాదికమూ తెలుపగోరెదను.

సూరవరం

ఆత్మారు పోస్ట్, కృష్ణాజిల్లా.

19-12-1949

స॥ వేటూరి శివరామశాస్త్రి

~*~

త్రిలింగ

నన్నెచోడుని కుమార సంభవము

మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారి ప్రతి
సంపాదకీయము

...ఎప్పుడెప్పుడాయని ఎదురు చూచుచున్న మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయము వారి “కుమార సంభవము” ఇటీవలనే స్వాంగ సుందరముగ చక్కని కాగితములు బైందుతో ముందువెనుక పీఠికానుబంధములతో (తప్పొప్పుల పట్టికతో సహా) ప్రథమ సందర్శనములోనే దర్శనీయముగ వెలువడినది. పది మాసముల కుమార సంభవమునకు మంత్రసాని ఒక్కరిత ఆయిన, పది ఏండ్లకు పైగా పట్టిన ఈ కుమార సంభవమునకు పరిష్కరణ మంత్రాంగము జరిపిన వారు ముగ్గురు. 1) కీ॥శే॥ శ్రీపాద లక్ష్మీపతి శాస్త్రిలుగారు, 2) శ్రీకోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, 3) శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారు.... మిలిగిన సగమును పూర్తిచేయుటకు పూనకొనినవారు శ్రీకోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు. అదేమి చిత్రమోకాని వీరికి సగము పూర్తి చేయుటకు నిండగ ఆరు సంవత్సరములు పట్టినది. పోనీ ఈ కార్యము వారసహాయకూడలై నిర్వహించిరా అనిన అట్లు కాకుండగ శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సహాయమును కూడ అర్థించి ఈ గ్రంథమును లోకములో నవతరింప జేసిరి...

...మేము ‘కుమార సంభవమును’ ఇంతకుముందే సంపూర్ణముగ ముద్రించితిమి. దానిలో దోషములు లేవని మే మనము. మేము పండితులచే సంస్కరణలు చేయించి పరిష్కరించుటకు అవకాశమున్నంతవఱకు చేయించుచునే యున్నాము. వందలకొలది ప్రాచీన గ్రంథములను ముద్రించి, ముద్రించుచున్న మాకు గ్రంథ సంస్కరణమును గూర్చిన బాధ్యత కలదని గుర్తించియే గ్రంథ ప్రకటనలు గావించుచున్నాము. విశ్వవిద్యాలయమువారు మాత్రము ఈ బాధ్యతను గుర్తించినట్లు కానరాదు.

...పరమ ప్రామాణికముగా నుండవలసిన ఈ విశ్వవిద్యాలయ ప్రతిలోని దోషములకు బాధ్యులు శ్రీ రామకృష్ణయ్యగారా? లేక శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి గారా?

మాకు గ్రంథ ప్రకటన గూర్చియేగాని వ్యక్తి పక్షమేమియులేదు. ఇంత యపూర్వగ్రంథము నింతయాలస్యమైనను ఇంతదోష భూయిష్ఠముగా వెలువడుటకు మిక్కిలి చింతించుచున్నాము. ఇకముందు తమ యాంధ్రగ్రంథములను సమర్థులును, ప్రామాణికులు నగు పండితులచేత పరిష్కరింపజేసినచో మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారి కీర్తి ఆంధ్ర లోకమున చిరస్థాయిగా విలసిల్లునని తలచుచున్నాము.

సోమవారము

12-12-1949

*

*

*

నమస్కారములు

శ్రీ తిమ్మావర్ముల కోదండరామయ్యగారి వినోద విమర్శము భారతిలో చదివితినీ. నేను రెండు వారముల క్రితము కుమార సంభవమును గూర్చి (27-8-49) వ్రాసితినీ. వారుగాని, మీరుగాని దాని జూచియుండరు. లోగడ ఆం వారపత్రికలో శ్రీ కోదండ...గారు మురజబంధము సవరించి చూపిరి. కాని అందును రెండఃపాదము- సం । హరభవరోగ దారణ సురాసుర వంద్య - అను నెడ ఈ 'వం'లోని సున్న కుదరదు. దీని నాపత్పక్షముగా వారు తలచియుండు రనుకొంటిని. శ్రీ మా. రా. కవిగా రచటనే ఉనికి అని వింటిని. వారి మూడు ప్రతుల ముచ్చట మీరెవరును కనుగొనలేదా? వావిళ్లవారి ప్రాతప్రతియు కల్గయేనా? శ్రీపాద లక్ష్మీ-గారి విమర్శము నేజూడలేదు. అవశ్యము చూడ వలయును. కొనుటకు దొరకలేదు. మీకడ నున్నచో బుక్ పోస్టుగా బంపగోరుదును. శ్రీ వెం. రీ. జి. జర్నల్లో కు. సంభవ-పండితా. బసవ. ల గురించి విమర్శలు పడినట్లు (రెండవ కార్డ్ చూ.)

2

ఈ నెల భారతిలో బండారు తమ్మయ్యగారి వ్యాసము వలన తెలిసెను. సదరు ప్రాత జర్నల్స్ కొనుటకు దొరకునా?

గురుచరణుల పూజా సభలకు మీరు రాగలరని శ్రీ కాటూరి వెంకటేశ్వరరావుగారి వలన వింటిని. అపుడు సమావేశము కాగలమని ఆశించుచుంటిని (బెజవాడలో). అందఱయు యోగక్షేమములు వినవలతును. ముఖ్యము... కు. సం. లో చిట్టచివర మంగళ మహాశ్రీలో మొదటి పాదమున ఒక దశము లోపించెను. మా. రా. ప్రతిలోను. -డిబో-

చి త్రగింపవలెను.

సూరవరం

ఆత్కూరు టపా, కృష్ణా జిల్లా

14-7-49

వేల్పూరి శివరామకృష్ణ

వినోద విమర్శము

దీ ప వ ర్తి

బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు 9-2-38 తేది ఆంధ్రవారపత్రికలో 'నన్నిచోదని దీపవర్తి' పద్యమును గూర్చి వ్రాసిన విమర్శము చూచి నేను బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిని పిరెట్టు చెప్పదురో అని యర్థమడిగితిని. నే నడుగునప్పటికి వారు శ్రీ లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు వ్రాసిన విమర్శము నెఱుగరు. వారు చెప్పిన యర్థ మీ క్రింది విధమున-

క. గుఱుతెఱిగి వస్తుచయమున

కొఱుగెడు నాదీపవర్తియుం బోలె నిజం

బెఱిగి కృతవస్తుసమితికి

వఱులగ మదినొఱుగు విబుధవర్గముఁ దలఁతున్.

గుఱుతు + ఎఱిగి = తన ప్రకాశమున కింకను ప్రజ్వలనము కలిగించు యోగ్యత కలవగుటను గుర్తించి, వస్తుచయమునకు = (అట్టి యోగ్యతగల) కర్పూర, కార్పాస, తైలాది వస్తు సముదాయమునకు, కొఱుగెడు నా దీపవర్తి యుంబోలె = వ్రాలునట్టి దీపపువర్తి (జ్వాల) విధమున- దీపవర్తియనుచో నిక్కడ దీపజ్వాల యర్థము చెప్పకోవలెను. ఒఱుగునది జ్వాలగాని వర్తిగాదు గనుక- నిజమ్ము ఎఱిగి = (తనమతి కింకను వికాసము కలిగింపఁదగిన) యంత స్పృశ్యము కలవగుటను గుర్తించి, కృత (తి?) వస్తు సమితికి = కవికృతములగు (లేక కల్పమునందలి) వృత్తి, రీతి, గుణా, లంకార, కథాది కవితావస్తు సముదాయమునకు, వఱులగ = (తనయొక్క, ఆ వస్తుసమితియొక్క మేల్మీ) ప్రవృత్తి మగుటకు, మదిన్ = మనసుతో (తృతీయార్థమున సప్తమి) ఒఱుగు = వ్రాలునట్టి, విబుధవర్గమున్ తలఁతున్ -

అనఁగా -

దీపము తానేవో కొన్ని (చమురు, దూది, మొదలగునవి) వస్తువుల మూలమునఁ బ్రజ్వలిత మగుచున్నదిగాన, అట్టి యోగ్యతగల యితర వస్తువుల సన్నిధి

కలిగినపుడు వాని మీదికి వ్రాలి అందును దన ప్రజ్వలనమును గొలుపును. ఇతరుల కావస్తువుల యోగ్యత నెఱిగించును. (జ్ఞానము జ్యోతిస్స్వరూపమనుట సర్వవిదితము.)

దీపపు మొగ్గకుఁ గొంచెము దూరముగాఁ గర్పూరమునుగాని, ప్రతినిగాని, స్ఫిరిటు మొదలగు నూనెలనుగాని ఉంచుకొన్నచో, గప్పమని ద్వీపజ్వాల వాని పైకి వ్రాలును. ఇది యెల్లరు నెఱిగిన ప్రకృతి చిత్రము. ఇట్లే- లతలును, కొంత దూరముగానే ఉన్ననుగూడ, ప్రాకుఁగొయ్య మొదలగు స్థిరవస్తువుల మీదికి (ఈ తీగకు కన్నులు, తెలివితేటలు ఉన్నవాడేమి అని వింత చెందునట్లు) సాగి వ్రాలును. ఇదియు నెల్లరు నెఱుఁగుదురు.

ఛమురు మొదలగువాని మూలమున వెలుఁగుచున్న దీపమువలె ఉత్తమ కవి రచనముల మూలమున వికాసము చెందుచున్న విబుధ హృదయము- అట్టి యంతస్సారముగల సత్కవిరచనములు గోచరించినపుడు తనకింకను వికాసము గూర్చుకొనను, ఇతరులకు వాని యోగ్యత నెఱిగింపను, వానిమీదికిఁ బాటును. ఈ విధమున తన్నుంబోలు కవులకు నుపకారకులగుచున్నారు గాన విబుధులను నన్నిచోడకవి స్తుతించినాడు.

పయి పద్యమున నుపమానోపమేయ వాక్యభాగములందు రెండింటను, 'వస్తుసమితి' 'వస్తుచయము' అని 'వస్తు' పదావృత్తి యుండుట కూర్పు చక్కన.

మఱియు 'ఒఱఁగెడు నాదీపవర్తి' యని యుపమానభాగమునఁ గలదుగాన 'మదినొఱఁగు విబుధవర్గము' అని 'యొఱఁగు' పదమే యావృత్తమగుట సొంపు. కాని ఎప్పుడో నేను తంజాపురపుఁ దాళపత్ర ప్రతినిబట్టి కుమారసంభవమున కొన్ని పద్యముల పాఠముల గూర్చుకొంటిని అందీ పద్యమున 'మది నెరుంగు' అని పాఠమున్నది. నా పాఠము సరియయినది యగునోకాదో ఎప్పుడో చూచినది ! కవిగారు కూడ 'మది నెఱుంగు' అనియే ముద్రించిరి. దిద్దివలసియే యుండునేని తాళపత్ర ప్రతిలోని 'ఎఱంగు'ను, 'ఎఱఁగు'నుగా దిద్దుటకంటె నీ పద్యమున 'ఒఱఁగు'నుగా దిద్దుట యుక్తతరము.

పయి విధమున గుణగ్రాహులగు విబుధులను స్తుతించుటకు విరుద్ధముగా దోషగ్రాహులగు కుకవులకు నీ కవియే 'పిప్పికరిగెడు నీగలపెల్లు'నుగాను, దర్వాతి కవులు 'పుంటిపై వ్రాలు నీగలను' గాను డెగడుటయ్యెను.

ఇట్లు ప్రభాకరశాస్త్రిగారర్థము చెప్పినపిదప లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారి వ్యాస విషయమును వారి తెలిగించితిని - నా మాటలతో చెప్పిన విషయమును విని వారు, కర్ణాట పండితులు చెప్పిన సంప్రదాయార్థమునకుఁ జాల సంతోషించి, ఆ ప్రతిక దెచ్చి పెట్టగోరిరి.

కొన్నాళ్ళకుఁ దర్వాత శ్రీ లక్ష్మీపతి శాస్త్రిగారి వ్యాసమును ప్రభాకర శాస్త్రిగారికిఁ జూపితిని :- దానిపై వారిట్లు చెప్పిరి - ఇంతకుముందు నేను జెప్పిన యర్థము సహృదయ హృదయఁగమమగునేని—“దీపవర్తి వస్తుచయ మున కొఱఁగుననఁగా చమరున్న వైపున కొఱఁగునా యని విచారించిననదియు సందర్భమునకు సరిపడలేదు”—అన్న లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారి వ్రాత సందర్భము లేని దగును. అయినను-ఈ పద్యమును గూర్చి కర్ణాట పండితులెఱిగించిన ‘నిధి’ నిజముగా నిధియే. అట్టినిధి నెఱిగించిన యీకన్నడ పండితులపేరును శ్రీశాస్త్రిలు గారు పేర్కొనియుండవలసినది ! మన కపరిచితమయిన యీనిధి శాస్త్ర సంప్రదాయమును గొంత యెఱిగించినందు కా కర్ణాట పండితులు వంద్యులు-కాని యిందుఁ గొంత కొఱత గలదు.

కన్నడ పండితులు తెలిపిన కన్నడ పద్యములలో రెండింటిను ‘నిధి’ పదమే కలదు. నన్నిచోడని పద్యమున వస్తుచయము గలదు. వస్తుచయమున్న పదమునకు ‘నిధి’ యన్న యర్థము ప్రతీతము గాదు. సుసాధము గాదు. సంప్రదాయము కుదిరినను, పదార్థ సంగతి కూడఁ గుదురువలెనుగదా ! కన్నడముననే ఆ కర్ణాట పండితులు చూపినవికాక మఱికొత్త ప్రయోగములను రెండింటిని నేను గూడ నిటీవల యాదృచ్ఛికముగాఁ జూచితిని. అవి యివి :-

క. మానినియ సురతరత్నవి

దానం చాతుర్యదీపవర్తియి నిందె

తానుం కోళ్ళొయైనలా

మానినియోచక్రిసురత సుఖమం పడెదం

—జగన్నాథవిజయము

ఆశ్వాసాంతగద్యము. ఇదుమృదు పదబంధ బంధుర సరస్వతీ సౌభాగ్య వ్యంగ్యభంగీ నిధాన దీపవర్తి చతుర్భాషాకవిచక్రవర్తి...నేమినాథపురాణము మానినియొక్క సురత రత్న నిధానమును శ్రీకృష్ణుడు, చాతుర్యదీపవర్తి మూల

మున కొల్లగొట్టెను-అని తొలిదాని కర్థము. రెండవది సంస్కృత సమాసగతమే కనుక దీక్షవాచయనిలేదు.

పాదు చూపిన ప్రయోగములందు నిధి పదమున్నట్లే, ఈ రెండు ప్రయోగములందు 'నిధాన' పదమున్నది. నన్నిచోడుడు గూడ 'గుణతెఱిగి నిధానమున కొఱగెడు' -

అని కూర్చి యుండఁ దగును. అట్లు కూర్చక పోయెను. ఆతని మనసున 'నిధానదీపవర్తి' వివక్ష లేకపోవచ్చును. నిధిశాస్త్ర సంప్రదాయ పరిజ్ఞాన నిరపేక్షముగా నాతఁడు సర్వసాధారణముగా గుర్తింపఁబడుచున్న 'ప్రకృతివైచిత్ర్యము' (కర్పూరాదుల పైకి దీపపు మొగ్గవాలుట)ను వివక్షించి యుండవచ్చును.

ఇంక నీ విశేషములు తెలియదగినవి. నన్నిచోడుడు జంగమ మల్లికార్జునుని శిష్యుఁడు. మల్లికార్జునుఁడు శైవశాక్తాగమ రహస్యవేది. తదాగమ దీక్షాపరుఁడు. శ్రీపీఠార్చన సురాకుంభ స్థాపన మండలార్చన మాంసాశనాదులాయన యనుష్ఠానములందుఁ గలవు. ఈ యర్థమును కుమారసంభవమున నన్నిచోడుఁడు చక్కఁగా జెప్పినాఁడు. కుమారసంభవము నవమాశ్వాసము చూచునది.

"అంతఃగొందఱు...[9-127-130] వస్తు వనఁగా 'ఆసవమని' నన్నిచోడఁ దిక్కడ స్పష్టముగాఁ జెప్పినాఁడు. 'ఆసవము' ఆల్కహోల్ కాన దీపము దానిపైకి వ్రాలును.

శ్రీ పీఠ నన్నిదిని దీప జ్వాలలు వెలుగుచుండ జంగమ మల్లికార్జున గురు పాదుకార్చన సమయమున చక్షకములలో 'వస్తుచయమును' నించి నివేదనము చేసి యాస్వాదించునపుడు 'గుణు తెఱిగి వస్తుచయమున కొఱగెడునా దీపవర్తి' "తీరులు దృష్టములగుచుండవచ్చును.

ఇందింకయు నీ క్రింది విశేషములు గూడ నెఱుఁగఁదగినవి. నన్నిచోడఁడే తన గురువగు మల్లికార్జును నిట్లు కీర్తించినాఁడు !

క. శ్రీ పీఠంబున నిడుకొని

శ్రీ పాదుకలర్చలిచ్చి నేవించెదనే

బావహతిఁ జెప్పి పుణ్యం

బాపాదింపంగ మల్లికార్జున దేవున్.

(శ్రీ పీఠంబుననిడుతన శ్రీ పాదుకలందు వ్రాలి) అచ్చు ప్రతి పాఠము. వేను జూపిన పై పాఠము తంజావూరుపు (బ్రతిలోనిది)

మ. అమలజ్ఞాన సుదీపవర్తి గోవి వృద్ధాచారుడై వేదశాస్త్రములందున్న సదర్థ మెల్లఁగోని విద్యత్రీతిగావించు వాని మహాత్ముండనఁ బొల్పు పుణ్యనిధి వాణీముఖ్యు సర్వజ్ఞు జంగమలింగంబగు మల్లికార్జును సదా కళ్యాణుఁ గీర్తించెదన్.

పయి పద్యమునందు 'గుఱు తెఱిగి వస్తుచయమునఁ కొఱుఁగెను' పద్యార్థమునే నన్నిచోడ కవి చెప్పినాఁడు. ఈ పద్యము నందుఁ గూడ 'నిధిని' గాని విధానము గాని నిక్షేపింపఁదయ్యెను.

కావున నీ పద్యము నిధి శాస్త్ర సంప్రదాయజ్ఞాన నిరపేక్షముగా నర్థము చెప్పవలసినదగును. ఈ పరిశీలన మిట్లు చాలఁగాఁ బెరిగినది. ఇతఁ జాలును.

శ్రీ లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు రత్నశాస్త్రాదులందు వెదకగా 'దీపవర్తి యొఱు గుటకు శాస్త్రప్రమాణములు దొరకలే'దనిరి!. ఇది రత్నశాస్త్రమున దొరకునది కాదు. నిధిశాస్త్రమునఁ జూడవలెను. నిధి శాస్త్రగ్రంథమున నీ విషయము గలదు

జ్యోతి ర్యత్ర ధనం తత్ర విశ్చయం నిర్దిశేద్ధనమ్
జ్యోతిర్విన్యస్తతై రేన సహస్రాణామథాపివా
వర్తేః ప్రజ్వాల్యమానాయాః శిఖాతస్మిన్నథోముఖ
ప్రహతైర్మహితైః కుర్యాచ్ఛార్వరేతైస్సుపూజితైః
అర్కతూలమయీవర్తి ర్పౌమేయం తత్ర దృశ్యతే
లోహగంధక చూర్ణేన చూర్ణితే త్వర్కతూలకైః
వేష్టయిత్వాచ సూత్రేణ వర్తిం కుర్యాత్ తథాభవేత్

—నిధిప్రదీపే, తృతీయ పరిచ్ఛేదే.

నిధులను గనుఁగొనుటకు శాస్త్రము నిధిప్రదీప మనుపేరఁ గలదు. అది తిరువనంతపుర మహారాజ గ్రంథమాలలో నాగరాక్షరములలో ముద్రితమయి యున్నది. అందు నిధులున్న పట్టులను అక్కడి స్థలసన్నివేశమును బట్టి, అక్కడ మొలచు చెట్ల తీరులనుబట్టి అక్కడ వసించు, పక్షుల జంతువుల తీరులనుబట్టి, దీపవర్తి జ్వాలను బట్టి... కనుఁగొను విధానములు చెప్పఁబడినవి. కనుగొన్న నిధులను త్రవ్వి తీయుటకు చేయవలసిన బలిపూజాది విధానములు చెప్పఁబడినవి. జిల్లేడుదూది వత్తితో కొన్ని వస్తువుల చూర్ణమును పొదిపి చమురు పోసి వత్తి వెలిగించి చూడఁగా నిధియున్నచోట, దీపజ్వాల యథోముఖముగా వెలుగునట్లు :-

విశేషము తెలుగు గోరు వారాగ్రంథము జూడవచ్చును.

పయి వ్యాసమున గుర్తింపవలసిన సారాంశము లివి !

1. నన్నిచోడని దీపవర్తి పద్యమునకు సర్వసామాన్యముగా నెల్లరకు నెలుక కందియున్న ప్రకృతి వైచిత్ర్యమును గొనియే సముచితము, హృదయం గమమునగు నర్థముఁ జెప్పవచ్చును.
2. నిధాన పరిజ్ఞాన సంప్రదాయ విషయకమయిన విశేషార్థము చాల దొడ్డ దియే. కాని యది నన్నిచోడనికి వివక్షితము కాకపోవచ్చును.
3. ఏలనఁగా-ఆ యర్థము స్పష్టముగా చెప్పటకుఁ దగ్గ పదార్థ సంగతి పయి తెల్లు పద్యమున లేదు.
4. నన్నిచోడకవిదే యగు పద్యాంతరమునను లేదు.
5. కన్నడ ప్రయోగములు నాల్గిటను 'నిధి, నిధాన' పదములున్నవి గాన వాని కా విశేష శాస్త్రసంప్రదాయార్థము సరిపడుచున్నది.
6. 'వస్తు' పదమునకు 'ఆసవ'మని నన్నిచోడుడు అర్థము చెప్పినాఁడు. అది సర్వసామాన్యముగా నెలుక నున్న ప్రకృతి వైచిత్ర్య పరమయిన యర్థమున సరిపడుచున్నది.
7. నిధాన పరిజ్ఞాన పరమయిన యర్థమునకు కన్నడ గ్రంథ ప్రయోగ మాత్ర శరణ్యమే కాదు - నిధిశాస్త్ర ప్రమాణముగలదు - 'నిధి ప్రదీపిక' నుండి శ్లోకము లుదాహరింపఁబడినవి -

[లేఖన]

మదరాసు

17-12-1949

.....'త్రిలింగ'లో కుమారసంభవము యూనివర్సిటీ వారి ప్రతిని గుఱించి సంపాదకీయము వ్రాసిరి. తమరు చూచియుందు రనుకొందును. 'కుమారసంభవము'నకు మంత్రసానితనము చేసిన ముగ్గురిలో నందలి దోషముల తెవరు బాధ్యులు? అని వ్రాసిరి. శ్రీరామకృష్ణయ్య గారిని గూర్చి చాల వ్రాసిరి. కుమారసంభవము సప్తమాశ్వాసము 19 వ పద్యము 'ఎట్టెట్టా! శివుఁగల్పెనంటి'-అను పద్యమునకు అర్థము అన్వయము కుదురలేదు. శ్రీవెంకటరావుగారి కడకేగి యుండినపుడు వారి

నడిగితిని. వారును సరిగాఁ జెప్పలేదు. అందుఁ గొన్ని సవరణలు అవసరము లను కొందును. ఆ పద్యము నొకసారి తాము చిత్తగించి యుచితములగు సవరణలతో నర్థము కుదిర్చి తెలుపవలయునని కోరుచున్నాఁడను. 'పుట్టం బుట్టులు' అనియా 'పుట్టుంబుట్టులు' అనియా పదము? అర్థమేమి? 'ముట్టుం బోలినవాఁ'దనఁగా నేమి? 'శివుఁగల్పెనందివిఁక' అని యుండవలయునా? 'మగలాడువారికి, మరిగి' అను పద్యములో 'ఏనుంగునకు బాడి' యనఁగానేమి? దయయుంచి ఏనికిఁ బరిష్కారములు తెలుపవలయును.....

విధేయుడు

తి. కోదండరామయ్య

*

*

*

మదరాసు

26-3-1950

శ్రీగురుదేవుల దివ్య శ్రీచరణ సన్నిధికి సాష్టాంగ నమస్కారములు ఉభయకుశలోపరి. తమ దివ్యానుగ్రహమువలన నిచ్చట మేమందఱము కులా సాగా నున్నాము....ఈ మధ్య నిచట జరిగిన విషయము లనేకములు మీకు వ్రాయవలసి యుండుటచేఁ దీరికగా విశదముగా వ్రాయుదును గాక యని తమ యుత్తరమునకు వెంటనే ప్రత్యుత్తరము వ్రాయలేదు. కనుక క్షమింపుడు.

ఈ మధ్య శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు మదరాసునకు వచ్చియుండి మొన్నటి దినమే స్వగ్రామము పోయిరి. వారు 14-3-1950 నాడు శ్రీ వావిళ్ళ వారి యింటికి వచ్చియుండి నన్నుఁ జూడవలయునని పిలువనంపిరి. నేను వారి దర్శనార్థమై శ్రీవావిళ్ళవారి యింటికిఁ బోయి యుండినపుడు వారి సమక్షములో నాకు, శ్రీ వావిళ్ళ వారికి కొంత తీవ్రముగానే మాటలు సాగినవి. కుమార సంథ వము వ్రాత ప్రతుల విషయములో శ్రీ లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు పరిష్కరించిరను విషయములో వారుచేసిన మోసమును శ్రీ శివరామశాస్త్రిగారికి వారిచేతనే ఋజువు చేయించితిని. పిదప శ్రీశివరామశాస్త్రిగారు ఇసువురకు సమాధానముకుదిర్చి వావిళ్ళనిమంటు ముద్రణమున, నింకనితర గ్రంథముల ముద్రణమున శ్రీ వావిళ్ళ వారికి సహాయము చేయనట్లుగా నేర్పాటు చేసిరి. అప్పటినుండి ప్రతిదినము శ్రీ వావిళ్ళవారి యింటికిపోయి వచ్చుచున్నాఁడను ... గారికిని నేనక్కడనుండుట కనెర్రగా నున్నట్లున్నది. దష్ట చతుష్టయము చేరినట్లుగాఁ జేరి యితరుల ప్రయ

త్వముల నెల్ల బడగొట్టి తాము గ్రంథముల బ్రకటించుటకు వారు చేయుచున్న దాడులు కార్యములు సాక్షాత్తుగా చూడవలసియున్నది.

క్షేత్రయ పదముల నచ్చువేయుటకై శ్రీ విస్వా అప్పారావుగారు క్షూరేటరు శ్రీ చంద్రశేఖరను గారికి తమకు గవర్న మెంటు చేత సహాయము చేయించ వలసినదని వ్రాయఁగా వారా యుత్తరమును శ్రీవావిళ్ళవారి కడకుఁ బంపిరి సలహాకై. వీరు సహాయము చేయవలదని చెప్పినటులున్నది. శ్రీ పితాపురము రాజా గారు వీరికడనున్న క్షేత్రయపదములకై శ్రీ సీతాపతిగారు చెప్పగా శ్రీ వెంకట రావుగారిజే నడిగించగా వీరు తమ కడనున్న యధికపదముల నీయఁజాలమనిరట. పోవుటారి గణితమును త్వరలో ముద్రింతురట ! తిరుపతిలో నది ముద్రితమగు చున్నదని నేననఁగా నంతకుమునుపే యిది ముద్రింపవలయునని తమ సంకల్ప మయినట్లు వారు తెలిపిరి. శ్రీ వావిళ్ళ వారికి నామీద మాత్రము కొంత సదభిప్రాయమేర్పడినట్లుండినది. కాని శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు ఊరికిఁ బోవుచు నన్ను దమ వెంటఁ గొనిపోయి 'వారు చూపుచున్న యాదరము నిజమయినదని నేను తొలి రెండు దినములు భావించితిని గాని యిది యథార్థము గాదని యావల తెలిసికొంటిని. తిరుపతిలో జరుగు విషయములఁ దెలిసికొనుటకై నిన్నుపయోగించుకొనుట కయి యీ నటన చేయుచున్నారని నా కర్థమయినది. కనుక నీవు అతి జాగ్రత్తగా నుండి నీకు నచ్చకపోయిన యెడల మెలకువగా నాయనతో విరోధము లేకుండ వైదొలగవలసినది. ఇచ్చటి మాటలు, వారి ప్రయత్నములు, పండిత దూషణములు శ్రుతికఠోరముగా నున్నవి. నా ప్రాచీనఖగోళమును ముద్రించుకొనుటకై కక్కుర్తిపడి స్వల్ప లబ్ధికై యీ యూబిలో చిక్కుకొంటిని. ఇది ముగిసిన పిదప నేనును వైదొలగ దలచుచున్నాఁడ' నని పలికి నన్ను అతి మెలకువగా నుండుమని చెప్పిరి. మఱియు మిమ్ములను ఉద్యోగమునుండి తొలగించవలసినదిగా కమిషనరు గారికి శ్రీవావిళ్ళవారు ఉత్తరము వ్రాసిరట ! అట్టి యుత్తర మేతైన వారు వ్రాసిరో తెలిసికొని, వ్రాసి యుండిన నాయుత్తరము నెందుకైన మంచిది వారి నడిగి దాని సంగ్రహించుకొన వలసినదిగా తమ మాటలుగా మీ కుత్తరము వ్రాయమని చెప్పి వారు స్వగ్రామము వెళ్ళిరి. శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారిపై నేను వ్రాసిన వ్యాసమును చూచి తిరిగి పంపెదను దాని బ్రకటింపుమని చెప్పి దానిఁ దమవెంటఁ దీసికొనిపోయిరి...

ఈ యూబినుండి వెలువడి తమ యొడిలోఁ దలదాచుకొని శాంతిపొంద వలయునని నా హృదయము వేగిరపడుచున్నది. సెలవు లొసగినదే తమ సన్ని

ధికి రాదలచుచున్నాడను. ఈ విషయము లన్నియు తమకుఁ గలత గలిగించు నేమో యని జంకుచున్నాడను...

ఇవి యెల్లఁ దమకు విశదముగా వ్రాసి మనసులోని బరువును తగ్గించు కొంటిని. 'అన్నమాచార్యోత్సవ క్రమము'ను ఒక ప్రతిని నాకుఁ బంపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాడను. శ్రీ అమ్మగారికి, మిత్రులకు నమస్కారములు చిత్త గింపుడు.

విధేయుడు

తిమ్మావర్ణుల కోదండ రామయ్య

*

*

*

బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి

సన్నిధికి నమస్కారము

అయ్యా !

నేను మంచము పట్టి యిప్పటికి 9 సంవత్సరములు గడచినవి కాని తమ దర్శనము యెన్నడును లభించినది కాదు. భారత గవర్నరు జనరల్ శ్రీ రాజ గోపాలాచారిగారు పదవిని వదలి చెన్నపట్టణము రాగానే నేను కోరకనే వచ్చి నన్ను చూచి వెళ్ళిరి. నేను ప్రతికలలోను సభలలోను వీరిని తీవ్రముగ విమర్శించి యున్నానుగాని పూర్వపరిచితుడను కావున నా విమర్శన మరచి మైత్రితో కొన్ని గంటలు నాతో సంభాషించిరి తమకు నేను ఏ అపకారము చేయలేదు అవసరము జనించినప్పుడు నిజమును వెల్లడించుటకై నా ప్రతికలో మీ వర్తనను విమర్శించి తిని. ఎవరితోను కలత పెట్టుకొనవలె ననెడి యుద్దేశ్యము నాకు లేదు. ఇకనైనా గతమును మరచి మనశ్శాంతి కొంత సానుభూతి కనపరతురని తలంచుచున్నాను. నన్నెచోడుని కుమార సంభవమును శ్రీ పితాపురము వారికి పరిష్కరించి ఇత్తు రని నాకు తెలిసినది. ఈ గ్రంథమునకు ప్రచారము అవసరము గావున దీని పరిష్కరించి నా కిప్పించగోరినాను. ఇందుకు సమ్మతమై జాబు వ్రాసినచో మరల నేను జాబు వ్రాసెదను.

ఇంతే నమస్కారములు.

చిత్తగించవలెను

వావిళ్ళ వెంకటేశ్వరశాస్త్రి

[శ్రీ ప్రభాకరుల లేఖ]

ఆర్యా ! మిత్రమా !

వందనములు.

ముక్త్యాల

26-4-50

మీజాబు చేరినది. మీ యారోగ్యము చక్కబడుగాక. పెక్కెండ్లనుండి మీ రనారోగ్యగ్రస్తులుగా నుండుటకు వగచుచున్నాను. ఆర్తులే నాకాపులు. వారి క్షేమమునకై యదను కుదిరెనా షణ్ణమైనను జాగుచేయక వెళ్ళి యాచుకోగలను. ఆర్తులైన యనేకుల యెడ నట్టి యదను నే యర్థించి ప్రతిక్షించుచున్నాను. నాల్గు రోజులలో నేనిక్కడ నుండి తిరుపతికి వెళ్ళగలను. సాహిత్యాది వ్యవహారములకు సుదూరమయిన కార్యకలాపముతో నిక్కడనున్నాను. కుమారసంభవ విషయ మున శ్రీ పితాపురము రాజా వారికిని నాకును మిత్రముఖమున కొంత వ్యవహారము సాగినది. వారిని సాక్షాత్తు నేనెరుగను. మీ జాబునల్ల నది మీరునూ ఎఱిగినట్లు తెలియనయ్యెను. నేనై మాట తప్పజాలను. మీరుమీరు యోచించి పర్యవసానమును తెలపండి. మీ జాబును తిరుపతికి వ్రాయండి. ఆ కార్యము కొనసాగించు యోగ్యత నాకు కలదని మీరు విశ్వసించుచుంటారా ?

నిజముగా మీ నెయ్యుడు

వే. ప్రభాకరశాస్త్రి

[ఇది మాకు 5-5-50 నాటి జాబుతోపాటు అందినది-సం॥]

*

*

*

మద్రాసు

5-5-1950

అయ్యా !

తమ కార్డులు రెండును అందినవి. రాజశ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి జాబును ఇందుతో పంపుచున్నాను. త్రిలింగ రెండు పత్రికలు పోస్టులో పంపినాను. గతము మరచి పూర్వపుమైత్రితో తమ గురువుగారు వర్తించునెడల నేను అన్నిటిని మరచి ప్రీతితోను, గౌరవముతోను వర్తించుననుటకు సందేహములేదు. శ్రీగిడుగు సీతాపతిగారు శ్రీ వెంకటరావుగారిచే శ్రీ శాస్త్రిగారికొక జాబు వ్రాయించిరి. ఈ జాబువలన శ్రీ పితాపురము రాజాగారు నన్నెచోడుని కుమార సంభవము ముద్ర ణను విరమించినట్లు తెలియగలదు. తెనుగు వాచకములలో ఏమైన తాము సూచించు మార్పులను చేయించెదను. శ్రీ కృష్ణమాచారిగారు విజయనగరము

వెళ్ళిరి. పై సోమవారము వత్తురు. ఇచ్చట అందరు షేమము. తమ షేమసమాచారము వ్రాయండి.

ఇట్లు
వావిళ్ళ వెంకటేశ్వరశాస్త్రి

మద్రాసు
19-8-1950

శ్రీగురుదేవుల దివ్యశ్రీ చరణ సన్నిధికి సాష్టాంగ నమస్కారములు. ఉభయకుశలోపరి. తమ దివ్యానుగ్రహమువలన నిచ్చట నందఱము కులాసాగా నున్నాము. నేడు కళాశాలలో నూతనోద్యోగమునఁ బ్రవేశించితిని. ఈ శుభ సమయములోఁ దమ దివ్యాశీర్వాదము నర్థించుచున్నాఁడను. నేను తిరుపతి నుండి వచ్చునపుడు తాము సెల విచ్చిన విషయములను శ్రీవావిళ్ళ వెంకటేశ్వరశాస్త్రి గారితోఁ జెప్పితిని. వారు ఆ విషయముల గూర్చి తమకుఁ బ్రత్యుత్తరము వ్రాసిరి. అది తమకుఁ జేరియుండు ననుకొందును. తమరు మదరాసు వచ్చిన పుడు వారే తమ బసకు వచ్చి మిమ్ము సందర్శింతుమని చెప్పిరి. తమ యాశీర్వాదము నర్థించు

తమ శిష్యుడు
తి. కోదండ రామయ్య

తా. క.

కుమార సంభవములో తామొనర్చిన సవరణల పట్టికను గూర్చి శ్రీ వెంకట రావుగారి నడుగఁగాఁ దమకుఁ బంపినది మాత్రమే వారికి దామిచ్చినట్లును మరేదియుఁ దమకడ లేనట్లును వారు చెప్పిరి.

విధేయుడు
తి. కోదండ రామయ్య

[వావిళ్ళవారి ఆపేసునుండియే వారి కార్డుపేదనే వ్రాసిన లేఖ యిది-సం॥]

19-8-1950

బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సన్నిధికి,

అయ్యా !

నమస్కారములు. శ్రీ కోదండరామయ్య గారి ద్వారా తాము చెప్పి పంపిన అంశములను విని విన్నుదనైతిని. గతమును మరవవలెనని తమకు వ్రాసి

యుండిని. ఈ ప్రార్థనకు విరుద్ధముగ మరల పూర్వాంశములను చర్చింపవలసి వచ్చినందుకు చింతిల్లుచున్నాను.

(1) చారు చర్య :- దీని తాలూకు వ్రాతప్రతి నా వద్ద చాలా కాలముగా నుండినందున దీని ముద్రించితిని. ఈ వరకే దీని తాము ముద్రించితి రను సంగతి నాకుగాని, శ్రీ చంద్రమౌళీశ్వరశాస్త్రి గారికి గాని తెలియదు. శ్రీ వెంకట రావు గారి ప్రోత్సాహమున దీని ముద్రించితినిని తాము శెలవిచ్చితిరట. ఇది పొరపాటు. వీరి తండ్రిగారిని నేను చాలా కాలము నెరిగి యుండుటయు విద్యార్థి దశలో వీరికి నేను సహాయము చేయుటవల్ల వీరు పరీక్ష ప్యాసైనది మొదలు అప్పుడప్పుడు నన్ను కలిసికొనుట కలదు గాని మన యుభయుల మధ్య యేర్పడిన కలతలకు వీరు కారకులు కారు.

(2) నన్నెచోడుని కుమార సంభవమును గూర్చి మా పోస్టు కార్డులమీద నా యెదుట శ్రీ వెంకటరావుగారు వ్రాసిన జాబును ముక్త్యాలకు శ్రీ చంద్రమౌళీశ్వరశాస్త్రిగారు పంపియున్నారు. ఇది మీ కందకపోవుట నా తప్పుకాదు. శ్రీ పితా పురము వారిని సందర్శించి నేను ముద్రించిన కుమార సంభవమును వారేల ముద్రింపవలెనని ప్రశ్నించితిని. అందు మీద శ్రీ సీతాపతిగారికి కబురంపి దీని ముద్రణ ప్రయత్నమును మానుమనియు, తమ కుత్తరము వ్రాయుమనియు చెప్పిరి. శ్రీ సీతాపతిగారు, శ్రీవేంకటరావు గారిని వ్రాయమని కోరినందున వారు పై జాబును వ్రాసిరి.

(3) ఒకమారు తాము నా యింటికి దయవేసిన సరే! లేని యెడల చెన్న పట్టణము వచ్చినపుడు శ్రీ కోదండరామయ్యగారి ద్వారా తమ రాకను తెలియ జేసినచో తమ బసకు నేనే వచ్చెదను.

(4) నిన్న శ్రీ కోదండరామయ్యగారు నన్ను కలిసికొన్నప్పుడు చిర కాలముగ నా యొద్దనున్న వైద్య చింతామణి పద్య కావ్యమును వారికి చూపితిని. దీనికి శ్రీ గోపాలాచార్యులగారి వద్ద పండితులుగ నుండిన శ్రీ నుదురుపాటి విశ్వ నాథశాస్త్రిగారిచే చాలాకాలము క్రిందట లఘుటీక కూడా వ్రాయించితిని. ధన్వంతరి పత్రికలో ఈ గ్రంథము అచ్చగుచున్నదని శ్రీ చంద్రమౌళీశ్వర శాస్త్రిగారు వారము పది దినముల క్రిందట నాతో చెప్పిరి. దీని ముద్రించినచో అన్యధా తలచరాదు ఇంతే నమస్కారములు.

తిరువత్తియూర్ హై రోడ్,

తండియూర్ పేట్

ఇట్లు

వావిళ్ళ వెంకటేశ్వరశాస్త్రి

[కు॥ సం॥ ముద్రణము - కోరాడవారి లేఖలు]

మద్రాసు

26-1-1944

బ్రహ్మశ్రీ వేదమూర్తులైన వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలు వారికి, రామ కృష్ణయ్య అనేక నమస్కారములు.

ఆర్యా, నేనీ నడుమ ఓరియంటల్ కాన్ఫరెన్సు సందర్భమున కాశీకి వెళ్ళి యుండుటచేతను, ఆచ్చటినుండి ఆలహాబాదు, గయ వెళ్ళి, దారిలో అమలా పురంలో కొన్ని దినము లుండివచ్చుట చేతను, సుమారు ఒక నెల నేనీ యూర లేకుండుట తటస్థించినది. నేను మొన్ననే యిచ్చటికివచ్చి ఆపీసులో చేరినాను.

ఇదివరలో తమయొద్దకు పంపిన కుమార సంభవము తాలూకు ప్రభువులు పంపగలండులకు ప్రార్థన. ఊరలేకుండుటచే చాలకాలము ఆయినది. మీరింతలో చూచియుండుటకును అవకాశ మేర్పడి యుండును. ప్రెస్సువారు కబురంపినారు. చూచినంతవరకు వెంటనే పంపగలండులకు ప్రార్థన.

చిత్తగింపుడు

కో. రామకృష్ణయ్య

ఈసారి దయచేసి పోస్టు బుక్ పోస్టుగా పంపుడు. ఆయిన ఖర్చు పంపె దను. ఈలోగా కవర్లు సర్వీసు స్టాంపులు తమకు చేర్చు ప్రయత్నము చేసె దను.

మరల వ్రాసెదను. క్షమింపుడు.

కో. రా.

బ్రహ్మశ్రీ శాస్త్రిలుగారికి,

ఆర్యా! నమస్కారములు

మీరు పంపిన ప్రభువులందినవి. మూడు నాలుగుచోట్ల సందేహము లుండు టచే మరల శ్రమ ఇచ్చుచున్నాను. దయచేసి చూచి వ్రాయగలండులకు ప్రార్థన. 9వ ఆక్యాసం తాలూకు వెనుకటివారు వ్రాసిన వ్రాత కాపీ గొరకలేదు. ప్రెస్సు లోను లేదు. కావున ఆయన పాఠములనుగూర్చి మనము బాధ పడనక్కరలేదు. మూలప్రతి పాఠములను (మార్పులేమైనా ఉంటే) క్రింద ఇచ్చిన చాలును. ఇక ముందంతా అట్లే చేయవచ్చునేమో అని అనుకుంటాను. తమరు అచ్చు పుస్తకములో 9 ఆక్యాసము ఒకమారు చూచి మార్పులు మార్కు చేసి ఉంచితే వెంటనే ప్రభువులలో సరిచేయవచ్చును. అవకాశమైతే మీరు మార్కుచేసిన పుస్తకము నాకు పంపితే మరల భద్రముగా మీకు అందజేయుదును, పని సుఖవగును.

మీ ఆరోగ్యము సరిగా నున్నదని తలంచుచున్నాను. కానినుండి వచ్చిన పిదప కొంత చికాకుగానే ఉన్నది. ఇప్పుడు నయము. విశేషములన్ని వ్రాయ గోరెద.

చిత్తగింపుడు

కో. రామకృష్ణయ్య

VIII అ॥ చివరి భాగము.

177. ఒకటన్నాయము లేదె యెవ్వరికి - అని దిద్దుకాటు ఇక్కడ వ్రాత పుస్తకములో - 'నొక యన్నాయము లేదె యెవ్వరికి' - అని పాఠ మున్నది. ఈ పాఠము అర్థమునకు సరిపడియున్నదా? ఎట్లుంచ వునెదరు? మీ ప్రతిలో పాఠమేమి?

178. 'విరహకాలంబు మరుబాణ' అనియే ఇక్కడి వ్రాత ప్రతిలో నున్నది. కాపంబు అని మీ ప్రతి వ్రాసినవారు వ్రాసినట్లు తెలుపు చున్నారు. అర్థమెట్లు? అర్థమునకు సరిపడిన పాఠమేదో నిర్ణయించి వ్రాయప్రార్థన.

179. అలకలన్ తరుణులు అనే పద్యములో 'గళనాదమునంగరుప గాయన సింహాలు లనంగ్రమ్ము నూప్పులం' అని ఇక్కడి వ్రాత ప్రతి పాఠము. మీరు వ్రాసినది - (గళనాదమను) ఘనగాయని సాహ్యాకు లన - దీని కర్థము తెలియలేదు.

182. 'అరుణకరోత్కరాభిహతి నన్కయ్యడు' అని మధ్య అక్షరములు పోయినట్లు సూచింపబడినది ఇచ్చటి ప్రతిలో. కరాభిహతి-నన్కను కయ్యెడు' అనియే ఉండెదము - అర్థము?

199. ఆశ్వాసాంతము ఆఖరు పద్యము

ప్రారబ్ధపుణ్య మితరామ గుణాభిలాషన్ అని ఉన్నది. ణ్యుని ణ్యగా దిద్దినారు. ఏల? విశేషమేమైన గలదా అని!

[లేదిలేదు. ఈ లేఖ ఇంతే కలదు. చూ. బ్లాకు - సం॥]

[శ్రీ ప్రభాకరుల సమాధానము. చూ. బ్లాకు]

ఆర్య ! వందనములు

తిరుపతి

ఉభయ కుశలోపరి

10-2-44

మీరు వ్రాసిన సందేహములఁ గూర్చి :

1) ఒకటన్నాయము - అని దిద్దుబాటు ఎవ్వరుచేసినది? నేను చేయలేదే? మీ ప్రభాపులో ఆ పాఠమున్నదిగాఁ బోలును - అది దిద్దనేల వలసెను అని, నా దగ్గఱ ప్రతిలో ఉన్న పాఠమే ఉండదగినదని ఉంచినట్లున్నాను. ఒకటన్-క్లిష్టార్థము. ఎవరికైనా ఏదో ఒకటైనా తప్పందదా? అని వ్రాతప్రతి పాఠమున కర్థము. ఇదే సరి అని నా తలపు

2) 'విరహతాపంబు' అని నా వ్రాత ప్రతి. విరహతాపముచే మేను ఇగురును. చిక్కిపోయి ఉండుటచే మరుబాణ వితతిగంట్లు - అప్పుడేర్పడినవి కానరాకుండును. ముడుచుకొని పోవును. అవి ఇప్పుడు కైపు మిగిలి ఒడలుబొంగగా ఆగంట్లు విరిసి కానవచ్చినవి అన్నట్లు నఖక్షతములున్నవి. ఇంత కంటే వ్రాయుటెందుకు? చూడండి.

3) గళనాదమనేది - ఘన గాయని, చూడండి. అలకలన్(ను); - గళనాదమను, వలిసన్నులను, వరలంబనములను. కనుక - గళనాదమను ఉండి తీరవలెను. వ్రాతలోని 'మునం'మను అని దిద్దండి. గరున - గరు (ఘ) అని దిద్దండి. న - నయేకాగా ఘన అయినది. గాయన, (ని) చేయండి - న అని ఉంచినా సరే - గాయనదగును - గళనాదము ఒక గాయని లేక గాయనుడు. దానికి ఊర్పులు ప్రక్క హంగుదారులు. తోడిపాట సుతిపోయుట వగైరాలు చేసే వాళ్ళు. సాహ్యము = తోడ్పాటు చేసే, ఆశులు = చెలికత్తెలు.

4) అనుకనుకు, అన్కనుకు = పల్పగా కాకుండా, గట్టిగా ముద్దా కాకుండా ఉండే జాటు పదనుకు అనుకు అని పేరు. వదులువదులు, పల్ప పల్పన అన్నట్లు. అన్కనుకు-వ్రాతప్రతిలో న్క ఉన్నట్లున్నది గనుక.

5) ప్రారబ్ధ పుణ్య అని నా వ్రాత ప్రతి. ఇదే సరియైనది, సుందరమైనది. మంచి అర్థమగలది. చూడండి. తొలి రెండు చరణాలలోనూ మూడేసి విశేషణాలు, తుది రెండు చరణాలలోను రెండేసి - ఉన్నవి ఇట్టి చమత్కారములు గుర్తించక పూర్వార్థసాంతపద్యాలు కొన్ని చెడినవి. నీ రేజిపత్ర నిభనేత్రు, జగత్పవిత్రున్ అంటే ప్రారబ్ధపుణ్య మితలాపు, గుణాభిలాషున్ -

అందురుగాని. సీరే-పత్ర నిభనేత్రు అనలేదా - ఇందులో చమత్కృతి చూడండి అనుప్రాసము. కారు, దీరు, మాన్యు, దాన్యు, నేత్రు, విత్రు, భాషు లాషున్ - అని రెండేసివోట్లనే - అతనికి ప్రారబ్ధపుణ్యుఁ డనుట విశేషముగాదు.. అతఁడు ప్రారబ్ధపుణ్యులతో మితముగా భాషించువాఁడు. అతడెవరితో భాషించునో వారు ప్రారబ్ధ పుణ్యులు. పుణ్యరేఖ బయటపడిన వారితోనే ఆయన భాషించుట - అదీ మితముగా. తొలిరెండు చరణాలలో గూడ విశేషణములు రెండే సే అగునా అని చాల యోచించితిని. అవి మూడేసియే.

తొందరలో దిద్దినాను. ఇంకా స్పేసు మార్పులు చాలా అనుచితముగా ఉన్నవి. యతి మార్పులు దిద్దలేదు. రెండవ పూపు పంపులారు గదా అని.

ఇక - నేను దిద్దేవి - అప్పటి కప్పుడు చూచి దిద్దేనే గాని 9వ ఆశ్వాసపు పట్టు నేను దిద్ది ఉంచుకోలేదు.

నేను చూచి ఉంచుకునే అవకాశమూ నా కంతగా ఇప్పుడు లేదు. మీ జాబుల తీరు చూడగా ఏదో రహస్య గర్భితముగా అస్పష్టముగా ఉన్నట్టున్నది. వ్యక్తిగతముగా మీకు నేనేమేని తోడ్పడుట - అవసరమైతే - ఉచితమే యగును. అంతేకాని ముప్పది యేండ్లపాటు నా మదరాసు జీవితములో తృణముగానైనను నన్ను గుర్తించని మద్రాసు యూనివర్సిటీకి నేను చాటుమాటుగా మీ వెనుకను బడి దాస్యము చేయుట - సుందరమేమో మీరే యోచించి చూడండి. మీరు గ్రంథ మచ్చు వేయిస్తూ ఉంటిరే - దానికి వ్రాతప్రతి - ప్రస్తుతంలోనూ మీ దగ్గతాలేదా? అది నాకు పంపరా? నేను నా పుస్తకము పంపుటా? నేనొక యక్షరము పాఠము దిద్దినను మీ పూపుపాఠము నేను దిద్దిన పాఠము, రెండూ విస్పష్టముగా ఎదురు బదురుగా జాబితా వ్రాసి ప్రకటించే ఏర్పాటుతోనే నేను మీ యీ గ్రంథ వ్యవహారమున వర్తింపగలను. అది ముందే మీతో చెప్పినాను. ఈ పూపులో దిద్దిన వన్నీ అలాగు వ్రాసి ఉంచినాను. ఏనాటికైనా యూనివర్సిటీ పుస్తక పరిష్కరణపు తీరు నా సవరించిన తీరు కన్ను గలిగి చూచే వారికి-తెలియ దగినట్టు నా పరిశ్రమ ఉండవలెను. దీనిని నేనర్థించుట అచచిత మేమో మీరు యోచించి చూడండి! మొన్నటి పూపులో - 'రవి పదాహతిబడి యుదురాజు వోయె' నన్న పద్యమొక్క దాని దిద్దుబాటు ఒక త్రాసు తూకములో ఉంచితే - లక్ష్మీపతి శాస్త్రిగారి వ్యవహారమంతా ఒక త్రాసులో ఉండదగినది కాదా? నేను తిరుపతి వచ్చిన తర్వాత - విధిలేక - ఈ ఓ. టి. పరీక్షకు నేనగ్గము కాగలిగితిని గాని

మీరు నన్ను ప్రేమించితిరే కాక ! - యూనివర్సిటీకి రంగాచార్యులు, భాష్యకాచార్యులు, లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిలు, పరబ్రహ్మశాస్త్రిలు - పాటి వాడను కూడ కాకపోతినే !...

వే. ప్రభాకరశాస్త్రి

5-4-44.

ఆర్యా !

నమస్కారములు. ఉభయకుశలోపరి. ఈ నడుమ ప్రెస్సు ఆలస్యము చాల జరిగినది. మొన్ననే వచ్చినది. పోస్టులో పంపబోవుచుండుగా పితాపురం శ్రీ వదలి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిలుగారి కుమారుడు తిరుపతి వెళ్ళవలసియున్నది ప్రమోక్కుకొరకు అని చెప్పగా - నాతని చేతికిచ్చి పంపితిని. చేరిన దనుకొనెదను. చూచి వెంటనే పంప ప్రార్థితులు. మీకు శలవు లెప్పటినుండి యిచ్చెదరు. వేసవిలో మీ మకా మెక్కడ? అక్కడనే యుండెదరా? క్రిష్ణా - గోదావరులకు వెళ్ళెదరా? తెలుప ప్రార్థన. ఈ నెలఖరువరకు మాకు ఆపీసున్నది. తరువాత నొకసారి గోదావరికి వెళ్ళవలసి. యున్నది నాకు. ఈస్టరుకు మీకు శలవు ఉండదేమో - మాకు మూడు దినములు మాత్రమున్నది. ఒకసారి నేనచ్చటికి రావలెననుకొన్నాను గాని సాగునట్లు కనబడలేదు. క్రొత్తప్రూవులు కూడ వాళ్ళేమియు ఇవ్వలేదీకాను. శ్రీ క. రామలింగారెడ్డిగారి సిఫారసు నాథారమ చేసికొని యూనివర్సిటీవారు శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగారిని వేసినా రిచ్చటి యుట్యోగమునకు. విశేషమ.లేమి లేవు. మేలో మీరు మీటింగు కిచ్చటికి రావలసి యుండును గదా. వెనుకటి ప్రూవులు పంపలేదు ప్రెస్సువారింకను. అవసరమైతే నేనే ఒకసారి ఈ లోపుగ వచ్చెదను.

28, సింగరాచారి వీధి, ట్రిప్లికేన్
మద్రాసు,

చిత్తగింపుడు
కో. రామకృష్ణయ్య

5-8-44

శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలువారికి కృతానేక నమస్కార పూర్వకముగ వ్రాయునది.

అయ్యా! తాము సరి చూచి పంపిన ప్రూపులు చేరినవి. తరువాత మరి యొకటి ఆపీసునుండి పంపబడి యుండును. మరల 2వ ప్రూపు పంపుట చాలా కాలయాపనమగు నను సందేహముతో మీ సవరిణములన్నీ సరిగా పడినవా లేదాయని సరి చూచి నేనే పంపుతున్నాను. స్ట్రైకు చేసిన ఫారములింకను వాళ్ళు ఇవ్వలేదు. సాధ్యమైనంత వెంటనే తెప్పించి పంపెదను. సందేహములు మిగిలి యున్నవని తోచినచో రెండవ ప్రూపు కూడా తమకు తప్పక పంపెదను. ఆపీసులో తొందరపెట్టుదురే గాని ప్రెస్సులో సరిగా ప్రూపులు పంపరు. పితాపురం రాజావారెప్పటి కప్పుడు వైస్ ఛాన్సలరుగారితో ఇంకా కాలేదా? అని అడుగుతుంటారు. వీరు తొందరగా అడుగుచుందురు. మీ ఆరోగ్యము సరిగా నుంటున్నదని తలచెదను. నాకును ఈ మధ్య కీళ్ళనొప్పులు కొంచెము బాధించుచున్నవి. మీకు వీలుగా నుండునట్లయితే ఈ సారి రెండు మూడు ఫారములు తీసికొని నేనే వచ్చెదను. శలవులలో విద్యార్థులు కూడ లేకుండుట వలన మీకు శ్రమగానే యుండును. దయచేసి యీ శలవులలోనే మరికొంత భాగమగునట్లు చూడవలెనని కోరిక. ప్రెస్సువారిపై నాధారపడియున్నది గూడాను. వీరు ప్రోగుచేసి ప్రకటించిన 'గాలికబుర్లు' ఆశ్చర్యమును గొల్పినవి. ఇక్కడంతా షేమము. మీ షేమము, ఆరోగ్యమును గూర్చి తెలుపవేడెదను.

28, సింగరాచారి వీధి, బ్రిష్టికేన్
మద్రాసు

చిత్తగింపుడు
కో. రామకృష్ణయ్య

10-8-44

బహుశ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిలు గారికి నమస్కారములు.

ఆర్యా, తామిచ్చటికి రేడియో సందర్శమున దయచేసినపుడు నేను వేరే మీటింగుకు వెళ్ళి రాత్రి వచ్చుట చాలా ప్రొద్దుపోవుటచే కలుసుకొనలేక పోయినాను. మీ రేడియో ప్రసంగము కూడ 7-45 తరువాత నగుటచే పబ్లిక్ రేడియో

ఆగిపోవును. గావున వినుట తటస్థింపలేదని విచారించుచున్నాను. వెనుక పంపిన ప్రూపులు తమకు చేరియుండును. మరల రెండవ ప్రూపులు పంపుటకు ఆలస్య మగుచున్నదను కారణముచే పంపుటలేదు. మీ దిద్దుబాట్లు సాధ్యమైనంత జాగ్రత్త గనే చూచి తరువాతి ప్రూఫ్‌లోని తక్కినవని నిశ్చయమైన తరువాతనే స్త్రోకార్థ రిచ్చుచున్నాను. ప్రెస్సువారునూ ఆలస్యము చేయుచునే యున్నారు. కాని అధికారుల తొందర విపరీతముగ నున్నది. అయినను మనకు సాధ్యమైన రీతినే మనము చేయగలము గాని వేరు కాదు గదా! మీ యొద్ద ఇదివరకు నేను పంపిన అచ్చుపద్ధ ఫారము లెంతవరకు వచ్చినదీ జ్ఞాపకములేదు. ఎన్నో ఫారం వరకు మీ యొద్దనున్నవో తెలుప ప్రార్థన. ఒకసారి ఆ ఫారాలన్నీ పంపినను సరే. పంపగలందులకు ప్రార్థన. తక్కినవి అచ్చు పద్ధంత వరకు ప్రెస్సునుంచి పుచ్చుకుని తమకు మరల పంపెదను. పదముల పట్టిక తయారుచేయుటకు ఆ నెంబరు ప్రకారము సరిజూచుట కొకసారి కావలయును కూడాను. అన్ని కలిపి కుట్టించి మరల మీకు పంపెదను. పద్యమేతో జారిపోయినట్లు పడనట్లు రామ న్నారని మా వాడు చెప్పినాడు. అది యేదో గుర్తు తెలుప వేడెదను.

కుమార సంభవ విమర్శనము నా కాపీ ఇదివరకే ఎవరో విద్యార్థులో విద్యాధికులో తీసుకుపోయినారు. ఎవరో జ్ఞాపకములేదు. లైబ్రరీ కాపీయే రిఫరెన్సుకు కావలసి వచ్చినప్పుడు వాడుకొనుచున్నాము. ప్రూపులు వెంటనే చూచి పంపగలందులకు ప్రార్థన. తమ ఆరోగ్యము సరిగా నున్నదని తలుస్తాను. మొన్న మిమ్ములను కలుసుకొన లేకపోయినందుకు చింతిల్లుచున్నాను. జవాబు వ్రాయ ప్రార్థన.

యానివర్సిటీ బిల్డింగ్స్
మదరాసు

కో. రామకృష్ణయ్య

*

*

*

8-10-44

ఆర్యా, నమస్కారములు. తమరు వెనుక నిచ్చటికి వచ్చినపుడిచ్చిన ప్రూపుకాపీ చూచి వెంటనే పంపగలందులకు ప్రార్థించుచున్నాను. చిక్కు విషయములుంటే మార్కుచేసి యుంచిన మరియుక ప్రూపులో మార్చవచ్చును.

మీ యొద్దనున్న అచ్చపడిన వెనుకటి ఫారములు కూడ ఒకసారి పంప ప్రార్థన. ఇండెక్సుకి, దిద్దవలసిన అచ్చతప్పులు చూచి వ్రాసుకుని మరల మీకు పంపెదను. ప్రెస్సువాళ్ళు మరియొక కాపీ ఇచ్చినట్లులేదు. తూచి కాగితములు పంపుచున్నారు. నంబరు లెక్కకు తక్కువ వచ్చునంటున్నారు. నేను మరల తమకు పంపెదను కావున దయయుంచి పంపగోరెదను. ప్రూఫుగూడ వెంటనే పంప ప్రార్థన. మీ మీటింగు ఎక్కడ? ఇక్కడనే జరుగును గదా? ఎప్పుడు? వ్రాయ ప్రార్థన. అంతా క్షేమము మీ యందరి క్షేమము వ్రాయగోరెదను.

యూనివర్సిటీ ఆఫీసు
మద్రాసు

చి త్రగింపుడు
కో. రామకృష్ణయ్య

చూ. పుట 109, 110 - (శ్రీ కోరాడవారి లేఖాంశము-ఒక పార్శ్వము)

మీ యిత్రా సీతతి.

(శ్రీ కోరాడవారి) ముద్ర - గాయని సంవత్సరము.

ల న.

కోరాడవారి ముద్ర (యిత్రా)

182 - తిరుగతకాడకాంబ వేదతి ననడ -

యొనడ" తి న' ముద్ర తి న' ముద్ర

శ్రీ ముద్ర ముద్ర ముద్ర తి న' ముద్ర

శ్రీ ముద్ర - న నడ ముద్ర ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

199 - తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

ప్రారంభ ప్రారంభ ముద్ర ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

తి న' ముద్ర - తి న' ముద్ర

పుట 76 - కు॥ సం॥ అచ్చ ప్రతులలో అక్కడక్కడ ప్రభాకరులు
గుర్తించిన మార్జినల్ నోట్సును ఏర్పికూర్చిన ట్లుకు.

9-84 శివరాత్రి

అ. పాలవారి వోలు; బయట పోయి
జేరి మరేది దొరుకు; పోయి
యనునాధారం తెవయ; 'దామును గాలి (బిట్ట)
నాగి అబ్బయి తెవయ; కరణిగానె.

తామ ముంగల బంటు
మ/మిల్లు
19-167

వివేకవీణ (1908) 11 వ సం॥ 12 వ పుట 11 వ పంక్తి 11 వ పంక్తి

అథర్వాగ్రంథము క్రింద గాంధీ
గీతను వ్రేచి

సర్వవ్యాపకము - యోగవర్జిత

అథర్వాగ్రంథము లోని 10 వ పాదమునందు 10 వ పాదమునందు
అథర్వాగ్రంథము లోని 10 వ పాదమునందు 10 వ పాదమునందు

చాలునైనా గాంధీని 10 వ పాదమునందు 10 వ పాదమునందు

(వనం)

వ. అని యిట్లునే ప్రకారంబులం గామత త్వమతే భేదంబుల; గామతవాదంబు
బ్రహ్మయం దమతమ(వలకు) లెన్నుచుండి రంత వివిధపదంబులు రతి
భేదంబులనామనయా ద్యనేవిధ విధునవ్రాయలంబ్రవ ద్దంపదాదంబు. 170

7-49
6-157
11-14

గ. రాగరసాంబుధి గామత
పాగదోతా(మృత)ము వడయ; నని మథియింపం
గా గర్జిల్లునవలన
గా గర్జుతు రాగ లంక; కావాలిలా.

8-171

ద. త్రిమగనీసిలోన; ఒడి; యుడగనోహ కాకరాగ్ని నె
ల్యకి వరతీరభూమిమకు; లంబులపై ముగి గవ్యవల్లు దం
దడి నడకవారకల; తర దమనమాలిదాడ; 'బుద్ధున
ల్యకరి తలాలపుర దనకు; పల్లిపొడతరత్నవీపుల.

అ. 1-119

త. వనధీనిర్మల గానివాన; గవి నహం
కృతి 'సల్ప కృత; నడగ నోవ
గోరి తొంతులుగోని పడి; యున్న కామ
'ముగలు లన; బూచి తలభూమి; 'ముగలు లమర.

120

పాకనుభావము గాని
శకునాని దివ్యమున; 1 వ పద్య నగవ్య. 9-11

వ. పారివరమృతపురికరాద్యమనననహతుం దై న గావ్య(క) హిను

2-35

అ. అనిన విని పరిదేవి గోపాక్షిత చిత్త యై;

ద. అతిముత్య రుద్రు నంతచెక; నాడెడు పోమము ద్రాగియున్న
యెటుగక బీరెదో కలయ; నిమ్మలభూమము గప్పిపోషె; దు

6-81

లానిం బగు; లత పల్లవించె నా
గొనీయధాతు; ప్రములు గట్టి
మాధవీలర కలి; మారికర ముసరె నా
రమణ రుద్రాక్షమా; లకలువెట్టి
వరహేమలత; బునినమ్మి యూగ నా
నమ్మరం బగునో; జడలు పూని

అ. 6-81
అ. 6-81
అ. 6-81

వ. ఇట్లు పుణ్యపతులు రణమరణపరిచేదులైన పశునోదన మరణపరిచేది
లగుచునుండి రంత 'విరాగా' విస్తృతన మథతాత్రిములు 'అకా
నాథికోదరిద్ర' యని గోపనంబులుపుచ్చి వర్ణవర్ణామలగుచుండి కట్టి
యవనంబున.

11-59

గ. వైసములు పశుంతలావ్యము
వనములై; దో; వికర; వరద. బు(నమూ
'గునగుల; గవచక్కవచే)
గొనుక్రియ వల్లెత యూడ; గోమరి గొలన.

అ. 9-84

9-84

• స త్సాక్షరమున దాట్ల చాతుర్యపుక అన్న
 పాఠమునా. తద్రుతి లాకేని త్త పక్షమున, మన
 గా మచ్చిష్టక వగారికా పాఠమే వ్రతమంది పచ్చి
 నది? అంతం వసవచ్చి రప్రాంతమునందేకమ
 తం జూలూమం కల న్నామూది పతియైన
 యొకమే త్తని సాళియ్యమున నల్లడి తెలుగు
 పుష్పకముల పక్షికమది ప్పించి తరువాత నొల్ల
 సంవత్సరములకు నేకపక్షి - గుమూ భావము
 వాదిగా వ్రములను జూ-చి నిగూనాకపుళి
 కి ప్రద మునందు ప్రధ్వకేక పోయెను.

ప్ర బంధరత్నాకరము ముగిసినదా? కూర్చ
 క్కా. గానే పినాకాక ప్రాదిని బంధులకు చిత్తు Rం
 ప్పించు. శిష్యు విన్నవించి నమస్కరిం
 ప్పదయ మిత్తూకు - రం - విరశింగము.

చూ. పు 59 - కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారి రేఖలోని తుదిభాగము

కందుకూరిగారు రా.మన-చింతామణి వారి నగరి త్రిపురపురమునకు వచ్చి అనేక ప్రాంత
 మండలములను గుర్తించి వ్రతముల పంపిణీ.

క్ర.సం.	వి. ప్రాంతముల పంపిణీ	వి. ప్రాంతముల పంపిణీ	వి. ప్రాంతముల పంపిణీ
1	రామ రాయలగారు	1	75 రాయలగారు విశ్వప్రసాదము
2	రామ రాయలగారు త్తరాయలగారు	1	80 రాయలగారు విశ్వప్రసాదము
3	రామ రాయలగారు త్తరాయలగారు రాయలగారు	1	85 రాయలగారు విశ్వప్రసాదము
4	రామ రాయలగారు త్తరాయలగారు రాయలగారు	1	90 రాయలగారు విశ్వప్రసాదము
5	రామ రాయలగారు త్తరాయలగారు రాయలగారు	1	95 రాయలగారు విశ్వప్రసాదము
6	రామ రాయలగారు త్తరాయలగారు రాయలగారు	1	100 రాయలగారు విశ్వప్రసాదము
7	20 20	1	" " విశ్వప్రసాదము
8	20 20	1	" " విశ్వప్రసాదము
9	20 20	1	" " విశ్వప్రసాదము
10	20 20	1	" " విశ్వప్రసాదము

చూ. పుట. 58 - శ్రీ ప్రభాకరులు 1916 ప్రాంతాలలో తమ నోటుబుక్కులో కాపీ
 చేయించుకొన్న తం|| లైబరీ తెలుగు కేటలాగులోని ఆరంభము. ఇందులో మొత్తము
 20 పుటలున్నవి. 6 విభాగాలలో మొత్తము 675 గ్రంథములను గూర్చిన లిస్టు ఇది.
 వీనిలో 189 నె.|| కుమార సంభవము - తెలుగు పద్యకావ్యము - నన్నె
 చోడకవి. చూ. డా|| ఆనందమూర్తి వ్యాసము (ఇందే)

నన్నెచోడ కుమారసంభవవ్యాఖ్య

డా॥ పోచిరాజు శేషగిరిరావు

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కవితలు వెలయించుట; రూపకానువాదములు చేయుట; ప్రాచీన గ్రంథ పరిష్కరణము, చరిత్ర శోధన, సాహిత్య విమర్శలు సాగించుటేగాక ఇనుప గుగ్గిళ్ళ వంటి ఆంధ్ర కావ్యములు కొన్నింటికి వ్యాఖ్యలు రచించిరి. అట్టి వానిలో నన్నెచోడ కుమారసంభవ కావ్య వ్యాఖ్యాన మొక్కటి.

వ్యాఖ్యాన రచనము ఉద్దండపాండితీపాటవములతోపాటు, ప్రతిభతో నుండినగాని పొసగదు. వ్యాఖ్యాత కవసరమని పెద్దలు భావించిన బహుగ్రంథ పరిశీలనము — బహుముఖ పాండిత్యము — నిష్పక్షపాత వైఖరి — వివిధ విషయ పరిజ్ఞానము — దురవబోధములైన విషయములను సుగమ మొనర్చగల సామర్థ్యము శ్రీ ప్రభాకరుల హృదయకేదారమున పుష్కలముగా న్నీ పండినవి. ఇంత మాత్రమే కాదు. కవి హృదయమును గ్రహింపగల సహృదయత, జాణతనము వ్యాఖ్యాత కవసరము. వీని అన్నింటికి దోడు నవనవోన్మేషశాలినియైన ప్రతిభ ఒక వరప్రసాదము. ఇంతటి సాధనసామగ్రి సంపత్తితో శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్యాఖ్యాన రచనమునకు దొరకొనిరి.

వ్యాఖ్యానములు ముతైఱగులుగా కాననచ్చును. !) సమగ్ర వ్యాఖ్యానము, 2) గచ్ఛద్వ్యాఖ్యానము. 3) ధావద్వ్యాఖ్యానము. శ్రీ శాస్త్రిగారు రచించినంత మేరకు వ్యాఖ్యలు సమగ్రమైనవే. మల్లినాథులవలె వేటూరివారు పదవాక్య ప్రమాణపాఠావారపారీణులు. మూలమునందు లేనిది ముట్టుకొన లేదు. అన పేక్షితమైన దానిని వ్రాయ లేదు. అన్వయ ముఖముననే సర్వమును వ్యాఖ్యానించినారు.

నన్నెచోడ కుమారసంభవ వ్యాఖ్యకు 1948లో, వీరికి ప్రోత్సాహము కల్పించినది పితాపురం మహారాజా శ్రీ రాజా రావు వేంకట కుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరు వారు. * శ్రీ రాజా వారి ప్రేరణమున, శాస్త్రిగారు వ్యాఖ్య కుద్యమించి, దానికి నాందిగా మూలమును నిర్దుష్టముగా పరిష్కరింప నెంచి, ఎనిమిది ఆశ్వాసముల పర్యంతము 'ముద్రిత పాఠములు, సవరణ' యనుపేర పట్టికలు సిద్ధము చేసినారు. కుమార సంభవమును పరిష్కరించుట వ్యాఖ్యనించుట శ్రీ రాజా వారి ఆశయ మైనట్లు కన్పట్టును. ఈ వ్యాఖ్య వ్రాతప్రతిపై 'పరిష్కర్త-వ్యాఖ్యాత : వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి' అని కలదు.

ఈ వ్యాఖ్య కుమారసంభవములోని ప్రథమాశ్వాసములోని తొలి 36 పద్యములకు - అనగా 'మృదురీతి సూక్తులిఃపౌదవింప' అను పద్య పర్యంతము సాగింది. 1 శ్రీ శాస్త్రిగారు పరమపదించిన పిమ్మట వారి శిష్యులు డా. తిమ్మా పట్టుల కోదండ రామయ్యగారు తొలి రెండాశ్వాసములకు చీక వ్రాసి 'త్రిలింగ' లో ప్రకటించినారు. కవిరాజభిభామజీపై డా. అమరేశం రాజేశ్వర శర్మ, డా. జి. కోదండ రామయ్య, వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రి (ఎం.ఎ) గారలు విమర్శ గ్రంథములు ప్రచురించినారు. ఇంత దనుక నన్నెచోడ కుమార సంభవమునకు సంపూర్ణ వ్యాఖ్య వ్రాయు యత్నమునకు నెవ్వరు దొడగి నట్లు కానాదు.

శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు ఈ కృతి తొలి రెండాశ్వాసములు ప్రకటించిన నాటినుండి (1905) శ్రీ శాస్త్రిగారు నన్నిచోడుని కాలనిర్ణయమును గూర్చి, కవితారీతి గుఱించి, అసాధారణ ప్రయోగ వైవిధ్యము గుఱించియు వ్యాసములు వ్రాయుచునే యుండిరి. కాలనిర్ణయ విషయమున శాస్త్రిగారు ప్రకటించిన వ్యాసము 'ఇప్పటికి చివరి మాటగా ఉంది' అని శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు వ్రాసిరి. కేనము, గోమిని వంటి పదముల కర్థములు కన్నడ, ద్రావిడ భాషా పరిజ్ఞానముతో వారు వివరించినారు.

* చూ. లేఖలు (ఆందే).

1. అటు పిమ్మట కొందరి నెలలకే జమీందారీల రద్దు చట్టము, రాగా, శ్రీ రాజవారి యుద్యమము నుపసంహరించుకొన్నారు. ముఖ్యముగా వారి ప్రోత్సాహము పైననే వ్రాయ సంకల్పించిన శ్రీ శాస్త్రిగారికిది నిరుత్సాహ హేతువై, పిమ్మట దాని నాపి వైచినారు.

2. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పత్రిక 14 సంపు. 1 సంచిక.

3. పరిశోధన - 1 సంపు. 3 సంచిక - పుట 13

వ్యాఖ్యాన పద్ధతి :

కొన్ని పద్యములకు తాత్పర్యము వ్రాయుట జరిగినది. కొన్ని పట్టుల శబ్దార్థముల కమరకోశ ప్రమాణ మొసంగినారు. ఇది ప్రాచీన కావ్య వ్యాఖ్య ఘక్కి. సాధుపాఠనిర్ణయ మొనరించుట మరియుకటి. శ్రీ శాస్త్రిగారే, పాఠమును సవరించిన చోట నెల్ల, ఆ విషయమును దెల్పినారు. వ్యాఖ్యాన సందర్భమున వచ్చిన వింత శబ్దములు ఉదా : మునుగ, ముసరు చంటి వాని వివరణ లొసంగిరి. అట్టి పట్టులందు శబ్ద స్వరూపము, ప్రమాణములు, సమీప ద్రావిడ భాషలలోని రూప భేదములు, తదుపరి అర్థ వివరణ అను తీరున సాగినది.

‘తన జనకుఁ డురుస్థాణువు’ అను పద్యమునకు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు ‘స్థాణుర్భవాన్ మూల విహీన ఏవ, పుత్రో విశాఖో రమణీ త్వపర్ణా పరోపనీతైః కుసుమై రజస్రమ్, ఫలత్య భీష్టం కిమిదమ్ విచిత్రమ్’ అను ప్రసంగరత్నావళి లోని శ్లోకము చూపి, అందలి యలంకారమును బేర్కొన్నారు.

అట్లే మఱియొక పట్టున ‘తాడిడి ఫలంబు గొనుట’ అనుచోట అర్థమును వివరించుటతో తృప్తి పడక, ప్రయోగాంతరమును - మంచన కేయూరబాహు చరిత్రములోని దానిని పేర్కొనిరి. ఇందులకే శాస్త్రిగారిని పదవాక్య ప్రమాణ పారావార పారీణు లనుట.

శ్రీ శాస్త్రిగారు శబ్ద వేత్తలు. కావుననే ‘సద్యము’ సద్యః అను శబ్దవ్యయ మునకు తత్సమరూపమని తెల్పుటయే గాక, తిక్కన, శ్రీనాథుల ప్రయోగములు ప్రదర్శించి చూపిరి.

వ్యాఖ్యాన దోరణి :

తను వసితాంబుదంబు, సితదంఠయుగం బచిరాంబు లాత్మగ
ర్జన మురుగర్జనంబు, గరసద్మచి శక్రశరాసనంబునై
చన మదవారి వృష్టి హితసస్యసమృద్ధి గనభవేశినాఁ
జను గణనాథుఁ గొల్తు ననిశంబు నభీష్టఫలప్రదాతఁగాన్.

“గణనాథుని మేను కాటుమబ్బు, తెల్లని దంతాగ్రము మెఱపు, తన బిగ్గె
యఱపులు పెల్లుఱుములు. తొండపు శోభ యింద్రధనుస్సునై యొప్పుగా మదోదక
వర్షముచే హిత సస్య సమృద్ధి = హితులనెడి సస్యములకుఁ బరితృప్తి; కన్ =
అగునట్లు; అభవేశ = వానకారు; నాన్ + చను + గణనాథున్ = అన నొప్పు
వినాయకుని; అభీష్ట ఫలప్రదాతగా; అనిశము = సదా; కొల్తును. ఇది
అర్థవివరణముతీరు.

‘దంతయుగం బచిరాంశువులు’ అను వ్రాతప్రతిలోని, ముద్రణములోని
పాఠమును దిద్దితిని. విఘ్నేశ్వరుఁ డేకదంతుఁడు గాన తక్కిన వన్నియు
నేకవచనములోనేయున్నవిగాన [తనువు, అంబుదము, గర్జనము, రుచి, శరాసనము,
అభవేశ] యట్లు మార్చితిని. ముద్రిత ప్రతిలో ‘అచిరాంశులు’ అని బహువచన
మున్నది. దంతాగ్రము నోరు మూసినపుడు కానరాక తెరచినపుడు గాన
వచ్చును. అప్పు డచిరాంశు సామ్యము సుందరముగా నుండును. అలంకారము
రూపకము. మూడు చరణములందు సరసయతి. చవర్గమునకు శషశలకు సరస
యతి. జస, చస, జశ యతులిందున్నవి. 1”

ఇట్లు చందోలంకారముల - నెఱిగించుటతో పాటు సాధుపాఠ నిర్ణ
యములు, వాని వలన పద్యమున కేర్పడిన సారస్యము వివరించిరి. ముక్కకు
ముక్క యర్థము చెప్పుటగాక, కొందఱు వ్యాఖ్యాతల పలె జటిలములైన చోట్ల
విడువక - అట్టి వాని కర్థములు సాధించు వఱకు నిద్రపోని దీక్ష వారిది. కవి
హృదయ మెఱిగించుటకైన నిర్విరామ కృషి యీ వ్యాఖ్యలో గాననగును. ఇట్లు
వ్యాఖానము శిరి పద్యల వఱకు నడచినది. అంతకు ముందే. 1949 ప్రాంతమున
నన్నెచోడ కుమార సంభవము శ్రీ కోలాడ రామకృష్ణయ్య గారి పర్యవేక్షణతో
మద్రాసు విశ్వ విద్యాలయము వారిచే ప్రకటింపబడినది. దానికి సాధుపాఠ
ముల నిర్ణయించి వారికి పంపిరి. అది మేమెఱిగినదే. ఆ ప్రస్తావనయే వారిపీఠికలో
లేకుండుట విచిత్రము !!

---

1 కుమార సంభవ వ్యాఖ్య ప్రతి-డా. వే. ఆనందమూర్తిగారి కడకలదు.
వారి సౌజన్యములో దీని నిట నుదాహరింప గల్గితిని.

తథ్యమిథ్యావివేచనము

ఆచార్య కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

[ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పరిశోధన పరిమాణమునకుకంటె ప్రమాణమునకు బిరుదు .... ప్రథమశ్రేణి పరిశోధకపరమేష్ఠులలో ప్రభాకరశాస్త్రిగారిది ఒక ప్రత్యేక స్థానము .... ప్రామాదికములను పరిహరించి ప్రామాణికములను పరిగ్రహించుట కర్తవ్యము— సం॥]

తెలుగు వాఙ్మయమునందు పరిశోధన తొలిత ఆవ్యాజము. తరువాత సవ్యాజము. మొదట పండితుల వ్యాసంగము. పిదిప పరిశోధకుల వ్యాసంగము. పండితుల వ్యాసంగమునందు పట్టుదల కలదు. పరిశోధకుల వ్యాసంగమునందు పట్టు, విడుపు కలవు. గుణరోషములు, భ్రమప్రమాదములు నాడు, నేడు కలవు. బహుశః ఏశాడును ఉండును. పరిశోధన ఉపరిశోధన కానిచో పదివేలు. రామకోటి లేనిచోపరాంకోటి.

కందుకూరి వీరేశలింగము, మానవల్లి రామకృష్ణకవి, కొమ్మణ్ణాజు లక్ష్మణ రావు, జయంతి రామయ్యపంతులు, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, బండారు తమ్మయ్య, రాళ్లపల్లి అంతక్కణ్ణశర్మ, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ ప్రభృతులు ప్రథమశ్రేణి పరిశోధక పరమేష్ఠులు. ప్రథమశ్రేణిని ప్రభాకరశాస్త్రిగారిది ఒక ప్రత్యేక స్థానము. పండితులలో అంత పరిశోధకుడు, పరిశోధకులలో అంత పండితుడు ఆరుదు. అంతేకాదు. ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పరిశోధన పరిమాణమునకు కంటె, ప్రమాణమునకు బిరుదు. పరిధి కూడ పరిణాహము కలది. అందు 'నన్నెచోడుని కుమారసంభవము' ఒకటి.

'నన్నెచోడుని కుమారసంభవము' గుఱించి 1918 వ సంవత్సరమునందు ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రకటించిన విషయమిది !

“శ్రీరామకృష్ణ కవిగారు ప్రచురించిన కుమారసంభవపు ముద్రిత ప్రతిలో నీ పద్య విట్లున్నది (మును మార్గకవిత) 1908 సం॥ దీనిని ముద్రించినారు. అప్పుడీ పద్యమునకు వారు పాఠాంతరమును జూపలేదు. వారి యచ్చునకు మాతృక యెక్కడిదో చెప్పనులేదు. కాని తంజావూరుపు సరస్వతీ పుస్తక ణాంధాగారమునఁ దాటియాకులపై వ్రాయఁబడిన కుమారసంభవపుఁ బ్రతి యున్నది. అక్కడఁ దక్క నింతవఱకుఁ బ్రత్యంతర మెక్కడను గనరాదు. వినరాదు ....

కవిగారికి ‘చన సత్యాశ్రయునిఁ దొడ్డి చాళుక్యనృపుల్’ అన్న పాఠమెక్కడనుండి వచ్చినదో! వారింక నెక్కడి ప్రతి సంపాదించినారో! ప్రథమ భాగమును ముద్రించునప్పటికి వారి తంజావూరు పరి నెఱుంగనే యెఱుంగరు గావలయు. ఎఱిగియుందురేని యనర్హమగు నీపాఠముఁ (జనఁజాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్) జూపకుండుట కేమి కారణము?”

ఇందలి ఆశ్చర్యార్థక, ప్రశ్నార్థక చిహ్నములు అంకార ప్రాయములు కావు. కవిగారు ప్రథమ భాగమును ప్రకటించినపుడు పాఠాంతరమును చూపని మాట నిజము. మాతృక ఎక్కడిదో చెప్పని మాట వాస్తవము. ప్రత్యంతరము కనరాని మాట సత్యము. వినరాని మాట యథార్థము. ‘ఇంతవఱకు’ను అనుమాట ‘ఇంతవఱకును’ ఇంటే. బహుశః ఎంతవఱకును అంటే. కనుక ‘పాఠ మెక్కడ నుండి వచ్చినదో!’, ‘ఎక్కడి ప్రతి సంపాదించినారో!’ అని ఆశ్చర్యము కలుగుట సహజము. అంతేకాదు. తంజావూరి ప్రతిలోని ‘పాఠమును చూపకుండుట కేమి కారణము?’ అను ప్రశ్న ఉత్పన్న మగుట అంతకంటె సంగతము.

ఇట్లు సవిమర్శకముగ 1908 వ సంవత్సరము నందు ప్రకటించిన పయి విషయములోని ‘— చెప్పనులేదు. కాని తంజావూరుపు —’ అను పదముల మధ్య 1978 వ సంవత్సరము నందు చేరిన పంక్తులు కలవు. అవి ముందు వివరింతును.

1924 వ సంవత్సరము నందు జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ప్రకటించిన విషయమిది:

“-రామకృష్ణకవిగారి ప్రతిని (తంజావూరు ప్రతిని) స్మరింపక పోవుటకుఁ గారణ మేమున్నదో తెలియదు. తంజావూరు పేరైనను రామకృష్ణకవిగారు తలపెట్టలేదు .... మనకు వలెనే కవిగారికిని తంజావూరు ప్రతి యొక్కటి మాత్రమే లభించియుండునని యూహించుట కొక హేతువు కనబడుచున్నది. .... రామకృష్ణకవిగారికి (తంజావూరి ప్రతిలో ....) లోపించిన భాగములు దొరకలేదు. వేలు వేలు ప్రదేశము లందు దొరకిన మూడు ప్రతులలోను నొక్కచోటనే లోపములుండుట చిత్రము”.

1931 వ సంవత్సరము నందు నడకుదుటి వీరరాజుపంతులుగారు ప్రకటించిన విషయ మిది³:

“బ్ర. శ్రీ. రామకృష్ణకవిగారు గ్రంథపీఠిక యందు తమకు కుమారసంభవము ప్రతులు మూడు లభించియున్నవని వ్రాసినారు. తంజావూరి వ్రాత ప్రతిలో లుప్తమై యున్న భాగములే ముద్రిత పుస్తకము నందును గానరాక, ఆయా స్థలములఁ జాక్కలు పొడువఁబడి యున్నవి. భిన్నదేశములందు పుట్టిన ప్రతులు మూటి యందును ఒక్కచోటనే పాఠములు పోయి యుండుట యెల్లవారికి నాశ్చర్యముఁ గలుపక మానవు. కవిగారు లోకమునకుఁ గల యీ సందేహాశ్చర్యములను దీర్చ వలసి యున్నారు రామకృష్ణకవిగారి యొద్ద నన్న ప్రతులు మూడును ఏకమాతృకకే పుత్రికలేమో యని యనుకొనుటకు వారచ్ఛటచ్ఛటఁ జూపిన ‘పాఠభేదములును’, వారిచ్చిన ‘ముఖ్య పాఠభేదములు’ అను శీర్షిక గల యక్షుబంధ వ్రతమును, ఒండు రెండుచోట్లఁ గల లుప్తభాగ పూరణములును - వలను పడనియకున్నవి”.

1937 వ సంవత్సరము నందు శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు ప్రకటించిన విషయ మిది⁴:

“ద్వితీయ సంపుటాంతమున ముఖ్య పాఠభేదము లనుశీర్షిక క్రిందఁ జేర్చిన పాఠములు తంజావూరి ప్రతిలోని పాఠములతో సరిగా

నున్నవి .... రెండవ సంపుటములోని పాఠభేదములు ఒకటి రెండు దక్క మిగిలిన వన్నియుఁ తంజావూరి ప్రతిలోని పాఠములతో సరిగా నున్నవి .... ముద్రిత ప్రధాన పాఠము లితరమగు ప్రతులలోనివిని యూహింపవలయునుగాని యట్లునుకొనుటకు వీలులేని విషయ సందర్భ మొకటి కనఁబడుచున్నది .... లుప్తభాగములు ముద్రితపుట్రబటిలోఁ గూడ లుప్తములుగానే యున్నవి .... పయి పద్యములు తంజావూరి ప్రతినుండి గ్రహింపబడినవని చెప్పటకుఁ దగిన యత్యంత సాదృశ్యము గలదు .... ఇంత సాదృశ్యము గల ప్రతులఁ జూచి పరిష్కరించు నపుడు తంజావూరి ప్రతి పాఠముల కంటె భిన్నమగు పద్యభాగములెట్లు వచ్చినవో దురవగాహము .... పరిశీలింపఁగా ముద్రిత భాగముల కంటె భిన్నమగు ముఖ్య పాఠభేదము లనునవి తంజావూరి ప్రతి ననువరించి యున్నవి. దానిచే మొదటి పాఠమునకు నితర గ్రంథములు మూలములు గావలయును. తంజావూరి ప్రతిలో సుంతయైనను భేదము లేకుండఁగ నున్న పై (లుప్త) భాగములు చూడగా తంజావూరి ప్రతినుండియే మూలము గ్రహింపఁబడినట్లున్నది. ఈ సందర్భమెట్లు సంగతమగునో?"

1976 వ సంవత్సరము నందు - 1918 వ సంవత్సరము నందు ప్రభాకర శాస్త్రిగారు వ్రాసిన పరిశీలన పంక్తు లివి :

“కవిగారు కుమారసంభవము రెండవభాగపుఁ బీఠికలో నిట్లు వ్రాసి నారు. ‘కుమారసంభవ ప్రతులలో నొకటి నాకు నైజాము రాజ్యమునఁ బ్రాచీన శాసనశోధనార్థము పోవుచుండిగాఁ గర్ణాటదేశముననే లభించెను. తక్కినవి రెండును శుద్ధద్రవిడదేశముననే యగపడెను’. ద్రవిడకర్ణాట దేశములందు మూఁడు ప్రతులు దొరికినను సచ్చలోఁ బెక్కులు గ్రంథ పాఠము లుండుట వింతగా నున్నది. ఆ మూఁడు ప్రతులు నొక్క మాతృకకే పుత్రికలా యేమి? కాకున్నచో నవి పాఠభేదములు లేకయు సమాన గ్రంథపాఠములు గలిగియు నుండుట వింత గదా? పట్టికలో ముఖ్య పాఠభేదములని వారు చూపినవి ప్రాయశఃకముగా ముద్రణ మందర్భమగుటయుగాఁ జేయఁబడిన సంస్కారములకు వ్రాతప్రతిలో నున్న

తప్పు పాఠములుగా గోచరించుచున్నవి. కుమారసంభవ ప్రతుల యొక్కయుఁ బాఠముల యొక్కయు రహస్యము లింకను బయల్పడ వలసియే యున్నవి”.

ఇవి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఇతరత్ర ప్రకటించినవి అనిగాని, వ్రాసిపెట్టు కొన్నవి అనిగాని, తెలుపకుండ చేర్చినవి. ‘ప్రథమ ముద్రణము ననుసరించి యథామాతృకముగ పునర్ముద్రించుచున్నాము’ అని ‘మనవి’ మాటలు పలికి, ప్రభాకర పరిశోధకమండలి వారు ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పీఠికను మార్పుట చిత్తము కారణము తెలుపుదురుగాక.

కుమారసంభవమునకు ‘ప్రత్యంతరము గనరాదు. వినరాదు’ అను ప్రభాకరశాస్త్రిగారి తొలిపలుకు, ‘ప్రతుల యొక్కయుఁ బాఠముల యొక్కయు రహస్యము లింకను బయల్పడవలసియే యున్నవి’ అను తుది పలుకు మణిపూసలు.

తంజావూరు సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయములోని తాళపత్ర గ్రంథమును తఱచి చూడగా బయల్పడవలసిన రహస్యములు బయల్పడినవి. అవియెల్ల 1983వ సంవత్సరము నందు ప్రకటించితిని.⁶

కవిగారు ‘నన్నెచోడుని కుమారసంభవము’ ప్రకటించుటకు (1909) బహుపూర్వమే. (1870) తంజావూరు సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయమునందు తాళపత్రగ్రంథము కలదనుటకు సాధానాభాసమైన, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి 7.12 1917వ తేదీని కందుకూరి వీరేశలింగముగారు వ్రాసిన ఉత్తరము—ప్రామాణికము కాదని 1983వ సంవత్సరము నందే ప్రకటించితిని.⁷ అందు వీరేశలింగముగారు ‘తంజావూరు తెలుగు వుస్తకముల పట్టిక’ను ‘1870వ సంవత్సర ప్రాంతము నందు’ గాక ‘1885వ సంవత్సర ప్రాంతము నందు మాత్రమే’ తెప్పించుకొని యుందురని, తదావశ్యకము కవులచరిత్ర రచనమని, ‘1887వ సంవత్సరము నందు మాత్రమే గాక 1899వ సంవత్సరము నందును ప్రకటించిన ఆంధ్రకవుల చరిత్రము నందు వీరేశలింగముగారు

నన్నెచోడుని పేరెత్తలేదు. కుమారసంభవము ఊసెత్తలేదు .... అనగా 1899వ సంవత్సరము నాటికి వీరేశలింగము గారు తెప్పించుకొన్న 'తంజావూరు తెలుగు పుస్తకముల పట్టిక' యందు 'నన్నెచోడుని కుమారసంభవము' ప్రసక్తి లేదని, వీరేశలింగముగారు 'కుమారసంభవాది కావ్యములను చూడ'లేదని అవగాహన మగును' అని సంభావ్యమైన సమన్వయము కలదు. '1885వ సంవత్సర ప్రాంతము నందు'పూడ వీరేశలింగముగారు 'తంజావూరు పుస్తకముల పట్టిక'ను తెప్పించుకొనలేదు. తదావశ్యకము కవుల చరిత్ర రచన మాత్రమును కాదు. కందుకూరి వీరేశలింగముగారు ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి వ్రాసిన ఉత్తరము కంటే ప్రామాణికమైన, చిరికమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు గ్రంథస్థము చేసిన విషయ మిది :

"1898వ సంవత్సరము డిశంబరులో వీరేశలింగముగారు తంజావూరు నగరమునకు శముద్రితాంధ్ర గ్రంథములను సంపాదించుటకై వెళ్ళిరి. ఆ పురమును తెలుగు నాయకులు బరిపాలించినపుడు అమూల్యమైన యాంధ్రగ్రంథ భాండారమొకటి సంపాదించి యుండిరి. మన దేశములో నెచ్చటను దొరకని యాంధ్ర గ్రంథము లనేకము లచ్చట దొరుకుచు వచ్చెను. నాచన సోముడు రచించిన 'యుత్తరహరివంశ' మను మహాకావ్యము, తెనుగు దేశమున నెవరెంత ప్రయత్నించినను దొరకినది గాదు. వీరేశలింగముగారు తంజావూరిగ్రంథభాండారములోని పుస్తకముల జాబితా తెప్పించి చూడగ, నందులో నాచన సోముని యుత్తర హరివంశము యొక్క వ్రాతప్రతి యొకటి యున్నట్లు కనబడెను. ఆ గ్రంథము నశించిపోయినదని చింతించుచున్న వీరేశలింగముగారికి, పేదకు పెన్నిధి దొరికినట్లయ్యెను. వెంటనే వారు వ్యయప్రయాసములకు లోనై తంజావూరు పోయి యప్పు డచ్చట మండల న్యాయాధిపతిగ ముండిన 'హేమ్ నెటు' (Hamnet) దొరగారి సహాయమున, నెవరిచేతనో 'యుత్తర హరివంశమున'న కొక ప్రతివ్రాయించి, తెప్పించి, తమ వివేక వర్ధనీ ముద్రాక్షరశాలలో దానిని ప్రకటింప నారంభించిరి.... ఆమహాత్ముని భాషాభిమానముచేతనే, మున్ను నశించినదని చెప్పుకొన్న యుత్తర హరివంశము, మన యాంధ్ర సాహస్యతమున కలంకారమై ప్రకటింప బడెను"

ఇందు కందుకూరి వీరేశలింగముగారు 'తంజావూరు తెలుగు పుస్తకముల పట్టిక'ను తెప్పించుకొన్న సంవత్సరము, హేమ్ నెట్ దొర తంజావూరు మండల న్యాయాధిపతిగ ఉన్న సంవత్సరము 1896వ సంవత్సరమని స్పష్టముగ కలదు. అంతేకాదు. వీరేశలింగముగారు '1896వ సంవత్సరము డిశంబరులో' తంజావూరు వెళ్ళినది 'అముద్రితాంధ్ర గ్రంథములను సంపాదించుటకు' అని ఇదమిత్యముగ కలదు. అముద్రితాంధ్ర గ్రంథ సంపాదనమునకు ప్రయోజనములు రెండు—

1. ఆంధ్రకవుల చరిత్ర రచనము.
2. అముద్రితాంధ్రగ్రంథ ప్రచురణము.

1899వ సంవత్సరమునందు వీరేశలింగముగారు ప్రకటించిన ఆంధ్రకవుల చరిత్రము నందు, 1917వ సంవత్సరము నందు సరిచేసి ప్రకటించిన ఆంధ్రకవుల చరిత్రము నందు నాచన సోమనాథుని ఉత్తరహరివంశము గుఱించి ఉన్నంత విషయమును ఇంచుమించు కలదు. లేనిది బుక్కరాయల పెంచుకల దిన్నె శాపనము విషయము మాత్రమే. అంతేకాదు. నాచన సోమనాథుని ఉత్తరహరివంశము 1897వ సంవత్సరము నందే ప్రకటింపఁబడినది. కారణము 'ఆ మహాత్ముని భాషాభిమాన'మే. అంత భాషాభిమానముతోను, 1896వ సంవత్సరము నందు తెప్పించుకొన్న తంజావూరు తెలుగు పుస్తకముల పట్టికో 'నన్నెచోడుని కుమారసంభవము' ప్రసక్తి కలదేని, 'ప్రతి వ్రాయించి, తెప్పించి, ప్రకటింపకపోయినను, 1899వ సంవత్సరము నందు ప్రకటించిన ఆంధ్రకవుల చరిత్రము నందు 'నన్నెచోడుని కుమారసంభవము' గుఱించి వ్రాయుట వంభవము. కాని 1899వ సంవత్సరము నందు ప్రకటించిన ఆంధ్రకవుల చరిత్రము నందు 'నన్నెచోడుని కుమారసంభవము' గుఱించి నామమాత్రముగ నైనలేదు. కనుక 1983వ సంవత్సరము నందు బయల్పడిన రహస్యములు భావ్యములు కావలయును.

ప్రథమతః 'నన్నెచోడుని కుమారసంభవము'ను ప్రకటించిన మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి ఒక ప్రతిపాదన మిది :

“కుమారసంభవములోని పద్యము అధర్వణచ్చందము .... లో నుదాహరింపఁబడినవి. అధర్వణుడు - క॥ మగణమ్ముఁ గదియ రగణము వగవక కృతి మొదట నిలుపువానికి మరణంబగు నిక్కమంద్రు

మడియఁడె యగునని యిడి తొల్లి దేంకణాదిత్యుఁడనిన్ -యసియును
బూర్ణబిందు ప్రాసము క్రింద పద్యము నుదాహరించెను'.

ఇది 1909వ సంవత్సరము నందు ప్రకటింపఁబడినది. 1979వ సంవత్సరము వఱకు ప్రభుత్వము సాగించినది. 'పూర్ణబిందుప్రాసము' నకు 'మగణమ్ముఁగదియ' అను పద్యమునకు లక్ష్యలక్షణ సంబంధములేదు. అంతేకాదు, ముద్రితాముద్రిత లక్షణ గ్రంథము లందు 'మగణమ్ముఁగదియ' అను పద్యము మృగ్యము. అయినను ముద్రితాముద్రిత లక్షణ గ్రంథము లెల్లక్షోదక్షమముగ పరిశోధన కావించిన విద్వాన్ రావూరి దొరస్వామిశర్మగారిని అడిగితిని. 'ఎక్కడను లేదు. అయినను మఱల చూచి చెప్పెదను' అని, మాసద్యయము తర్వాత 'ఎక్కనులేదు' అని సవివరముగ వ్రాసిరి. అది గ్రంథస్థ మయినది.¹⁰ అయినను ఎందుకై నను మంచిదన మఱొక పరిశోధకునిచేత మఱల ముద్రితాముద్రిత లక్షణ గ్రంథము లెల్ల పరిశీలించఁజేసితిని. తంజావూరు, మదరాసు: తిరుపతి, వేటపాలెము, హైదరాబాదు, కాకినాడ, వారైరు గ్రంథాలయములలోని ముద్రితాముద్రిత లక్షణ గ్రంథములెల్ల మూలముట్టుగఁ జూచిన మీదట 'ఎక్కడను లేదు' అనియే సమాధానము వచ్చినది. ఇది కూడ గ్రంథస్థ మయినది.¹¹ ఇదియెల్ల 1979-1984 సంవత్సరముల నడుమ జరిగిన సంఘటన. మఱి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 1926వ సంవత్సరము నందే ప్రకటించిన విషయ మిది¹²,

“రామకృష్ణకవిగా రుదాహరించిన పై పద్యము నేనెఱిగినంత వఱకు లక్షణగ్రంథములలోనెక్కడను గానరాలేదు నేను దీనిఁ గూర్చి శ్రీ కవిగారిని బలుదడవ అడిగితిని. తమ దగ్గఱ నధర్వణచ్చందస్సు కలదనియు దానినుండి యీ పద్య ముదాహరించితి మనియు వారనిరి. ఆ గ్రంథము వెల్వడిన తర్వాత నా అధర్వణుని గూర్చి విశేషము లెఱుఁగఁగలమేమో కాని యిప్పుడేమియు నిర్ణయింపఁజాలము. కం.వీ. గారు కవిగారి పేరు చెప్పకుండ దాని నుదాహరించిరి, కాని, వారు వేఱొకచోట దానిఁ జూచి యెఱుఁగరు”

కవిగారు తమ యొద్ద కలదన్న అధర్వణచ్చందస్సు కవిగారి జీవిత కాలము నందు 1866-1957 వెలువడలేదు. ఒక్క అధర్వణచ్చందస్సు

మాత్రమే కాదు; కవిగారు తమయొద్ద కలవన్న ఆధర్వణుని భారతము, చిమ్మ పూడి అమరేశ్వరుని విక్రమసేనము మొదలైన అనేక గ్రంథములు ఇంతవఱకును వెలువడలేదు. ఈ ముందును వెలువడనవి కావు అవి కవిగారి యొద్దనేన కలవి అయిన, ఎప్పుడో వెలువడి యుండును. కనీసము మఱొకరికి కనబడి యుండును. ఆధర్వణచ్చందస్సు ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 'పలుదడవ లదిగి' నను ప్రత్యక్షము కాలేదు. కందుకూరి వీరేశలింగముగారు కవిగారిపేరు చెప్పకుండ కవుల చరిత్రము నందు ప్రకృత పద్యమును ఉదాహరించినమాట యథార్థము. వీరేశలింగముగారు అంధకవుల చరిత్రము నందు ఉదాహరించుటవలననే, ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 'నేనెఱిగినంతవరకు లక్షణ గంధములలో నెక్కడను గానరాలేదు' అని — 1926లోనే ప్రతికాముఖమున ప్రకటించినను, అది 1979 వఱకు ప్రచార రథయాత్ర సాగించుట ప్రాప్తించినది. తథ్యమిథ్యా వివేచనము లేకపోవుటవలని విపరీతము. పరిశోధనకు తథ్యమిథ్యా వివేచనము ప్రథమ కర్తవ్యము. అది ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి ఆనాడే కలదు. కనుక 'నన్నెచోడుని తుమారసంభవము' గుఱించి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రకటించిన అభిప్రాయము లివి ప్రామాణికములై నవి.

'ప్రబంధరత్నావళి'లోని 'నన్నెచోడడు (కళావిలాసము)' అను ప్రభాకర శాస్త్రిగారి ఆరోపము మాత్రము ప్రామాదికము.

ప్రబంధరత్నావళికి ఆధారమైన పెదపాటి జగన్నాథకవి ప్రబంధరత్నా కరము తంజావూరి ప్రతిలోని ప్రథమాశ్వాసము నందు 'మదనస్తుతి—కళావిలాసం' అను శీర్షికను 'పృథుల విశ్వంభరారథమున' అను పద్యము, ద్వితీయాశ్వాసము నందు 'తాంబూలానకు — కళావిలాసం' అను శీర్షికను 'తలపోయంగ' అను పద్యము, తృతీయాశ్వాసము నందు 'విటలక్షణం—కళావిలాసం' అను శీర్షికను 'శ్రీమంతుడు' అను పద్యము, 'భద్రదత్త కూచిమార పాంచాలలు' అను శీర్షిక, అనంతరము, గ్రంథపాఠము తదుపరి ఇంచుమించు ఒకచంపకమాల ఉత్తరార్థం, తదనంతరము 'కళావిలాసము' అను శీర్షికను 'తొడవులు పెట్టు' అను పద్య మును కలవు. మఱి గణపవరపు వేంకటకవి ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరము నందు 'నన్నెచోడ కళావిలాసము' అను శీర్షికను రెండు పద్యములు కలవు. అవి నిమిత్త ముగ ప్రబంధరత్నాకరములోని మొదటి మూడు కళావిలాసపద్యములు, 'లలనలు

గొందలు' అను మఱొక పద్యమును కలిపి, నాలుగు పద్యములును నన్నెచోడుని కళావిలాసములోని పద్యములని ప్రథమతః మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిప్రతి పాదనము. ¹³ తదుపరి ప్రబంధరత్నాకరములోని నాలుగు కళావిలాస పద్యములును నన్నెచోడుని కళావిలాసములోని పద్యములని ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పరిగణనము. ¹⁴ ఆమీద కళావిలాసపద్యములు నాలుగు, 'లలనలు గొందలు' అను మఱొక పద్యము కలిపి అయిదు పద్యములును నన్నెచోడుని కళావిలాసములోని పద్యము లని సిద్ధుదవోలు వేంకటరావుగారి నిర్ణయము. ¹⁵ కాని ప్రబంధరత్నాకరములోని కళావిలాసము, ప్రయోగరత్నాకరములోని నన్నెచోడ కళావిలాసము. కాదు.

గణపకరపు వేంకటకవి ప్రయోగరత్నాకరము నందు ఇట్లు కలదు—

'వ. ఇందుకే నన్నెచోడ కళావిలాసం—

నగజాత నారదు నుడి వి

నగ లేకాగ్రహముజెంది నగ నీహరుడు లే

నగపు సెలవి నిగుడగ తి

న్నగ పలికెన్ సతికి మునికి నాయముదోవన్

* * * * *

వ. ఇందుకే నన్నెచోడ కళావిలాసం—

పాథోనిధి గాంభీర్యున్

రాధాకాముక పదాబ్జరాజిత్యేవా

మేధాదుర్యు తపోరా

గాధేయుని మునివతంసు గాధేయు వసిన్'

ఇంచు మొదటి పద్యము నందు 'నారదుని మాట విని పార్వతి ఆగ్రహము చెంది నవ్వగా, ఈ శివుడు పెదవి మీద చిటురవ్వు విరియగ, పార్వతికి నారదునికి న్యాయము తోచునట్లు తిన్నగా పలికెను' అని కలదు. పార్వతికి కోపము వచ్చునట్లు నారదుడు ఆడిన మాట ఏమో, ఈ హరుడు అను వక్త ఎవరో వ్యక్తము కాదు గాని, ఇది పార్వతీపరమేశ్వరులకు, నారదునికి, మఱొక వ్యక్తికి మధ్య నడిచిన వ్యవహారమని వ్యక్తమగును. రెండవ పద్యము నందు

వనమునందున్న గాధేయుని గుఱించి కలదు. గాధేయుడు తపోరాగాధేయుడు. రాధాకాముక పదాబ్జరాజశ్నేవామేధాదుర్యుడు. పాథోనిధి గాంధీర్యుడు. రాధా కాముకుడన కృష్ణుడు. కృష్ణుని పాదారవిందములయందు ఒప్పుచున్న సేవాబుద్ధి కలవారిలో గాధేయుడు శ్రేష్ఠుడని సమాసార్థము. అనగా కృష్ణ భక్తుడని తాత్పర్యము. గాధేయుడన విశ్వామిత్రుడు. విశ్వామిత్రుని కృష్ణ భక్తి అపూర్వము. అట్టి విశ్వామిత్రుని, వనము నందు ఎవరో ఏమో చేసిరనియో, చూచి రనియో రెండవ పద్యమునందు కలదు ఒక పద్యము నందు పార్వతీవరమేశ్వర నారదుల ప్రసక్తి, మఱొక పద్యము నందు కృష్ణ భక్తుడైన విశ్వామిత్రుని విషయము కల 'నన్నెచోడకళావిలాసము' నానాపురాణ కథావిలాస మని అవగాహన మగును. కనుక ప్రబంధ రత్నాకరములోని 'కళావిలాసము', ప్రయోగ రత్నాకరములోని 'నన్నెచోడ కళావిలాసము' కాదు.

పెదపాటి జగన్నాథకవి ప్రబంధరత్నాకరములోని 'కళావిలాసము' కేవలము కామశాస్త్రము. తంజావూరి ప్రతిలోని వయి నాలుగు పద్యములు మాత్రమే గాక, నాయొద్ద నున్న ప్రత్యంతరము నందు 'విటలక్షణము' అను శీర్షికను మఱొక మూడు పద్యములు, 'విటశృంగారము' అను శీర్షికను రెండు పద్యములు, 'కుటలవేశ్యలక్షణము' అను శీర్షికను ఒక పద్యము, 'వేశ్యమాత' అను శీర్షికను ఒక పద్యము, 'భద్రదత్త కూచిమార పాంచాలురు' అను శీర్షికను ఒక పద్యము, 'చిత్తిని' అను శీర్షికను ఒక పద్యము, 'హస్తిని' అను శీర్షికను ఒక పద్యము, 'శంఖిని' అను శీర్షికను ఒక పద్యము, 'పద్మిని' అను శీర్షికను ఒక పద్యము, 'బాలకు' అను శీర్షికను రెండు పద్యములు, 'యౌవన(కు)' అను శీర్షికను రెండు పద్యములు, 'ప్రౌఢకు' అను శీర్షికను రెండు పద్యములు, 'లోలకు' అను శీర్షికను ఒక పద్యము, 'కూర్మి' అను శీర్షికను ఒక పద్యము మొత్తము ఇరువది పద్యములుకలవు. ఇందు ఏడు పద్యములకు ప్రత్యేకముగ 'కళావిలాసము' అను ఆకరములు లేవు. పదమూడు పద్యములకు 'కళావిలాసము' అను ఆకరములు కలవు. ఆకరములు లేని ఏడు పద్యములు కళావిలాసములోని పద్యములు కావచ్చును. కాకపోవచ్చును. ఇవియెల్ల ఇటీవల ప్రకటించితిని.¹⁸ మొత్తముమీద ప్రబంధరత్నాకరములోని కళావిలాసము కేవలము కామశాస్త్రము. 'నన్నెచోడ కళావిలాసము' కామశాస్త్రము కాదు. కనుక ప్రబంధరత్నావళిలోని 'నన్నెచోడ(కు) - (కళావిలాసము)' అను ఆరోపము ప్రామాదికము

‘ప్రమాదో ధీమతామపి’ అని ప్రసిద్ధమైన అభాజకము. కనుక ప్రామాది కములను పరిహరించి, ప్రామాణికములను పరిగ్రహించుట కర్తవ్యము.

సూచికలు :

1. ప్రబంధరత్నావళి ప్రథమ ముద్రణము, పీఠిక, పుటలు xii-xiii
2. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక, సంపుటము 13, సంచికలు 3 - 4, పుటలు 146-49
3. విమర్శతరంగిణి, పుటలు 277-8
4. కుమారసంభవ విమర్శము, పుటలు 3-6
5. ప్రబంధరత్నావళి, ద్వితీయ ముద్రణము, పీఠిక, పు. 19
6. నన్నెచోడుని కుమారసంభవము ప్రాచీన గ్రంథమా?!, పుటలు 168-83
7. అదే, పుటలు 184-88
8. స్వీయచరితము, పు 149
9. కుమారసంభవము, ప్రథమభాగము, పీఠిక, పుటలు 3-4
10. అరువలె, పుటలు 306-7
11. అరర్వణుని కృతులు-సమీక్ష, అముద్రితము
12. రెండు వలె, సంపుటము 14, సంచిక 1, పు. 7
13. తొమ్మిది వలె, పుటలు 1-2
14. ఒకటి వలె, పుటలు 57-8; అయిదువలె, పుటలు 41-2
15. అయిదు వలె, పీఠిక, పుటలు 39-40
16. భారతి, మార్చి 1985, పుటలు 45-47

మా సమాధానము

డా॥ వేటూరి ఆనందమూర్తి

అదర్య కార్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు తమ వ్యాసమున ప్రస్తావన
వకమున పేర్కొన్న ఒకటి రెండు అంశములకు సంగ్రహముగా మా యీ
సమాధాన మవసరమైనది.

1. 'ఇవి ప్రధానకారణములు ఇతరత్ర...'.

కారణము తెలుపుదురుగాక."

(పు.౯)

"మధ్య 1976 సంవత్సరమునందు చేరిన పంక్తులు కంపు. అవి
ముందు వివరింతును" (పు.౬) అని తొలుత పేర్కొని విధప దానినే కొంత
విస్తరించి శ్రీరామమూర్తిగారు కారణము తెలుపగోరిరి.

మేము మాకడనున్న 1918 Ed (28 పుటల పీఠిక+190పు. డెక్లెయేషన్,
అనుబంధము+6పు. నవరణ పట్టికగల) గ్రంథవిషయమును అందేగల సూచన
నల మేరకు, శాస్త్రీగారు ఇతరత్ర సూచించిన 'విషయములతోపాటు, మరికొన్ని
దీని తదుపరి గుర్తించిన వాటిని, తగు సూచనలతో, 1976 నాటి పునర్ముద్ర
ణములో 'మనవి మాటలు' తుది పేరాలో విశదముగా పేర్కొన్న విధమున
జతపఱచి ప్రకటించితిమి. ఇందు మాతృభాష, చిత్రముగాని లేదని వ్రాసిన
చాటుననుకొందుము. (ప.ద. 1918) అనుబంధము పు. 190లో గల పంక్తు
లను (ఆ పంక్తులను గ్రంథమునందు చేర్చి చదువుకొనవలసినదిగా శాస్త్రీగారే
అందు ముద్రించి యుండిరి. చూ. ఇందే- పు.౫౪) శ్రీరామమూర్తిగారు చూచియుండి
నచో వారి ఆనందేహమునకుగాని మా యీ సమాధానమునకుగాని అవసరముండె
డిది కాదు. ఐహళ: వారికడనున్న అచ్చుపతిలో ఆ అనుబంధ భాగములు
లోపించినచో లేక వరాకున వరావిషయము గుర్తింపలేదో మరి!

2 (a) “ప్రబంధ రత్నావళిలోని నన్నెచోడడు (కళావిలాసము) అను ప్రభాకర శాస్త్రిగారి ఆరోపము మాత్రము ప్రామాదీకము” (పు. ౧౩)

ఈ విషయమే వారి గ్రంథమందును గలదు. వారు ప్రబంధరత్నాకరము వ్రాతప్రతిలో, కళావిలాసము ‘నన్నెచోడని కళావిలాసము’గా పేర్కొనబడ లేదని తెల్పిరి ఈ విషయమై హైదరాబాదులోని ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలోని ప్రబంధరత్నాకరము D No.189 - M.No 352 మైక్రోఫిల్మ్ను పరిశీలించి తిని. అందు కళావిలాసము నన్నెచోడునిపేర ఆకు: 108/B ; 142; 144/B లలో కానరాలేదు. కాని శాస్త్రిగారు కాపీజేయించి థ దపరచు కొన్న మా వ్రాత ప్రతిలో అది నన్నెచోడనిపేర కలదు. చూ. బ్లాకు. పు.119 ఈ విషయమునకు హేతువేమో అరయవలసియున్నది

(b) ‘తంజావూరి ప్రతిలోని పయినాడుగు పద్యములు మాత్రమేగార ..... ఇందు ఏడు పద్యములకు ప్రత్యేకముగ ‘కళావిలాసము’ అను ఆకరములు లేవు. పదమూడు పద్యములకు ‘కళావిలాసము’ అను ఆకరములు కలవు ఆకరములు లేని ఏడు పద్యములు కళావిలాసములోని పద్యములు కావచ్చును, కాకపోవచ్చును. ఇవియెల్ల ఇటీవల ప్రకటించితిని’ (పు. ౧౫)

అని మీది విషయమునే పరిశీలించుచు శ్రీ రామమూర్తిగారు ‘మొత్తము ఇరువది పద్యముల శీర్షికలద్దరించిరి. పద్యముల మొదళ్ళీయలేదు.

శాస్త్రిగారి వ్రాతప్రతిలో పై పద్యముల ప్రక్కన వారానాడు సూచించిన విషయము లివి గ్రహింపదగినవి. శ్రీరామమూర్తిగారు పై పద్యములు ‘కళావిలాసము’లోని పద్యములు కావచ్చును కాకపోవచ్చును’ అని వాసినవాటిలో ఒకటి ఎఱ్ఱయ కొక్కోకమందలిది, మరికొన్ని సింగయ కవికర్ణము నందలివి.

(8-12-1916: 15-12-1916 నడుమ శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాయించుకొన్న ప్రబంధరత్నాకరము (తంజావూరి) గ్రంథవిషయముగల నోటుపుస్తకాలు (మూడు) మా గ్రంథాలయమున కున్నవి. అందు నన్నెచోడని కళావిలాసమును గూర్చిన విషయము లిట్లున్నవి.

బుక్ 1-పుట 25 మదనస్తుతి-అను శీర్షిక క్రింద (చిమ్మపూడి అమ రేశ్వరుడు-విక్రమ సేనము - 'గౌనయము తమ్మిమార్' అను పద్యము తర్వాత) "నన్నెచోడుని కళావిలాసము"-సీ॥ పృథుల విశ్వంభరారథమున కెదురుగా.... అని కందు.

బుక్-3-పు. 119. భుక్తికి-అను శీర్షిక తర్వాత తాంబూలము - "కళావిలాసము - చోడుడు."

తలపోయెగరుచులాలును

(చాచుచర్య) - వదన వికాస సౌరభ....

లఘుకారి క్రిమిదోష....

[పు. 151 పట క్షణము - నన్నెచోడుడు - కళావిలాసము] - శ్రీమంతుడు గణపంతుడు.

(విటశృంగారము) - సీ॥ పౌగంపువ(గ)లువ(గ)క మిగుల వెచ్చనగాక.

(ఈ పద్యం ఎఱ్ఱయ కొక్కోక శాస్త్రమందు గలదు. ఆ-3)

(కువిటుడు.) ఎఱ్ఱ పెగ్గడ - కుమారనైషధము.

సీ॥ అడియాసరేకొల్పి....

(వేళ్యంక్షణము) - [వికర్ణము. (4-121)]

సీ. ధనమాన వేటొందు దలపదయేనది

జుజువోచవకు నొషధపుగూర్మి

(కుటివేశ్యలు) (ఈశీర్షిక 'కుటివేశ్యలు' - కీనినిశ్రీరామూర్తిగారు 'కుటిలవేశ్యలు'గా గుర్తించిరి. చూ. పు. ౧౫)

[కవికర్ణము (4-94)]

సీ. మదమలు మోయంగ మైలచీరలు కట్టి.

[వేశ్యమాత - కవికర్ణము (4-109)]

భావింపదర్శపు.

భావజు విడిచిన పాడిందివై బొర్లి.

[110 -111 మధ్య కవికర్ణములో నొక గీత పద్యము గలదు]

చదురులు లే వ లేతువులు....

'.... ....డియతం దరుదేరః గాంచియుం

దదవకయుండ నెప్పటివిధంబని శాగిటఁజేర్చ నంతకున్'.

(భద్ర ద త్తక కూచిమార పాంచాలురు.)

(కళావిలాసము)

కొడవులువెట్టి....

లలనలు కొందరాత్మపరు....

[నింగయ కవికర్ణము]

పాయనివేడ్కలై.

ప్రయోగరత్నాకరమునందలి "నన్నెచోడుని కళావిలాసము - 'పాథ' నిధి"- వంటి పద్యములను ప్రభాకరులు (చూ.పు.౫౫) గుర్తించియు తమ సంకలనమున జేర్చుకొనలేదు.

* * *

శాస్త్రిగారి వాక్యములివి గుర్తింపదగినవి:

"ప్రయోగరత్నాకరము, రంగరాట్టందము.... పద్యములను గూడ నీ కూర్పునందుఁ జేర్చఁ జూచితినిగాని యాలోచింపఁగా నందసత్యతాసంశయము సంఘటిల్లెను.... నందిగ్ధములగు పద్యభాగము లట్లే నిర్మితిమి. ప్రయత్నపూర్వక మగు వివర్యయ మిం దేదియు నుండదు."

(ప్రబంధరత్నావళి పుట - 10-32)

* * *

"కళావిలాసము" పేరు గలవి రెండు లిన్న గ్రంథములా? ఒకే గ్రంథమా కళావిలాసకర్త నన్నిచోడడు కాదా?

కళావిలాసము నుండి లభ్యమగుచున్న పద్యములు మొత్తమెన్ని?

ప్రబంధరత్నావళిలో శ్రీరామమూర్తిగారు గుర్తించిన వివర్యయమునకు హేతువేమి? ఇవి పరిశీలింపవలసిన అంశములు.

నన్నెచోడుని కుమారసంభవము

కూటసప్రస్థియా?

తీర్థం శ్రీధరమూర్తి

[18, నవంబరు 1800 నాటికి పూర్వము నుండి తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయమున కుమార సంభవము యొక్క తాళపత్ర గ్రంథము కలదు. అనగా మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి జీవితకాలమునకు (క్రీ.శ. 1866 - 1957) పూర్వము నుండి నన్నెచోడుని కుమార సంభవ తాళపత్రగ్రంథము సరస్వతీ మఘాలు గ్రంథాలయములో నుండునట్లు కరబదరము. సం].

మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు 'ఐస్మృత కవులు' అను శిరోనామము క్రింద పెక్కు అపూర్వ గ్రంథరత్నములను వెలుగులోనికి తెచ్చి, సాహితీ రసికుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి. ఆ గ్రంథములలో నన్నెచోడుని కుమార సంభవము ఒక అనర్హ మణి. ఈ గ్రంథము రెండు భాగములుగ ప్రకటింపబడినది. ప్రథమ భాగము 1909వ సం॥లోను, ద్వితీయ భాగము 1914వ సం॥లోను ముద్రింపబడినవి.

నన్నెచోడుని కుమారసంభవము వెలువడిన వేళా - విశేషమెట్టిదో కాని ఆ గ్రంథముపై వెలసినంత విమర్శ ఆంధ్రసాహిత్యములో మఱియే యితర గ్రంథముపై నను వెలువడి యుండలేదని తోచుచున్నది. కుమారసంభవము "గూఢ వస్తుమయ కావ్యము" (1-21) గా సంతరింపబడియుండుటయే దీనికి కారణము కావచ్చును!

నన్నెచోడుడు నన్నయభట్టుకంటె ప్రాచీనుడా? నన్నెచోడుని దేశకాలాదు లేవి? నన్నెచోడుడు శివకవియా? నన్నెచోడుని గురువు, కృతిపతియైన మల్లికార్జున

యోగి యెక్కడి వాడు? కుమార సంభవమును నన్నెచోడుడే రచించెనా? కుమార సంభవమునకు గల మూలప్రతులెన్ని? వానియనికి యెక్కడ? ఇత్యాది జటిల ప్రశ్నలపై తర్కవిత్తర్కములు చాలకాలముగ సాగుచునే యున్నవి.

ప్రకృతము మిత్రులు డా॥ కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు సుదీర్ఘకాలము (1956-1983) గాఢ పరిశ్రమము గావించి, నన్నెచోడుని కుమారసంభవము ప్రాచీన గ్రంథమా?!! అను బృహద్వివిమర్శగ్రంథమును ఒక దానిని విరచించి యున్నారు. ఆ గ్రంథము యొక్క స్వరూపము స్థూలముగ తెలియుటకై యందలి విషయ సూచిక చూపబడుచున్నది.

ప్రధాన గ్రంథము :

1. కుహనావాదము, 2. కృతక రచనము, 3. కుటిల శృంగారము, 4. కూడలి స్థలము, 5. కృత్రిమ పాఠము, 6. కూటస్పృష్టి.

అనుబంధములు :

1. నన్నెచోడ కళావిలాసము, 2. మోహనాంగి మారీచీ పరిణయము, 3. సరస్వతీ మహలు గ్రంథాలయము - సంగ్రహ చరిత్ర, 4. కవిగారి కతిపయ పద్యములు, 5. సూచికలు, 6. ప్రసక్త గ్రంథ పట్టిక, అభిప్రాయములు. గ్రంథ మందలి పుటల సంఖ్య 309.

పై విమర్శ గ్రంథములో అనేక విషయములు చర్చింపబడియున్నవి. వానిలోనెల్ల నన్నెచోడుని కుమారసంభవము ప్రాచీన గ్రంథము కాదు; అది మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి కూటస్పృష్టి యని రాద్ధాంతము గావించుటే ప్రధాన విషయమై కనుపట్టుచున్నది. కావున ప్రధానమల్లనిబర్హణ న్యాయానుసారముగ ఆ విషయమై నాలుగు మాటలు వ్రాయుట ఈ రచనయొక్క ప్రధానోద్దేశమై యున్నది. కాబట్టి మొదట విమర్శ గ్రంథమందలి ప్రధానాంశములను పేర్కొని, తరువాత వానికి యథావకాశము సమాధాన మొసగబడుచున్నది.

-
1. రమణశ్రీ ప్రచురణము. నెం 1 సీ సేండ్స్ క్వార్టర్స్, ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ, విశాఖ పట్టణము, 1983.

(1) కుమార సంభవము కూటస్పృష్టి :

“ఒక నన్నెచోడుడు అను పూర్వకవి కలదనుటకు, అతని కృతి కుమార సంభవము అను పూర్వ కావ్యము కలదనుటకు, ఒకానొక ఆధారము లేకుండ “నన్నెచోడుని కుమార సంభవము”ను కూటస్పృష్టి చేయుట సంభవము కాదు. గత శతాబ్దియందు కావలి వేంకట రామస్వామిగారు ప్రకటించిన దక్కను కవుల జీవిత చరిత్ర రేఖలు అను గ్రంథమునందు మోహనాంగి అను పూర్వ కవయిత్రి కలదని, ఆమెకృతి మారీచీ పరిణయము అను పూర్వకావ్యము కలదని ఆధారము కలదు. కావున పర్తమాన శతాబ్దియందు సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు “మోహనాంగి మారీచీ పరిణయము”ను కూటస్పృష్టి చేయుట జరిగినది. అది కూటస్పృష్టి కాదని, కృష్ణదేవరాయల కూతురు మోహనాంగియే రచించినదని ఇటీవల ఒక వాదము తలచుకొనినది గాని నిలువలేదు. అంతేకాదు, శ్రీనాథుడు రసికుడు అను జనశ్రుతి ఆధారముగ “శ్రీనాథుని రసికాభిలాషము”ను సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము గారి కూటస్పృష్టియే. అట్లు ప్రబంధరత్నాకర బాలబోధచంద స్వర్వలక్షణసారములు ఆధారముగ “నన్నెచోడుని కుమారసంభవము”ను మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి కూటస్పృష్టి అగుట సంభవమే” (విమర్శ, పుట, 228)

సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారి మోహనాంగి మారీచీ పరిణయము, శ్రీనాథుని రసికాభిలాషములవలె నన్నెచోడుని కుమారసంభవము కూటస్పృష్టి యనుటకు వీలు లేదు. మారీచీ పరిణయము నుండియు, రసికాభిలాషము నుండియు పద్యములను లాక్షణికులుగాని, కవులుగాని యెక్కడను సముద్ధరించి యుండలేదు. ఆ గ్రంథములు రెండును కేవలము నామమాత్రావశిష్టములు కుమారసంభవము అట్టిది కాదు. నన్నెచోడుని నామమును, అతని కుమార సంభవనామమును, ఆ కావ్య మందలి పద్యములను కొందరు లాక్షణికులు, కవులు తమ తమ కృతులయందు పేర్కొనియున్నారు. ఈ విషయమును ఒక విధముగ విమర్శకులును అంగీకరించి యున్నారు. చూడుడు !

“కవి సంజీవనియందు కలదన్న విషయము, చందస్సు లేక బాలబోధ చందస్సు లేక స్వర్వలక్షణసారము అను ఒక అర్వాచీన లక్షణ గ్రంథమునందు కలదు. అందు “నన్నెచోడుని కుమార సంభవములోని” అను ఎత్తుగడ లేదుగాని,

“కుమారసంభవం” అను ఉపక్రమణిక ఉన్నది. రంగయ (?) సర్వలక్షణసారము అను మతొక అవ్యాచీన లక్షణ గ్రంథమునందు ఇట్లు కలదు.

వ. “నన్నెచోడుని కుమారసంభవము.

క. నెటి గలిగి నాడునాటికి

గుటి గడపన్ జేరి జఘనకుచ కచభరముల్

చిఱుదొడలు నడుము నల్లును

విరిగెడినో యనుచు గిరిజ వెరచుచు నడుపన్.”

ఇక పెదపాటి జగన్నాథకవి ప్రబంధ రత్నాకరమునందు ఇట్లు కలదు.

“నన్నె చోడ కుమార సంభవము.

మ. హరినీలోపమ మధ్యకేశి శశిబింబా సోష్ణరాజీవకే

సరనేత్రామల గంధి విద్రుమలతాసద్వర్ణ తన్వంగి సిం

ధుర కుంభాలసయానపూర్ణరుచి సంస్తుత్యారుణజ్వాంఘ్రికం

ధరశై వాత్మజ చెప్పనొప్పదె సుధా ధర్మార్థ చూడామణీ,

క. నెరి గడిచి నాడునాటికి

గురి గడవగ బెరిగి జఘనకుచ కచభరముల్

చిరు తొడలు నడుము నల్లను

విరిగెడినో యనుచు గిరిక వెరచుచు నడిచెన్.”

(పుట-3)

దీనిని జట్టి చూడగా నన్నెచోడుని కుమారసంభవము, అందలి పద్యములు కవిలాక్షణకులచే పరిగ్రహింపబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్టి భాగ్యము మారీచి పరిణయ రసికాభిలాష కృతులకు గలదా ?

పైవానిలో బాలబోధచ్ఛందస్సు నా దృష్టి గోచరము కాలేదు. కాని రంగయ సర్వలక్షణసారము, పెదపాటి జగన్నాథకవి ప్రబంధరత్నాకరము అను

రెండు గ్రంథములును² తంజావూరి సర్వసతీ మహాలు గ్రంథాలయమున గలవు. వీనిలో స్పష్టముగ నన్నెచోడుని కుమార సంభవములోని పద్యములు ఉదాహరింపబడి యున్నవి. కాని విమర్శకులు పై గ్రంథములను "అర్వాచీనములు" అని ఒక్కమాటతో కొట్టిపారవైచిరి. అర్వాచీనమనగా మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి సమకాలమున వెలసిన గ్రంథమని భావమా యేమి ? చూడుడు !

పెదపాటి జగ్గన (జగన్నాథకవి) ప్రబంధరత్నాకరమను సంకలన గ్రంథమును సంతరించి పెట్టెను. అందులో ఆ కవిప్రశక్తి యిట్లు కలదు.

సీ. శ్రీ పెదపాటి పురిపాల గోపాల

కృష్ణ ప్రసాదిత శ్రీల వెలసి,
ఘన వైష్ణవమతజ్ఞ కందాళ తిరుమలా
చార్య కృపాకటాక్షమున నలరి,
కావ్యలక్షణ లక్ష్య గణితాదిసత్కళా
ప్రజ్ఞా విశేష వైభవము గలిగి,
రాజ విద్వత్సభా రసిక బాంధవ మాన
నీయ ధర్మాచార్య నియతి మెరసి,

తే. మల్ల ప్రెగ్గడ వీరనామాత్యపుత్రి

రామ, నభిరామ, గుణధామ, రామనామ
కామనీ మణిఁ బెండ్లియై ఘన గృహస్థ
మహిమ చెన్నొందు జగ్గన మంత్రి పరుడు.

ప. ....నవ రసోత్పత్తియు నను వర్ణనంబులంగల్గి కవీంద్ర కావ్య
నామంబులతో వివరించెద. (కేటలాగు, పుట. 409)

ప్రబంధరత్నాకరమను పై సంకలన గ్రంథమున కవీంద్ర కావ్యనామములతో ఆయా పద్యములు గ్రహింపబడి యున్నవి. వానిలో కుమారసంభవములోని పద్యములు కవి నామాంకితముగ చూపబడినవి. ఈ జగన్నాథకవి అర్వాచీన

2. చూ. డి. నం. 714, 189. మొదటిది లక్షణ గ్రంథము. రెండవది సంకలన గ్రంథము.

కవియగుటకు వీలులేదు. ఇతడు కందాళ తిరుమలాచార్య శిష్యుడు. పైగా రాజా స్థానమున మత గురువు. మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు జగన్నాథకవిని ప్రాచీన కవిగా నిట్లు పేర్కొనియున్నారు.

“(మడికి సింగన యొక్క సకలసీతి సమృతమునకు) పిదప క్రీ. శ. 1620లో జగన్నాథకవి రత్నాకరమును గ్రంథమున ప్రాచీన పద్యముల నెత్తి యోజపఱచి యైదాశ్వాసముల కృతి రచించెను”

(ప్రబంధమణి భూషణము, పీఠిక, పుట - 2)

“సూతన కవి సూరన ధనాభిరామమును కావ్యమును రచించెను. 1620లో రచింపబడిన రత్నాకరమున దీనిలోని పద్యములుదాహృతములయ్యేగావున, నితడు (సూతన కవి- సూరన) తత్పూర్వుడు” (అందే, పుట 7).

ఈ విధముగా నిర్ధరింపబడిన పెదపాటి జగన్నాథ కవి ప్రాచీన కవి యనుటకు సందియము లేదు. ఈ కవి సంతరించిన పద్యములలో నన్నెచోడుని కుమారసంభవములోని పద్యములు చేరియుండుటచే నన్నెచోడుని కుమారసంభవము క్రీ. శ. 1620 కంటె ప్రాచీనమైన గ్రంథమని అంగీకరించుటకు సందియ మేమున్నది ?

(2) తాళపత్ర గ్రంథము—స్వరూపము :

“తంజావూరు సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయములోని తెలుగు తాళపత్ర గ్రంథముల కట్టలపైన-క్వాచిత్కముగ లోపల-తాళపత్రములమీద లిఖించిన ప్రాచీన నవీన ముఖ పత్రికలు కలవు. ప్రాచీన తాళపత్ర ముఖపత్రికలయందు తాళపత్ర గ్రంథము పేరు, లిపి, వివరము, తాళపత్రముల సంఖ్య, తాళపత్ర గ్రంథసంఖ్య గ్రంథ సమగ్రతాసమగ్రత, ప్రక్రియా విశేషముతోపాటు ప్రత్యేక ముగ ఇట్లు కలదు.

“నళనామ సంవత్సర చైత్ర శుద్ధ ప్రతిపదా భానువారం మధ్యస్థులు సేనాధురంధర రాజశ్రీ రామయ్య వరహప్పయ్య దీక్షితులు - వారి యాజ్ఞా ప్రకారం....రుజు....”

ఇందలి నలనామ సంవత్సర చైత్ర శుద్ధ పాడ్యమీ ఆదివారము సరిగా 6-4-1856 వ తేదీ. ఇట్టి ప్రాచీన తాళపత్ర ముఖ పత్రిక గల తెలుగు తాళపత్ర గ్రంథము 1856వ సంవత్సరమునాటికి తంజావూరు సరస్వతీ మహలు గ్రంథాలయమునందు ఉండుట తథ్యము. మఱి “నన్నెచోడుని కుమార సంభవము” తాళపత్ర గ్రంథము కట్టపైనగాని, లోపలగాని ఇట్టి ప్రాచీన తాళపత్ర ముఖపత్రిక లేదు. ననీన తాళపత్ర ముఖ పత్రిక కలదు. అందు ఇట్లు కలదు.

Telugu D 152 నన్నెచోడ కుమారసంభవమ్,

169 పద్యకావ్యం కుమార సంభవము (దేవనాగరలిపిలో ఈ వ్రాత కలదు) *Kumara Sambhavam by Complete Nannechoda*

ఇది చూడగానే ఇటీవలి తాళపత్ర ముఖ పత్రిక అని తెలియును. ఇందు *D 152* అనగా *Descriptive Catalogue No. 152* వివరణ పట్టికలోని క్రమ సంఖ్య. అది 1933 వ సంవత్సరమునందు ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తు ప్రకటిం చినది. అందు 152 వ క్రమసంఖ్య “నన్నెచోడుని కుమార సంభవమ్” కనుక ననీన తాళపత్ర ముఖ పత్రిక లేఖన కాలము స్థూలముగ 1933 వ సంవత్సరము తదనంతరమును కావచ్చును. కుమారసంభవము తాళపత్ర గ్రంథము కట్టపైన గాని, లోపలగాని ప్రాచీన తాళపత్ర ముఖ పత్రిక లేకపోవుట ప్రాగభావమా? ప్రధ్వంసభావమా? అను ప్రశ్న వ్యర్థము. ఇది యెల్ల 1912 వ సంవత్సరము కంటె పూర్వము తంజావూరు సరస్వతీమహలు గ్రంథాలయమునందు కుమార సంభవము తాళపత్ర గ్రంథము లేదనుటకు నిర్ధారక సాధనము” (విమర్శ, పుటలు 189-190)

కుమార సంభవముయొక్క తాళపత్ర గ్రంథము కట్టపై ప్రాచీన తాళ పత్ర ముఖ పత్రము లేకపోవుటచే ఆ గ్రంథము 1912 వ సంవత్సరము కంటె పూర్వము తంజావూరు గ్రంథాలయమున లేదనియు తరువాత చేరినదనియు, కావున నవ్యమనియు ఆక్షేపము.

ఇక్కడ కొంత వివరణము కావలసియున్నది

1. ప్రాచీన ముఖ పత్రము లేకుండుటకు కారణము.
2. గ్రంథమున మఱియేదైన ప్రాచీనతను తెల్పు సాక్ష్యమున్నదా?

పై రెండు విషయములను విమర్శింపవలసియున్నది, వరాహప్పయ్య నాటి కాలమున ప్రతి తయారై యుండినచో విమర్శకులన్నట్లు ఆ కాలమునాటి ముఖ పత్రము తప్పక యుండవలసినదే. అట్టి ముఖ పత్రము క్రీడాభిరామము మొదలగు తాళపత్ర గ్రంథములపై గలదు. తంజావూరిని శివాజీ శరభోజి రాజులు పాలించు కాలములో ఆ రాజులపద్ధ పరాహప్పయ్య దీక్షితులు ప్రత్యేక మంత్రి పదవిలో నుండి ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథముల నుద్ధరించెను. అనగా మూల మాతృకలకు పుత్రికలను (కాపీలను) వ్రాయించెను. అట్టి పుత్రికలపై మాత్రము అతని పేర ముఖ పత్రములు వెలసినవి. దీనికా ముఖ పత్రములలోని వ్రాతయే సాక్షి. మరియుక ఆధారము.

"His profound learning in Sangeetha and Sahitya, mastery over fine arts, convinced the aharaja who placed the supervision of the Saraswathi Mahal Library in his care. There are many manuscripts which have been copied and transcribed under the orders from Sevadhurandhara Varahappa Diksit Pandit as evidenced by the fly leaf³.

దీనిని బట్టి తేలునదేమనగా, వరాహప్పయ్య దీక్షితుల కాలములో ఏప్రతులకు పుత్రికలు వెలసినచో వానికి మాత్రమే నాటి ముఖపత్రములుండునని తెలియుచున్నది. నన్నెచోడుని కుమార సంభవము కట్టపై నాటి ముఖపత్రము లేకపోవుట వలన అది ఆ కాలమున తయారైనది కాదని విశదమగుచున్నది కదా ! ఇక కుమార సంభవము ప్రతిలో దాని ప్రాచీనతను తెలుపు సూచనయేమైనను కలదా ? అని విచారితము.

-
3. Tanjur as a seat of Music,
Page 258, Dr. S. Seetha. Head and Prof. of Indian Music, University of Madras 1981.

నన్నెచోడుని కుమార సంభవము యొక్క తాళపత్ర గ్రంథములోని 54వ పత్రము యొక్క రెండవపైపున అతిప అశ్వాసాంత గద్యమునకు తరువాత లేఖకుని వ్రాలు ఇట్లు గలదు.

“శ్రీమద్రాజాధి రాజ రాజమహారాజ సహజి రాజ భూపాలక సార్వభౌమస్య విజయోస్తు. యిష్టార్థాస్సంతు, భవానీ శంకర కృపయా ఆయుష్యాభివృద్ధిరస్తు”.

దీనినిబట్టి నన్నెచోడుని కుమారసంభవప్రతి శహాజి కాలమున వెలసినట్లు విదితమగుచున్నది. శహాజి కాలము క్రీ. శ. 1684-1710. అందుచేత నన్నెచోడ కుమారసంభవ తాళపత్ర గ్రంథము 18వ శతాబ్దమునాటిదని, నిర్ణయమగుచున్నది.

నన్నెచోడుని కుమారసంభవముయొక్క తాళపత్రగ్రంథము ప్రాచీనమైన దనుటకు మతౌక యాధారము కూడ ఆ గ్రంథాలయముననే కనుపట్టుచున్నది.

(3) గ్రంథ పట్టికలు

“తంజావూరు సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయమునందు గ్రంథ పట్టికల తాళపత్ర సంపుటములు రెండు కలవు. ఒకటి “రాద్రి నామసంవత్సర మార్గ శీర్ష శుద్ధ విదియా మంగళవారము” అనగా 18-11-1800 తేదిని తయారు చేసినట్లు అందే కలదు. అది కేవలము సంస్కృతగ్రంథ పట్టిక.”

(విమర్శ, పుట, 188).

ఇక్కడ ఒక విచిత్రము జరిగిపోయినది. కేవలము సంస్కృత గ్రంథ పట్టిక అని భావింపబడు 18-11-1800 నాటి పై తాళపత్ర గ్రంథ పట్టికలో సునిశిత పరిశీలన లోపము చలన కావలయును, సంస్కృత కుమార సంభవము అను బ్రాంతితో (నన్నెచోడుని) కుమారసంభవము యొక్క తాళపత్ర గ్రంథము చేరిపోయినది. ఆ కారణము చేతనే కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారికి పంపబడిన తెలుగు గ్రంథముల జాబితాలో నన్నెచోడుని కుమారసంభవము వదలి

పోయినది ¹ ఆ సంస్కృత గ్రంథ సూచికను తయారు చేసిన వివరమీరితిగా అందులో నున్నది.

“రాద్రీ సంవత్సరము మార్గ శీర్ష శుద్ధ ద్వితియ్యా అంగారకవారం మధ్య స్తులు వేదమూర్తి గంగాధర భట్టు సదాశివభట్టు లాండిగె వారి అధికారమందు

1. వీరేశలింగము పంతులుగారు తెలుగు గ్రంథముల పట్టికను తెప్పించు కొని తరవాత కొన్ని సంవత్సరములకు తామే వెళ్ళి కుమార సంభవాది కావ్యములను చూచినట్లు శ్రీశాస్త్రి గారికి వ్రాసిన లేఖలో వ్రాసినారు. వదలిపోయినట్లు వారందు పేర్కొనలేదు. ఈ వార్తను మేము ప్రకటించిన పిదప - 1870 సం॥ నందు పంతులుగారు వానిని చూచు సందర్భము లేదని వ్రాయుచు ‘తెలుగు పుస్తకముల పట్టిక’ యందు ‘నన్నెచోడుని కుమార సంభవము’ ప్రసక్తిలేదని, వీరేశలింగముగారు ‘కుమార సంభవాది కావ్యములను చూడ’ లేదని అపగాహన మగును - అని కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి గారు వ్రాసినారు. (చూ. నన్నెచోడుని కుమార సంభవము ప్రాచీన గ్రంథమా - పు. 186). ఈ విషయమై మణి కొంత సమాచార మందించిన శ్రీరామమూర్తి గారి ‘తథ్య మిథ్యా వివేచనము’ వ్యాసమును మూల సంచికలోనే (పుట. ౫ - ౧౬) చూడనగును. వీరేశలింగము పంతులు గారి లేఖలోని అంకెను మేము 1870గా చదివితిమి. ఆ భాగము నీ పత్రికలో ముద్రించినాము. (చూ. జ్ఞాకు). ఆ అంకె 1890 కూడా కావచ్చును. అప్పుడు ‘1885వ సంవత్సరమందు మాత్రమే తదావశ్యకము కలదు.’ అని విమర్శకులంగీకరించిన వివరణతో సంపదించును. ఆ గ్రంథమం దానాడు వారికి ‘శ్రద్ధలేకపోవుట’యే కవుల చరిత్ర (1899)లో దాని ‘పేరెత్త’ కుండుటకు హేతువు కాదగును. ఇంతకూ కవిగారు దానిని 1909లో ప్రకటించిన పిదపనే కదా ఆ కావ్య ప్రశస్తిని లోక మెరిగినది!

ప్రస్తుత విషయ మదికాదు. వీరేశలింగము గారు తంజావూరు వెళ్ళి కుమార సంభవమును చూచినట్లు వ్రాసిన సంవత్సర మది (లేఖను బట్టి) 1870 కాక 1890 అయినను (చిలకమర్తి) వారందిచ్చిన సమాచారమును బట్టి 1896 అయినను) అది విమర్శకులన్న 1912 సం॥ కన్న పూర్వమే కుమార సంభవ గ్రంథమచట కలదను విషయమును విశదీకరించుచున్నదని మనవి.

—మణి మంజరి సంపాదకులు.

తాళపత్ర పుస్తకాలు రుజువుజూచి రాశిన వివరం రామాయణం పేట్టు పుస్తకాలుకై
తెలి వివరం."

ఇందులో రామాయణం పేట్టు పుస్తకాలు అనగా రామాయణము మొదలగు
కావ్యములు గల పెట్టె అని భావము. ఆ పెట్టెలో "కుమారసంభవము" సంస్కృత
కావ్యమను దృష్టితో ఆ సంస్కృత తాళపత్ర గ్రంథ సూచిక యొక్క 7వ
ఆకులో, పద్యకావ్యము అనుశీర్షిక క్రింద నిట్లున్నది :

1. పద్య కావ్యం. కుమార సంభవం.

తెలుగులిపి. ఆకులు 127.

పూర్తి 189. (క్రమ సంఖ్య)

పై కుమార సంభవమే నన్నెచోడుని కుమార సంభవమని ఎట్లు భావింప
పచ్చునని కొందరికి సంశయము కలుగుట సహజము. తంజావూరు గ్రంథాలయము
లోని తెలుగు గ్రంథములకు ఒక ముద్రిత వినరణగ్రంథ పట్టిక కలదు. దాని
వివరములివి. Descriptive catalogue of the Telugu manuscripts
in the Tanjore saraswathi mahal library, waltair, 1933.

పై ముద్రిత వినరణ గ్రంథ పట్టిక సూతనమైనది. అందు కిరివ పుటలో
నన్నెచోడుని కుమారసంభవమును గూర్చి యిట్లు పరిచయము గలదు.

152. కుమారసంభవము (నన్నెచోడుడు)

M. 189. 161/4 × 1½, 127, 1 - 126 సమగ్రము.

పై వినరణములో M. 189 అనగా Manuscript No. 189. ఈ
సంఖ్యయే మొదట తెల్పబడిన సంస్కృత తాళపత్రగ్రంథ సూచికలోని గ్రంథ
క్రమసంఖ్య మఱియు 127 అనుసంఖ్య ఆ గ్రంథములోని పత్ర సంఖ్యను తెల్పు
చున్నది. కావున కుమార సంభవముయొక్క గ్రంథక్రమ సంఖ్యయు, పత్ర
సంఖ్యయు కూడ ముద్రితముద్రిత గ్రంథ పట్టికలయందు సమానముగ కనబడు
చుండుటచే రెండును ఒక గ్రంథమనుటకు సందేహము లేదు. ఆ ప్రాచీన
సంస్కృత తాళపత్ర గ్రంథ పట్టిక 18-11-1800వ తేదీన తయారుచేసినట్లు

(విమర్శ పుట 185) విమర్శకులంగీకరించుచున్నారు. కావున నన్నెచోడుని కుమారసంభవము యొక్క తాళపత్ర గ్రంథము 18-11-1800 నాటికి పూర్వమునుండి తంజావూరు సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయమున కలదనుటకు ఇంతకంటె ప్రబల సాక్ష్యమేమి కావలసి యున్నది? 152 సంఖ్య వర్ణనాత్మక గ్రంథ పట్టిక తయారుచేయు సందర్భమున క్రొత్తగా ఒసగబడినది. అందే కల 189 అను సంఖ్య ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథసూచికయందలి క్రమసంఖ్యకు జ్ఞాపిక యని గుర్తుంచుకొన వలయును. ఇది కీలకము. సారాంశమిది. 152 గ్రంథసంఖ్య సూతనముగా ఒసగబడినది. 189 సంఖ్య వ్రాతప్రతియొక్క ప్రాచీనతను తెల్పుచున్నది కావున తాళపత్ర గ్రంథము ప్రాచీనమైనదని తెలివిడి.

(4) తాళపత్ర గ్రంథమునకు మూలము ముద్రిత గ్రంథము :

“తంజావూరి ప్రతి కవిగారి అచ్చుప్రతికి అనుసరణమనియే అపగాహన మగును” విమర్శ, పుట, 178).

మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు నన్నెచోడుని కుమారసంభవమును ప్రకటించిరి. ఆ ముద్రిత ప్రతిని ఆధారముగా గొని తాళపత్ర గ్రంథము తయారు చేయబడినదని ఒక నిందారోపణము కలదు. ముద్రితములైన గ్రంథములయొక్క పరిచయము అందరికి కలదు. కాని తాళపత్ర గ్రంథములోని లేఖన విధానము కొందరికి మాత్రము పరిచయము. సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయములోని నన్నెచోడుని కుమారసంభవము యొక్క వ్రాతకీరు తెలిసినగాని అది ముద్రితగ్రంథమునకు అనుసరణమా? కాదా? యని నిర్ణయింపరాదు. ప్రకృతము తంజావూరు ప్రతిని తెచ్చి చూపుటకు వీలులేదు. కాని ఆ తాళపత్ర గ్రంథమును యథాతథముగ వ్రాయించి పెట్టుకొన్న నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు అందుండి యదాహరణములను చూపుచు ఆ ముద్రితాముద్రిత గ్రంథముల స్వరూపమునిట్లు విశదము చేసియున్నారు.

తాళపత్ర ప్రతిపాఠము :

1. అ. 122 వ పద్యము.

“హరిం దన గబఁమునం జూచరమను

విశ్వంబు దాల్చి చనువాని సితె తీర-లవిశేషించుచు

ధమా= కమ= ఫలబౌగాస్పదం] మణివౌషధచ్చిన శరనిధి
పెంపెరికై నం జనునె పొగడదను''

ముద్రిత ప్రతి పాఠము.

క. హరి దన గర్భమునఁ జరా

చరమయ విశ్వంబు దాల్చి చనువాని సితే

తరమణి వోలె ధరించిన

శరనిధి పెంపెరికై నఁ జనునే పొగడన్.

మచ్చుకు చూపితినిగాని కుమారసంభవమున ఆదినుండి అంతమువరకును వ్రాత యిట్లే యుండును.... ఇప్పటికి 41 యేండ్ల క్రిందట తంజావూరి తాళపత్ర మాతృకనుండి యథామాతృకముగ వ్రాయబడిన ప్రతి నా వద్ద గలదు.⁴

బ్రాకెట్టులోని భాగము పద్యమునకు తరువాతవచ్చు వచన భాగములోనిది. వ్రాత ప్రతి పాఠమునకును, ముద్రిత ప్రతి పాఠమునకును గల విభేదము అజగజాంతరము. ఎవరికై నను నన్నెచోడుని కుమార సంభవ ముద్రిత ప్రతిలోని పాఠములు చూచి తాళపత్ర గ్రంథమును తయారుచేసినట్లు భావింప ఏమైన పోలికలు కనుపట్టుచున్నవా? అసలు తాళపత్ర గ్రంథము లందలి వ్రాత విలక్షణ మైనది. చదువరులకు క్లేశజనకమైనది. అందులకే మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగా రొకచో నిట్లు వ్రాసికొన్నారు.

“అల్పజ్ఞుడగు నా యట్టివాడు అజ్ఞానముచేత లేఖక దోషముల గుర్తించి ముద్రింప జాలకున్నను కేవలము తాళపత్రములలోని పఠనశ్రమమును పోగొట్టి దీనిని సర్వజన హస్తగతము చేసినందుకే యిండుక సంతోషింతురుగాక,” (కుమార సంభవము, ద్వితీయ భాగము, పీఠిక, పుట 99)

4. మానవల్లి కవి రచనలు, ని. వెం. గారి పీఠిక, పు. 12, ఆం. సా. అకాడమి, హైదరాబాదు, 1972.

5. అపవ్యాఖ్యానము :

అలి ధమ్మిల్ల మృణాళహస్తః గమనీయావర్తనాభిన్ మహో
త్పలగంధిం గలహంసయాన విలసద్బంధాకరక్తోష్ఠ ను
త్పలనేత్రిం గమలాస్య నంగజరసాంభః పూరః దత్పార్వతీ
జలజావాసముః జౌచ్చి యాడక, మనోజాతానలం బాఘనే.

ఇందు పార్వతీ జలజావాసము ప్రధానరూపకము. అలిధమ్మిల్లాదులు ఉపస్కార రూపకములు. పార్వతి విషయము. జలజావాసము విషయి. పార్వతి పరమఃగ ధమ్మిల్లము, హస్తములు, నాభి, గంధము, యానము, రక్తోష్ఠము, నేత్రము, ఆస్యము, అంగజరసము విషయములు. జలజావాసము పరమఃగ అపి, మృణాళము, కమనీయావర్తము, మహోత్పలము, కలహంస, బంధాకము ఉత్పలము, కమలము, అంభఃపూరము విషయములు. ఇందు ఆవర్తనాభికి కమనీయ విశేషణము, ఉత్పల గంధికి మహా విశేషణము, బంధాకోష్ఠకు విలసత్, రక్త విశేషణములు, పార్వతికి తత్ అను నిర్దేశము గణమాత్ర ప్రయోజనులు. అంతేకాదు. ఉత్పలము పునరుక్తభూతము" (విమర్శ, పుట 66).

పై పద్యము వ్యాఖ్యానము 'కృతకరచనము' అను గ్రంథ విభాగము తోనిది. ఇందులో విమర్శకుల వ్యాఖ్యానైఖిరి తేట తెల్లమగుచున్నది. మహోత్పల గంధి అనుచోట మహా విశేషణ మనియు, ఉత్పల నేత్రి అనుచోట ఉత్పలపదము పునరుక్తమనియు రెండు దోషములు చూపబడినవి. పద్యములో నిట్టి దోషము లుండుటకు కారణము అది ప్రాచీన గ్రంథము కాదని సాధించుటకే యని విమర్శకుల యాశయము. మహోత్పల పదములో "మహా" గొప్ప యను నర్థమున విశేషణముకాదు. సమాసములయందు కొన్నియెడల 'మహత్' శబ్దము మొదట చేరినప్పుడు అవి విలక్షణార్థాభిధాయకములగును. మహారజత మహాబ్రాహ్మణాదులిట్టివి మహోత్పల మనగా గొప్ప కలువ అని అర్థముకాదు. "అరవిందం మహోత్పలం" అని వై జయంతి నిఘంటువు నుడువుచున్నది. (పుట, 157, వావిళ్ళ) కావున, తరువాత వచ్చు ఉత్పల శబ్దము పునరుక్తికాదు. తిక్కనగారు "ఇయ్యరవిందగంధికులమేమి చరిత్రము చందమెద్ది.... (విరాటపర్వము)

అని యొకచో వ్రాసియున్నారు. అనగా ప్రకృతము ఆ స్త్రీ పద్మినీ జాతిస్త్రీ యని కవి హృదయము. తల్లక్షణము రతిరహస్యమున చూడనగును.

ఇంత గొప్ప భావముగల పై రచనమున దోషము వారోపింప దగునా ? ఇట్టివి మరికొన్ని కలవు. అవి విస్తర భీతిచే విడువబడినవి.

విమర్శ గ్రంథములోని క్రింది వాక్యములను సహృదయులు సమాలోకింతురు గాక !

1. ఆదికవి నన్నయ మొదలు అర్పాచీనకవి వెన్నెలకంటి వేంకటాచలము వరకు ముప్పదిమంది కవుల పద్యములను కుమారసంభవ కర్త అనుకరించుటయే సంభవము (పుట 91).

2. ఏవంవిధమైన కుమారసంభవము సద్రసబంధురములైన స్వర్ణయుగ ప్రబంధములకు గురుస్థానీయము కాదు. అసద్రసబంధములైన క్షీణదక్షిణాంధ్రయుగ ప్రబంధములకు శిష్యస్థానీయము (పుట 125).

3. ఒక తమిళ కర్ణాటాంధ్ర సంస్కృతవాఙ్మయ కోవిదుని కుమార సంభవము మఱొక తమిళ కర్ణాటాంధ్ర సంస్కృత వాఙ్మయ కోవిదుడు లభించు వఱకు అజ్ఞాతవాసము చేయుట అసంగతము - (పుట 148).

4. పాపము శమించునుగాక ! కుమార సంభవ కూట సృష్టికర్త మానవల్లి రామకృష్ణకనిగారే కావలయును (పుట 225).

5. కుమారసంభవము ప్రాచీన గ్రంథముగాక నవీనగ్రంథమని సిద్ధాంతము (పుట 238).

ప్రాచీన కవులు, లాక్షణికులు కొందరు నన్నెచోడుని కుమార సంభవమును పేర్కొని, అందలి పద్యములను ఉట్టికించి యున్నారు. శహాజిరాజు కాలమునందే లేఖకులు కుమార సంభవము యొక్క తాళపత్రగ్రంథమును వ్రాసి పెట్టిరి. ఆ తాళపత్ర గ్రంథము పూర్వమే తాళపత్ర గ్రంథ సూచికలో పద్దు కెక్కియున్నది. కుమార సంభవముయొక్క తాళపత్ర గ్రంథములోని లేఖన విధానము ప్రాచీన పద్ధతిని చాటుచున్నది. ఇన్ని కారణములవలన నన్నెచోడుని కుమార సంభవము ప్రాచీన కృతి, అనగా మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారి జీవిత కాలమునకు (క్రీ.శ. 1866-1957) పూర్వము నుండి నన్నెచోడుని కుమార సంభవ తాళపత్ర గ్రంథము సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయములో నుండునట్లు కరబదరము.

రామకృష్ణకవిగారు ప్రాచీన గ్రంథములను ప్రకటించి సాహితీ రసికుల మన్ననలకు పాత్రులైరి. ఆ కవిగారి భాషాసేవ అనుపమానము, అద్భుతము.

క. “వినదగు నెవ్వరు సెప్పిన
వినినంతనె వేగపడక వివరింపదగున్
కని కల్ల నిజము దెలిసిన
మనుజుడెపో నేతిపరుడు మహిలో సుమతీ!”

దొరకినాడు నన్నెచోడుని గురువు

మల్లికార్జునుడు

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి

నన్నెచోడుని గురువు జంగమ మల్లికార్జునుని కనుగొనుటకు చేసిన ప్రయత్నములన్నియు ఇంతవఱకును ఫలింపలేదు. జంగమ మల్లికార్జునులు చాలమంది దొరకుచుండుటయే ఇందులకు కారణము. అట్లే నన్నెచోడ నామదారులును అనేకులు కనబడుచున్నారు. కాని కవియు, చోడబల్లి శ్రీసతులకు కుమారుడైన నన్నెచోడుడు కానరాదు. అసలు శ్రీసతియే కానరాదు. 'శ్రీ' లేని సతులేపాచ్చు. పైగా దొరకిన నన్నెచోడు లెవ్వరును కావ్యకర్తలుగారు.

అన్నిటిని మించి కుమారసంభవ కృతియే-తనది ప్రాచీనకాలము కాదు, ఆర్యాచీనకాలమని కృత్యాదిపెంపకము, కృతిసమర్పణకార్యము, షష్ఠ్యంతరచన, సప్తసంతానముల ప్రస్తావన, అష్టాదశవర్షములు మొదలైన అసంతర ప్రబంధ లక్షణములచేత చాటుటచుబట్టి కాసనముల చేతగాక కేవల కావ్యగుణములచేతనే ఈతని కాలమును గుర్తింపవలసి వచ్చినది. ఇట్లు తఱచి చూడగా దాదాపు క్రీ.శ. 1800 తర్వాత ఇతని కాలముగా నుండునని నాకు తోచినది మరల చదువుచుండగా ఇందుల కనుకూలమైన ఈ క్రింది విషయములు గోచరించినవి. అవి వేములవాడ భీమకవి షృతాంతమునకు సంబంధపడినవి కన్నడమునకు బసవపురాణమును అనువదించిన భీమనయే వేములవాడ భీమకవి. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులవారు వ్రాసినది, ఈ సందర్భమునకు, చాల సమంజసముగా కనబడుచున్నది. వారి వ్రాత యిది—

“నేను చూచినంతవఱకు భీమకవి విరచిత కృతిని గూర్చి నా కొక్క యాధారము కనబడుచున్నది. కృష్ణదేవరాయనికిఁ గొంచెము ముందున్న, వాడయి గలఁగల సంతకర్త ప్రాంతమునందు బసవపురాణమును బద్ధ

కావ్యముగా రచించిన పిడుపర్తి సోమనాథకవి భీమకవి బసవపురాణమును రచియించెనని తన గ్రంథముయొక్క ప్రథమాశ్వాసములో సీక్రింది పద్యమునందుఁ జెప్పియున్నాడు.

సీ. విరచించె శైమిని వేదపాద స్తవం

బొకపాదమునను వేదోక్తి నిలిపి,

హరభక్తి వైదికం బని శ్రుతు లడి చెప్పెఁ

బ్రతిభ సోమేశుఁ డారాధ్య చరిత,

సరవి శ్రీనాథుఁడా చరిత పద్యప్రబం

ధము చేసె ద్విపదలు తఱచు నిలిపి,

యాతండు పద్యకావ్యము చేసెనై షడ

మంచిత హర్షవాక్యములుఁ బెట్టి.

గీ. సోమగురువాక్యములుఁ బెట్టి భీమసుకవి

గరిమ బసవపురాణంబు గణన చేసె,

గానఁ బూర్వకావ్యము వేఱుగలి రచించు

వారి కాదికావ్యోక్తులు వచ్చినెగడు.

ఈ కవి శ్రీనాథునికిఁ దరువాత నేఁబది యఱువది సంవత్సరములకే యున్నవాఁ డగుటచేత, నాకాలపు సంగతులను జక్కగా నెఱిగినవాడు. పాల్కురికి సోమనారాయ్యుఁడు తెలుఁగున రచించిన ద్విపద కావ్యములు రెంటిలో పండితారాధ్య చరితము నక్కడక్కడ ద్విపదలుంచుచు శ్రీనాథుఁడు పద్యకావ్యముగా జేసెననియు, బసవపురాణమును భీమకవి పద్యకావ్యమునుగా జేసెననియు కవి తెప్పుచున్నాడు. తనకు బూర్వమునందే భీమకవి బసవపురాణమును పద్యకావ్యముగాఁ జేసియుండినయెడలఁ దాను మరల బసవపురాణమునే పద్యకావ్యమునుగా రచియింపవలసిన యావశ్యకమేమివచ్చినది? ఏమియు లేదు. మహాకవియైన భీమకందేఁ దానెక్కువ ప్రౌఢముగాను మనోహరముగాను రచియింపఁ గలుగుదు నన్న నమ్మకముచేతనా? కాదు. అందుచేత భీమకవి బసవపురాణమును పద్యకావ్యముగా రచించినది తెలుఁగుభాషలో గాదనియు, వేఱొక భాషలోననియు విందువలనఁ దేలుచున్నది. కవి శ్రీనాథుడు ఆరాధ్య చరిత్రమును పద్యకావ్య

ముగా జేసెనని చెప్పి దానికిందనే సందర్భమంతగా కనబడని నైషధ భాషాంతరీకరణ కథనము నుగ్గడించుట భీమకవికి భాషాంతరమనియు, నైషధమునందు వలెనే ప్రతిభాషాంతరీకృత గ్రంథమునందును మూలగ్రంథ వాక్యములు కొన్ని పడుట యనివార్యమనియు చూపుటకొఱకయియున్నది. అకాంక్షునందు భీమకవి తన భాషాంతరమునందు మూలగ్రంథ వాక్యములనే కొన్నిటిని బెట్టెనని జనులు నిందించుటవలన నిట్లు వ్రాయవలసివచ్చియుండును."

ఇచ్చట ఈ యభిప్రాయమును శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగా రాక్షేపించిరి. "పై పద్యమును పిడుపర్తి సోమనాథకవి, భీమకవి భాషాంతరీకరణమును సమర్థించుటకై వ్రాసినాడనుటకంటె తన గ్రంథమునందు పాల్కురికి సోమనాథుని మూలకావ్యము నందలి వాక్యములు వచ్చిపడినను చదువరులు తనయందు గ్రంథ చౌర్యము నారోపింపక యుండుటకై వ్రాసియుండెనని భావించుట సమంజసమని నా యభిప్రాయము." అని.

ఇందునుగాక, తన రచనను సమర్థించుకొనుటకని స్పష్టమే. 'పూర్వ కావ్యములు వేలుగతి రచించువారి' అని యన్నందున భాషాంతరీకరణముగా నుండనక్కఱలేదు. శ్రీనాథుడు పంచతారావ్య చరిత్రను తెనుగుననేకదా వ్రాసెను. జైమినిది ఆంధ్రము కాదుగదా. సోమేశునిది శ్రుతులతోడి యాంధ్ర రచన. ఒకరు వ్రాసినదే మఱియొకరు అంత స్పృహతులు ఒక భాషలోనే వ్రాయరని శ్రీ పంతులవారి యభిప్రాయము. కాని దీనిని కూడ ఆక్షేపింప వచ్చును. అట్లే వ్రాయరాదు. వస్తుగుణముచేత ఆకృష్టలై కవులు వ్రాయుటలో తప్పేమి? శ్రీనాథుని రచన పునరుక్తమేదా కాబట్టి భీమకవి ఆంధ్రమందే వ్రాసియుండవచ్చునుగదా. కాని అట్టి యాంధ్ర రచన కానరాదు. కన్నడ రచన స్ఫుటముగా కన్నుల యెదుట నున్నది. ఈ విషయమును శ్రీ పంతుల వారు కంతోక్తముగ చెప్పకున్నను వారి యభిప్రాయము కనబడుచునే యున్నది. వేములవాడ భీమకవిగాని మఱి యే యాంధ్ర భీమకవిగాని ఆంధ్ర బసవపురాణకర్తగాడు. పాల్కురికి సోమనాథ పిడుపర్తి సోమనాథు లిరువురే దేదీప్యమానులు. అందుచేతనే పంతులవారు కన్నడమును గ్రహింపవలసి వచ్చినది. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులవారిని అనుసరింతము.

“భీమకవిది భాషాంతరమైనచో నది యేభాష? వైష్ణవ మత గ్రంథములు సాధారణముగా నటవములో నుండునట్లే శైవమత గ్రంథములు కన్నడములో నుండునుగాన, గర్హట భాషయని వేఱుగఁ జెప్పవలసినపనిలేదు. ఆకాలమునందలి తెలుగు వండితుల కందఱికిని సంస్కృత కర్హటక భాషలు సాధారణముగా వచ్చి యుండెడివి. అందుచేత దెనుగును సహితము కర్హటకమనుచుండుట యప్పు డవ్యధు కలదు. శ్రీనాథుడు తన భీమఖండములో నేమనెనో చూడుడు.

“ప్రౌఢిఁ జరికింప సంస్కృతభాషయంద్రు,
పలుకునుడికారమున నాంధ్రభాష యంద్రు,
వివ్వరేషున్ననంద్రు నాకేమి కొఱత
నాకవిత్వంబు నిజము కర్హట భాష.”

భీమకవి పాల్కురికి సోమనాథకవికృతమైన ద్విపద తెలుగు బసవపురాణ మును గర్హటక భాషలో భాషిని పట్టదివద్యములతో నెనిమిదాళ్ళాసముల మహా కావ్యమునుగాఁ జేసెను.”

ఈవందర్పమున ఈ కన్నడ భీమకవి అంద్రుడే యనుటకు శ్రీ పంతుల వారు చూపిన ఉపపత్తి యుక్తియుక్తముగా నున్నది. ఇది వారి ఆనంతర వాక్యము. “ఈ కవి ఆరాధ్యబ్రాహ్మణుఁడనియు బసవపురాణము భీమకవిశ్వర రగడ యనుపుస్తకములను రచించెననియు, ఈతనిని సుమారు 1858వ సంవ త్సర మందున్న పద్మణాంకుడు, 1585వ సంవత్సర ప్రాంతమందున్న విరూ పాక్ష పండితుడు మొదలైన వీరశైవులు నుతించియుండిరని, కర్హటక కవి చరి తము చెప్పుచున్నది. ఆరాధ్యబ్రాహ్మణు లాంధ్రులలోతప్ప నితరులలో లేరు. భీమకవి తాను శివకవిదేవపుత్రుఁడననియు, ఉభయ కవిత్వ సమర్థుడననియు బసవపురాణములో నీక్రింది పద్యమునఁ జెప్పుకొని యున్నాఁడు.

“విమల సద్గురు సేవె యలి జం
గమభజనెయలి లింగనిష్ఠా
సమతెయలి తనుమన ధనంగళనిత్రభవభక్తి ||
సమయవార్ధి వివర్ధనోశ్వజ

హిమగు శివకవిదేవ నాత్మజ

సుమతి భీమ నుభయ కవిత్వ సమర్థనుసురువడె ||

భీమకవి తన బసవపురాణమును శాలివాహన శకము 1291కి సరియైన సౌమ్య సంవత్సర శ్రావణ బహుళదశమి గురువారము ముగించితి నని పుస్తకాంతమున నీ పద్యముతోఁ జెప్పికొనెను.

“కోవిదరు కేశాశ్చితెనలుడు

దేవవిధి నయనేండు సంభగ

కోవిళకవరుషం గళాగలు సౌమ్యవత్సరద ||

శ్రావణ బహుళపక్షదశమీ

జీవవారదౌళాది వృషభేం

ద్రావణారద బసవచరితె సమాప్తి యా యితు ||

దీనినిబట్టి భీమకవి శకసంవత్సరము 1291కి సరియైన క్రీ.శ. 1869వ సం॥ బసవపురాణమును రచించి ముగించెనని తెలియుచున్నది; గాన నితడు 1840—1850 సం॥ ప్రాంతమున నుండి యున్నవాడని నిస్సందేహముగా సిద్ధాంత మగుచున్నది. బసవపురాణమునందుఁ గవియే శివలెంకమంచన పండితుడును గురు మల్లికార్జున పండితుడును వ్రసాదించిన “యుద్ధండమతి”తో గృతి జేసెదనని చెప్పకొనియుండుటచేతను, ఈతనిది ఉద్ధండ లలిత ధారాళ కవిత్వమని ఇతరులు పొగడియుండుటచేతను,

‘వచియింతు వేములవాడ భీమవ భంగి

నుద్ధండలీం నొక్కొక్కమాటు”

అని శ్రీనాథుఁ డీతని కవిత్వమును శ్లామించుట వింతకాదు. భీమకవి కవిత్వము యొక్కయుద్ధండ లీం కొంత తెలియుటకును’ అతడు పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణమును భాషాంతరీకరించెనని తేటపడుటకును బయి పద్యము క్రింది రెండు పద్యములునుం గూడ నించుదాహరించుచున్నాను.

శిక్షిత ప్రతిపక్ష సజ్జన
 పక్షసాక్షా దుష్ట రాక్షస
 దృష్ట దక్ష మఖక్షయ మరక్షితక్షేద ॥
 త్ర్యక్ష గణపసమక్ష కరుణా
 వీక్షణ జగద్రక్షణ గణ వి
 చక్షణ బసవ సూక్ష్మ అక్షయ రక్ష సెంమునను ॥
 ఇదవకళ మహేశ్వరామళ
 పదపయోజనరాగమదవ
 ట్పడియెని పాల్కురికె సోమేశ్వరన కామణ్య,
 ఒడవిదభిలాప్రపూరిత
 హృదయ భీమకవి ప్రణీతా
 భృదయ బవవపురాణకథెయొకు అష్టమాశ్వాస ॥

శ్రీ పంతులవారి యీ వ్రాతం బట్టి మన భీమనయే కన్నడ భీమన యను
 టకు 'ఉద్దండ కవి' యనుట బలవత్తమ ప్రమాణముగా కనబడుచున్నది. ఇరు
 వురును భీమనామకులు, ఆంధ్రులు, ఉద్దండకవులు. 'ఇకను నేమి కావలయు,
 ఇందొకదొక్కడె కాగ్యుద్ధికాదెంతి. ఇవన్నియుం గలయు తీవిని దైవమొసంగె
 నేటికిన్' ("వస్త్రైకైకమపిహ వాంఛిత ఫలప్రాప్తేః పదం; కింపునః, మద్భా
 గ్యోపచయాదయం సముదితః సర్వేగుణానాంగణః") శ్రీనాథుడును కన్నడ
 ప్రస్తావమును ఇదలెనేగాని 'భీమనామమును ఉద్దండ లీలను చెప్పినవాడేగదా.

కాని దీనిని ఆంధ్ర కవితరంగిణి ఆక్షేపించినది. వేములవాడ
 ప్రస్తావము లేకపోవుట, తండ్రి శివకవిదేవుడని మాత్రముండి ఆంధ్రదేశ
 మందలి విచిత్రకథ కానిరాకపోవుట మొదలైన కారణములచేత 'శ్రీ పంతుల
 వారిత దూరము వ్రాసినను, ఈ కన్నడ బవవపురాణకర్త వేములవాడ భీమ
 కవి యని నిస్సందేహముగా చెప్పటకు వీలులేదనియే తోచుచున్నది.' అని
 శేషయ్యగారి విమర్శ: 'శివకవి కుమారుడైన భీమకవి యింకొకడుండెనని యేల
 యనగూడదు? వేములవాడ భీమకవి తాను 'దక్షారామ భీమేశ నందనుడ' నని
 చెప్పకొని యున్నాడు వీక్షైవులు తండ్రి పేరు చెప్పుటగావున వేములవాడ
 భీమకవి భీమేశ్వర పుత్రుడనని చెప్పకొని యున్నాడని కొందఱనవచ్చును...."

అని యింకను వ్రాసినాడు. ఈ యాక్షేపము నిలువదు. వేములవాడ భీమకవి తండ్రి దేవుడనునది పుక్కిటిపురాణము. ఆయన చెప్పకొనెనా? తాను వితంతువు నకు దేవుని కృపచేతనే జనించియుండినయెడల అంతటి భక్తుడు, భక్తి పారవశ్యమున, లోకమును తృణీకరించి ఆ విషయమును దమారము వాయించినట్లు చాటుకొనియుండదా. నాటి భక్తుల ఆవేశాదికములల్లేగదా యుండినవి. ఆయన చెప్పకొనలేదు. 'మనదా వేములవాడ వంశజుడ, దక్షారామ భీమేశ నందనుడ' అన్న పద్యము చాటువుగదా. రచయిత ఎవరు 'దక్షారామ భీమేశుడు' దేవుడే ఏలకావలయును? ఆ పేరిటి పురుషుడు, మానవుడు, ఉండరాదా? దక్షారామ భీమేశుడే భీమకవి యేలకారాదు. దక్షారామము తీరాంధ్రదేశమందు గోదావరీ తీరమందలిది. వేములవాడ ఒకప్పుడు కర్ణాటకమందుండి, తర్వాత తెలుగు దేశములో చేరిన కరీంనగరు జిల్లాలోనిది. కాబట్టి ఈ కథలను ఆధారముగా గ్రహించి ఒక నిర్ణయమునకు రాలేము. వేములవాడ భీమకవికి ఆరోపితములై యుండు నితరకావ్యములను బట్టి అతడు వీరశైవుడు కాదనువాదములో సారమే లేదు. కాంసామీప్యమునుబట్టి, అనగా శ్రీనాథుడు క్రీ. శ. 1360 నుండి 1430, లేక 1380-1450 వాడుగానో ఉండి, భీమకవి 1350కి ముందుండి, ఇరువురు కవిత్వకాలములకును ఏబదియేండ్ల అంతరముండియుండు ననుకొనుట చక్కగానే కుదురుచున్నది. అందుచేత ఉద్ధండకవి యనుటయును కుదిరినది.

శ్రీనాథుని పద్యము తెలుగు కవిత్వమును గూర్చినదగుటచేత ఈ భీమకవి ఆంధ్రములోను కన్నడములోను కూడ కవిగా నుండి యుండును. కాని శ్రీనాథుడు పద్యమున నన్నయకు ముందుగా ప్రస్తావించిననాడే! అతనిని శ్రీనాథుడు అతి ప్రాచీనుడుగా భావించెనని అర్థమగుచున్నది గదా అని కొందఱు సంశయింపవచ్చును. ఇందులకు సమాధానము—శ్రీనాథుడు చారిత్రక దృష్టితో చెప్పెనా? రామరాజభూషణుడు 'మహిమన్ వాగమశాసనుండు' పద్యమున చారి తకదృష్టి చూపెనా? మఱి కవులు కవిత్వ గుణములను ఆలంకారిక మర్యాదలలో చెప్పుచు తమకు తోచినట్లు పద్యము లల్లినారు. వైగా చారిత్రక దృష్టియే లేక అద్భుత శక్తులను నమ్మునట్టి యా కాలమున అట్టి అద్భుత శక్తులు గల వాడు ప్రాచీనుడను భావమేమైన గలిగెనేమో. కాని 'నా కవిత్వంబు నిజము కర్ణాటక భాష' యని చెప్పిన శ్రీనాథునికి భీమకవి రచించిన కన్నడ బసవ పురాణము దొరికియుండదా, ఆయన చూచియుండదా, ఆ గ్రంథ రచనాకాలము

తెలిసియుండదా. కాబట్టి, శ్రీనాథుడు చరిత్ర కార దృక్పథముతో వ్రాసిన వ్రాత కాదది. అట్లే 'చిన్నారి పొన్నారి' సీసపద్యము వ్రాసెను గదా. తన గ్రంథముల నన్నిటిని ఏల పేర్కొనలేదు. వ్రాదానములను మాత్రమే పేర్కొని మిగిలిన వానిని వదలెను. హరవిలాసములో పూర్వకవి స్తుతియేల చేయలేదు.

వీనినెల్ల చూడగా శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు తలంచినట్లు శ్రీనాథుడు స్తుతించిన వేములవాడ భీమనయే కన్నడ బసవ పురాణ కర్తయని తలంచుట సమంజసము. ఇతడు తెలుగులోని కవిగా నుండి యుండును. మఱి యీతని వేములవాడ ఎచ్చటిదో. ఈతడు గోదావరీయుడో లేక తెలంగాణమువాడో- ఆచర్య ఇచ్చట అప్రస్తుతము. భీమకవులు పలువురుండి యుండురు. దాక్షరామ భీమేశ నందను డొక్కడు, ద్రాక్షవాటి కవిరాక్షసు డొక్కడు, రాఘవ పాండవీయాది కావ్యకర్త యొక్కడు, కాని ఇక్కడ మనము సంపాదించ వలసినది మల్లికార్జునుని.

కవియే తన బసవ పురాణమున శివలెంక మంచన పండితుడును గురు మల్లికార్జున పండితుడును ప్రసాదించిన ఉద్బంధమతితోకృతి చేసెదనని చెప్పకొని యున్నాడు గదా. ఈ పండితు లెవరు? శివలెంక మంచన పండితుడు ప్రాచీన పండితశ్రయములోని వాడు కాదు. కాజారడు. బసవపురాణ కర్తయైన పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథమందే పూర్వదుగా ప్రస్తావితుడు ఇంత వెనుకకు రాడు. ఆ పరంపరలోని ఆ పేరిటి మఱియొకడుగా నుండును. గురు మల్లికార్జున పండితుడు నన్నెచోడునికిని గురువైన మల్లికార్జునుడే కావలయును. ఇరువురును గురువులు, కాపానుగ్రహ శక్తియుక్తులు.

నన్నెచోడుని కాలముగా నాకు తోచిన 1830 ప్రాంతము వా డీతడు. మతము కూడ సరిపోవుచున్నది. ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి కాలమున వెలువడిన బసవపురాణమునకు వెనువెంటనే కన్నదానువాదము వెలువడుటయు మఱాది నివేశమునకు సరిపోవుచున్నది. ఇంచుమించు నలువది యేండ్లలోనే జరిగి యుండును. గురు మల్లికార్జున పండితుడగుటలో పండిత శబ్దమునకు సమాదానము నరయవలయును. నన్నెచోడుడు తన గురువును జంగమ మల్లికార్జును డనెనేగాని ఎచ్చటను పండితు డనలేదు. ఇతడు పండితుడుగాన భిన్నుడు కావచ్చును గదా

కాని నన్నెచోడుని కాలమును ఇతని కాలమును సరిగా క్రీ. శ. 1300 తర్వాతను 1340 కి ముందును కుడురుటచేత నీ పండిత శబ్దము అంత జాధకముగాక గురు శబ్ద గౌరవముచే నిరువుర యభిన్నతప దారి యేర్పడునా యను ఆశ కలుగు చున్నది.

'పాల్కురికి సోమనాధు డెప్పటివాడు' అని యొక చిన్న పరిశోధక గ్రంథమును వ్రాసి (వావిళ్ళ ప్రచురణము) శ్రీ నేటూరి వెంకటరమణయ్య గారు అతనిని ప్రతాపరుద్రుని సమకాలమువాడని నిర్ణయించిరి. ఈ రాజు క్రీ.శ. 1297-323 నాటి వాడు. మహమ్మదీయ దండయాత్రలవలన దేశమునందు అరాచకము ప్రబలి నారంభించిన కాలము. సోమనాధుని బసవపురాణము అటు తర్వాత కన్నడింపబడి ఆ రచయిత ఈ గురువులను పేర్కొనుటచేత వీరు కూడ ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడుగానే యుండవలయును.

ఉందులకు అనుకూలముగానేయున్నది శ్రీ వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారి జయ చైత్ర సంవద' శ్రీబండారు తమ్మయ్యగారన్నట్లు తక్కిన దొంక తిరుగుడు గర్భ గూడార్థ ప్రతిపాదక కాలనిర్ణయాద్యక్షర సాంఖ్య గణనములు త్యజింప దగినవి. కావి 'జయచైత్ర' మనటమాత్రము నా వాదమున కనుకూలముగా నున్నది. క్రీ. శ. 1294 లో నొక జయయున్నది. తర్వాతి జయ క్రీ.శ. 1354 శ్రీనాధునికి. ఎఱ్ఱనకురు చాల సమీపమునగాన పనికిరాదు. క్రీ. శ. 1294 జయలో నన్నెచోడునికి సమకాలికుడుగా గురు మల్లికార్జును డుండెనేని ప్రతాప రుద్రుని సమకాలికుడైన పాల్కురికి సోమనాధుని కాలమును అదేగావున, తర్వాతి వాడో లేక వయసున కొంత చిన్నవాడోయైన సోమనాధుని బసవపురాణ మును కన్నడికరించిన భీమనయు నాటి వాడేయై, అతని గురువులు వివలెంక మంచనయు గురు మల్లికార్జున పండితుడు. ఈ జయ నాటికి ఉండియుండురనుట సాధువే క్రీ. శ. 1297 నాటికి ప్రభువైన ప్రతాపరుద్రుని కాలమున అభివృద్ధికి వచ్చి, 'వినమర్కాకతి సార్వభౌమ కవితా విద్యాధరు'ని మమమనికాలమునకు ప్రాచీన ఉద్ధండ కవిగా జనుల వ్యరణలో మల్లికార్జున గురువు నిలిచియుండుట సరిగానే యున్నది.

పండితులు పరిశోధించి ఈ గురు మల్లికార్జున పండితుని, ఇంకను స్ఫుటముగా వెలుగులోనికి తేగలుగుదురుగాక యని కోరుచున్నాను.

* * *

[“పెద చెఱకూరి శాసనమున పాకనాఁ డిరువది యొక్క వేయిటి కదీ శుఁడు, చోడబల్లి కుమారుఁడ నగు నన్నిచోడఁడు దొరికినాఁడు. కొప్పరపు శాసన మునఁ దెలుఁగు చోడులచే వాఁధితుఁడు కాలాముఖ దీక్ష గొన్నవాఁడు నగు మల్లి కార్జున గురువు దొరికినాఁడు....

కుమార సంభవమున.... నన్నిచోడని తల్లి పేరు శ్రీసతి యని యున్నది. పై శాసనములందది కానరాలేదు గాన నాతఁడే యాతఁడనరాదని యాక్షేపింపరాదు. అట్లాక్షేపింపఁ బూనినచోఁ గల్గెడు ననర్థములకు మితిలేదు.” అని యిప్పటి కరు వది యేండ్ల క్రింద (1925) శ్రీ ప్రభాకరులు వ్రాసినారు.

కుమార సంభవ రచనా కాలమును గూర్చిన పరిశోధన నేటికినీ సాగు చున్నది.

“కేవల కావ్యగుణముల” నాధారముగా చేసికొని నన్నెచోడుడు క్రి. 1300 ప్రాంతము వాడని భావించిన శ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రిగారాకాలము వాడుగా గుర్తింపదగిన గురు మల్లికార్జున పండితుడొకడు దొరకినాడనీ అతడే నన్నెచోడని గురువగు ననీ అవిషయము పరిశీలింపదగుననీ వ్రాయుచున్నారు.

శ్రీ ప్రభాకరుల దివ్య స్మృతి కంకితమైన మా యా మణిమంజరి విశేష సంచికకు గల పరిమితుల దృష్టితో ఈ విషయములను గూర్చిన చర్చను మేమిందు ఆహ్వానించుట లేదు. అయినా వాదము నందలి అర్థానర్థముల మితి నెరిగిన పండిత పరిశోధకులు అన్ని విషయములను పరిశీలింతురు గాకని కోరుదుము. స॥]

*

కుమారసంభవం తంజావూరి ప్రతి- నేను నకలు చేసినతిరు -తిరుమల రామచంద్ర

బృహస్పతే రవిశ్వాసః—అనేది కొటియ్యడు ఉదాహరించిన బార్హస్పత్య నీతి సూత్రం. ఎవరినీ మంచివాడని విశ్వసించవద్దు. మంచితనమనేది చివరికిగాని నిరూపితంకాదు. అందువల్ల ఎదుటివానిని నిత్యమూ శంకిస్తూనే ఉండాలి. ఈ శంక తీరడానికి ఎదుటివాని మంచితనం అసందిగ్ధంగా మనకు రుజువుకావాలి—అంటాడు బృహస్పతి.

బృహస్పతి చెప్పిన తక్కిన విషయాల సంగతి ఎలావున్నా, ఈ అవిశ్వాస సూత్రం మాత్రం తెలుగు విద్వత్లోకానికి బాగా ఒంటబట్టినట్లుంది. ప్రతి కావ్య కర్తృత్వాన్నీ—దాదాపు—శంకించడం వారికి విద్యావినోదమయింది : ఈ అనుమానాలు, శంకలు నన్నయతోనే ప్రారంభించారు కొందరు. నన్నయ భారతం వ్రాయలేదు; అతని మిత్రుడు నానయణభట్టు వ్రాశాడు. రంగనాథ రామాయణ కర్త ఎవడు? మనుచరిత్రను రచించిన పెద్దనే మరొక పద్ధతిలో లంకానారీకేశ పాకంలో ఆముక్తమాల్యద వ్రాశాడు. బుద్ధితెలిసినప్పటినుంచి కదనాలతో గడపిన కృష్ణరాయలకు అలాటి కావ్యం రచించగల తీరికేదీ? పెద్దనకాకపోతే, తెలుగు కొత్తగా నేర్చుకొన్న తమిళదేశపు సంస్కృత పండితుడెవడో వ్రాసి ఉంటాడు. లేకపోతే దాని శైలి కంకరపై నడిచే బండిలాగ ఎందుకుంటుంది? కన్యాశుల్కం గురజాడ అప్పారావు నాటకంకాదు; గోమఠం శ్రీనివాసాచార్యులది.....

ఇలాటిదే నన్నిచోడని కుమార సంభవ కర్తృత్వం గురించి ఇటీవల — ముఖ్యంగా — రామకృష్ణ కవిగారు, ప్రభాకర శాస్త్రిగారు, నేలటూరి వేంకట రమణయ్య గార్లవంటి పరిశోధక తల్లజులు కీర్తిశేషులైన పిదప చెలరేగిన సందేహం! దీనిని సందేహం అనడంకన్నా—నిందారోపణం అందాము. పాత

పండితులు తమకు అనుకూలంగా ప్రాత గ్రంథాలలోని పాఠాలు దిద్దేశారనో, తమ తిక్కలతో పద్యాలు చేర్చారనో, ఏకైక ప్రతులున్న కావ్యాలను దాచి పెట్టారనో అపవాదాలుండేవి పూర్వం. ఇప్పుడలాకాదు. గ్రంథాలు పాతవాళ్ళ పేరుతో వ్రాసి ఎవ్వరికీ తెలీకుండా తాళపత్ర గ్రంథాల కట్టలలో దూర్చారు. పాత తాటాకులు ఎక్కడివయ్యా? ప్రతి తాళపత్ర గ్రంథంలోను వ్రాయనివి-అలేఖ్యాలు ఉంటాయి. వాటిని ఏరి గుదిగుచ్చి దానిలో వ్రాసి తాటాకుల మధ్య పెట్టారు. ఇదీ ఆరోపణ పద్ధతి. కనుక ఎలా ఇలాటివారితో వాదం? ప్రతివాదానికి అధిష్ఠానసామ్రం ఉండాలి; అది లేనప్పుడు వాదం కుదరదు.

అదేమి దైవ దుర్విలసనమో, మానవల్లివాదు 1909 లో నన్నెచోడని కుమారసంభవం ప్రచురించి నప్పటినుంచీ వాదవివాదాలు చెలరేగుతూనేవున్నాయి. దానికి కారణం, ఆయన ఆ కావ్యంలోని వివిధ వైచిత్రీవిలసితాలను చూచి నన్నయ కంటే ముందుదని భావించడం. దానితో తెలుగు దేశంలోని పండితోత్తములు రెండు స్కంధావారాలుగా విడిపోయి ఒక తరంపాటు ముష్టాముష్టి, బాహాబాహి పోరాడారు.

కొందరు కావ్యమంతా కూటస్పష్టి అన్నారు; ప్రాచీన సంకలన గ్రంథాలలో ఈ కావ్యంలోని పద్యాలు ఉదాహృతం కాలేదన్న కారణంతో. ఆ సంశయము పోయి కొందరు ప్రాచీనులు ఉదాహరించిన ప్రమాణం దొరకగానే, అంతా అబద్ధం, కావ్యం మొత్తాన్నే కూటస్పష్టి చేయగల మాయావులు లక్షణ గ్రంథాల్లో వాటిని దూర్చలేరా? అంటూ కొత్తవాదం ప్రారంభించారు. అందువల్లనే వాదానికి అధిష్ఠాన సామ్రం ఉండాలన్నాను.

ఈలాటి పిడివాదానికి సమాధానం చెప్పడానికి ప్రయత్నించడం సంగతి ఎలావున్నా, నాకూ కుమారసంభవంతో నకలునవీసుగా కొంత సంబంధంవుంది గనుక ఆ సంబంధం వివరాలు తెలియజేస్తాను, సహృదయుల నిర్ణయంకోసం.

1909 నుంచి ప్రారంభమైన కుమారసంభవ కర్తృత్వ కూటసర్జనవాదం 1985 కు కొంత శాంతించింది. గురువర్యులు ప్రభాకరులు తంజావూరిలో ఒక కుమారసంభవ ప్రతి ఉన్నదని 1918 లో కాబోలు వ్రాయడంతో జిజ్ఞాసువులు

కొందరు తంజావూరు యాత్ర ప్రారంభించారు. కుమారసంభవాన్ని నిర్దుష్ట పాఠాలతో ప్రచురిద్దామని ప్రభాకరులకు సంకల్పం కలిగింది. కొన్ని పాఠాంతరాలు సేకరించుకొనిరమ్మని నన్ను తంజావూరు పంపారు. నేను కుమారసంభవాది పాఠాలతోపాటు హరవిలాసం మున్నగు కావ్యాల పాఠాలుకూడా సేకరించుకొని వచ్చాను. ఇది జరిగింది 1938 లో. దీనితో ప్రభాకరులకు సంతృప్తికలుగలేదు. యథామూలంగా-తప్పులతోసహా మక్కికి మక్కి-నకలు చేయించుకుంటే, ఆ వ్రాతనుబట్టి పరిశీలిస్తే చాల పద్యాలకు అర్థం కుదరడమేకాక, సరైన పాఠాలు స్ఫురించవచ్చునని అభిప్రాయపడ్డారు.

ఇలాటి అవకాశం 1938 లో కలిగింది. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంవారు ద్వీపద భారతం ప్రచురించదలచి, తాళపత్ర గ్రంథాలయాల అనుభవం గల పండితులు కావాలని పత్రికలలో ప్రచురించారు. నేను అదివరకే మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారంలో లేఖకుడుగా పనిచేస్తూ, అడపా దడపా పండితుడు గాను పనిచేసి పున్నందున దరఖాస్తు పెట్టుకున్నాను. ఎన్నికయాను. 1938 మధ్య నుంచి 1939 చివరివరకు తంజావూరులో వున్నాను. నాతోపాటు మిత్రులు శ్రీ కొమ్మన మంచి జోగయ్య శర్మగారూ పనిచేశారు. తర్వాత ఆయన ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం సర్వీసులో కొనసాగారు. నేను దేశాలు తిరుగుదామనే ఉద్దేశం కలవాడిని కనుక లాహోరు విశ్వవిద్యాలయ పుస్తక భాండాగారంలో తాళపత్ర విభాగంలో కాటలాగర్ పని లభించగా వెళ్ళిపోయాను.

నేను తంజావూరులో ఉన్నప్పుడు ఉద్యోగరీత్యా నా కర్తవ్యం పూర్తయిన తర్వాత లభించిన తీరికలోను ఆధికారికమైన సెలవు దినాలలోను కుమారసంభవాన్ని ఇతర గ్రంథాలను యథాతథంగా ప్రతి వ్రాసి ప్రభాకరులకు అందజేశాను.

అప్పటికే అది ప్రాత తాటాకుల ప్రతి. నా అనుభవంలో అది రెండు వందల్లో ఉంది. ప్రతితాటాకులోను అక్కడక్కడా క్రిమిదష్టాలు ఉండేవి. నేను దానిని నకలు చేయడంతపస్సులాగ చేశాను. తాళపత్ర గ్రంథాల వ్రాతలు చాల విచిత్రంగా వుంటాయి.

అచ్చుతో ప్రారంభమయ్యే పద్యాలు దాదాపు హల్లులతో ప్రారంభ మవుతాయి. అచ్చు వ్రాయడం కూడా ఉంటుంది. అరసున్న స్థానంలో సిండు

సున్నను, నిండుసున్నను చూపడానికి సున్నపక్కని అక్షరానికి ద్వ్యక్షమూ, ర్మర్భలు, వ్రాయవలసి వచ్చినపుడు మనకు వలపలగిలక ; ఇతః,ఎవ, ఒట గుణింతాలలో హ్రస్వ దీర్ఘభేదాలు పాటించకపోవడం ; అతి గుణింతాలను స్పష్టంగా పాటించడం ; ఐత్యోత్వాలు అయి, అవులుగాను వ్రాయడం, పట్రసుడికి క్రావడికి అభేదం ; ఒక్కొక్కప్పుడు కవులును కౌలుగా వ్రాయడం ; పద్యం చివరి పదాన్ని దీర్ఘంగా వ్రాయడం పరిపాటి. ఇలాటివి యథాతథంగా వ్రాసి, క్రిమి దష్టాక్షరాల స్థానంలో చుక్కలుపెట్టి, అక్షరభాగం ఏమాత్రం కనిపించినా, దానిని ఆయా ప్రాంతాలలో వ్రాసి, ఫలానా అక్షరం అయివుంటుందని సూచించడం- ఈ పద్ధతిలో నకలుచేశాను. మచ్చుకు ఒక పద్యాన్ని ఉదాహరిస్తాను.

క. పోంక నలిసి రజస్వల (పొం?)
సొంక్కిన దోషంబువాయ సూర్యుండు గలితా
శంక నపరాంబుధిలోం
గ్రుంకెనొకో యనంగం బ్రౌద్దు గ్రుంకుడునంతను. (2-73)

దీనికి సరైన సంస్కరణ ఇది:-

పోంక నలిసి రజస్వల
సొంకిన దోషంబు వాయ సూర్యుండు గలితా
శంక నపరాంబునిధిలో,
గ్రుంకెనొకో యనంగం బ్రౌద్దుగ్రుంకుడునంతన్.

నేడు దక్షిణాంధ్రులు అర్థబిందు సహిత పదాలను పేండ, కూంతురు, వాండు అని పూర్ణబిందు సహితంగా వాడుతారు. పైపద్యంలో పోంక, సొంకు అనే పదాలలోని బిందువు పూర్ణమనే దృష్టితో బిందుపరమైన కలకు కు ఒత్తులు పెట్టాడు లేఖకుడు. దోషంబు అన్నప్పుడు పూర్ణ బిందువుకనుక బకుబ ఒత్తు. సూర్యుండు అన్నప్పుడు అరసున్న అవసరం కనుక డుకు ఒత్తులేదు. శంక, అంబుధి, గ్రుంకె అంతన్ లలో పూర్ణబిందువుగనుక బిందుపరాక్షరాలద్విత్యం ; యనంగ అనేచోట అర్థబిందువుగనుక బిందువు ప్రక్కని గకుద్విత్యం రాలేదు.

ఈ విధంగా వ్రాసుకోవడంవల్ల పెక్కుపాఠాలకు సరైన రూపాలు స్ఫురించాయి.

తృతీయాశ్వాసంలో పార్వతీదేవిని కవి ఆపాదమస్తకం వర్ణించాడు. వీపుకు

స్మరకలహంబునఁ బతిదెస
గిరిసుత పిఱుదైన నక్షకేలి మహేశున్
మరుడు దగిలించి గెలుపగ

గరమమరిన .... .. గతి నిం పొప్పున్. (73) అని పార్వతీ
దేవి వీపు జూదమాడే నెత్తపలకలాగ వుందని వర్ణించాడు. నెత్తపలకపైన
వెడల్పుగాను, రానురానుసన్నగాను వంపుగాను వుంటుంది. నాలుగవ పాదంలో

“గరమమరిన ..... క గతి నింపొప్పున్” అని వుంది. నేను
చుక్కలు పెట్టిన శాగంలో అమరిన తోనిచివరిన న గలమధ్యవుంది. నవత్వం
కనిపిస్తుంది. తల్వత ఒక అక్షరంలేదు. ప అక్షరం మొదటి సుడి, ప వంపు
చివరికొన, తలకట్టు, ల ఊర్ధ్వకాయం కనిపిస్తున్నాయి. నింపొప్పున్ అనే పదాల
తోని ని మొదట్లో పురుగు తినడంవల్ల ని గాను వి గాను చదవడానికి వీలుంది.
కనుక ఆలోచించి వీపును నెత్తపలకగా వర్ణించడం సంస్కృత కావ్యాలలో వుంది
గనుక ఏదో పలక అయివుంటుందని భావించి ప్రభాకరులకు సూచించాను.
ఆయన చాలసంతోషించి వెంటనే నెత్తపలకగా గుర్తించారు.

ఈ విధంగా అక్షరభాగాలుకూడ వదలకుండా నకలుచేయడంవల్ల ఎంతో
ప్రయోజనం కలిగింది, ప్రభాకరులు చాల పాఠాలు నిర్ణయించగలిగారు.

ఇలాటిదే మరొక పాఠం పాకు. ఈ ‘పాకు’ కుమారసంభవంలో మూడు
చోట్ల ఉంది. మొదటిది - దుఃఖవిషయమైన దక్షుని ధర్మపత్ని వర్ణన తోనిది.

“కడిసన్న తమ్మిఁ బాకడరెనోయన దీన
వదనంబుపై నెఱుల్ సెదరి తూల” (2-68)

దక్షుని ధర్మపత్ని దుఃఖిస్తుంది, ఆమె ముఖం చుట్టూ విడివిడినకేశపాశం
అలముకొంది. అది కాంతివిహీనమైన పద్మాన్ని చుట్టుముట్టిన పాచిలాగ వుంది.
తంజావూరు పాఠంలో

“ గడి సన్నతమ్మిం బాంకడరెనొయన దిన
వదనంబుపై నెరులు సెదరితూల”

అని వుంది. రెండవ ప్రయోగం తపస్విని అయిన గిరిజా వర్ణనలోనిది.

“కురులతోఁ గూడ విలసిల్లు గిరిజ మొగము
జడలుదాల్చిన గడు బెడం గడరి పొల్చె
భృంగములు మూఁగి చెలువొందు బిసరుహంబు
పాఁకు దాల్చియుఁ గరమొప్పు భంగివోలె” (8-85)

దీని అర్థం స్పష్టం గనుక వివరణ అనవసరం. తంజావూరుప్రతిలో

“పాంకు దాల్చియుం గరమొప్పు భంగివోలె”

అని వుంది. ఈ రెండు వర్ణనలు కాళిదాసుని అభిజ్ఞాన శాకుంతలంలోని “సరసిజ
మనువిద్ధం శై వలే నాపి రమ్మం” అనే భావం ఆధారపడినవని స్పష్టం.

మూడవది సైనికుల వీరాలాపాలలోనిది:

“పొరఁబాఁకదల్చి నీరుగొన్నట్లు ప్రతి
బలమునెల్లఁ బాయవడంగఁ దొలి” 11-37.

ఈ పాకు గురించి వాదప్రతివాదాలు చెలరేగాయి. రామకృష్ణకవిగారు “పొరఁ
బాఁకు దాల్చి” అని గ్రహించి పాకును బాకనుకొని అరసున్నను తొలగించి
చేయాలె అనే అర్థమిచ్చారు. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణలోను ఈ
పాఠమే ఉంది. తంజావూరు ప్రతిలో

గి. పొరంబాంకుదల్చి నీరుగొన్నట్లు ప్రతి
బలమునెల్లం బాయవడంగం దొలి”

అని ఉంది. సరోవరంలో పాచి కమ్మిన నీటిని పాచితొలగించి తీసుకొన్నట్లు
రాజును రక్షించే సైన్యాన్ని అటూ ఇటూ తొలగించి రాజును [గొడుగుక్రింది
రూపును - చత్రం రాజు లక్షణం] చంపి జయం కలిగిస్తానని ఒక భటుని
వీరాలాపమిది. భటుని వాక్యాలలో మధ్యన “పాకుదల్చి నీరుగొన్నట్లు ప్రతి”
అనే ఉపమానం వచ్చిపడింది. వీరుని ఆలాపాలకు ఇది సహజం.

కాని, రామకృష్ణకవిగారు దీనిని బాకని భ్రమపడ్డారు. మద్రాసు విశ్వ
విద్యాలయంవారు తంజావూరు పాఠం చూచినట్లులేదు. చూచివుంటే, దాల్చి అని

ముద్రించి వుండరు. శ్రీ కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు కూడ బాకుగా గ్రహించి మూడుపుటల సుదీర్ఘచర్చ కావించారు. [నన్నెచోడుని కుమారసంభవము ప్రాచీన గ్రంథమా? పుటలు -19,20, 21].

వీరుని మాటలమధ్య ఈ ఉపమానం రావడం వల్ల దూరాన్వయ దోషం కలుగడం నిజమేకాని, బాకు మాత్రం కాదు. వీరుడు చెప్పదలచింది. "నేను రాజును రక్షిస్తూ రాజు చుట్టూవున్న సైన్యాన్ని తొలగించుకొంటూపోయి - పాచిని తొలగించినీటిని గ్రహించినట్టు రాజును పొడుస్తాను" అని కనుక బాకు ప్రస కేలేదు.

తంజావూరు ప్రతిలో స్పష్టంగా 'పొరం బాంకుదల్చి' అని వుండగా 'దాల్చి' అని గ్రహించవలసిన అవసరం ఎందుకు కలిగిందో! బాకును ఉదల్చి, లేక అదల్చి - తొలగించి నీరుకొన్నట్టు అని అర్థంస్పష్టం.

ప్రభాకరులు మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం ప్రతి మార్జినులో "పొరంబాకు దల్చి" పద్యం వద్ద "శైవలం కిల విహాయ నిర్మలం కేవలం కిల జలం హి పీయతే" అనే యోగవాశిష్టం ప్రయోగం గుర్తుగా వ్రాసుకొన్నారు. నన్నెచోడుడు ఈ ప్రయోగం గ్రహించి ఉంటాడు. అతడు యోగశాస్త్రజ్ఞుడుగదా! ఇలా చాలా పాఠాలు చెప్పవచ్చు.

పాఠ నిర్ణయం విషయంలో మాత్రం బృహస్పతి సూత్రం పాటించడం అవసరమనుకుంటాను - మానవస్వభావ పరిజ్ఞానంలో ఎలా వున్నా. ఎవరో చెప్పారు అని కాకుండా, స్వయంగా మూలపాఠాలు చూచి సత్యనిర్ణయానికి ప్రయత్నించాలి. నన్నెచోడుని కుమారసంభవం ప్రతి ఉన్నది ఒక్కటే. అది తంజావూరులో వుంది. దానిని చూడడం అంతకష్టమేమీకాదు. అందులోను పెద్దపదవులలో వున్నవారికి సుతరామూకష్టంకాదు. కనులారాచూచి, మనసారా ఆలోచించుకొని సత్యాన్ని సమీపించడానికి ప్రయత్నించవచ్చు. ఇలాటి అవకాశాలు జారవిడుచుకొని పరప్రత్యయనేయబుద్ధులు కావడంవల్ల ప్రమాదం తప్పదు. అలా చూచి ఆలోచించినా తప్పులు జరిగితే, ప్రమాదో ధీమతా మపి.

రామకృష్ణకవిగారి తాళపత్ర పరిశీలన శ్రద్ధాతిశయాన్ని గురించిన ఒక ముచ్చట చెప్పి ఈ వ్యాసం ముగిస్తాను. నేను 1939లో లాహోరుచేరి పెద్ద

లందరికీ ఉత్తరాలు వ్రాశాను. రామకృష్ణకవిగారి నుంచి జవాబువచ్చింది, అందరి జవాబులలాగే. కవిగారు తన జాబులో అక్కడ లాహోరు విశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయముననో, విశ్వబంధుశాస్త్రిగారి పరిశోధన సంస్థలోనో నన్నెచోడుని కుమారసంభవము కలదని వింటిని. చూచి వ్రాయుడు' అని వుంది. నేను వెళ్ళి గాలించాను. కుమారసంభవము - అని కన్నాకుపై వ్రాసిన ఒక తాటాకుల గ్రంథం కనిపించింది. యథాలాపంగా తెరిచాను. లోపల తెలుగుపద్యాలు. సంతోషంతో - మండోదరిని చూచి సీత అని భ్రాంతిపడి కుప్పిగంతులు వేసిన హను మంతునిలాగా కుప్పిగంతులువేశాను. సంతోషపుపొంగు చల్లారిన తర్వాత పుస్తకం ప్రతి ఆకూ చూచాను. సంస్కృత కుమారసంభవంలోని కొన్నిసర్గలు, తెలుగుకావ్యాలలోని కొన్ని పద్యాలు ఉన్నాయి. మూర్చవచ్చినట్లయింది. కవి గారికి ఈ విషయం వ్రాశాను.

దీనిని పీఠిక xiii-వ పుట 3-వ బంతిలో జేర్చి చదువునది :—

కవిగారు కుమారసంభవము రెండవభాగపు, పీఠికలో నిట్లు వ్రాసినారు. "కుమారసంభవ ప్రతులలో నొకటి నాకు నైజామురాజ్యమున, బ్రాచీనశాసన శోధనార్థము పోవుచుండఁగా, గర్హటదేశముననే లభించెను. తక్కినవి రెండును శుద్ధద్రవిడదేశముననే యగపడెను" ద్రవిడకర్హటదేశములందు మూఁడుప్రతులు దొరకినను నచ్చులో, బెక్కులు గ్రంథపాఠము లుండుట వింతగానున్నది. ఆ మూఁడుప్రతులు నొక్కమాతృకకే పుత్రికలా యేమి? కాకున్నచో నవి పాఠ భేదములులేకయు నమానగ్రంథపాఠములు గలిగియు నుండుట వింతగాదా? పట్టికలో ముఖ్యపాఠభేదములని వారు చూపినవి ప్రాయీకముగా ముద్రణమందర్థానుగుణముగా జేయఁబడిన సంస్కారములకు వ్రాతప్రతిలో నున్న తప్పు పాఠములుగా గోచరించుచున్నవి. కుమార సంభవప్రతులయొక్కయు, పాఠముల యొక్కయు రహస్యము లింకను బయల్పడ వలసియే యున్నవి.

[ప్రబంధరత్నావళి ప్రథమ ముద్రణము (1918) పు. 190.]

ఇంద్ర చూ. పు. ౯ మరియు ౧౭

తంజావూరు లైబ్రరీ తెలుగు కేటలాగు

డా॥ వేటూరి ఆనందమూర్తి

[“తంజావూరు రా. మహారాజువారి నగరి శ్రీ సరస్వతీమహల్ అనే లైబ్రరీలో నుండెడు తెలుగు పుస్తకముల పట్టిక”-శీర్షిక.

ఇందులో [పేర్కొనబడిన నన్నెచోడదేవుని కుమారసంభవము వ్రాత ప్రతి 189 నెం॥ గలది.సం॥]

మా వద్ద పై శీర్షిక గల పట్టిక ఉంది. ఇది పితృపాదులు శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు 1916 ప్రాంతాలలో తమ నోట్‌బుక్ నెం. 7 లో, తంజావూరు మాతృక నుండి కాపీ చేయించుకొన్న 20 పేజీల పట్టిక. ఈ నోట్‌బుక్ లోనే వారు ఇంకా ప్రయోగరత్నాకరాదుల నుండి కాపీ చేసికొన్న ఇతర విశేషాలు, సేకరించిన జానపద గేయాలూ, చాటు పద్యాలూ, చందోగ్రంథాల వివరాలు వగైరాలున్నవి. (ఇందులోనే ప్రయోగరత్నాకరంలోని - నన్నెచోడుని కళా విలాసము నుండి గ్రహించిన ‘పాథోనిధి’ పద్యం కూడా ఉన్నది. కాని దానిని వారు తమ ప్రబంధరత్నావళిలో చేర్చుకోలేదు.)

పరమ ప్రామాణికులైన పండిత పరిశోధకులు కూర్చిపెట్టుకొన్న ఇలాటి క్రిటికల్ నోట్సు ఎందరివద్ద ఎన్ని ఉన్నాయో వాటిని తర్వాతి తరాల వారెలా ఉపయోగిస్తున్నారో వాకు తెలియదుగానీ మా వద్ద-వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి మెమోరియల్ ట్రస్టు వారికి మేమిటీవల అంకితం చేసిన “శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి లైబ్రరీ”లో శ్రీ ప్రభాకరులు చేకూర్చిపెట్టుకొన్న నోట్సు ఇట్టివి-పోయినవిపోగా కొన్ని అయినా నేటికి మిగిలి భద్రముగా ఉన్నవి. వాటి వర్గీకరణ ప్రకటన అవశ్యము చేయవలసిన పని. ఆ కార్యాన్ని సాగించి యథావకాశం మా యీ మణిమంజరి సంపుటాలు నూతనాంశాలను వెలుగులోనికి తెస్తున్నవి.

ఈ నాడు పరిశోధకులు పరిశోధక రంగంలో ఎదుర్కొంటున్న ఎన్నో సమస్యల పరిష్కారానికి ఇలాటి ప్రామాణికులైన పండిత పరిశోధకుల క్రిటికల్ నోట్సు ఎంతగానో ఉపకరించగలవు. అందువల్ల వీటి ప్రాముఖ్యాన్ని గుర్తించగల

తెలుగుపాఠకలోకమూ ప్రభుత్వమూ ఈ విషయమై మేము గావిస్తున్న ఈ కృషిలోని విలువ నెరిగి వీటిని పరిశీలించగలదనీ ప్రోత్సహించి తగిన చేయూత నీయగలదనీ ఆశిస్తాను.

కిట్స్ రాసుకొన్న మార్జినల్ క్రిటికల్ నోట్సు గల షేక్స్పియర్ రచనలను పాశ్చాత్యులు భద్రంగా సేకరించి పరిశోధకుల పరిశీలన కనువు గల్పించిన సన్నివేశాలను అల్లిక్ మహాశయుడు తన “ది ఆర్ట్ ఆఫ్ లిటరరీ రీసెర్చ్” అనే ఉద్గ్రంథంలో ఉద్ఘాటించినాడు. మన జాతికింకా ఆ మెలకువ కలుగలేదు కదా అన్న విచారం నా తున్నది. మనవారు అట్టి సామగ్రిని భద్రపరచు కోవడం లేదు. ఒకవేళ సేకరించి భద్రపరచినా దానిని వినియోగంలోనికి తేవడం లేదు. ఒకవేళ అలా తెస్తున్న ప్రయత్నమెవరైనా చేస్తున్నా దానికి తగిన ప్రోత్సాహం ఇవ్వడంలేదు. అదీ వ్యధ!

కొమర్రాజు లక్షణగావుగారి నోట్సులన్నీ ఏమైనట్టు? మల్లంపల్లి వారివి వోలేడుపోయినా తక్కినవాటిని అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ వారు సేకరించి పెట్టినట్లు వినికిడి. మరి వాటి విశ్లేషణ ప్రకటన ఏమైనా జరుగుతున్నదా? ప్రభాకరుల నోట్సును మేము మణిమంజరిలో ఉన్నంతలోనే తంటాలుపడి ప్రకటించే ప్రయత్నం చేస్తున్నాము. దానికి వస్తున్న ప్రశంస ఎలాటిదో, రావలసిన ప్రఖ్యాతి ఎంతటిదో తెలుగుదేశం ఇస్తున్న ప్రోత్సాహం ఏపాటిదో గుర్తింపుడని మనవి.

ప్రస్తుతం ఈ వ్యాసంలో “తంజావూరు మహారాజువారి నగరి శ్రీసరస్వతీ మహాలు” అనే లైబ్రరీలోని తెలుగు గ్రంథాలను సూచించే తెలుగు గ్రంథముల పట్టికను గురించి, దానికి సంబంధించిన అంశాలను కొన్నింటిని గురించి మాత్రమే విస్తరిస్తాను.

*ఈ పట్టిక (A) లో క్రిందివిధమున వర్గీకృత వివరణ మున్నది. (చూ. జ్ఞాకు పు. 120) వరుస సంఖ్య-పుస్తకముల పేరులు-ఎన్ని-సమగ్రా సమగ్ర వివరము-ఏ కావ్యము-కవి పేరు.

* ఇందులో (A), (B), (C) అనే సంకేతాలు సౌకర్యంకోసం నేను ఈ వ్యాసంలో కూర్చినవి. (A) తంజావూరి కేటలాగుకు మాత్రా తప్రతి. (B), (C)లు 1933; 1959లో ముద్రింపబడిన కేటలాగులు.

మొత్తం 20 పుటలు గల ఈ పట్టికలో “అన్ని చేరిన తెలుగు పుస్తకములు” 675 ఉన్నవి. ఇవి ప్రధానంగా 1. కావ్యములు, 2. నాటకములు, 3. వేదాంతము, 4. వ్యాకరణ శాస్త్రము, 5. జ్యోతిషం, 6. సంగీతశాస్త్రము, భరతశాస్త్రము—అనే ఆరు విభాగములలో ఉన్నవి.

1. కావ్యములు	1 470	అంతు పద్యకావ్యముల పుస్తకములు	470
2. నాటకములు	1.162	అంతు-	162
3. వేదాంతము	1-3	అంతు-	3
4. వ్యాకరణశాస్త్రము	1.12	అంతు-	12
5. జ్యోతిషం	1-3	అంతు-	3
6. సంగీతశాస్త్రం, భరతశాస్త్రం	1-25	అంతు-	25
అన్ని చేరిన తెలుగు పుస్తకములు		.....	<u>675</u>

ఈ పట్టికలోని గ్రంథాల వివరాలకు, దరిమిలా ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం వారు (1953) ముద్రించిన డిస్క్రిప్టివ్ కేటలాగు (B) లో I కావ్యవాఙ్మయము, II. శాస్త్రవాఙ్మయము, III. వివిధ విషయములు అనే మూడు విభాగాలలోని మొత్తం 816 గ్రంథాలను గూర్చిన వివరాలకు కొన్ని కొన్ని తావుల భేదాలున్నవి. మచ్చుకి ఒకటి రెండు భేదాలను ఈ వ్యాసంలోనే పేర్కొంటున్నాను.

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమువారి ముద్రణంలో ఈ పట్టిక (A) ఉనికిని గూర్చిన ప్రస్తావన లేకున్నా దీనిని వారు చూచి యుందురనే అనుకోవచ్చును. (సుగ్రీవ విజయం- గుణ రుద్రకవి ఆరోపంచాడదగును.) 1916 ప్రాంతాలలో ప్రభాకరులు కాపీ వ్రాయించుకొన్న ఈ పట్టిక అంతకు పూర్వమే తంజావూరులో ఉన్నట్టిది కావలెను.

తంజావూరు సరస్వతీమహాల రైబరీ ప్రజాగ్రంథాలయంగా మారి “తంజావూరు మహాాజా శరభోజి సరస్వతీ మహాల గ్రంథాలయము” (T M.

S.S.M. Library) అనే పేరును సంతరించుకొన్న తేదీ 14-10-1917 అని శ్రీ కొర్కపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు విశదీకరిస్తూ “తంజావూరు సరస్వతీ భండారము 1918 సంవత్సరము నుండి తంజావూరు శరభోజి సరస్వతీ గ్రంథాలయము” అని చెప్పి, “కనుక సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథ పట్టిక అప్పటికి కావచ్చును” [‘నన్నెచోడుని కుమారసంభవము ప్రాచీన గ్రంథమా?’ (పు. 257-260)] అని తాము ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతమునకు అనుకూలంగా ఒక ఉపపత్తిని చూపిరి. అంతకు పూర్వము 1669-70లో ప్రొఫెసర్ పిక్ ఫర్డ్ లిఖిత గ్రంథములకు పట్టిక వ్రాయనారంభించినా ఆ అసమగ్ర పట్టిక కూడా లభించలేదనీ వారే అందు పేర్కొన్నారు. అంతకింకాపూర్వం 1856లో కొంత ప్రయత్నం జరిగినా గ్రంథ పట్టిక తయారు కాలేదనీ వారు పేర్కొన్నారు. 1798-1800లో వేదమూర్తి గంగాధరభట్టు సదాశివభట్టు ఋజువు చూచి వ్రాయగా తయారైనది సంస్కృత గ్రంథ పట్టిక అని కూడా వారందు వ్రాసినారు. ఫలితార్థముగా తంజావూరులోని తెలుగు గ్రంథముల పట్టిక 1917-18కి పూర్వ మక్కడ లేదన్న విషయం శ్రీరామమూర్తిగారి రచనను చదివినవారికి పొడగట్టుతుంది.

మరి 1916 ప్రాంతాలలో ప్రభాకరులు కాపీ చేయించుకొన్న ఈ పట్టిక ఎప్పటిదో పరిశీలించవలసిన ఆవశ్యకమున్నది. ఇది అంతకు (1916కి) పూర్వమే అక్కడ ఉండిన తెలుగు గ్రంథముల పట్టిక కావలెను. దీని మీద ‘తంజావూరు రా. మహారాజువారి నగరి శ్రీసరస్వతీ మహల్ అనే లైబ్రరీలో’ అనే కానీ ‘తంజావూరు మహారాజు శరభోజీ సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయము’ అని లేదు. 1871లో బర్నెల్ తయారుచేసి 1878 - 80లో ప్రకటించిన కేటలాగు మీద “A Classified Index to the Sanskrit Manuscripts in the Palace at Tanjore” అని ఉన్నట్లే ఈ తెలుగు పట్టిక మీదను “మహారాజువారి నగరి.. అనే లైబ్రరీ” అని ఉండడంగు ర్తింపదగిన అంశము. నాయకరాజుల కాలంలోనే అంకురించిన ఈ భండారం మహారాష్ట్ర ప్రభువుల పోషణలో వ్యాప్తి చెంది పందొమ్మిదో శతాబ్ది మధ్యభాగంలో పాశ్చాత్యుల వ్యవహారంలో “పేలస్ లైబ్రరీ” గాను, “సరస్వతీ మహల్ పేలస్ లైబ్రరీ” గానూ వ్యవహరింపబడేది. ఆ వ్యవహారాన్నే పై పట్టికమీది శీర్షిక సూచిస్తున్నది గనుక పిక్ ఫర్డ్, బర్నెల్ పట్టికలు కూర్చే విషయమై పనిచేసిన సందర్భంలోనే ఈ తెలుగు గ్రంథముల

పట్టిక కూడా రూపొంది ఉండవలెను. ఇట్టి పట్టిక అక్కడ అప్పటికే ఉండడం వల్లనే వీరేశలింగముగారు (1870-90 సంవత్సరాల నడుమ నెప్పడో-1890 సంవత్సరమే కావచ్చునుగాక) ఆ తెలుగు గ్రంథముల పట్టికను తెప్పించుకొని చూడడమూ, పిదప తామేవెళ్ళి కుమారసంభవాది కావ్యములను అక్కడ చూడడమూ గల లేఖాంశమును విశ్వసించకపోవడానికి (చూ. మణిమంజరి పు. 120 మరియు ౧౧) హేతువు లేదు. ఏలంటే అప్పటికే ఆ తెలుగు గ్రంథముల పట్టికా ఉన్నది - అందులోని (189 నెంబరు గ్రంథముగా నన్నెచోడదేవుని కుమార సంభవము - తెలుగు పద్యకావ్యము సమగ్రము-ప్రతి ఒకటి-) కావ్యముల అంతు 470 గ్రంథాలలో నన్నె చోడుని కుమారసంభవకావ్యమూ ఉన్నది.

వీరేశలింగము పంతులుగారి వద్ద ఆనాడు 79 కావ్యములు మాత్రమే గల పట్టిక యుండెడిది - పంగూరు సుబ్బారావు శతక కవుల చరిత్ర :- మానవల్లి కవి రచనలు పుట 8 పాదసూచిక.

పంతులుగారునాడు ఆ (4) పట్టికను చూచి అందులో నుండి 79 కావ్యములను మాత్రము కాపీ చేసుకొన్నారు. ఉదాహరణకు వారు శ్రద్ధ వహించి గుర్తించిన ఉ.హ. 98, 99 నెం|| గ్రంథములు; దశకుమార చరిత్ర 224 నెం|| గలది కనుక నాడు వారు చూచిన పట్టికలో 79 గ్రంథములు మాత్రమే ఉండిన దనుట కును వీలులేదు. 675 గ్రంథములుగల ఈతెలుగు గ్రంథ పట్టిక నుండియే ఆనాడు వారు తమకు శ్రద్ధ ఉండిన ఒక 79 పుస్తకముల పేర్లను మాత్రము వ్రాసికొని యుందురు. అదే పంగూరి వారు ప్రస్తావించిన పంతులుగారి పట్టిక.

కనుక "తంజావూరు తెలుగు పుస్తకముల పట్టిలో 'నన్నెచోడుని కుమార సంభవము' ప్రసక్తి కలదేని" అంశ్రీరామమూర్తిగారు సందేహింపనవసరములేదు. పోతే 1899లో ప్రకటించిన తమ కవులచరిత్రలో నన్నెచోడుని కుమార సంభవమును గురించి 'నామమాత్రముగ'నైన లేకపోవడానికి పంతులుగారికి నాడు దానియందు "శ్రద్ధ" లేకపోవుటయే కారణమని వారి వ్రాతను బట్టియే యెంచదగును. ఇంతకూ కవిగారు 1909లో కుమారసంభవమును ప్రకటించిన తరువాతనే కదా నలుగురికి ఆ గ్రంథమును గూర్చిన "శ్రద్ధ" యెక్కువైనది! ఈచర్చ

నింతటితో ఆపి తంజావూరు తెలుగు గ్రంథముల పట్టిక (A) లోని కొన్ని వివరాలను ఆం|| వి|| వారి 1933 కేటలాగు (B) లోని వివరాలతో పోల్చి చూపుతాను.

(A) 187-188 కావ్యాలంకార సంగ్రహ మహాప్రబంధము-2-
సమగ్రము-పద్యకావ్యము-నరస భూపాల

189. కుమారసంభవము-1-సమగ్రము-పద్యకావ్యము-
నన్నెచోడ దేవ.

(B) 152. * (ముద్రితమని సూచన) కుమారసంభవము
(నన్నెచోడుడు).

M. 189-16 $\frac{1}{4}$ $\times$ 1 $\frac{1}{4}$; 127; 1-12 ఆ|| సమగ్రము.

ఇందులో 152 చతుస సంఖ్య క్రొత్తది. ప్రాచీనమైనది M. 189 సంఖ్య. ఈ సంఖ్యతో వర్ణితమైన నన్నెచోడదేవుని కుమారసంభవము గంగాధర భట్టు (1800) ఋజువు చూచి వ్రాసిన సంస్కృత గ్రంథ పట్టికలోని కుమారసంభవము ఒక్కటే అన్న విషయము శ్రీధరమూర్తిగారి వ్యాసములో (చూ. మణిమంజరి పుట ౨౭) విశదీకరింపబడినది.

కనుక 1800 కు పూర్వమే నన్నెచోడుని కుమారసంభవము తంజావూరులో కలదనీ, గంగాధరభట్టుపేర్కొన్న ఆ గ్రంథమే అదే నెంబరుతో మా యీ పట్టిక యందునూ కలదనీ, ఈ పట్టికయొక్క మూలము కూడా 19 వ శతాబ్ది నడుమనే రూపొంది యుండుననీ, కనుక వీరేశలింగముగారి లేఖాంశ మది విశ్వాస్యమే కాదగుననీ తెలియదగును కదా! ఇది నిరూపితమైనపుడు శ్రీరామమూర్తిగారు ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతములోని తక్కిన చర్చకు తావులేదు. అయినా దానికి వక్తవ్యమున్నది. అది మరో సందర్భంలో. ప్రస్తుతం తంజావూరు తెలుగు గ్రంథముల పట్టికలోని మరికొన్ని అంశాలు వివరిస్తాను.

(A) 44-46. భారతము ఆరణ్యపర్వము-3-పద్యం-తిక్కన

[దీనిలో 44 వ సంఖ్య తిమ్మయ ద్విపద రచనగా ప్రభాకరశాస్త్రి గారు గుర్తించియున్నారు.]

(A) 106 భారతము విరాటపర్వము-1-ద్విపద-సోమన
[ప్రభాకరులు దీనిని తిమ్మయ్య రచనగా గుర్తించిరి]

(A) 245. పద్యము-మన్నారు దాస విలాసము-తెలుగు భాష-గ్రంథ
లిపి. 1-అ-రంగాజయ్య.
[దీనిని మేలుమేలు అనిమెచ్చి ప్రభాకరులు త్రిక్రితి - రంగాజమ్మ
అని సవరించి వ్రాసిరి]

(B) 556. మన్నారు దాస విలాసము-(రంగాజమ్మ)
M. 705 $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$. 51- అ.

(A) 261-262 పద్యం-కృష్ణలీలావిలాసము-1-స-వెంకటాచార్య
[బేషయినది అని ప్రభాకరుల నోట్]

(B) 505, 506-కృష్ణలీలావిలాసము-శాహరాజు-M-17

(A) 307. నళకూబర జయంత సంవాదము-1-అ-
[భేష్ భేష్ అని ప్రభాకరుల నోట్]

(B) 161, 162. జయంత నలకూబర సంవాదము-
జయంత నలకూబరీయము. [పేరులో మార్పు:]
M. 307 M. 455 ప్రతిపాద్యమునుబట్టి పై వామమీయబడెను.
అని వీరు పేర్కొనిరి. (161, 162 రెండూ ఒకే గ్రంథము. ఇది
కువలయాశ్వ చరిత్రలోని భాగమని నిడుదవోలు వారు గుర్తించిరి.

(A) 319. వచన కావ్యం-ఆచార్య విజయము-1-స-రామభద్ర
[పద్యకావ్యము అని వేటూరి వారి నోట్]

(B) 130. ఆచార్య విజయము (ఆంధ్ర కాళిదాస కవి)
M. 319. S. $17 \times 1\frac{1}{2}$; L-168; 11-7; G-4704.

కర్త నరసమాంబికా వెంకటేశ్వరార్యుల తనయుడగు ఆంధ్ర
కాళిదాస కవి. ఈ గ్రంథము ముద్రితమైనట్లు నిడుదవోలు వారు
పేర్కొనిరి.

(A) 396. పద్యం-క్రీడాభిరంజనం-1-సమగ్రం-వల్లభరాయడు.

(B) 512 క్రీడాభిరామము (వల్లభరాయడు)

M. 396. $18\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$. 32 - సమగ్రము.

R. దీనిని క్రీడాభిరంజన మని వాడుటకలదు.

(A) 399. మహామదన కామేశ్వరం-1-సమగ్రం-యర్రయ.

శ్రీ పురుష లక్షణం.

(B) 782. కొక్కొకము (ఎఱ్ఱయ)

M. 399. $S-14\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{2}$; L-70. 11-5. G-1260.

R. మహామదన కామేశ్వరం అని కొన్ని సంస్కృత శ్లోకములు వ్రాయబడియున్నవి.

(A) 357. రాజగోపాలస్వామి ప్రబంధము-1-అ-రఘునాథవి.

[కవి పేరు కొట్టివేసి విజయరాఘవరాయలు - మంచిది - అని ప్రభాకరశాస్త్రిగారి నోట్ కలదు.]

(B) 222-224 రాజగోపాల విలాసము

M. 256 (స): 257 (అ); 398 (అ). ఇవే కాని M. 357

నెంబరు గల రాజగోపాలస్వామి ప్రబంధ మిందు కానరాలేదు.

(A) 404, 405-యక్షగానము-సుగ్రీవ విజయము-1-స- గుణరుద్ర

(B) 497 - 498 సుగ్రీవ విజయము (గుణరుద్రకవి) M. 405.

S. $15 \times 1\frac{3}{4}$, L-17; 11-6 G-408. (M.404. $17 \times 1-20$ అసమగ్రము)

(A)లో పేర్కొన్నట్లే (B)లోనూ కవిపేరు గుణరుద్రకవి అని కలదు.

'కోవిద స్తవనీయగుణ రుద్రధీర విరచిత' అను పంక్తిని అనుచితముగా విభాగించుటవలన ఈరీతిగా 'గుణరుద్ర' నామ మేర్పడిన విషయమును నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు (C) కేటలాగు Vol. II (1959)లో వివరించినారు. (B)లో ఇట్లు పేర్కొనుటకు (A) ఆధారము. ఈ ప్రమాదము (A)లోనే దొరలినది.

(A) 11 - 12. నాటకం - ప్రబోధ చంద్రోదయ నాటకము-2 - స-
సూరయ్య కృతం.

[దీని ప్రక్కన శాస్త్రిగారు దివ్యమైన యక్షగానము అని గుర్తించి
[వాసిరి.]

(B) 604, 605 వివేక విజయము (చల్ల సూరయ్య).

M. 497; M. 682. సంస్కృత ప్రబోధచంద్రోదయము
వంటిది.

(A) 24. రామాయణము కన్నడ అర్థముతో గూడ-1-ద్విపద-
[రచయిత పేరు కుమార వామ్మకి అని శాస్త్రిగారి నోట్]

25. వాసిష్ఠ రామాయణము 7 ఆ॥- 1-సింగనార్యుడు.

26. సంక్షేప రామాయణము [సంకలనము]- 1-పద్యము.

తిక్కనసోమయాజి.

(B) 249. వాసిష్ఠ రామాయణము (సింగనార్యుడు)

M. 24. 17 X 1½. 824 - 1-3 ఆ॥ D. 165 కూడా ఇదే
గ్రంథమని నిడుదవోలు వారు.

275 సంక్షేపరామాయణము.

M. 25. S, 13 X 1. L-20. 11-3. G-65 ఇవి పోతరాజు
గారి పద్యములుగా నిడుదవోలువారు గుర్తించిరి.

పై పరిశీలనవల్ల తేలే అంశాలివి:- (B)లో పేర్కొనబడిన M నెంబర్లు
చాలావరకు (A)లోని వరుస సంఖ్యలే. కొన్ని తావుల తేడా ఉన్నది. (A) లో
675 గ్రంథాలే ఉండగా (B)లో M 682 వంటి సంఖ్యలు కూడా కానవస్తున్నవి.
(A)లో ఉన్న కొన్ని పుస్తకాలు (B)లో చేరలేదని తోస్తున్నది. (B)లో 816
గ్రంథాలుండడం వలన 675 మాత్రమే ఉన్న (A)లో కొన్ని లేకపోవడం సహ-
జమే. ఈ పరిశీలనబట్టి 675 గ్రంథాలుగల (A) పట్టిక పురాతనమైనదనీ, దాని
మీద సవరింపబడి ఎక్కువ M నెంబర్లు గల మరో పట్టిక రూపొంది (B) కి
ఆకరమై ఉండుననీ తెలుస్తుంది. (B)లో కూడా చేరనివి తర్వాత శ్రీ సుందరశర్మ
గారి (C) కేటలాగులో మరికొన్ని చేరినవి. ఇలా పట్టికల్లో అక్కడి గ్రంథముల

పరిశీలన, పరిగణన సాధ్యమవుతున్నకొద్దీ సంఖ్య పెరుగుతూ పాత నెంబర్లకు కొత్త నెంబర్లు జత అవుతూ రూపాంతరాలు పొందడంతో కొంత అవ్యవస్థ యేర్పడినట్లున్నది. దీనికితోడు కొన్ని సంస్కృత భాషా గ్రంథాలు తెలుగు లిపిలోను, తెలుగు భాషా గ్రంథాలు దేవనాగరి లిపిలోనూ ఉండిన కారణంగా గుర్తించడంలో జరిగిన పొరపాట్లవల్ల సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథాల పట్టికలలోనూ కొంత అవ్యవస్థ ఏర్పడినట్లున్నది.

కనుకనే కుమారసంభవం పేరునుబట్టి తెలుగు లిపిలో ఉన్న సంస్కృత గ్రంథంగా భాసింది M. 159గా సంస్కృతగ్రంథ పట్టికలో చేరడము, తర్వాత గుర్తింపబడి (A)లో తెలుగు గ్రంథంగా పేర్కొనబడడమూ, అదే తిరిగి (B)లో 152 నెంబరుగా గుర్తింపబడడమూ పైని పేర్కొన్న అవ్యవస్థనే సూచిస్తున్నది. ఇంతకూ అన్నిటా వర్ణితమైన ఆ గ్రంథ మొక్కటే - నన్నెచోడదేవుని కుమార సంభవము - అన్న విషయము గ్రంథసూచికలలోని వర్ణననుబట్టి తెలియవస్తున్నది. ముద్రింపబడిన గ్రంథసూచికల లోని కొన్ని అంశములను పునఃపరిశీలింపవలసిన ఆవశ్యకమునుగూర్చి శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు (C) కేటలాగు Vol. II (1959)లో విశదీకరించినారు. (చూడదగును).

ఈ (A) కేటలాగు మాతృక ప్రస్తుతము తంజావూరులో లేనట్లయితే మాలైబ్రరీలోగల దాని పుత్రికకు, అందులో శ్రీ ప్రభాకరులు గుర్తించి వాసుకొన్న విశేషాంశాలకు ప్రాముఖ్యమధికమగుచున్నది.

Andhra Pradesh.

There's something special in the way it greets you.

Spontaneous hospitality greets you the moment you arrive. Hyderabad—The capital city known for its charming traditions opens the door to its glorious heritage.

Charminar—The historic monument built by Quli Qutub Shah. The most colourful of the Qutub Shahi Kings.

Golconda Fort The magnificent abode of the Qutub Shahi Dynasty.

Salarjung Museum—The priceless collection of one of the greatest connoisseurs of art — Salarjung III.

Travel a little and you come to Nagarjuna Sagar and Nagarjuna Konda — an ancient centre of learning that is now a landmark of modern engineering.

Visit the towns of Lepakshi and Amaravati where you can see some of the most noteworthy symbols of old architecture.

Enjoy the natural beauty of the coastal towns of Visakhapatnam and Bheemunipatnam.

The golden beaches invite you to relax amidst their dunes.

**Andhra Pradesh. You'll want to come back
again and again.**

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి మెమోరియల్ ట్రస్ట్ వారి మణిమంజరి ప్రచురణలు

(శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి గ్రంథములు)

1. ప్రబంధ రత్నావళి	15/-	సభ్యులకు 8/-
2. నీతినిధి	18/-	9/-
3. తంజావూరి ఆంధ్ర రాజుల చరిత్ర	10/-	5/-
4. కామధేనువు కథ (ఇప్పుడే వెలువడినవి)	10/-	5/-
5. కుమారసంభవము వ్యాఖ్య-విమర్శ; ఫాతపరామర్శ	25/-	12/-
6. శృంగార శ్రీనాథము (పునర్ముద్రణము)	50/-	25/-
7. వేటూరి వారి పీఠికలు-I (పునర్ముద్రణము)	60/-	30/-

[ట్రస్టు సభ్యులకు సగము ధరకే ఎప్పటికప్పుడు అచ్చయిన గ్రంథము లందజేయబడును.]

“మణిమంజరి” విశేష సంచికలు (ఒక్కొక్కటి) 15/- మొత్తము
(1నుండి10వరకు) పది సంచికలు.

ప్రతులకు : వివరాలకు

మేనేజింగ్ ట్రస్టీ; వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి మెమోరియల్ ట్రస్ట్
2-2-18/15/D/1, బాగ్ అంబర్ పేట, హైదరాబాద్-500013

